

oikos

LIETUVIŲ IŠEIVIJOS INSTITUTAS

LIKOS

LIETUVIŲ MIGRACIJOS IR DIASPOROS STUDIJOS

2013 Nr. 1 (15)

VERSUS AUREUS

REDAKCIJOS KOLEGIJA

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS vyriausiasis redaktorius
(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva)

Dalia KUIZINIENĖ redaktoriaus pavaduotoja
(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva)

Vida BAGDONAVIČIENĖ
(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva)

Tomas BALKELIS
(Mančesterio universitetas, Didžioji Britanija)

Daiva DAPKUTĖ
(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva)

Mykolas DRUNGA
(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva)

Alfonsas EIDINTAS
(Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, Lietuva)

Violeta KELERTIENĖ
(Vašingtono universitetas, Siatlas, JAV)

Kaja KUMER-HAUKANÖMM
(Tartu universitetas, Estija)

Daiva Kristina KUZMICKAITĖ
(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva)

Vėjas Gabriel LIULEVIČIUS
(Tenesio universitetas, JAV)

Saulius PIVORAS
(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva)

Linas SALDUKAS
(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva)

Juozas SKIRIUS
(Lietuvos edukologijos universitetas, Lietuva)

Giedrius SUBAČIUS
(Iliinojaus universitetas, Čikaga, JAV)

Romas VAŠTOKAS
(Trento universitetas, Kanada)

Lietuvių išeivijos institutas
S. Daukanto g. 25, LT-44249 Kaunas, Lietuva

© Lietuvių išeivijos institutas, 2013
© „Versus aureus“ leidykla, 2013

TURINYS

ŠIUOLAIKINIAI MIGRACIJOS PROCESAI TRENDS OF CONTEMPORARY MIGRATION

Karolis ŽIBAS	Gyvenimo kelio perspektyva migracijos tyrimuose Migration Research in Life Course Perspective	9
---------------	--	---

Vytis ČIUBRINSKAS	Įtvirtinant etninį paveldą ir lietuviškosios kilmės šaknis „naujajame pasaulyje“: lietuviakilių teksasiečių tapatybės galios kontūrai JAV Forging Ethnic Heritage and Lithuanian Roots: Identity Politics of Lithuanian-Descended Texans	25
-------------------	--	----

DIASPOROS ISTORIJA IR KULTŪRA HISTORY AND CULTURE OF DIASPORA

Kęstutis RAŠKAUSKAS	Londono lietuvių katalikų bendruomenės savivaldos raida 1896–1930 m. The Lithuanian Catholic Community in London from 1896 to 1930	39
---------------------	---	----

Laura LIUTKUTĖ Kristina ŪSAITĖ	Nors gimėme ir gyvename Kolumbijoje, širdyje jaučiamės lietuviai: Trakimų šeimos istorijos pėdsakais Though We Were Born and Live in Columbia, in Our Hearts We Feel Lithuanian: Retracing the Trakimai Family History . . . 57
Egidijus BALANDIS	Sportas lietuvių išeivijos spaudoje XX a. 8–9 dešimtmetį: tarp idėjų, politikos ir nacionalinės tapatybės Sports in the Lithuanian Diaspora Press Of The 1970s And 1980s: Ideas, Politics, and National Identity 73
Irena RAGAIŠIENĖ	Epistoliškumas ir egzilinės tapatybės raiška Alės Rūtos laiške jaunystei Epistolarity, Exile, and the Construction of Identity in <i>Letter to Youth</i> by Alė Rūta 85
Nerijus BRAZAUSKAS	Kultūrinė atmintis Jurgio Gliaudos romanuose: tarp istorijos, laiko ir tapatybės Cultural Memory in Novels by Jurgis Gliauda: History, Time, and Identity. 101
IŠ ARCHYVŲ FROM ARCHIVES	
Laura LIUTKUTĖ	„Vargo paukščiai“: Suvalkų krašto lietuvių priverstinis perkėlimas į Lietuvą 1941 m. Poor Birds: the forcible Repatriation of Suwalki District: Lithuanians to Lithuania 115

RECENZIJOS BOOK REVIEWS

Sandra GRIGARAVIČIŪTĖ	Lietuvos diplomatinė tarnyba 1940–1945 metais: gyvenimas tęsiasi The Lithuanian Diplomatic Service from 1940 to 1945: Life goes on	145
Linas SALDUKAS	Tarp Lietuvos ir DP stovyklų: sunki naujo gyvenimo pradžia Between Lithuania and the DP Camps: the difficult Start of a new Life.	143

KRONIKA EVENTS

Lietuvos Respublikos (LR) Prezidentė ir lietuvių išeivija President of Lithuania and Lithuanian Emigration	149
Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir institucijų prie LRV santykiai su išeivija Review of Relations between Lithuanian Government and its Subsidiary Institutions and the Lithuanian Emigrant Community	150
Visuomenėje Society	159
Lietuvių išeivijos institute Lithuanian Emigration Institute	162

MŪSŲ AUTORIAI AUTHORS	163
------------------------------------	-----

REIKALAVIMAI STRAIPSNIAMS REQUIREMENTS FOR CONTRIBUTORS	165
--	-----

Šiuolaikiniai migracijos procesai

Karolis ŽIBAS

Gyvenimo kelio perspektyva migracijos tyrimuose

Gyvenimo kelio studijų ištakos randamos XX a. Čikagos sociologijos mokyklos veikloje. Ši teorinė perspektyva buvo plėtojama keturis dešimtmečius, kol pagaliau buvo pripažinta socialinių mokslų tyrimų paradigma. Williamo Thomaso ir Floriano Znaniecki'o studijos „Lenkų valstietis Europoje ir Amerikoje“ (angl. *The Polish Peasant in Europe and America*)¹ įkvėpti tyrėjai, analizuodami socialinę individų kaitą ir gyvenimo trajektorijas, pradėjo naudoti gyvenimo įrašus (angl. *life records*), kaip pagrindinius duomenų rinkimo instrumentus².

Gyvenimo kelio perspektyva negali būti apibrėžta vien kaip socialinių mokslų paradigma. Pasak Giele's ir Elderio, tai yra multidisciplininė paradigma, susiejanti skirtingų disciplinų (daugiausia istorijos, sociologijos, demografijos, psichologijos, biologijos ir ekonomikos) idėjas³. Tai, kad gyvenimo kelio perspektyvos studijos peržengia minėtų mokslo disciplinų, taip pat tyrimų (šeimos demografijos, žmogaus raidos, migracijos studijų), geografinės ir kultūrinės (Šiaurės Amerikos, Europos, Azijos) ribas, yra vienas didžiausių XX a. antrosios pusės socialinių mokslų laimėjimų⁴.

Gyvenimo kelio perspektyva analizuoja sąveiką tarp individo gyvenimo ir struktūrinio (t. y. istorinio, socialinio ir ekonominio) konteksto, kuriame gyvenimas rutuliojasi; pabrėžia individo veiklą ir analizuoja dinaminę jo prigimtį. Kaip metodologinė struktūra, ji atvira įvairioms žmogaus veiksms ir socialinius reiškinius aiškinančioms teorijoms⁶.

Analizuojant gyvenimo kelio perspektyvos raidą būtų galima išskirti tris pagrindines perspektyvos vystymosi priežastis: 1) radikali visuomenių socialinė kaita paskatino atsakyti į klausimus, susijusius su individo gyvenimo istorijos, visuomenės, kurioje individas gyvena, ir istorinio konteksto sąveika⁷; 2) duomenų rinkimo metodika įgolino tyrėjus atskleisti platesnį analizuojamos problematikos lauką; 3) tai buvo susiję su vystomais analizės metodais: pradedant paprasčiausiais priežastiniais modeliais ir baigiant sudėtinga kompleksine įvykio istorijos (angl. *event-history*) analize⁸.

Reikia išskirti penkias pagrindines priežastis, kurios, analizuojant žmonių gyvenimus, skatino tyrėjus pažvelgti į visuomenės socialinę kaitą: 1) ankstyvos vaikystės raidos

modelių atsiradimas, 2) sparti socialinė, 3) populiacijos kompozicijos, 4) visuomenės amžiaus struktūros kaita ir 5) didėjantis tęstinių tyrimų poreikis⁹. Gyvenimo kelio perspektyva atsirado kaip teorijos, duomenų šaltinių ir metodų plėtojimo rezultatas¹⁰, čia populiacijos struktūra ir jos kaita tapo esminiu probleminiu klausimu.

Neabejotinai gyvenimo kelio perspektyvos raida migracijos ir demografijos studijose buvo susijusi tiek su besikeičiančia valstybių populiacijos kompozicija, tiek su tarptautinės migracijos procesais, kurie tapo socialinės (o kartu ir populiacijos) kaitos priežastimi Europoje, JAV ir kituose kontinentuose. Migracijos keliama socialiniai iššūkiai paskatino tyrėjus giliau pažvelgti į proceso problematiką, todėl suprantama, kad kokybinių tyrimų plėtra migracijos tyrimuose buvo susijusi ne tik su kiekybinių metodų trūkumais, bet ir su poreikiu išsamiai apibūdinti socialinių reiškinių priežastis ir ypatumus.

Kintanti JAV populiacijos kompozicija XX a. virto svarbiu visuomenės socialinės kaitos rodikliu. Didėjanti rasinė ir etninė įvairovė JAV pradėjo atspindėti kitokią socialinę ekonominę, lyčių, miesto ir kaimo įvairovę. Kadangi įvairovė visuomeniniu lygiu pabrėžė poreikį suprasti įvairovę individualiai (t. y. suprasti individualių gyvenimų trajektorijų skirtumus įvairiose socialinėse (šiuo atveju – imigrantų) grupėse)¹¹, JAV mokslininkai, taikydami gyvenimo kelio perspektyvą migracijos ir migrantų integracijos tyrimuose, ėmė analizuoti skirtingas socialinių ir demografinių charakteristikų, migracijos elgsenos (pvz., apsisprendimo migruoti) ir struktūros (pvz., migracijos ar integracijos politikos) sąveikas. Vieni tyrėjai¹² pabrėžė ryšį tarp (1) individo prisirišimo prie vietos ir migracijos bei (2) (potencialių) migrantų amžiaus ir migracijos; taikant įvykio istorijos metodą¹³ – tarp (3) integracijos į darbo rinką, migracijos patirčių ir lyties. Kiti¹⁴, norėdami plačiau apibūdinti anali-

zuojamą problematiką, papildomai įtraukė tokius analizės aspektus kaip migracijos ir migrantų integracijos kontekstas, antrosios kartos problematika ir migracijos pasekmės. Galiausiai tyrėjai pateikė detalų ikiimigracinės ir poimigracinės situacijų apibūdinimą, atskleidžiantį integracijos į darbo rinką, dalyvavimo švietimo sektoriuje, migracijos patirčių ir imigracijos politikos sąsajas¹⁵. Tyrimai parodo ir kitus svarbius visuomenės migracinės elgsenos aspektus: ryšį tarp migracijos, mišrių santuokų ir migracijos politikos. Šiuo atveju tyrimo objektu tapo migracinės patirties turinčios vedusios poros, kurių statusą paveikė imigracijos politika¹⁶.

Migracija ir juos lydintys demografiniai iššūkiai taip pat ne svetimi ES. Vykstant intensyviems migracijos procesams, ES šalių tarptautiniai mokslo centrai ir universitetai, vykdydami migracijos ir migrantų integracijos tyrimus, akcentuoja tiek bendrą migracijos problematiką, tiek pavienių migrantų grupių vaidmenį migracijos procesuose. Neabejotinai migracijos fenomenas ir socialiniai procesai, vykstantys migrantų grupėse, yra individualios ir kolektyvinės (įskaitant migrantus priimančios visuomenės raidos) patirties rezultatas, todėl migrantų integracijos patirtys individualiu ir kolektyviniu lygmeniu tiriamos atsižvelgiant tiek į individų (migrantų) nuostatas, tiek į bendrą socialinį kontekstą (pvz., daugumos visuomenės nuostatas, imigracijos politiką, integracijos priemones ir socialinius ryšius)¹⁷. Taigi specializuotos mokslo studijos rodo, kad gyvenimo kelio perspektyva tampa svarbia teorine migracijos tyrimų prieiga¹⁸.

Analizuojant migracijos procesus ilgesnę imigracijos ir migrantų integracijos politikos patirtį turinčiose ES šalyse (pvz., Švedija, Airija, Didžioji Britanija, Vokietija ir kt.) pastebimas perėjimas nuo kiekybinių studijų (nagrinėjančių imigracijos struktūrą ir makroekonominis migracijos veiksnis)

prie klausimų, susijusių su platesne problematika: kodėl migrantai pasirenka konkrečią tikslo šalį, kaip atvykę imigrantai prisitaiko prie juos priimančios visuomenės, su kokiais iššūkiais susiduria imigrantų grupės ir kaip šie iššūkiai sprendžiami, kokie socialinių santykių tinklai formuojasi, galiausiai kaip konkrečios migrantų grupės imigracijos ir integracijos procesai gali būti paaiškinami platesniame tarptautinės migracijos kontekste¹⁹? Pavienių migrantų grupių kokybiniai tyrimai, galintys paaiškinti šiuolaikinės migracijos ir migrantų integracijos ypatumus, aktuali ir reikšminga migracijos proceso suvokimo dalis.

Apžvelgus gyvenimo kelio perspektyvos taikymo migracijos tyrimuose ypatumus JAV ir Europoje išryškėja skirtumai: nors abiejuose kontinentuose vyravo socialinių ir ekonominių migracijos teorijų, migracijos tinklų ir skirtingų integracijos sampratų prieigos²⁰, JAV gyvenimo kelio perspektyvos taikomos tiriant migracijos procesus plačiau negu Europoje. Analizuojant gyvenimo kelio perspektyvos raidą bendrame socialinių mokslų kontekste mokslininkai²¹ pastebi, kad JAV ir Europoje tyrimų metodai skiriasi: jei gyvenimo kelio perspektyvos raida JAV buvo labiau kiekybinio pobūdžio, Europoje gyvenimo kelio studijos išsiskyrė kokybiniais tyrimais – individualiomis biografijomis ir giluminiais interviu.

Gyvenimo kelio perspektyvos pateiktas požiūris, kad chronologine gyvenimo įvykių sekos analize galima paaiškinti žmogaus gyvenimo patirtis, šią perspektyvą padarė patrauklia teorine populiacijos studijų paradigma²². Anksčiau aptarti gyvenimo kelio perspektyvos raidos aspektai paskatino tyrėjus peržengti supaprastintomis prielaidomis paremtas konvencines analizės technikas ir pritaikyti tuos metodus, kuriuos taikant labiausiai atsižvelgiama į gyvenimo istorijų kompleksiskumą ir dinamišką jų prigimtį²³.

Migracijos proceso kompleksiskumas

Visi su migracija susiję procesai išsiskynę laiko ir erdvės sąveikoje: prasidedantys (ir besitęsiantys) konkrečiu laiku ir konkrečioje vietoje, paliekantys aiškią žymę kilmės ir tikslo šalių visuomenėse²⁴. Migracijos procesuose laiko ir erdvės sąveika itin svarbi. Atsižvelgiant į socialinius ir ekonominius migraciją skatinančius veiksnius, galima daryti prielaidą, kad migracija gali būti traktuojama kaip suplanuotas veiksmas, įtraukiantis imigrantus, kitus individus ir organizacijas kilmės bei tikslo šalyse į vieną socialinių ryšių tinklą, kuris (pagal socialines migracijos teorijas²⁵) migracijai suteikia save generuojančio proceso savybių.

Analizuoti pavienius imigracijos proceso etapus²⁶ paprasčiau, negu traktuoti migraciją kaip nedalomą analizės objektą, ieškoti bendrų analizės vardiklių, migracijos ir migrantų integracijos procesus skatinančių veiksmų sąveikos. Šiuo atveju gyvenimo kelio perspektyvos metodų taikymas pasiūlo išeitį, kuri įgalina apimti skirtingus imigracijos proceso etapus. Taip į analizuojamą problematiką įtraukiami imigracijos proceso kilmę (ką siekia paaiškinti ekonominės migracijos teorijos) ir tęstinumą (ką siekia paaiškinti socialinės migracijos teorijos) apibūdinantys veiksniai²⁷.

Tikslinga pabrėžti, kad socialinės migracijos teorijos (kaip ir gyvenimo kelio perspektyva) pabrėžia migracijos ir erdvės–laiko–vietos sąveiką *makrolygmeniu* ir *mikrolygmeniu*²⁸. Socialinės migracijos teorijos plėtotojai teigia, kad migracijos proceso (naujų migracijos tendencijų ir srautų) formavimąsi skatina socialiniai tinklai, egzistuojantys sąveikaujant mobilumui, laikui ir erdvei, jungiančiai migrantus, potencialius migrantus ir kitus migracijos procese dalyvaujančius asmenis į sudėtingą socialinių vaidmenų ir tarpasme-

ninių santykių tinklą²⁹. Šis tinklas gali būti iliustruojamas pasitelkus pasaulines migracijos tendencijas, kurios, nepaisant globalių ekonominių pokyčių, tęsiasi iš inercijos.

Šiuo atveju svarbu akcentuoti skirtumą tarp gyvenimo kelio perspektyvos ir socialinių migracijos teorijų taikymo migracijos tyrimuose. Jei naudojant socialines migracijos teorijas tiriami įvairūs socialinių ryšių tinklai³⁰, gyvenimo kelio perspektyvoje socialinių ryšių (angl. *linked lives*) aspektas yra viena iš migracijos ir migrantų integracijos procesų analizės sudedamųjų dalių. Svarstant metodologinius iššūkius, taikant šias dvi analizės prieigas migracijos tyrimuose galima įžvelgti kelias svarbias tendencijas. Migracijos teorijos padeda atskleisti konkrečią migracijos proceso problematiką: tyrimo modelis paprastėja, o rezultatai darosi konkretesni ir tikslesni. Tačiau, kaip pabrėžia Gold, socialinių ryšių perspektyva migracijos tyrimuose dažnai tampa ribota, paliečianti vieną probleminį tyrimo aspektą, neanalizuojanti platesnio migracijos konteksto (pvz., individualių ir kolektyvinių mobilumo veiksmų, imigracijos ir integracijos strategijų)³¹. Priešingai, gyvenimo kelio perspektyvos taikymas padeda geriau atskleisti nagrinėjamą problematiką, o tyrimo modelis ir jo atlikimas sudėtingėja.

Gyvenimo kelio perspektyvos taikymo ypatumai socialiniuose moksluose parodo perspektyvos privalumus taikant ją migracijos tyrimuose tiek dėl siekio suprasti individų mobilumo tarp skirtingų socialinių vaidmenų ypatumus, tiek dėl galimybių paaiškinti šį mobilumą pasitelkus socialinę visuomenės kaitą. Kadangi gyvenimo kelio perspektyvoje individo gyvenimas susideda iš įvairių konkrečiose gyvenimo trajektorijose įsitvirtinusių įvykių modulių, aiškindama individų mobilumą tarp skirtingų statusų ir vaidmenų, gyvenimo kelio perspektyva analizuoja individų gyvenimo trajektorijas: jei individualūs gyvenimo įvykiai ir gyvenimo

trajektorijų modeliai yra pagrindiniai empirinės analizės aspektai, svarbesnis tikslas yra paaiškinti ir suprasti socialinę kaitą ir socialinius reiškinius³². Taip analizuojant migracijos ir migrantų integracijos procesus siekiama atskleisti, kaip kintantys struktūriniai migracijos veiksniai daro įtaką individualioms ir (ar) kolektyvinėms mobilumo strategijoms ir integracijos trajektorijoms.

Atsižvelgiant į gyvenimo kelio perspektyvą, identifikuojami keturi pagrindiniai individo gyvenimo kelio kontūrus apibūdinantys aspektai: žmogaus veiksmas (angl. *human agency*), socialiniai ryšiai (angl. *linked lives*)³³, istorinis ir geografinis kontekstas (angl. *historical and geographical context*) arba santykis tarp laiko ir vietos bei gyvenimo įvykių chronologija (angl. *the timing of live events*)³⁴. Adaptuojant šiuos klausimus migracijos procesų analizei atlikti galima teigti, kad pirmasis klausimas nagrinėja migracijos motyvus (individualius mobilumo veiksmus); antrasis – kolektyvines ar individualias imigracijos strategijas ir integracijos trajektorijas; trečiasis – socialinį ir ekonominį kontekstą, kuriame buvo priimtas sprendimas migruoti; ketvirtasis – „migracijos kelią“ (kilmės, tranzito ir tikslo šalyse).

Pasak Jasso, gyvenimo kelio perspektyvoje migracijos procesas iliustruoja anksčiau aptartas keturias pagrindines temas, kurios gali būti išskiriamos kaip simboliniai ir probleminiai migracijos tyrimų klausimai³⁵. Taigi, atsižvelgiant į socialinius ir ekonominius migracijos kilmę ir tęstinumą aiškinančius veiksmus bei migracijos proceso analizę – *makro*, *mezo* ir *mikro* – sąveikoje³⁶, pastarasis Jasso teiginys itin svarbus. Atsižvelgiant į socialines migracijos teorijas, svarbūs ir mobilumo veiksmų (*mikrolygmuo*), ir socialinių ryšių arba migracijos tinklo (*mezolygmuo*) aspektai; ekonominių migracijos teorijų atžvilgiu – istorinio ir geografinio konteksto (*makrolygmuo*) aspektas. Kadangi migracijos teorijos glaudžiai susijusios, analizuojant imigracijos

procesus tikslinga atsižvelgti į kompleksiską teorijų taikymą, šiuo atveju gyvenimo kelio perspektyva leidžia pažvelgti į imigracijos ir migrantų integracijos procesus plačiau (t. y. įtraukti migracijos kilmę ir tęstinumą aiškinančius veiksnius, o imigracijos procesus tyrinėti – *makro*, *mezo* ir *mikro* – sąveikoje).

Dvi *vienu metu taikomos* metodologinės prieigos gyvenimo kelio perspektyvai suteikia savitą charakterį ir išskiria ją iš kitų socialinių mokslų paradigų. Pirmoji – tai metodologinis individualizmas. Teigiama, kad socialinis reiškinytis atsiranda iš individų sąveikos, todėl siekiant paaiškinti socialinę kaitą reikia pasitelkti individualius veiksmus. Antroji savybė – dinaminis požiūris į žmogaus gyvenimą: aiškinant individualius žmogaus veiksmus šiuolaikinės socialinės teorijos pabrėžia žmogaus veiksmo svarbą, socialinius santykius ir jų kontekstą³⁷. Metodologinis individualizmas migracijos kontekste pabrėžia individualius migracijos veiksnius (t. y. norint paaiškinti migraciją, tikslinga aiškinti individualius mobilumo veiksnius). Dinaminis požiūris į žmogaus gyvenimą pabrėžia socialinių migracijos teorijų svarbą (t. y. norint paaiškinti migraciją, tikslinga tirti kolektyvinius migracijos ir migrantų integracijos veiksnius, kitaip tariant – socialinius ryšius ar migracijos tinklus). Matoma, kad gyvenimo kelio perspektyvos metodologinės savybės apima skirtingus (*mikro* ir *mezo*) migracijos analizės lygmenis atsižvelgiant į socialines migracijos teorijas.

Migracijos teorijose įsitvirtinusios skirtingos individualių mobilumo veiksmų interpretacijos, taikytinos migracijos tyimuose, yra svarbūs imigracijos ir migrantų integracijos procesus apibūdinantys aspektai, kadangi vienu metu tiriami skirtingi imigracijos proceso etapai (pvz., migracijos motyvai kilmės šalyje, socialiniai ryšiai ir imigracijos politika tikslo šalyje).

Pavyzdžiui, individo kaitos išsilavinimo, užimtumo ir kitose sferose poveikis

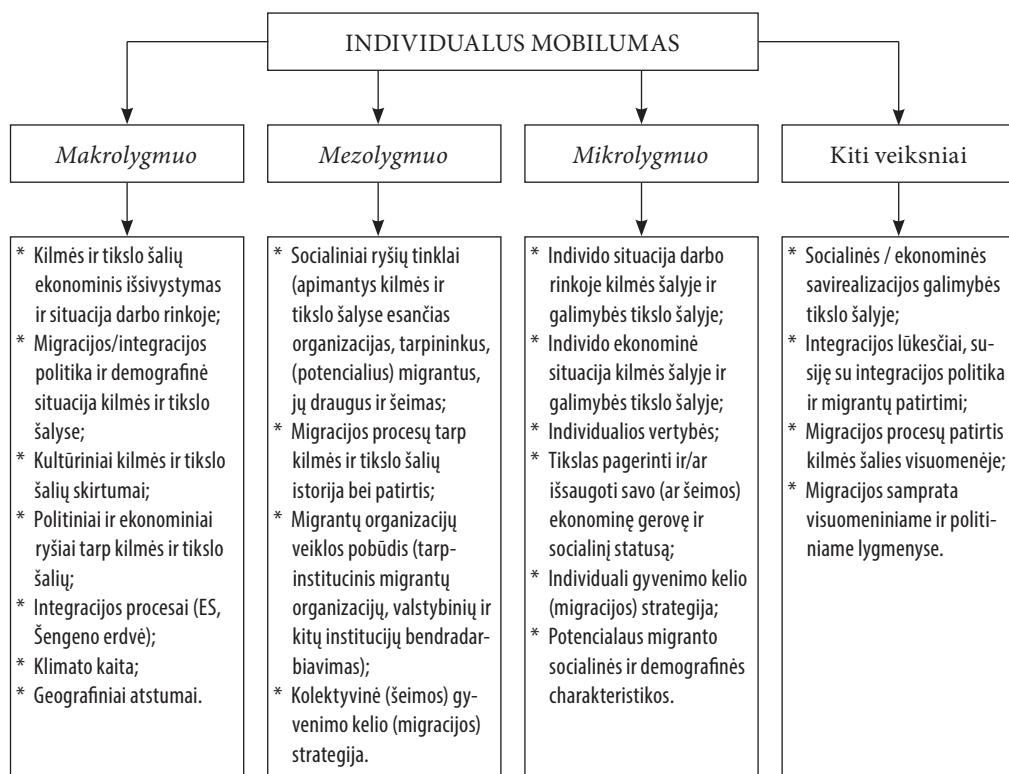
apsisprendimui migruoti yra aktualus probleminis klausimas analizuojant vidinius ir tarptautinius migracijos procesus³⁸. Šiuo (apsisprendimo migruoti) atveju svarbu pabrėžti kompleksiską individualių mobilumo veiksmų problematiką, kuri migracijos perspektyvoje susijusi ne tik su išsilavinimu ar užimtumu, bet (kaip teigia socialinės migracijos teorijos) ir su socialiniais esamų ir potencialių migrantų, jų šeimos narių, draugų bei tarpininkų ryšiais; taip pat (kaip teigia ekonominės migracijos teorijos) su struktūriniais veiksniais (pvz., imigracijos ir integracijos politika). Galiausiai lūkesčiai, susiję su integracijos procesais tikslo šalyje, taip pat tampa svarbiu individualių mobilumo veiksmų rodikliu³⁹. Individualūs mobilumo veiksniai yra (arba gali būti) susiję ne tik su individualiomis imigracijos strategijomis, bet ir su integracija, todėl nagrinėjant migracijos ir migrantų integracijos procesus remiantis migracijos teorijomis, individualaus mobilumo veiksmų aspektą tikslinga įtraukti į tyrimą kaip atskirą migracijos proceso analizės rodiklį.

Apibendrinant individualius mobilumo veiksmus galima sudaryti schemą (žr. 1 lentelę), kurioje atsispindi pagrindiniai socialinių ir ekonominių migracijos teorijų bei gyvenimo kelio perspektyvos probleminiai klausimai, atskleidžiantys migracijos (kaip socialinio proceso) heterogeniškumą. Svarbu pabrėžti, kad kiekvienu lygmeniu išskirti individualūs mobilumo veiksniai yra (arba gali būti) susiję⁴⁰.

Gyvenimo kelio perspektyvos taikymas tiriant migraciją

Atsižvelgiant į anksčiau aptartus teisinius argumentus, gyvenimo kelio perspektyvos ir migracijos teorijų sintezės pagrindu sudaroma plataus spektro teorinė prieiga (žr. 2 lentelę), kurią (adaptavus pagal konkrečius tyrimo tikslus, objektą ir imigracijos struk-

1 lentelė: Individualūs mobilumo veiksniai socialinėse ir ekonominėse migracijos teorijose bei makro, mezo ir mikro sąveikoje

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

tūrą⁴¹) galima taikyti migracijos tyrimuose. Teoriniu šios prieigos pamatu tapo Jasso schema⁴². Adaptavus minėtą schemą, teorinė prieiga įtraukia tiek socialines ir ekonomines migracijos teorijas, tiek pagrindinių migracijos proceso analizės ir gyvenimo kelio perspektyvos klausimų sąveiką.

Nagrinėjant migracijos ir migrantų integracijos procesus gyvenimo kelio perspektyvos ir migracijos teorijų sintezėje, Jasso sudaryta tyrimo schema pateikia savitą migracijos proceso analizės modelį, kurio branduolį sudaro pagrindinių migracijos proceso analizės ir probleminių gyvenimo kelio perspektyvos klausimų sąveika. Schemoje pateikti konkretūs migracijos ir integracijos procesų analizės rodikliai, apimantys

skirtingas migracijos proceso dalis (individualius mobilumo veiksnius, migrantų socialines ir demografines charakteristikas, migracijos ir integracijos strategijas, migracijos priežastis ir pasekmes), kurios nagrinėjamos socialinių ryšių, žmogaus veiksmo, istorinio ir geografinio konteksto, gyvenimo įvykių chronologiją.

Migracijos tyrimas susideda iš trijų dalių: *teorijų konstravimas*, *empirinių tyrimų atlikimas* ir *migracijos analizės struktūros*, kuri susieja teorinės ir empirinės analizės aspektus, kūrimas. Šios migracijos procesų tyrimų dalys turi savitus tikslus ir metodus⁴³. Jei teorijų konstravimas ir tyrimų atlikimas turi aiškias metodologines ribas, migracijos analizės struktūrai reikia platesnio aiškini-

mo⁴⁴, kadangi čia įsitvirtinę probleminiai klausimai yra esminė pristatomo empirinio tyrimo modelio dalis.

Migracijos analizės struktūra susideda iš konkrečių analizės aspektų. Pirmiausia – tai keturi pagrindiniai migracijos proceso analizės klausimai⁴⁵. Atsižvelgiant į migracijos tyrimų metodologinius aspektus, klausimai gali būti interpretuojami skirtingai ir, atsižvelgiant į tyrimo tikslus, pritaikomi konkrečiame tyrimo modelyje.

Pirmasis klausimas skirtas pirminei migracijos proceso stadijai nagrinėti. Šiuo atveju tyrimo objektu tampa į tikslo šalį vis dar neatvykę (t. y. potencialūs) migrantai (angl. *migrants at entry*). Jasso⁴⁶ šiam klausimui priskiria tokius analizės rodiklius kaip socialinės ir demografinės (potencialių) migrantų charakteristikos ir imigracijos politikos modeliai.

Atsižvelgiant į migracijos kilmę ir tęstinumą aiškinančius veiksnius bei imigracijos struktūros dinamiką, taikytini ir kiti analizės aspektai. Pavyzdžiui, tikslo šalyje įgyvendinamos migrantų integracijos priemonės, individualaus mobilumo veiksniai, susiję tiek su socialiniais ryšiais tarp migrantų, potencialių migrantų ir kitų „migracijos grandinėje“ dalyvaujančių veikėjų, tiek su struktūriniais migracijos veiksniais. Atsižvelgiant į skirtingus tyrimo poreikius, šiam klausimui pritaikyti reikia tarpdisciplininio požiūrio, o kartu ir aiškaus analizės rodiklių sąrašo (žr. 2 lentelę). Apibendrinus šią rodiklių grupę galima pavadinti *ikiimigracinę situaciją*.

Antrasis klausimas skirtas migrantų integracijos procesams tirti. Migrantų integracijos procesą, kaip neišvengiamą imigracijos proceso etapą, Jasso apibūdina *migrantų progreso* (angl. *the progress of migrants*) sąvoka⁴⁷, kuri apima skirtingas migrantų patirtis priimančioje šalyje: socialinius ryšius, dalyvavimą darbo rinkoje (įskaitant verslumą), apgyvendinimo, sveikatos apsaugos ir švietimo sektoriuose ir socialinių paslaugų teikimo infrastruktūroje. Siekiant atsakyti

į klausimą *kaip* vyksta integracijos procesai, neabejotinai integracijos politika taip pat patenka į tiriamą problematiką. Apibendrinus šią rodiklių grupę galima pavadinti *poimigracinę situaciją* arba *gyvenimo keliu (imi-gracijos) tikslo šalyje*. Kaip analizės objektas, šis probleminis klausimas yra kompleksiškas, todėl, norint jį nagrinėti, reikia atsižvelgti į pirmojo klausimo analizės rodiklius (t. y. apibūdinti *ikiimigracinės* ir *poimigracinės* situacijų sąveiką).

Ikiimigracinės ir *poimigracinės* situacijos (analizės) ryšį iliustruoja imigracijos ir integracijos procesų (įskaitant politiką ir jos analizę) santykis. Imigracijos ir migrantų integracijos procesai, kuriuos aiškina ekonominės ir socialinės migracijos teorijos, nėra (ir negali būti) du atskiri analizės objektai. Priešingai, kaip proceso etapai, jos viena kitą papildo, todėl tiriant imigraciją tikslinga kartu tirti ir integraciją tikslo šalyje kaip neatsiejamą imigracijos proceso etapą.

Pasak Meyers, migracijos politikos formavimo procesą sudaro du elementai: imigrantų priėmimo politika (t. y. imigracijos reguliavimas, imigrantų atranka ir jų priėmimo taisyklės) ir imigrantų gyvenimo sąlygas reglamentuojanti politika⁴⁸ (t. y. apgyvendinimas, užimtumas, išsilavinimas, socialinės paslaugos). Kitaip tariant, pirmuoju atveju reguliuojama *imigracijos*, antruoju – *integracijos politika*. Brettel ir Hollifield išskiria (1) imigracijos srautų valdymą ir valstybinių sienų kontrolę, (2) imigracijos įtaką valstybės suverenitetui, pilietybės institutui ir nacionaliniam saugumui, (3) socialinę, politinę ir ekonominę migrantų integraciją kaip svarbiausius migracijos politikos aspektus⁴⁹. Matoma, kad integracijos procesai neatsiejami nuo imigracijos proceso, todėl analizuojant integracijos procesus svarbu atsižvelgti į *ikiimigracinę* situaciją ir aplinkybes, kurios veikia *poimigracinius* procesus.

Trečiasis klausimas susijęs su antruoju. Jis analizuoja migrantų kartų problematiką:

migrantų vaikų situaciją, jų charakteristikas ir integracijos progresą laiko atžvilgiu (dėl Lietuvoje vyraujančios imigracijos struktūros⁵⁰ šio klausimo tyrimo rodikliai patenka į antrojo klausimo – *poimigracinės* situacijos – problematikos akiratį).

Galiausiai ketvirtasis klausimas nagrinėja migracijos procesų įtaką siunčiančioms ir priimančioms visuomenėms ar individams (bendrąja prasme – kilmės ir tikslo šalims)⁵¹. Atsižvelgiant į migracijos (kaip socialinio proceso) kompleksiskumą, pagrindiniu probleminiu klausimu tampa imigracijos potencialas ir tęstinumo galimybė (t. y. dabartinės migracijos ir integracijos poveikis tolesniems migracijos ir integracijos procesams). Šie klausimai yra susiję su migrantų socialiniais ryšiais ir migracijos teorijomis, todėl juos tikslinga įtraukti į empirinio tyrimo modelio rodiklių sąrašą.

Apibendrinami migracijos analizės struktūros klausimus matome, kad jų taikymas priklauso nuo daugelio veiksnių. Tačiau viena iš svarbiausių empirinio tyrimo modelio savybių yra ta, kad jis leidžia į anksčiau apibūdintas migracijos ir migrantų integracijos procesų analizės rodiklių grupes pažvelgti per gyvenimo kelio perspektyvos probleminius klausimus: žmogaus veiksmą, socialinius ryšius, migracijos kontekstą laiko ir erdvės sąveikoje⁵², gyvenimo įvykių chronologiją (visą analizės rodiklių sąrašą; žr. 2 lentelę).

Kitas svarbus migracijos analizės struktūros aspektas – tarptautinės migracijos procesuose dalyvaujantys *veikėjai*: migrantai ir kiti kilmės bei tikslo šalyse esantys asmenys⁵³. Priimdami konkrečius sprendimus pastarieji dalyvauja migracijos ir integracijos procesuose. Viena vertus, darydami įtaką šiam procesui jie tampa migraciją skatinančiais veiksniais, kita vertus, migracijos proceso paveikti tampa priklausomais migracijos procesų tyrimo kintamaisiais. Nors Jasso *veikėjus* išskiria kaip atskirą struktūrinį migracijos analizės aspektą, teorinėje prieigoje

jis integruojamas į pirmąją iš *keturių pagrindinių migracijos procesų analizės klausimų*. Tai įmanoma įtraukiant tokius papildomus analizės rodiklius kaip migracijos motyvai ir lūkesčiai, susiję su analizuojamų imigrantų grupių integracija.

Migracijos ir integracijos procesams įtaką darančių veiksnių sąveika yra svarbus analizės aspektas, todėl šios sąveikos ypatumus tikslinga aptarti atskirai. Imigracijos proceso analizė apima imigrantų socialines charakteristikas, interesus ir tikslus, kurie paaiškina imigracijos procesą plačiąja prasme ir išskiria konkrečius elgesio modelius (kalbos barjero įveikimas, konkretūs įgūdžiai ir jų pritaikymas, kt.), darančius įtaką imigracijos ir integracijos procesams. Pavyzdžiui, pirmasis iš *keturių pagrindinių migracijos procesų analizės klausimų* pabrėžia migrantų atrankos modelius ir jų socialines bei demografines charakteristikas (arba kaip judant iš kilmės į tikslo šalį konkretus asmuo virsta imigrantu?). Tyrimo modelyje šis, vienas iš pagrindinių migracijos proceso tyrimo klausimų pervadinamas į *ikiimigracinę situaciją* (t. y. imigracijos proceso etapas, kai (potencialus) migrantas dar nėra apibrėžiamas tikslo šalies įstatymų ir nėra daugumos (priimančios) visuomenės dalis). Siekiant suprasti, kaip konkretus asmuo virsta imigrantu, reikia suprasti sprendimą migruoti siunčiančios ir priimančios visuomenės (kilmės ir tikslo šalų) socialiniame, politiniame ir ekonominiame kontekstuose atsižvelgiant tiek į individualius mobilumo veiksnius ir imigracijos politiką, tiek į integracijos politikos įgyvendinimo infrastruktūrą. Kitaip tariant, migracijos motyvai, strategijos ir lūkesčiai, susiję su integracijos procesais, formuojami individualių asmens charakteristikų, atsižvelgiant į sąlygas kilmės ir tikslo šalyse, o tiksliau – (potencialaus) migranto turimą informaciją apie šias sąlygas⁵⁴. Ši informacija gali būti laikytina socialinių tinklų (tarp migrantų, potencialių migrantų, tarpinė

ninkų, šeimos narių, draugų ir kt.) rezultatu, todėl svarbu pabrėžti, kad tiek migracijos, tiek integracijos procesas prasideda ne *tikslo*, o *kilmės* šalyje. Taigi pasitelkiant pagrindinę socialinių migracijos teorijų argumentą (migracija – tai save generuojantis procesas), tyrimo schemoje sujungiami migracijos proceso analizės ir gyvenimo kelio perspektyvos klausimai. Tai leidžia analizuoti *ikiimigracinę* ir *poimigracinę* situacijas apibūdinančių veiksnių sąveiką.

Naudojant imigracijos proceso analizės ir gyvenimo kelio perspektyvos probleminių klausimų sąveiką iliustruojančias rodiklių grupes, teorinė prieiga susieja imigracijos proceso analizės aspektus, kurie leidžia ne tik atskirai analizuoti mobilumo etapus, bet ir apibūdinti santykį tarp migracijos etapų, parodyti konkretaus etapo ypatumus atsižvelgiant į bendrą migraciją (žr. 2 lentelę).

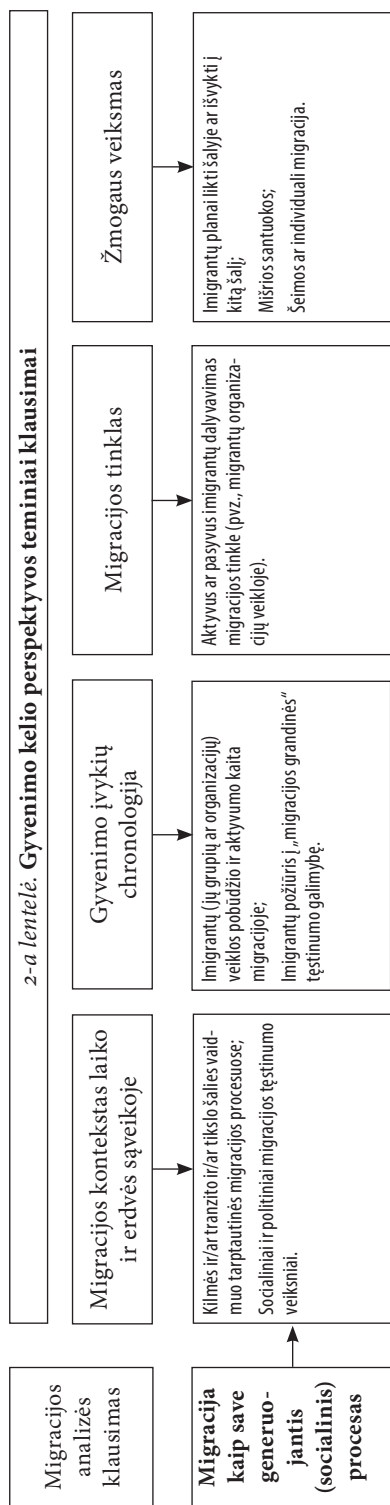
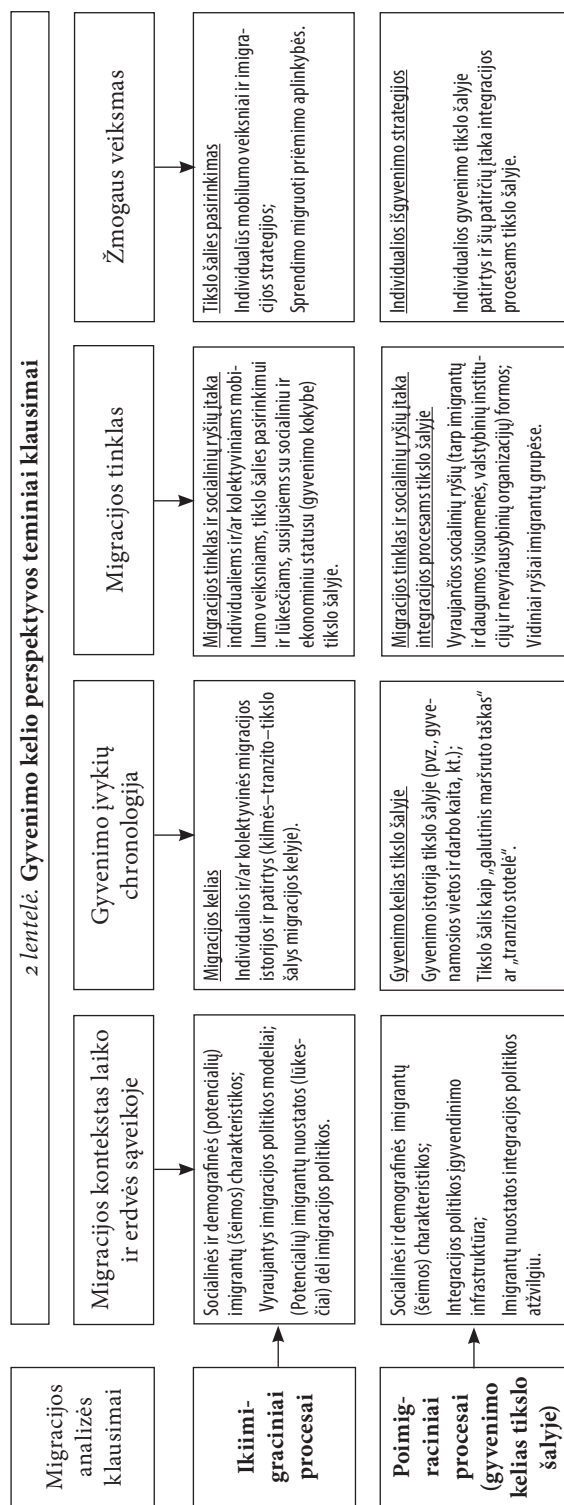
Apibendrinant pirmojo migracijos proceso analizės klausimo (t. y. ikiimigracinės situacijos) santykį su keturiais gyvenimo kelio perspektyvos klausimais matoma, kad teorinėje prieigoje ikiimigracinė situacija (1) migracijos konteksto laiko ir erdvės sąveikos atžvilgiu nagrinėjama įtraukiant tokius analizės rodiklius kaip socialinės ir demografinės (potencialių imigrantų) charakteristikos ir imigracijos politikos įgyvendinimas. (2) Gyvenimo įvykių chronologijos atžvilgiu – migracijos kelias (t. y. individualios ir (ar) kolektyvinės imigracijos istorijos ir patirtys, kilmės–tranzito–tikslo šalių vaidmuo migracijos kelyje). (3) Atsižvelgiant į socialinių migracijos teorijų svarbą, ikiimigracinė situacija tirama įtraukiant tokius rodiklius: migracijos tinklo (socialinių ryšių) įtaka individualiems ir (ar) kolektyviniams mobilumo veiksniams, galimiems integracijos scenarijams (taip pat lūkesčiams) ir tikslo šalies pasirinkimui. Galiausiai ikiimigracinė situacija (4) žmogaus veiksmo atžvilgiu analizuojama pasitelkus tokius analizės rodiklius kaip individualūs mobilumo veiksniai, lūkesčiai (susiję su in-

tegracijos procesais tikslo šalyje), imigracijos strategijos ir tikslo šalies pasirinkimas.

Poimigracinė situacija (2) migracijos konteksto laiko ir erdvės sąveikoje nagrinėjama atsižvelgiant į socialines ir demografines imigrantų (šeimos) charakteristikas, integracijos politikos įgyvendinimą ir imigrantų nuostatas dėl tikslo šalyje įgyvendinamos integracijos politikos. (2) Gyvenimo įvykių chronologija analizuojama atsižvelgiant į imigrantų gyvenimo istorijas tikslo šalyje (pvz., gyvenamosios ir darbo vietos kaitą). (3) Analizuojant poimigracinę situaciją remiantis migracijos tinklu, taikomi šie indikatoriai: vyraujančios socialinių ryšių (tarp imigrantų ir daugumos visuomenės, valstybinių institucijų ir nevyriausybinių organizacijų) formos, vidiniai socialiniai ir ekonominiai ryšiai (imigrantų grupės „viduje“), laisvalaikis ir kt. (4) Žmogaus veiksmas analizuojamas atsižvelgiant į individualias imigrantų gyvenimo strategijas, gyvenimo tikslo šalyje patirtis ir patirčių įtaką integracijos procesams.

Imigracijos potencialas pasitelkus keturis gyvenimo kelio perspektyvos klausimus nagrinėjamas atsižvelgiant į socialinius ir politinius migracijos tęstinumo veiksnius, imigrantų (jų grupių ir organizacijų) veiklą ir aktyvumo kaitą tikslo šalyje, imigrantų požiūrį į „migracijos grandinės“ tęstinumo galimybę, aktyvų ar pasyvų imigrantų dalyvavimą migracijos tinkle, imigrantų planus likti šalyje ar išvykti į kitą šalį, mišrias santuokas, šeimos ar individualią migraciją.

Teoriškai prieinamas vienas iš gyvenimo kelio perspektyvos teminių klausimų – *istorinis ir geografinis kontekstas* (arba laiko ir erdvės santykis) modifikuotas į konkretesnį, socialines migracijos teorijas iliustruojantį klausimą – *migracijos kontekstą laiko ir erdvės sąveikoje*. Atsižvelgiant į migracijos tinklo sąvokos produktyvumą, *socialiniai ryšiai* (vienas iš gyvenimo kelio perspektyvos teminių klausimų) buvo pakeistas į *migracijos tinklo sąvoką*.

Jaso pagrindiniai tiriamos migracijos struktūros klausimai taip pat buvo pritaiomi: nors pagrindiniai teminiai klausimų blokai buvo supaprastinti į *ikiimigracinę* ir *poimigracinę* situacijas, šie blokai buvo išskaidyti pagal konkrečias kiekvieno klausimo problematiką iliustruojančių rodiklių grupes, kurios tapo esminiais migracijos tyrimo ir gyvenimo kelio perspektyvos klausimų sąveikos taškais. Apibendrinant galima pasakyti: teorinėje prieigoje pateikta gyvenimo kelio perspektyvos ir imigracijos

Išvados

Apibendrinant gyvenimo kelio perspektyvos taikymo ypatumus tiriant migraciją galima teigti, kad migracijos ir migrantų integracijos procesai gali būti tiriami peržengiant politines ir geografines kilmės bei tikslo šalių ribas. Tai liudija gyvenimo kelio perspektyvos produktyvumą nagrinėjant migracijos procesus. Tarptautinė migracija pasižymi įvairove ir kompleksiskumu, todėl norint atskleisti platų analizuojamos problematikos lauką migracijos ir migrantų integracijos procesus tikslinga analizuoti įtraukiant su kilmės šalimi susijusią informaciją (pvz., potencialių imigrantų socialinį ekonominį statusą, priimamo sprendimo migruoti aplinkybes). Gyvenimo kelio perspektyva leidžia surinkti informaciją, susijusią su individualiais ir kolektyviniais mobilumo veiksniais ir palyginti potencialių imigrantų socialinį ekonominį statusą tikslo ir kilmės šalyse. Be to, tokia perspektyva leidžia atskleisti ikiimigracinės ir poimigracinės situacijų sąveiką.

Migracinei elgsenai (arba individualiam mobilumui) įtaką daro *makro*, *mezo* ir *mikro* veiksniai, todėl visapusiška migracijos proceso analizė tampa sudėtingu uždaviniu, kurį įgyvendinti galima pasitelkus aiškius tyrimo rodiklius. Tiek heterogeniška migracijos samprata migracijos teorijose, tiek

tyrimo klausimų sąveika apima konkrečius migracijos teorijų aspektus *makrolygmeniu*, *mezolygmeniu* ir *mikrolygmeniu*. Pabrėžtina, kad pristatoma analizės prieiga nėra absoliutus gyvenimo kelio perspektyvos taikymo tiriant migraciją pavyzdys, nes čia atsispindi socialinių ir ekonominių migracijos teorijų aspektai. Ši prieiga taikytina duomenims apie skirtingų imigrantų grupių (tiek pagal kilmės šalį, tiek pagal atvykimo pagrindus) imigracijos ir integracijos procesus rinkti.

migracijos proceso kompleksiskumas gyvenimo kelio perspektyvoje leidžia apibrėžti tuos rodiklius, kurie gali smulkiai atskleisti migracijos ir migrantų integracijos problematiką. Taigi apibendrinant socialines ir ekonomines migracijos teorijas – *makro*, *mezo* ir *mikro* – sąveikoje, individualius mobilumo veiksnius, ryšį tarp migracijos ir migrantų integracijos procesų bei gyvenimo kelio perspektyvos tyrimų metodus, galima daryti išvadas apie perspektyvos taikymo problematiką migracijos procesams tirti:

Pirma, atsižvelgiant į gyvenimo kelio perspektyvos raidos priežastis ir tarptautinės migracijos tendencijas XXI a. išryškėja gyvenimo kelio perspektyvos taikymo privatumai. Viena vertus, šiuolaikinės migracijos tendencijos liudija apie migracijos proceso (jis prasideda vienoje, o tęsiasi kitoje šalyje) kompleksiskumą ir poreikį migraciją nagrinėti kaip neišvengiamą, neskaidomą, save generuojantį procesą; kita vertus, gyvenimo kelio perspektyva įgalina aprėpti pagrindinius imigracijos proceso etapus (įskaitant migrantų integraciją), kurių kompleksinė analizė leidžia atskleisti migracijos problematikos turinį;

Antra, gyvenimo kelio perspektyva leidžia giliau pažvelgti į kolektyvines ir individualias migracijos ir integracijos patirtis ekonominių ir socialinių migracijos teorijų

sintezėje (t. y. migrantų integracijos procesus tirti remiantis migracijos procesais);

Trečia, pagrindinių migracijos proceso analizės ir gyvenimo kelio perspektyvos probleminių klausimų (šiuo atveju adaptuotų pagal tyrimo tikslus ir migracijos struktūrą tikslo šalyje) sąveika leidžia į analizuojamos problematikos sritį įtraukti vertingą informaciją, susijusią su ikiimigracine situacija. Taip neprarandama informacija, galinti apibūdinti ikiimigracinės situacijos įtaką vėles-

niems imigracijos procesams (pvz., tikslo šalies pasirinkimui ar skirtingoms integracijos trajektorijoms tikslo šalyje);

Ketvirta, atsižvelgiant į socialinių migracijos teorijų ir gyvenimo kelio perspektyvos pabrėžiamą *laiko ir erdvės sąveiką* migracijos procesuose, galima teigti, kad migracijos procesas gali būti nagrinėjamas „jam nepasidėjus“. Kitaip tariant, analizės atskaitos tašku galima laikyti migracijos proceso prielaidas.

Nuorodos

1. Thomas W. I., Znaniecki F. *The Polish Peasant in Europe and America*. University of Illinois Press, 1996.
2. Kulu H., Milewski N. Family change and migration in the life course: An introduction. *Demographic Research*, volume 17, article 19, p. 567–590. Published on 20 December 2007. Max Planck Institute for Demographic Research.
3. Giele J. Z., Elder G. H. Jr. *Methods of Life Course Research: Qualitative and Quantitative Approaches*. Sage Publications, 1998.
4. Elder G. H. Jr., Johnson M. K., Crosnoe R. The Emergence and Development of Life Course Theory. *The Handbook of the Life Course* (eds. Mortimer J. T., Shanahan M. J.). Kluwer Academic/Plenum Publishers, New York, 2003.
5. Giele J. Z., Elder G. H. Jr. *Methods of Life Course Research: Qualitative and Quantitative Approaches*. Sage Publications, 1998.
6. Kulu H., Milewski N. Family change and migration in the life course: An introduction. *Demographic Research*, volume 17, article 19, p. 567–590.
7. *Ten pat.*
8. *Ten pat.*
9. Elder G. H. Jr., Johnson M. K., Crosnoe R. The Emergence and Development of Life Course Theory. *The Handbook of the Life Course*.
10. Kulu H., Milewski N. Family change and migration in the life course: An introduction. *Demographic Research*, volume 17, article 19, p. 567–590.
11. Elder G. H. Jr., Johnson M. K., Crosnoe R. The Emergence and Development of Life Course Theory. *The Handbook of the Life Course*.
12. McHugh E. K., Mings R. C. The Circle of Migration: Attachment to Place in Aging. *Annals of the Association of American Geographers*, vol. 86, no. 3 (Sep., 1996), p. 530–550; Cuba L., Hummon D. M. Constructing a Sense of Home: Place Affiliation and Migration across the Life Cycle. *Sociological Forum*, vol. 8, no. 4 (Dec. 1993), p. 547–572.
13. Bailey A. J., Cooke T. J. Family Migration and Employment: the Importance of Migration History and Gender. *International Regional Science Review*, 21, 2 : 99–118 (1998).
14. Jasso G. Migration, Human Development, and the Life Course. *The Handbook of the Life Course*.
15. Jasso G., Massey D. S., Rosenzweig M. R., Smith J. P. Assortative Mating among Married New Legal Immigrants to the United States: Evidence from the New Immigrant Survey Pilot. *International Migration Review*, vol. 34, no. 2 (Summer, 2000), p. 443–459.
16. Jasso G., Massey D. S., Rosenzweig M. R., Smith J. P. The New Immigrant Survey Pilot (NIS-P): Overview and New Findings about U. S. Legal Immigrants at Admission. *Demography*, vol. 37, no. 1 (Feb., 2000), p. 127–138.
17. Castles S. Migration and Community Formation under Conditions of Globalization.

- International Migration Review*, vol. 36, no. 4; *Host Societies and the Reception of Immigrants: Institutions, Markets and Policies* (Winter, 2002), p. 1143–1168; Reitz J. G. Host Societies and the Reception of Immigrants: Research Themes, Emerging Theories and Methodological Issues. *International Migration Review*, vol. 36, no. 4. *Host Societies and the Reception of Immigrants: Institutions, Markets and Policies* (Winter, 2002), p. 1005–1019; Freeman G. P. Immigrant Incorporation in Western Democracies. *International Migration Review*, volume 38, number 3 (Fall, 2004), p. 945–969.
18. Wingers M., Windzio M., de Valk H., Aybek C. (Eds.). *A Life-Course Perspective on Migration and Integration*. Springer Dordrecht Heidelberg, London, New York, 2011.
 19. Boyd M. Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas. *International Migration Review*, vol. 23, no. 3, *Special Silver Anniversary Issue: International Migration an Assessment for the 90's* (Autumn, 1989), p. 638–670; Crisp J. *Policy challenges of the new diasporas: migrant networks and their impact on asylum flows and regimes*. Policy Research Unit, UNHCR, Geneva, Switzerland, 1999; Lesger C., Lucassen L., Schrover M. Is There Life Outside the Migrant Network? German Immigrants in XIX th. Century Netherlands and the Need for a More Balanced Migration Typology. *Annales de Démographie Historique*, 2002, no. 2, p. 29–50; Coniglio N. D. *Migropolis: migration networks and formation of ethnic clusters in cities*. NHH, University of Glasgow and Milano-Bicocca, December, 2003; Schrover M., Vermeulen F. Immigrant Organisations. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 31, no. 5, September, 2005, p. 823–832; Garapich M. P. The Migration Industry and Civil Society: Polish Immigrants in the United Kingdom before and After EU Enlargement. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 34, no. 5, July, 2008, p. 735–752; Drever A. I., Hoffmeister O. Immigrants and Social Networks in a Job-Scarce Environment: The Case of Germany. *International Migration Review*, volume 42, number 2 (Summer, 2008), p. 425–448; Kitching J., Smallbone D., Athayde R. Ethnic Diasporas and Business Competitiveness: Minority-Owned Enterprises in London. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 35, no. 4, April, 2009, p. 689–705; Bayram N., Nyquist H., Thorburn D., Bilgel N. Turkish Immigrants in Sweden: Are They Integrated? *International Migration Review*, volume 43, number 1 (Spring, 2009), p. 90–111.
 20. Granovetter M.S. Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness. *The American Journal of Sociology*, 1985, 91 (3), p. 481–510; Light I. & Karageorgis S. *The Ethnic Economy. The Handbook of Economic Society* (eds. Smelser N. J., Swedberg R.), Princeton University Press, Princeton, NJ, 1994, p. 647–671; Portes A., Grosfoguel R. Caribbean Diasporas: Migration and Ethnic Communities. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 533, *Trends in U. S.-Caribbean Relations* (May, 1994), p. 48–69; Massey D. S., Espinosa K. E. What's Driving Mexico-U.S. Migration? A Theoretical, Empirical, and Policy Analysis. *The American Journal of Sociology*, vol. 102, no. 4 (Jan., 1997), p. 939–999; Portes A. The Informal Economy and Its Paradoxes. *The Handbook of Economic Society* (eds. Smelser, N. J., Swedberg, R.), Princeton University Press, Princeton, NJ, 1994, p. 426–449; Portes A. Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology*, 1998, 24: 1–24; Portes A. Migration, Development and Segmented Assimilation: A Conceptual Review of the Evidence. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 2007, 610, 73.
 21. Elder G. H. Jr., Johnson M. K., Crosnoe R. The Emergence and Development of Life Course Theory. *The Handbook of the Life Course* (eds. Mortimer J. T., Shanahan M. J.). Kluwer Academic/Plenum Publishers, New York, 2003.

22. Kulu H., Milewski N. Family change and migration in the life course: An introduction. *Demographic Research*, volume 17, article 19, p. 567–590.
23. Siekiant vienu metu tirti besikeičiančių individų, šeimų ir socialinių poveikį individualiems veiksams, minėtasis konvencinis požiūris buvo išplėtotas į daugiapakopę įvykio istorijos (angl. *event-history*) analizę (Kulu ir Milewski, 2007 pagal Courgeau, 1998; Hoem, 2007: 54), kuri, kaip metodas, leidžia susieti vienos individo gyvenimo srities įvykius su praėjusiais tos pat gyvenimo srities įvykiais, taip pat su to individo gyvenimo kaita kitose gyvenimo sferose ir kitų šeimos narių bei socialinių tinklų dalyvių gyvenimų kaita (Kulu ir Milewski, 2007: 569 pagal Hoem, 1987, 1993a; Courgeau ir Lelievre, 1989; Yamaguchi, 1991; Blossfeld ir Rohver, 1995; Willekens, 1999; Billari, 2005).
24. Jasso G. Migration, Human Development, and the Life Course. *The Handbook of the Life Course*.
25. Migracijos tinklo ir migracijos sistemų (Massey, 1990).
26. Pavyzdžiui, integraciją, migracijos politikos poveikį imigracijos srautams, migracijos motyvus, migracijos pasekmes ir kt.
27. Plačiau apie migracijos teorijas žr. Žibas K. Migracijos tyrimai socialinėse ir ekonominėse migracijos teorijose: analitinės prieigos konstravimas. *OIKOS: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2011, nr. 2, p. 9–22.
28. Massey D. S. et al. *Return to Aztlan. The Social Process of International Migration from Western Mexico*. Berkeley. University of California Press, 1987.
29. *Ten pat*.
30. Massey D. S. Social Structure, Household Strategies, and the Cumulative Causation of Migration. *Population Index*, 1990, 56 (1); Boyd M. Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas. *International Migration Review*, vol. 23, no. 3, Special Silver Anniversary Issue: International Migration an Assessment for the 90's (Autumn, 1989), p. 638–670; Guarnizo L. E., Portes A., Haller W. From Assimilation to Transnationalism: Determinants of Transnational Political Action among Contemporary Migrants. *The Center for Migration and Development. Working Paper Series*, Princeton University, 2002.
31. Gold S. J. *Migrant Networks: A Summary and Critique of Relational Approaches to International Migration*. Chapter 12, p. 257–285 (eds. Romero, M., Margolis, E.). *The Blackwell Companion to Social Inequalities*, Malden MA, Blackwell, 2005.
32. Vienas iš šiuolaikinių socialinių reiškinių – tarptautinis žmonių mobilumas, atsižvelgiant į daugelį mokslo disciplinų, tapo pagrindiniu tyrimų objektu (tai patvirtina migracijos tyrimų institucionalizacija). Kiekviena iš disciplinų migracijos procesus nagrinėja skirtingais aspektais: pradedant integracijos procesų, politikos ir socialinių ryšių analize, baigiant žmogaus teisių, klimato kaitos, saugumo problematika ir kt. Nors gyvenimo kelio perspektyva populiacijos studijose (ypač demografijoje) taikoma plačiai, migracija ir ją lydintis integracijos procesas nagrinėjamas pasitelkiant skirtingas tyrimo prieigas (žr. Kulu H., Milewski N. Family change and migration in the life course: An introduction. *Demographic Research*, volume 17, article 19, p. 567–590).
33. *Socialinių ryšių* (gyvenimo kelio perspektyvoje, angl. *linked lives*) aspektas gali būti tiesiogiai siejamas su migracijos tęstinumą aiškinančiais veiksniais (t. y. socialinėmis migracijos teorijomis). Kaip *migracijos tinklo* ir *migracijos sistemų* teorijos, taip *socialinių ryšių* aspektas gyvenimo kelio perspektyvoje pabrėžia neformalių socialinių ryšių ir įvairių kontaktų formų poveikį integracijai į darbo rinką: egzistuojantis migracijos tinklas tikslo šalyje ne tik skatina (ar palengvina) integracijos procesus (pradedant specifinio maisto paieška ir baigiant informacija apie apgyvendinimą ir užimtumą), bet kartu ir daro įtaką

- migracijos motyvams, kai potencialus migrantas jau žino, kokiame tikslo šalies socialiniame ir ekonominiame kontekste jam (jai) teks gyventi (Kōu A. et al.).
34. Kulu H., Milewski N. Family change and migration in the life course: An introduction. *Demographic Research*, volume 17, article 19, p. 567–590.
 35. Jasso išskyrė keturis vietoj penkių (žr. Elder, Johnson, Crosnoe, 2003, 11–13) pasiūlytų gyvenimo kelio perspektyvos probleminių aspektų. Pasak Jasso, pagrindinis aspektas (t. y. žmogaus raida – visą gyvenimą trunkantis procesas) išsiskiria kituose keturiuose gyvenimo kelio perspektyvos klausimuose (žr. Jasso G. Migration, Human Development, and the Life Course. *The Handbook of the Life Course*), todėl išskirti jį nebūtina. Sociologinė migracijos samprata socialinių migracijos teorijų kontekste pateikia *migracijos kaip save generuojančio proceso* interpretaciją, todėl galima teigti, kad migracija gali būti traktuojama kaip neatsiejamas žmogaus raidos ir visuomenės socialinės kaitos etapas (tiek socialinio, tiek geografinio mobilumo).
 36. Plačiau žr. Žibas K. Migracijos tyrimai socialinėse ir ekonominėse migracijos teorijose: analitinės prieigos konstravimas. *OIKOS: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2011, nr. 2, p. 9–22.
 37. Kulu H., Milewski N. Family change and migration in the life course: An introduction. *Demographic Research*, volume 17, article 19, p. 567–590.
 38. Daug šeimos problematikai skirtų demografinių tyrimų taip pat nagrinėja tokius klausimus kaip individualios išsilavinimo ir užimtumo kaitos individo gyvenime įtaka gimdymo ir partnerystės modeliams (pvz., Kulu ir Milewski). Lietuvoje gyvenimo kelio perspektyva taikoma analizuojant tokius demografinius ir socialinius procesus kaip šeimos ir gimstamumo pokyčiai, vaikų ir tėvų santykiai, sutuoktinių, partnerių ir šeimos narių (žr. Stankūnienė V., Maslauskaitė A. *Lietuvos šeima. Tarp tradicijos ir naujos realybės*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2009).
 39. Integracijos lūkesčiai gali būti susiję su ekonominiais (integracija į darbo rinką), socialiniais (migracijos tinklai arba prisijungimas prie esamos migrantų bendruomenės tikslo šalyje) ir psichologiniais migracijos veiksniais. Individualius mobilumo veiksnius aiškinančios socialinės ir ekonominės migracijos teorijos pateikia skirtingas migracijos proceso kilmės ir tęstinumo interpretacijas – *makro*, *mezo* ir *mikro* – sąveikoje.
 40. Pavyzdžiui, situacija tikslo šalies darbo rinkoje (*makrolygmuo*) yra (gali būti) susijusi tiek su individo svarstymais apie jo įsidarbinimo galimybes (*mikrolygmuo*), tiek su socialiniais ryšių tinklais ir migrantų organizacijų veikla (*mezolygmuo*).
 41. Konstruojant teorinę prieigą migracijos ir migrantų integracijai tirti, svarbu atsižvelgti į konkrečius migracijos tyrimų metodologinius aspektus: tyrimo tikslus ir uždavinius, migracijos tyrimų metodologines prielaidas, konkrečių imigrantų grupių migracijos ypatumus bendroje imigracijos struktūroje ir kt.
 42. Jasso G. Migration, Human Development, and the Life Course. *The Handbook of the Life Course*.
 43. *Ten pat*.
 44. Pabrėžtina skirtingų migracijos procesų analizė dalių sąveika: migracijos analizės struktūra ir teorinė migracijos analizė yra susijusios, kadangi teorijos nagrinėja identifikuotus probleminius klausimus. Konkretūs struktūros tyrimo aspektai tampa teorinėmis prielaidomis. Teorinė ir empirinė migracijos procesų analizės neabejotinai susijusios, kadangi empirinės analizės instrumentai tikrina teorines prielaidas. Empirinė migracijos procesų analizė taip pat susijusi su migracijos analizės struktūra, nes empirinės analizės instrumentai vertina struktūroje identifikuotų veiksmų sąveiką.
 45. Jasso G. Migration, Human Development, and the Life Course. *The Handbook of the Life Course*.

46. *Ten pat.*
47. *Ten pat.*
48. Meyers E. Theories of International Immigration Policy: A Comparative Analysis. *International Migration Review*, vol. 34, no. 4 (Winter, 2000), p. 1245–1282.
49. Brettell C. B., Hollifield J. F. Introduction. *Migration Theory: Talking across Disciplines*. *Migration Theory: Talking across Disciplines* (eds. Brettell, C. B., Hollifield, J. F.). Routledge, 2000.
50. Dėl nedidelės imigracijos (patirties), griežtos imigracijos politikos (teisinių šeimos susijungimo mechanizmų) ir šalies vaidmens tarptautinės migracijos procesuose Lietuvoje gyvenančių imigrantų kartų problematika šiuo metu neaktuali.
51. Jasso G. Migration, Human Development, and the Life Course. *The Handbook of the Life Course*.
52. Vienas iš gyvenimo kelio perspektyvos klausimų – *istorinis ir geografinis kontekstas* (arba laiko ir erdvės santykis) – buvo modifikuotas į konkretesnį, migracijos teorijas iliustruojantį klausimą – *migracijos kontekstą laike ir erdvėje*.
53. Jasso G. Migration, Human Development, and the Life Course. *The Handbook of the Life Course*.
54. Turima informacija apie esamas sąlygas priklauso nuo įvairių sąlygų: technologijų, socialinių migrantų ir potencialių migrantų ryšių kilmės, tranzito ir tikslo šalyse ir kt.

Karolis ŽIBAS

MIGRATION RESEARCH IN LIFE COURSE PERSPECTIVE

This article analyses the features of applying a life course perspective in migration research. On the basis of migration theories and of the interaction between factors promoting international migration and problematic questions of life course perspective, the author presents a theoretical approach suitable for analysing processes of international migration and of the integration of migrants. This approach allows the theoretical and empirical factors that describe these processes to be viewed through the lens of problematic questions about life course perspectives, qu-

estions relating to human action, social ties, the context of migration with respect to time and space, and the chronology of life events. On the one hand, these questions reveal the interaction between *pre-immigration* and *post-immigration* situations. On the other, they not only permit an analysis of contemporary societies' stages of mobility (motives for migration, trajectories of integration), but also enable both to characterise the relationship between stages of migration and to reveal the peculiarities of any given stage in the general context of migration.

Įtvirtinant etninį paveldą ir lietuviškosios kilmės šaknis „naujajame pasaulyje“: lietuviakilmių teksasiečių tapatybės galios kontūrai JAV

Ištikimybė bendros kilmės vietoms (gimtinėms arba tėvynėms) ir bendros praeities idėjoms paprastai suvokiama kaip galingas žmones saistantis išteklis, reikšmingas etninės ir nacionalinės tapatybės pagrindas. Tačiau tiems patiems ar panašioms tapatybės resursams gausinti gali padėti ir „naujos aplinkos“ – emigrantų gyvenamų vietovių bendroji praeitis, patirtis ir socialinė atmintis. Tad manipuliavimas bet kuriuo ir bet kurio paveldo – ypač etninio ir nacionalinio – aspektu vyksta ne tik ir ne tiek nacionalinės valstybės viduje, bet nė kiek ne mažiau ir už jos ribų. Emigrantus, pabėgėlius, deportuotuosius ir kitus persikėlėlius ar perkeltuosius asmenis ar grupes sieja ne tik socialinė atmintis apie „namų šalį“, bet ir tautinis paveldas, kurio fragmentus jie neišvengiamai, Johno Bodnaro žodžiais tariant, „transplantavo“ į naujas aplinkas.

Šiandienių euroamerikiečių, tarp jų ir lietuvių kilmės amerikiečių, kultūrinis ir etnokultūrinis paveldas ir socialinė atmintis remiasi į skirtingų emigracinių bangų apgyventų daugiakultūrių Jungtinių Amerikos

Valstijų vietovių praeitį. Todėl tiek imigrantų, tiek vėlesniųjų kartų palikuonių identiteto tyrinėjimas galėtų būti konceptualizuojamas kaip paremtas ne vien etniniu, bet labiau lokaliu etniniu paveldu, kuris toks įprastas „imigrantų šalimi“ vadinamose JAV. Tokiu lokaliu etnokultūriniu paveldu paremtas galėtų būti matomas ir lietuviakilmių euroamerikiečių identitetas, ypač imant domėn senųjų imigrantų iš Lietuvos paveldą išeivių iš Rytų Europos gyvenamose Pensilvanijos apylinkėse ar Čikagos rajonuose. Jis galėtų būti naudojamas kaip ginčijamas simbolinis kapitalas, *vis-à-vis* kitų etninių kilmių euroamerikiečių (ir ne tik) paveldui. Tuo lietuviakilmiškumas, ar tiesiog lietuviškumas, neabejotinai būtų sureikšminamas, jam būtų suteikiama galia, t. y. jis taptų tapatybės politika. Juolab kad tautinis paveldas nėra paprasčiausiu vienareikšmiu kodu pažymėta tautiškumo konstrukcija, kaip, pavyzdžiui, tautinė vėliava, himnas ar herbas; jis dažnai gali būti naudojamas kaip galingas identiteto politikos fondas, be galo naudingas „identiteto vadybai“

(*politics of identity*) skiriant ją nuo tapatybės politikos (*identity politics*), t. y. nuo labiau per institucijų galią skleidžiamo identiteto².

Šiame straipsnyje identiteto galios (t. y. tapatybės sureikšminimo) kategoriją siekiama panaudoti kaip tiriamąją perspektyvą lietuvių imigracijos į Teksasą ir lietuvių kilmės teksasiečių atvejui aptarti. Remiantis minėtąja perspektyva, empiriniais dokumentiniais ir antropologinių tyrimų, atliktų Teksase, Hjjustono ir San Antonijaus apylinkėse 2002 ir 2004 m. tarp senųjų lietuvių imigrantų ainių ir vietos teksasiečių, duomenimis (medžiaga saugoma Lituanistikos tyrimų ir studijų centro Pasaulio lietuvių archyve, Čikagoje³), išskiriama diasporinio lietuviškumo kaip migracijos paveikto identiteto konfigūracija, kuri skleidžiasi kaip vietinio, o kartais ir etninio, istorinio, kultūrinio pripažinimo Jungtinėse Amerikos Valstijose siekis. Tapatybės galia skleidžiama per vietinio „lietuviškų šaknų“, įsišaknijimo ir etninio kultūrinio paveldo institucionalizavimą, per etninės praeities artefaktų ar objektų dokumentavimą, supaveldinimą, sumuziejimą ir apskritai sureikšminimą.

Pagrindinis šio straipsnio tikslas – nubrėžti šiandienų lietuvių kilmės teksasiečių, devyniolikto amžiaus imigrantų ainių etniškumu ir vietiniu paveldu pasižyminčio identiteto kultūrinės praktikas ir jo „galios“ svertus. Straipsnyje parodoma, kaip transatlantinės migracijos mobilizuota ir lietuvių kilmės palikuonių apipavidalinta ir sureikšmintą tapatybę „perrašo“ lokalinę ir daugiakultūrę euroamerikiečių Vidurio bei Rytų Europos imigrantų palikuonių Teksase – vokiečių, čekų, lenkų ir t. t. – į jau parašytą „suistorintą“ Teksaso istoriją įterpdami lietuviškąjį sandą.

Tapatybės galios mobilizavimas migracijoje

Šiuolaikiniuose tarptautinę migraciją nagrinėjančiuose antropologiniuose tyrinėjimuose vyraujanti *transnacionalizmo* paradi-

gma iškelia naujus požiūrius, tarp jų minėtąją identiteto galios dimensiją arba identiteto politikos dimensiją, pritaikomą ne tik naujausiems globaliems žmonių iš(si)vietinimo ir į(si)vietinimo srautams tyrinėti, bet ir senosios migracijos palikuonių tapatybės paieškoms tirti. Kadangi kolektyvinių tapatybių strategijomis ribos braižomos nuolat apsiribojant „savųjų tarpe“, o kartu atsiribojant „nuo ne savų“ per tam tikrus identifikavimosi simbolius, formas, išteklius, išryškėja identitetų struktūruotumas, susiklosto tam tikra konkreti identitetų hierarchija ir identiteto galios santykiuose joks identitetas, pvz., lyties, amžiaus tarpsnio ar etninis, negali būti *a priori* laikomas esminiu. Tapatybių paletė visada surikiuojama aktualiai, situaciškai ir istoriškai ir turi būti vertinama tik tame kontekste.

Bene lengviausia apibūdinti, kaip vyksta identiteto „įgalinimas“ – dirstelėti į pirmaprades arba tradicines visuomenes, kurias ženklina santykinis kultūrinis uždarumas ir santykinai ribotas socialinis mobilumas. Tokiose visuomenėse vyrauja legitimuojantys ir kultūrinės tradicijos (kultūrinio paveldo) klodą eksploatuojantys identitetai. Legitimuojantis identitetas – tai institucijų kaip autoritetų suponuojamas, neretai priskiriamas elgesys ir mąstymas (plačiau apie legitimuojančius, t. y. institucinius normatyvinius identitetus⁴). Juos Jonathanas Friedmanas taikliai įvardija kaip *generinius identitetus* (*generic identities*), pasižyminčius priskirtinio statuso ir etninės kultūros ypatybėmis⁵, t. y. „etninę kultūrą“ suprantant kaip tradicijos galia susietą kultūros objektų ir simbolių saugyklą, perduodamą per kartas, kai grupės kultūrinis etninis identitetas kuriamas iš aiškių ir nedviprasmiškų išteklių: giminystė, kalba, religija, kilmės vieta.

Tarptautinės migracijos procesai, kolonijinės ir komunistinės sistemų žlugimas padarė žmones socialiai ir geografiškai mobilius, atvėrė galimybes siekti alternatyvių tapatybių. Migrantus ir santykinai sės-

lius gyventojus siejantys saitai imti matyti globalioje erdvėje, t. y. labiau atsiejus nuo nacionalinių valstybių teritorijų, ir interpretuojami iš transnacionalizmo perspektyvos bei per „įsivaizduojamos bendruomenės“ paradigmą. Bet kuris kolektyvinis identitetas, apibūdinamas kaip transnacionalinis, tampa neatsiejamas nuo tarptautinės migracijos fenomeno, plačiai apibrėžiamo Ninos Glick-Schiller, Steveno Vertoveco ir kt. darbuose⁷. Tačiau toks identitetas, anot kai kurių autorių, nėra tiesioginė tautinių valstybių vaidmens ar jų teritorialumo reikšmės sumažėjimo pasekmė, ar tiesiogiai migraciją patyrusių žmonių identitetas. Jonathanas Friedmanas tai vadina mūsų epochos globalizacijos – alternatyvių identitetų ir identifikavimosi svirtų įvairovės – ženklų. Valstybėse vyksta procesai, kai asimiliacionizmą keičia multikultūralizmas (pvz., JAV pakeitusi *melting pot* į multikultūralizmą; apie tai žr. toliau), anot Friedmano, „tokia kaita turi ilgalaikę tendenciją sutelkti – sureikšminti etninius, pirmiausia regioninius ir čiabuvių, bet taip pat imigrantinių mažumų – identitetus“⁸. „Ši tendencija pasižymi diasporizuojančiu poveikiu, pabrėžiančiu žmonių šaknis esant už čia ir dabar gyvenamos vietos ribų. Taip galiausiai formuojami „deteritorializuotieji“ identitetai, kurie yra labiau paties identiteto kaitos produktas, o ne tarptautinės migracijos fenomenas.“ Pažymėtina, kad tokie deteritorializuoti identitetai gali būti būdingi ne tik patiems tiesiogiai migraciją patyrusiems, bet ir jų ainiams, pvz., kaip matysime, ketvirtos penktos kartos lietuvių kilmės teksasiečiams.

Tuo tarpu migrantų ir diasporos identitetus tyrinėjantys antropologai Jamesas Cliffordas, Nina Glick-Schiller, Stevenas Vertovecas, sociologai Wilhelmas Safranais ir Robinas Cohenas⁹ pabrėžia, kad imigrantų dalis paprastai nepaklūsta hibridizuojančiai priimančiųjų šalių nacionalinio identiteto politikai ir siekia palaikyti bei įtvirtinti sa-

vąjį etnokultūrinį savitumą (pvz., taikant „iššaknijimo“, „autentiškos kultūros tęstinumo“ ir kt. kriterijus) didžiosios visuomenės, paprastai pasižyminčios asimiliacinėmis politikomis, atžvilgiu. Akivaizdu, imigrantų, mažumų, atskirties ar bet kurios kitos grupės, nepriklausančios visuomenės daugumai, jautriai reaguoja į viešąsias hibridizuojančias ir asimiliuojančias valstybių *identiteto politikas*. Diasporiniai identitetai siekia pripažinimo kurdami savitas, dažnai atskiras ar alternatyvias viešojo gyvenimo sritis ir savas *identiteto politikas (politics of identity)*¹⁰, kurios remiasi „kultūros transplantacijomis“¹¹.

Čia nėra išimtis ir jau antrą šimtmetį skaičiuojanti lietuvių diaspora JAV, kuri galėtų būti tokios „transplantuotos“ kultūros pavyzdys, pasižymintis tėvyniškumo – „namų šalies“ arba „nostalgijos politika“¹² bei etnokultūrinio paveldo ir „šaknų“ (genealogijos) sureikšminimu, – kaip matysime net ir tarp ketvirtos penktos kartos imigrantų ainių.

„Namų šalies“ sureikšminimas transnacionalinio (migrantinio) identiteto politikoje yra kone savaime suprantamas, tuo tarpu atkreiptinas dėmesys ir į „naujojo“ teritorialumo (įsikuriant imigracijos šalyje) sąsajas su „transplantuotu“ etniniu paveldu ir etninių šaknų paieškomis naujoje žemėje – Amerikoje, konkrečiose imigrantų gyvenamose ir per kelias kartas įsigyventose vietovėse.

Čia neabejotinai reikšmingą padėtį užima dominuojančio diskurso palaikoma valstybės identiteto politika – nacionalinio identiteto politika.

Valstybės identiteto politika: nuo „išlydančio katilo“ iki multikultūralizmo

JAV kaip imigrantų šalis šimtmečius buvo žinoma savo asimiliacine „tautas sulydančio katilo“ (*melting pot*) politika, siekiančia intensyvaus rasiškai, etniškai, religiška ir kt. skirtingų imigrantų asimiliavimosi per

daugiariopus įtraukimo į „sociokultūrinius amerikanizacijos mechanizmus“¹³ daugiau sia taikant „baltojo anglosaksų kilmės protestanto“ modelį ir taip kuriant nacionalinio identiteto politiką.

XX a. 6–7 dešimtmečiais, kai etninės (imigrantų) kultūros, paveldo ir identiteto klausimas tapo esminis JAV kultūros politikoje dėl pilietinių teisių judėjimo, kilusio iš „juodosios garbės“ (*black pride*) ir „juodosios galios“ (*black power*) judėjimų¹⁴, ir privertė persvarstyti homogenizuojančią „išlydančiojo katilo“ ir „baltojo be brūkšnelio“ („*unhyphenated White*“) ideologiją. Nuo tada visuotinai priimtina, kad bet kuris amerikietis, net ir visiškai asimiliavęsis, gali „atrasti“ savąjį „etninį pagrindą“, turėti etninį identitetą ir kad kiekviena atsiradusi ar atrasta *ethnie* turi savo „kultūrą“ ir „istoriją“¹⁵. Ilgainiui ši kultūrinį pliuralizmą pakeitė išgalėjusi multikultūriškumo politika, atvėrusi kelius „brūkšneliniam identitetui“, pvz., lietuviškasis amerikietis (Lithuanian-American).

Visi šie pokyčiai į viešumą išklėle kultūrų, t. y. imigrantų ir jų palikuonių kultūrų arba etnokultūrų bei kultūrinių paveldų, taip pat suaktyvino etninių strategijų ir etninių identitetų įvairovę. Buvo atvertas kelias peržiūrėti „daugelį metų nepastebėtas“ negausių JAV etninių grupių, tarp jų ir senųjų lietuvių imigrantų, vietos istorijas ir kultūras, galėjo sėkmingai vyksti JAV dominuojančiojo diskurso skleidžiama multikultūralistinė imigrantų ir mažumų grupių etnifikacija.

Etnifikacija – pamatinė imigrantų identiteto strategija

Kaip JAV aktyvinamos imigrantų etniškumo strategijos lietuvių migracijos atveju, teko gvildinti atskirai¹⁶, čia tik pridursime, kad, pvz., akultūruoti į vyraujančią kultūrą diasporos lietuviai prisitaiko prie didžiosios visuomenės kaip etninė kultūrinė mažuma, nes, anot Orvaro Lofgren, Jungtinėse Ame-

rikos Valstijose „skirtumai yra paverčiami vyraujančios visuomenės bruožu (*differences are mainstreamed*)“¹⁷. Iš tiesų imigrantai iš Lietuvos „praktikuoja lietuviškąjį etniškumą“, etniniuose festivaliuose rodo liaudies artefaktus, dalijasi tautiniais patiekalais, renkasi į susitikimus etniniuose klubuose Neatsitiktinai daugeliui Amerikos lietuvių populiariausi „lietuviškumo praktikavimo“ būdai – tai tautiniai sąskrydžiai, kuriuose valgomi lietuviškos virtuvės patiekalai, aplinka puošiama lietuviškais dirbiniais, skamba lietuvių muzika ir vyksta šokiai¹⁸. Tokios lietuviškumo praktikos tautiškai etniškai įprasmintus daiktus iš „tautinės kultūros“ lobyno įspraudžia į modernius naratyvus ir vyraujančias kultūros prekes, faktiškai pritaiko amerikietišką kultūrinio pliuralizmo, o kartu ir amerikietiškojo, valstybės kuriamą multikultūrinio nacionalinio identiteto politiką. Pastaroji legitimuoja etnines praktikas, tokias kaip etnis lavinimas, taip pat daugybę viešų renginių ir atvirų diskursų apie identitetą, atmintį ir paveldą. Tai visapusiškai atitinka minėtąją – institucionalizuotą – JAV valstybės vykdomą nacionalinio identiteto politiką.

Tačiau etniškumą pabrėžianti identiteto konstrukcija ne visada tampa etninio identiteto politika, nebent ji būtų identiteto ideologija, grindžiama tikėjimu, kad etnis (tautinis) identitetas (ir galbūt nacionalizmas) – tai fundamentalus ir „natūralus“ dalykas¹⁹. Tai matome tarp Amerikoje gimusių kartų, kaip jos „praktikuoja lietuviybę“. Iš esmės jos nesureikšmina etninio identiteto kaip galios, o siekia suderinti etninę kultūrą su šiuolaikiniais dominuojančios Amerikos visuomenės dalies naratyvais ir kultūriniais produktais. Toks *kultūrinis brikoliažas*²⁰ yra sukurtas iš išsaugotų ir perimtų elementų, toliau kuriamas naujai interpretuojant tautinės kultūros formas, kurios atitinka ir prisitaiko prie minėtosios JAV multikultūriškumo politikos.

Mūsų tyrimai rodo, kad gimusiesiems Amerikoje lietuviškumas – tai slankus ir

svyruojantis dalykas. Jis gali būti nuolat palaikomas kaip aktualus diskursas, pvz., domėjimasis šeimos ir giminės kilmė; jis dažnai glaudžiai susijęs su noru rasti kilmės šaknis ir neretai baigiasi etninėmis piligriminėmis kelionėmis į Lietuvą kaip į tėvų ar „protėvių žemę“. Vienas mano informantų, kalbėdamas apie „šaknų ieškojimo“ svarbą, pabrėžė:

Aš jaučiu, kad mes esame ta karta, iš kurios pagrobė jai priklausantį paveldą. Groju himną ir verkiu, nes mes gimę čia [JAV] praradome (arba buvome priversti prarasti) ryšį su savo šaknimis (36 m. moteris).

Šia prasme etniškumas praktikuojamas kaip inkultūruotas „priskirtinis identitetas“, kaip nekeitantis susisaistymo su tėvyne (protėvių žeme) reiškiny, pasižymintis tėvyninių nacionalizmu²¹. O apskritai diasporos lietuviškumas smarkiai manipuliuoja etniškumu nuo inkultūruoto „priskirtinio identiteto“ kaip „nekeitamo“ susisaistymo su tėvyne (protėvių žeme) iki brikoliažinio identiteto, kai „mėgaujama lietuviškumą ragauti“ kaip patiekalą ir iki pat „šaknų“ ieškančiojo ir lokalinio įsipavidalinimo siekiančiojo identiteto. Šiandienėje „postetninėje“²² Amerikos tikrovėje giliai iššaknijęs ir į etninę tėvynę orientuotas „tėvyniškumo“ požiūris aptinkamas daugiau tik tarp pirmosios ir antrosios kartos diasporos lietuvių (politinių emigrantų ir jų vaikų) – tvirtiausių lietuviškosios diasporos nacionalizmo puoselėtojų. Kitaip yra su lietuvių kilmės amerikiečiais, o ypač su ketvirtos penktos kartos Teksaso lietuviais – senųjų lietuvininkų imigrantų iš Mažosios Lietuvos ainiais?

Indianola, Galvestonas ir Naujasis Orleanas vietoj Eliso salos Niujorke

Pasak lietuvių imigraciją Amerikoje tyrinėjančių istorikų Alfonso Eidinto, Davido Fainhauzo, Antano van Reenano ir daugelio kt.²³, JAV rytinė pakrantė ties Niujorku buvo pirmieji istoriniai vartai į šalį. Šiandien gali-

me įrodyti, kad Meksikos įlankos pakrantės uostai – Galvestonas (ties Hjustonu), Indianola ir Naujasis Orleanas – buvo pirmieji, kuriuose išsilaipino pirmi lietuvių emigrantai. Tai vyko daugiau nei dešimtmečiu anksčiau, nei pirmi lietuviai pasiekė Eliso salą Niujorke.

Lietuvių kilmės teksasiečių imigrantų ainių sukaupiti istoriniai šaltiniai ir kraštyriniai duomenys²⁴ byloja, kad 1852–1874 m. imigrantai į Teksaso uostus, sprendžiant iš jų pavardžių ir vietovardžių (kiek pavyko identifikuoti), iš kurių jie atvyko, buvo iš Rytų Prūsijos lietuviakalbės srities, Kuršių marių regiono žvejų ir žemdirbių kaimų, daugiausia iš to meto Gumbinės apskrities Šilutės (Šilokarčiamos) ir kitų apylinkių. Pirmųjų imigrantų iš Lietuvos, ar tiesiog lietuvininkų, transatlantinės kelionės dažniausiai prasidėdavo Bremeno uoste ir sutapo su didžiąja to meto emigracijos banga iš Vokietijos.

Intensyviausiai migruodavo per Indianolos uostą, esantį netoli Viktorijos (Teksase), taip pat per Galvestono (Hjustonas) ir Naujojo Orleano uostus. Sprendžiant iš minėtųjų šaltinių, vietinių lietuvių kilmės Viktorijos apylinkių gyventojų pasakojimų, pirmasis šimtas lietuvių, atvykusių 1852–1874 m., įsikūrė maždaug už šešiasdešimt mylių nuo Galvestono uosto, De Vito ir Goliado apylinkėse²⁵. Šie žmonės manė vykstą į didelių galimybių šalį, kurioje netrūksta žemės, nereikia baimintis karo prievolių, nesuvaržyta tikėjimo laisvė, tačiau, kaip teigia amžininkai, „to meto Teksaso istorijoje vyravo neramumai ir sumaištis“²⁶, visai netrukus prasidėjo Pilietinis karas (1861–1864) ir permainingi laikai.

Kaimo vietovė Smith Creek minėtoje De Vito apygardoje tapo pirmosios lietuvių kolonijos centru. Čia tradiciniais giminystės ryšiais susijusios šeimos Stanchiai, Kerlickai, Jonischkiai, o netoliese Lundschienei ir Ragoziai įkūrė savo ūkius, „valdė bendrą nuosavybę ir mokėjo mokesčius“²⁷.

Iš esmės tai buvo tradiciniu natūriniu ūkiu ir bendruomeniškumu pagrįstas XIX a.

kaimo bendruomenės modelis, sudarytas iš pamatinių etnokultūrinių įgūdžių žvejybos, žemdirbystės, verpimo ir tam tikros „moralinės ekonomikos“ – pirmiausia darbštumo, stropumo, taupumo bei vieno iš pagrindinių lietuviškumo bruožų – lietuvių (lietuvininkų) kalbos ir religijos, liuteronybės su vietinėmis Mažosios Lietuvos greičiausiai surinkimininkų tradicijomis paremtomis ypatybėmis. Tikėtina, kad toks etnokultūrinio paveldo modelis, labai panašus į likusius anapus Atlanto, buvo „transplantuotas“ iš tėvynės kaip tipiškas pragyvenimo modelis, tapo vietinių, lietuvių kilmės imigrantų identiteto pagrindu, kurį palaikė etninis paveldas; jis, beje, išsilaikė Teksase iki pat XIX a. pabaigos.

Net XX a. 4 dešimtmečio vietos spauda su pasigėrėjimu rašė apie senųjų vertybių puoselėjimą tarp lietuvių kilmės imigrantų, kurie atvyko būdami ne tik labai darbštūs, bet ir religingi: „ponas Jonischkies priklausė vienai iš De Witto apygardoje pirmųjų čia įsikūrusių šeimų. Jis buvo stropus, taupus ir labai gerbiamas ūkininkas.“²⁸ Taip pat to meto duomenys rodo: lietuviai buvo labai religingi, besilaikantys tradicinių giminystės, išplėstinės šeimos ryšių ir bendruomeniškumo vertybių. Pastarasis bruožas gerai matomas „lietuvių kolonijos“ gyvenime bent jau iki XIX a. 10 dešimtmečio, kai giminystės ryšiais susijusios šeimos kūrėsi viena šalia kitos ir sudarė glaustas kaimo bendruomenes.

Kyla klausimas: kaip toks „transplantuotas“ lietuviškumas paveikė lietuvių kilmės teksasiečių identiteto formavimąsi, ypač bandant įsiterpti tarp „lietuviškumo“ ir „amerikietiško“, juk tuomet dominavo *melting pot* politika.

„Transplantuotas“ lietuviškumas, suvokietėjimas ir amerikanizacija

Pirmųjų Teksaso lietuvių palikuonių kruopščiai surinkti istoriniai kraštotyriniai

duomenys byloja, kad imigrantai neištirpo plačiojoje priimančios šalies visuomenėje. Mažų mažiausiai pirmoji ir antroji kartos išlaikė lietuvių kalbą, nors greičiausiai nė kiek ne mažiau vartojo lietuvių ir vokiečių kalbas, dvikalbystę, bei tam tikras atsivežtines religines praktikas.

Lietuvių kalbos vartojimo Teksase įrodymas – nuo pat imigracijos pradžios, XIX a. 6 dešimtmečio, beveik iki pat Pirmojo pasaulinio karo pradžios korespondencija su tėvynainiais vyko lietuvių kalba, pvz., 1902 ir 1907 m. laiškai, adresuoti Johnui Jonishkiui ir siųsti iš Tilžės²⁹. Lietuvių kalba taip pat buvo atliekamos ir religinės liuteroniškos apeigos namie, beveik neabejotinai laikantis pietistinių (surinkimininkų) tradicijų (Stancho Spellman, 1978:45)³⁰, atsivežtų iš tėvynės. Tikėtina, kad tokia religinių apeigų praktika buvo perkelta iš gimtosios šalies, nes iki pat 1872 m. lietuvių kolonijoje Jorktauno apylinkėse nebuvo bažnyčios³¹.

Šalia „transplantuoto“ lietuviškumo, Teksase akivaizdžiai reikėsi etninių grupių ir tautinio paveldo, istorijų „nepastebėjimo“ procesas „tautas sulydančio katilo“ politikos, užsitęsęs iki pat XX a. 6–7 dešimtmečio. Pirmiausia tiek lietuvių, tiek vokiečių kilmės imigrantai maišėsi tarp savęs, kūrė mišrias santuokas ir ilgainiui vis labiau vartodavo vokiečių kalbą privačiame gyvenime. Beje, mišrios santuokos su vokiečiais nebuvo retas reiškinys lietuvininkų kaimuose ir tėvynėje. Tai įrodytų kad ir toks faktas: du trečdaliai šeimų pavardžių, sprendžiant iš imigrantų laivo, prisišvartavusio Indianolos uoste 1852 m., keleivių sąrašo buvo mišrios: lietuvių ir vokiečių kilmės, o trečdalis – lietuviškos³².

Identiteto lūžis galėjo įvykti antroje kartoje, kai Amerikoje gimusiųjų kartos inkultūracija jau buvo proamerikietiška. Privatūs ir vieši diskursai imigrantų bendruomenėje nuolat pabrėžė: „dabar esate amerikiečiai... dabar visi esame amerikiečiai“, nors tuo pat metu buvo atsiribojama nuo „užkietėjusių

jankių“, o amerikietiškJama pirmiausia per anglų kalbą: lietuvių ir vokiečių dvikalbystė virto trikalbyste (lauko tyrimų užrašai). Tad vis dėlto ne suamerikietėjimas, o suvokietėjimas antroje trečioje kartoje buvo itin ryškus, nes „po dviejų trijų kartų lietuvių kultūra tapo beveik neatskiriama nuo Teksaso vokiečių“³³.

Apibendrinant galima būtų teigti, kad apskritai lietuvininkai ir pirmoji ainių karta sėkmingai adaptavosi Teksase, kartu puoselėjo „transplantuotą“ etnokultūrinį paveldą ir praktikavo juo paremtą identitetą. Teksaso istorikė ir kraštotyrininkė Karolina Wischkaemper-Schorlemer, šeimų istorijų tyrinėtoja, pabrėžia daug pavyzdžių – lietuvių imigrantų šeimų, kurios puikiai pritapo Teksase, pvz., „Stanchos šeima prie svetimos šalies prisitaikė sėkmingai. Jie buvo atsidavę krikščionys, darbštūs ir besididžiuojantys savo paveldu žmonės“³⁴.

Negana to, lietuvininkai sėkmingai perėmė verslumą: „pirko ūkius, registravo galvijus ir pildė prašymus tapti Jungtinių Amerikos Valstijų piliečiais, pvz., Davidas Stanchos „atvykęs į Ameriką [1852 m.] kurį laiką buvo žveju Luizianoje, po to jis ir [jo žmona] Dora patraukė į Teksasą. Ten Davidas vertėsi pergabendamas krovinius iš Indianolos jūrų uosto į šalies vidaus miestus, daugiausia į San Antonio. Atsirandant geležinkeliui [neteko šio darbo] [1860 m.] ir tapo ūkininku ir fermos savininku. Iš pradžių ūkis apėmė 1720 akrus. Davidas augino avis, galvijus, bulves, kukurūzus, kiaules, viščiukus, žąsis, kalakutus, arklius, gamino sviestą, parduodavo kiaušinius, vilną, šieno paruošas. Pirmoji Stanchos sodyba iškilo 1877 metais“³⁵.

Pridurtume, kad sėkmingos adaptacijos ir inkorporacijos į naują visuomenę laidas yra ne tik tai (arba visai ne tai), kas perkeliama iš išeities šalies, bet nė kiek ne mažiau (o dažniausiai visų pirma) tai, kas sukuriamą naujojoje šalyje, kaip „transplantuoti“ elementai „pridaigunami“ naujojoje dirvoje.

Tatai taikliai apibūdina lietuviškojo paveldo JAV tyrinėtoja Audronė Škiudaitė, teigianti, kad bet kurios grupės etninis paveldas JAV yra ganėtinai reikšmingas lokalaus ar regioninio identiteto išteklis savo kilme besidomintiems amerikiečiams, tačiau etninis paveldas ar palikimas čia dažniausiai suprantami kaip tai, kas buvo atsigabenta į Ameriką, ir tai, ką ta etninė grupė sukūrė ar pasiekė³⁶. Tad kas buvo sukurta ir pasiekta? Kaip skleidžiasi reteritorializuotas lietuviškųjų identitetas „lietuviškose“ pietryčių Teksaso vietovėse?

Pirmiausia krinta į akis lietuviškos kilmės šaknų ir imigrantinės praeities vietų sureikšminimas.

Kilmės kultūros ir etninių (imigrantinių) vietų „supaveldinimas“

Kaip minėta, po ilgalaikės asimiliacinės „tautas sulydancio katilo“ politikos nuo XX a. 7–8 dešimtmečių Amerika susidomėjo „šaknimis“. Kalbant Davido Hollingerio, kuris nūdienos identiteto procesus Amerikoje apibūdina kaip postetninius, tačiau turinčius „padidintą jautrumą šaknims“³⁷, terminais, pirmųjų Teksaso lietuvių ainių iniciatyvos – geras tokio „jautrumo“ pavyzdys. „Jautrumo šaknims“ iniciatyvos daugiakultūriame šiandienos Teksase taip pat yra identiteto politikos pavyzdys, kai „etninės šaknys“ performuojamos į „išaknintą teksasietišumą“ (angl. *rooted Texan-ness*) ir tampa primygtiniu bandymu *atsiimti savo kultūrą, savo kultūrinį paveldą* kitų, santykinai kiek anksčiau į(si)šaknijusių Teksase etninių grupių ir kultūrų, ypač vokiečių.

Kiekvieno etninio identiteto raiškoje, o juo labiau jį sureikšminant bendros kilmės ir bendrų istorinių kultūrinių šaknų paieškos užima svarbią vietą. Nagrinėjamu atveju jis kilo būtent minėtuojų „Amerikos susidomėjimo savo etnine praeimi“ laikotarpiu

ir prasidėjo nuo vietos lietuviakilmų domėjimosi vietine pietrytinės Meksikos įlankos Teksaso pakrantės istorija, tiesiog kaip kraštotyra ir senųjų vietos gyventojų šeimų genealogija. Pirmiausia dėmesį atkreipė į šeimų (giminaičių) istoriją ir genealogiją apskritai, atidesniu žvilgsniu žiūrėta į asmeninę šeimos istoriją ir šeimos relikvijas, laiškus, nuotraukas ar tiesiog iš giminaičių paveldėtus daiktus. Ryškiausias tokio domėjimosi pavyzdys – lietuvių kilmės teksasietės Patricios Hand kraštotyrinė, tiriamoji ir genealoginė veikla.

Būtent jos ir nedidelio būrelio kitų – pietryčių Teksaso lietuvių kilmės gyventojų – domėjimasis savo etnine kilme ir šaknimis išreikštas per etninės kilmės ir etnokultūrinio paveldo naudojimą demonstruojant etninius artefaktus buvo tiriamas mūsų 2002–2004 metais. Etninių artefaktų – marškinėlių su Lietuvos ir Teksaso vėliavomis, Lietuvos tautinės vėliavos spalvų šalikų bei gintaro papuošalų nešiojimas, namų interjerų jais puošimas rodė mūsų tyrimo informantų simbolinį prisiskyrimą tam tikrai etninei kilmei ir kultūriniam paveldui.

Šalia to, akivaizdūs ir senieji, labiausiai matomi, lietuviškojo paveldo objektai – maldos namai, lietuviškos (lietuvių imigrantų funduotos) liuteroniškos Šv. Jono Meyersvill ir Šv. Pauliaus Yorktown bažnyčios ir tėvynainių palaidojimo vietos – ketverios kapinės su lietuviškais įrašais antkapuose (visos De Vito ir Golado apygardose, Pietryčių Teksase). Seniausios lietuviškos *Jonischkies* kapinės įkurtos JAV Pilietinio karo metais ir apytikriai nuo 1868 m. priklausė George'ui Jonischkiui. Vieni pirmųjų jose buvo palaidoti Pilietiniame kare žuvę broliai Kirlickai. Kapinėmis rūpinasi ne tik palaidotųjų giminaičiai, bet ir kiti pirmųjų imigrantų palikuonys, retkarčiais organizuodami talkas joms sutvarkyti, nes Teksaso prerijos gana greitai jas užželdina. Tai byloja 1930 m. skelbimas:

„Pirmadienis, balandžio 14 diena, yra paskirtas Twelve Miles kapinėms, esančioms pono Geo. Jonischkies vyresniojo ganykloje, tvarkyti. Visi, kurių artimieji buvo čia palaidoti, prašomi susirinkti ir padėti darbuose.“³⁸

Etninių memorialinių objektų paveldas taip pat apima ir daiktus, susijusius su imigrantų gyvensena ir vertybėmis, pavyzdžiui, verpimo ir žvejybos įrankiai, atsigabenti iš tėvynės ir atsidūrę Jorktauno kraštotyros muziejuje. Vietinių lietuvių kilmės teksasiečių šeimų istorijose apie tai rašoma:

„Prieš atvykdamas į Jungtines Valstijas, Davidas [Stanchos] buvo žvejys. Stanchos [su šeima] į Teksasą atvyko 1852 metais... greičiausiai su savimi turėdami namų apyvokos daiktų, nes čia [1978 metais] Gustavo Stanchos, Davido Stanchos anūko, namuose buvo rastas lietuviškas verpimo ratelis, kurį jie keliaudami atsivežė.“³⁹

Bene populiariausia istorinės praeities įamžinimo, supaveldinimo forma Teksaso valstijoje yra paminklinės lentos, vadinamieji istorijos žymekliai (*historical markers*). Teksaso istorinių objektų registre iki 2007 m. užfiksuota daugiau nei 13 000 atminimo lentų, išsibarsčiusių po visą valstiją, tai daugiausia istorinių vietų pažymėjusi valstija visose JAV⁴⁰. 1995 m. šį sąrašą papildė ir lietuviškoji lenta, inicijuota P. Hand; ji išgarsėjo kaip *Indianola Lady*.

Indianola Lady ir lietuviškojo paveldo sureikšminimas Teksase

Viskas prasidėjo tada, kai P. Hand susidomėjo, jos žodžiais tariant, „populiariausiu Jungtinėse Amerikos Valstijose laisvalaikio užsiėmimu po sodininkystės – genealogija“; 1968 m. tyrinėdama savo šeimos istoriją iš senelės Agnes Lundschen Rabenalt sužinojo, kad proprosenolis George Lundschen įsikūrė Teksase persikeldamas iš Lietuvos⁴¹. Tas

faktas, kad, be vokiškosios kilmės, ji turi ir lietuviškąją, prikaustė jos dėmesį ne tik genealogijai, bet ir krašto istorijai. „Atrasdama“ savo lietuvišką etninę kilmę, P. Hand 1975 m. savo gimtinėje – pietryčių Teksaso mieste Viktorijoje – įkūrė Istorijos draugiją (*Historical Society* – populiarius JAV domėjimosi lokalinėmis istorijomis draugijų tinklas) ir tapo jos vadove.

1990 m. ėmėsi iniciatyvos prie Viktorijos apskrities Istorijos komisijos sukurti 1886 m. uragano nušluoto ir nebeatkurto Indianolos uosto (vieno didžiausių XIX a. Amerikos jūrinių uostų į pietus nuo Hjustono) istorijos duomenų bazę. Daugiausia dėmesio kreipė į Indianolos uoste per visą jo egzistavimo laikotarpį (1846–1886) prisišvartavusių laivų keleivių duomenų bazės sudarymą. P. Hand dėl savo svaraus indėlio tiesiog buvo pramin-ta *Indianola Lady*.

Studijuodama transatlantinių laivų, atvykusių į Indianolos uostą 1846–1874 m., dokumentus ir keleivių sąrašus, ji pradėjo pirmųjų lietuvių imigrantų Teksase tyrinėjimus. Projektą pavadinus „Pirmieji lietuviai imigrantai De Witto ir Goliado apskrityse“, čia išvardyti lietuviai, 1852–1874 m. pavieniai ir su šeimomis atvykę į Teksasą per Indianolos, Galvestono ir Naujojo Orleano uostus, nukeliavę per šimtą mylių nuo pakrantės ir įsikūrę De Vito ir Goliado apskrityse. Paminėti iš viso 106 asmenys, kurių dauguma, sprendžiant tik iš pavardžių, yra etniniai lietuviai. Kiti turėjo vokiškas pavardes⁴².

P. Hand savo kraštotyriniais tyrinėjimais ilgainiui tapo visos „šaknų ieškančios“ lietuvių kilmės palikuonių bendruomenės lydere ir būrė aplink save lietuviškos kilmės ieškimo entuziastus. Viena jų Beverly Kerlick Bruns dabar vadovauja Jorktauno kraštotyros muziejui, kurio dalis ekspozicijos skirta lietuviškajam imigrantų paveldui. B. Kerlick Bruns yra sudariusi platų Kerlick šeimos istorijos sąvadą, padėjo užmezgant ir plėtojant ryšius tarp Teksase tebegyvenančių pirmų

jų lietuvių imigrantų palikuonių. Kaip pati teigia atsiminimuose, savo giminės šaknų paieškas ji pradėjo įkvėpta P. Hand:

„1978 m. [...] po [...] Mišių [vietinėje liuteronų bažnyčioje Viktorijoje] Patsy Hand priėjo prie manęs ir paklausė: „Ar tavo mergautinė pavardė yra Kerlick?“ Aš atsakiau, kad taip. Tada ji paklausė: „Ar tu žinai, kad Kerlick giminės kapai yra Jonischkies kapinėse?“ Po šių žodžių pradėjau tyrinėti Kerlickus [...] Ji man padėjo ieškoti [giminių], ji į Solt Leik Sitį [žymus archyvų centras] nusivežė [iširti] Kerlick vardą.“⁴³

Daug triūso įdėta šifruojant lietuviškų kapinaičių antkapių įrašus: „glumino vardai ir pavardės, kurių rašyba neatrodė vokiška“. Kaip prisipažino P. Hand, „turėjau susirinkusi pakankamai informacijos apie savo vokiškuosius gimines, tad supratau, kad tie vardai ir pavardės nėra vokiški: Lundschen, Kerlick, Jonischkies, Ragoszus ir daugybė kitų. Neįprasti ir ant daugelio antkapių iškaltų gimimo vietų pavadinimai: Ackmenischken, Ropkalven, Trakeiden, Gumbinnen, Heydekrug ir kt.“⁴⁴ Informacijos ieškojo apylinkių liuteronų bažnyčių archyvuose, De Vito apygardos teismo rūmuose tyrinėjo įrašus, susijusius su antkapioose minimų žmonių įsikūrimu, žemės įsigijimu, mokesčių sąrašais, vedybų, gimimo ir mirties liudijimais ir pan.

Nuo 1988 m., bendradarbiaudama su Čikagos Balzeko lietuvių kultūros muziejumi, P. Hand sudarė senųjų lietuvių kilmės tekasiečių rankraščių, laiškų ir dokumentų fondą. „Lietuviai Teksase“ (*Lithuanians in Texas*) ir 1991 m. perdavė jį muziejui⁴⁵. Tačiau svarbiausia P. Hand iniciatyva buvo paminklinės lentos (*historical marker*) „Lietuviai Teksase“ (*Lithuanians in Texas*) pastatymas. Vadovautasi mintimi, kad lietuviai – mažas, tačiau svarbus Teksaso imigrantų telkinys ir jis turėtų būti oficialiai pripažintas kaip dar viena multikultūrinio Teksaso etninė grupė, prisidėjusi prie Teksaso valstijos raidos.

Žodžiu, pasididžiavimas lietuviais, kaip vienais pirmųjų poindėniškojo laikotarpio Teksaso gyventojais, savo darbštumu ir moralinėmis vertybėmis prisidėjusių prie krašto plėtros, tapo svarbiu vietinio etninio lietuvių identiteto galios formuotoju, faktine identiteto politikos ašimi. Tam turėjo pasitarnauti pats paminklinės lentos, kurią parūpino ir jos tekstui apčiuoti reikalingus istorinius dokumentus surinko P. Hand, atidengimo faktas, parodantis, kad ne tik apylinkėse gausiausi vokiečių, taip pat čekų, lenkų ir kt. imigrantų palikuonys „gali įsiamžinti“. Ne tik jų „etninės šaknys“ performuojamos į „išakintą tekasietišumą“, bet ir lietuviai (lietuvių kilmės teksasiečiai, imigrantų iš Lietuvos ainiai) gali *atsiimti savo kultūrą, savo kultūrinį paveldą* išskiriant iš bendros euroamerikiečių, o ypač iš vokiečių imigrantinės kultūros paveldo. Taip tokiu „išipaveldinimu“ atsistojama šalia santykinai kiek anksčiau į(si)šaknijusių Teksase kultūrų, pvz., meksikiečių ar vokiečių.

1995 m. prie kelio, vedančio į buvusią lietuvių koloniją Jorktauno apylinkėse, Pietryčių Teksase tarp Hjustono ir San Antonijaus, iškilmingai atidengta paminklinė lenta „Lietuviai Teksase“, kurioje rašoma:

„Tarp daugybės Europos imigrantų, atvykusių į Teksasą devynioliktojo amžiaus viduryje, buvo nedidelė grupelė lietuvių, įsikūrusių De Vito apskrityje Jorktauno apylinkėse. Jie ilgainiui susiliejo su ten buvusia gausia vokiečių imigrantų bendruomene, todėl lietuviai ir jų vaidmuo regiono istorijoje ilgus metus liko nepastebėtas. [...] Palikę savo tėvynę dėl įvairių religinių ir politinių priežasčių, lietuviai ...šiam regione kūrė savo ūkius, taip tapdami Amerikos piliečiais ir palikdami savo įnašą regiono istorijoje ir kultūroje. Bendruomenės vyrai Amerikos pilietiniame kare kovėsi abiejose pusėse. Yorktown pietuose esančiose nedidelėse kapinėse palaidota nemažai ankstyvųjų naujakurių.“

Tai buvo iškiliausias etninių lietuvių laimėjimas bandant įamžinti, o kartu susigrąžinti,

savo etninę istoriją vietinės daugiakultūrės Teksaso istorijos kontekste. Be to, ši iniciatyva neabejotinai geriausiai iliustruoja nepripažinto, „ilgus metus nepastebėto“ lietuviškojo paveldo susigrąžinimą, atskiros etninės kultūros įnašo regionui pripažinimo siekius ir galiausiai etninio identiteto mobilizavimą.

Kilmės šaknų ieškojimo, puoselėjimo iniciatyvos ir praktikos

XX a. 8 dešimtmečio „lietuviškųjų šaknų“ ieškotojai – genealogai ir kraštotyrininkai (dažniausiai lietuvių kilmės) – ir iniciatyvos, kilusios iš pačių imigrantų palikuonių noro „atsekti šaknis“, suformavo interesų grupes, kurios tam tikra prasme tapo „lietuviškumo (at)kūrėjomis“ Teksase. Čia prisidėjo ir genealoginių bei istorinių draugijų tinklas, Teksaso valstijos genealogijos ir istorijos draugijos, komisijos, dokumentuojančios etninių grupių praeitis įvairiose valstijos vietovėse ir padedančios siekiantiems „susigrąžinti“ etninius paveldus. Pagrindinė šių padalinių veikla – teminių duomenų bazės sukūrimas. Pavyzdžiui, XX a. 8 ir 9 dešimtmečio pradžioje pasirodė „Lietuvių šeimų genealogijos ir žinyrai“, sudaryti Teksaso istorijos komisijos Hjustono skyriaus, kurių autoriai – lietuvių kilmės vietinės istorijos tyrėjai ir draugijos nariai. Pažymėtina, kad šiuose žinynuose sukaupiti duomenys aki-vaizdžiai atspindi bendras lietuvių ir vokiečių imigrantų šeimų istorijas ir lietuvių asimiliaciją su vokiečiais.

Kita populiari iniciatyva, šeimų susirinkimai (*family re-unions*), tiesiogiai susijusi su gyventojų domėjimusi genealogija. Antai buvusioje lietuvių kolonijoje Viktorijos apylinkėse ir Jorktauno šeimų susirinkimai prasidėjo XX a. 8 dešimtmečio pabaigoje ir kasmet čia renkama iki šiol⁴⁶.

Toks „giminystės praktikavimas“ kaip tokie šeimų susirinkimai padeda kurian-

tis naujiems genealoginiams sambūriams, etninio ir vietinio paveldo interesų grupėms, panašioms į P. Hand ir B. Kerlick Bruns suburtąją. Inicijatyvos paprastai kyla ir itin domimasi savo šeimos istorija, kai sužinoma, kad, be vokiškosios kilmės (tai visiems labai įprastas reiškinys Teksase), būta ir lietuviškosios. Tada imamasi sudaryti protėvių sąrašą, piešti genealoginę medį ir atsidedama išsamiai šeimos istorijai sudaryti. Neretai

Išvados

Senoji XIX a. vidurio lietuviškoji emigracija į Teksasą, JAV pilietinio karo ir pokario sunkumai, kuriuos patyrė imigrantai, įspraudė jų gyvenimo būdus ir tapatybę į tam tikros etninės istorijos rėmus, apimančius tam tikro periodo Amerikos (ir Teksaso) istoriją, kuri vėliau suvokiama kaip siaura, grupinė nerašytinė istorija, arba tiesiog etnoistorija. To meto JAV asimiliacinė „melting pot“ politika tokias etnoistorijas ir etnopaveldus padarė „ilgus šimtmečius nepastebėtus“.

Šiandien Jungtinėse Valstijose itin populiarios giminystės šaknų ir etninės kilmės paieškos, kurioms kelią atvėrė JAV etnopolitika, pasukusi nuo asimiliacionizmo link multikultūralizmo XX a. antrojoje pusėje, nepaliko nuošaliai lietuvių kilmės teksasiečių. Jie ėmėsi lietuviškosios praeities atpažinimo ir įpaveldinimo iniciatyvų: sudaryti lietuviakilmų šeimų genealogiją, rašyti vietinę istoriją, išsaugoti ar įamžinti etninio paveldo atmintinas vietas ir objektus, organizuoti šeimų suvažiavimus ir panašias su etnine kilme susijusias veiklas.

Modernią etninę lietuvių kilmės teksasiečių tapatybę apibūdina pasididžiavimo lietuviškuoju paveldu naratyvai, nuolatos cirkuliuojantys viešajame diskurse, kaip „Lietuviai – pirmieji Teksaso gyventojai“, t. y. pirmieji ištūmus indėnus iš krašto (XIX a.

dar pasitelkiamas ir labiau patyręs kraštotyrininkas ar šeimos istorikas, kaip kad minėtųjų Istorijos ir Genealogijos komisijų nariai. Taip užsiimant genealogija ir kraštotyra nuolat palaikomas lietuviškai teksasiškas identitetas, ne tik puoselėjant, paveldint ir archyvinant imigrantinę praeitį, bet ir siekiant žinių apie istorinę (ypač Mažosios Lietuvos) ir dabarties Lietuvą, taip pat planuojant etninio turizmo keliones į Lietuvą ir pan.

pirmoji pusė) atsikėlę „baltieji“. Tapatybės išteklis išryškina lietuviškumo dimensiją daugiakultūriame Teksase įterpiant šalia kitų imigrantų iš Europos euroamerikietiško imigrantinių kultūrų. Be to, šiandienė Amerikos įvairovė, etninis pasididžiavimas savąja (mūsų atveju – lietuviška) praeitimi (kartu ir senųjų imigrantų moralinėmis vertybėmis) yra tarsi siekis išreikšti etninės tapatybės galią – reprezentuoti, susigrąžinti ir „perrašyti“ atskirų regionų ir net valstijų, kaip kad Teksaso, jau surašytas ir standartizuotas, o Teksaso atveju, seniai tarp vokiečių, čekų, lenkų ir kitų euroamerikiečių kultūriškai istoriškai „pasidalytos“ valstijos istoriją.

Užsiimdami savo etninės tapatybės galios vienu iš reikšmingiausių resursų – etniniu paveldu (kas dar yra likę praradus kalbą, endogamiją, etninius liuteronybės – surinkimininkų – tikėjimo bruožus, etninę virtuvę) bei ypač išpopuliarėjusiu genealoginiu – kilmės šaknų, šeimos istorijų ieškojimu ir „šaknų praktikavimu“ per šeimų suvažiavimus (*family reunion*), lietuviakilmiai teksasiečiai tampa ne tik tam tikros genealoginės protėvių linijos ar etninės kilmės bei paveldo ekspertais, tačiau dar ir vietinės (lokalinės) krašto kultūros istorijos ekspertais, ir vietinio (lokalinio) identiteto galios stiprintojais, geriausias to pavyzdys – Indianola Lady, Patricia Hand.

Nuorodos

1. Bodnar John. *The Transplanted. A History of Immigration in Urban America*. Bloomington: Indiana University Press, 1987.
2. Hill Jonathan, Wilson Thomas. Identity Politics and Politics of Identity. *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 2003, vol. 10, p. 1–8.
3. Lituaniškosios tyrimų ir studijų centras. Pasaulio lietuvių archyvas. Teksaso lietuvių fondas: <http://www.lithuanianresearch.org/lit/pla/fondai/organizacijos/teksasolietuviu-fondas.htm>.
4. Plačiau apie legitimuojančius, t. y. institucinius normatyvinius identitetus, žr.: Sennet Richard. *The Fall of Public Man*. New York: Vintage Books, 1978; Foucault Michael. *Diskurso tvarka*. Vilnius: Baltos lankos, 1998; Castells Manuel. *Tapatybės galia*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2006; Čiubrinskas Vytis. Identitetas ir identiteto politika: antropologinės dimensijos tiriant nacionalinį ir transnacionalinį saistymąsi. *Lietuviškasis identitetas šiuolaikinės emigracijos kontekstuose*. Kaunas: VDU leidykla, 2011, p. 13–28.
5. Friedman Jonathan. *Cultural Identity and Global Process*. London: Sage, 1996.
6. Anderson Benedict R. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso, 1983.
7. Žr. apžvalgą Brettell Caroline B., Hollifield James (eds.) *Migration Theory: Talking across Disciplines*. N. Y.: Routledge, 2008.
8. Friedman Jonathan. Global Crises, the Struggle for Cultural Identity and Intellectual Porkbarrelling: Cosmopolitans Versus Locals, Ethnics and Nationals in an Era of De-Hege-monisation. Werbner P., Modood T. (eds.) *Debating Cultural Hybridity. Multi-cultural Identities and the Politics of Anti-racism*. London: Zed Books, 1997, p. 84.
9. Clifford James. Diasporas. *Cultural Anthropology*, 1994, vol. 9 (3), p. 302–338; Clifford James. *Routes, Travel and Translation in the Late Twentieth Century*. Cambridge, MA, London: Harvard University Press, 1997; Cohen Robin. *Global Diasporas: An Introduction*. Seattle: University of Washington Press, 1997; Glick Schiller Nina, Basch Linda, Blanc-Szanton Cristina (eds.) *Towards a Transnational Perspective on Migration: Race, Class, Ethnicity and Nationalism Reconsidered*. New York Academy of Sciences, 1992; Glick Schiller Nina, Fouron G. E. *Georges Woke Laughing. Long Distance Nationalism and the Search for Home*. Durham, London: Duke University Press, 2001; Safran Wilhelm. *Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return. Diaspora*, 1991, vol. 1 (1), p. 83–99; Vertovec Steven, Cohen Robin (eds.) *Migration, Diaspora and Transnationalism*. Cheltenham and Northampton: Edward Elgar Publishers, 1999; Vertovec Steven. *Transnationalism: Key Ideas*. London, New York: Routledge, 2009.
10. Hill Jonathan, Wilson Thomas. Identity Politics and Politics of Identity. *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 2003, vol. 10, p. 1–8.
11. Bodnar John. *The Transplanted. A History of Immigration in Urban America*. Bloomington: Indiana University Press, 1987.
12. Vertovec Steven, Cohen Robin (eds.) *Migration, Diaspora and Transnationalism*. Cheltenham and Northampton: Edward Elgar Publishers, 1999; Vertovec Steven. *Transnationalism: Key Ideas*. London, New York: Routledge, 2009.
13. Lofgren Orvar. Consuming America: Ethnicity and National Identity in the Marketplace. Lofgren Hans, Shima Alan (eds.) *After Consensus. Critical challenge and Social Change in America*. Goteborg, Acta Universitatis Gothoburgensis, Gotheborg University Press, 1998, p. 58.
14. Glazer Nathan. *Ethnic Dilemmas 1964–1982*. Harvard University Press, 1983, p. 110.
15. Byron Reginald. *Irish America*. Oxford University Press, 1999.
16. Čiubrinskas Vytis. Identity and Heritage of Lithuanian-Americans from an Anthropological Perspective. Craith, M. N., Kockel U. (eds.)

- Communicating Cultures*, Berlin: LIT Verlag, 2004, p. 68–82.
17. Lofgren Orvar. Consuming America: Ethnicity and National Identity in the Marketplace. Lofgren Hans, Shima Alan (eds.) *After Consensus. Critical challenge and Social Change in America*. Goteborg. Acta Universitatis Gothoburgensis, Gotheborg University Press, 1998, p. 41–61.
 18. Čiubrinskas Vytis. Identity and Heritage of Lithuanian-Americans from an Anthropological Perspective. Craith M. N., Kockel U. (eds.) *Communicating Cultures*, p. 68–82.
 19. Basch Linda, Glick Schiller Nina, Blanc-Szanton Cristina (eds.). *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-states*. New York: Gordon and Breach Science Publishers, 1994.
 20. Čiubrinskas Vytis. Transnacionalinis identitetas ir paveldas: lietuviškumas diasporoje. *Sociologija. Mintis ir Veiksmas*, 2005, nr. 2, p. 41–54.
 21. Plačiau apie tai žr. Čiubrinskas Vytis. Diaspora as a Resource of Homeland Nationalism Forged Overseas and Contested Back Home: Case of Lithuanian-Americans. Kokot Waltraud, Giordano Christian, Gandelsman-Trier Mijal (eds.) *Diaspora as a Resource: comparative Studies in Strategies, Networks and Urban Space*, Munster, Berlin: LIT Verlag, 2013, p. 105–122.
 22. Hollinger David. *Postethnic America: Beyond Multiculturalism*. New York: Basic Books, 1995.
 23. Eidintas Alfonsas. Lithuanian Immigrants in America and the Lithuanian National Movement before 1914. *Journal of American Ethnic History*, 1987, vol. 6, no. 2; van Reenan Antanas. *Lithuanian Diaspora, Königsberg to Chicago*. Lanham, MD: University of America Press, 1990; Fainhauz David. *Lithuanians in the USA. Aspects of Ethnic Identity*. Chicago: Lithuanian Library Press, Inc, 1991.
 24. Hand Patsy Dearman. *Lithuanians in Texas*. Balzekas Museum of Lithuanian Culture (GEN 929H), 1993 (rankraštis); Hand Patsy Dearman. Lietuviai Teksase. Ištakos / The Lithuanian Presence in Texas: The Early Background. Pirmieji lietuviai Teksase / The First Lithuanians in Texas, sud. Vytis Čiubrinskas ir Jonas Genys. Mažosios Lietuvos istorijos muziejus: Parodos katalogas. Klaipėda: S. Jokužio leidykla, 2009, p. 20–27.
 25. Hand Patsy Dearman. *Lithuanians in Texas*. Balzekas Museum of Lithuanian Culture (GEN 929H), 1993 (rankraštis).
 26. Kerlick Bruns Beverly. *The Kerlick Family. 1800–1979*. Chicago: Lithuanian Research and Studies Center, 1980, p. 8 (rankraštis).
 27. *Ten pat*, p. 3–7.
 28. *The Yorktown News*, 1932, geg. 19.
 29. Laiškų kopijos saugomos Lituaniistikos tyrimų ir studijų centre Čikagoje.
 30. Stanchos Spellman, Homer & Velma. *Genealogy of David and Dora Stanchos*. Chicago: Lithuanian Research and Studies Center, 1978, p. 45 (rankraštis).
 31. Kerlick Bruns Beverly. *The Kerlick Family. 1800–1979*. Chicago: Lithuanian Research and Studies Center. 1980, p. 7 (rankraštis).
 32. Hand Patsy Dearman. *Early Lithuanian Immigrants to Dewitt and Goliad Counties, TX*. Chicago: Lithuanian Research and Studies Center, 1990 (rankraštis).
 33. Hand Patsy Dearman. Lietuviai Teksase. Ištakos / The Lithuanian Presence in Texas: The Early Background, p. 20–27.
 34. Wischkaemper-Scorlemer Carolina. *Stanchos Family in Texas. A Family Directory of the Descendants*. Chicago: Lithuanian Research and Studies Center. 1985, p. 5 (rankraštis).
 35. Wischkaemper-Scorlemer, Carolina. *Stanchos Family in Texas. A Family Directory of the Descendants*.
 36. Škiudaitė Audronė. *Lietuvių pėdsakai Amerikoje*. Vilnius: JAV Lietuvių bendruomenės kultūros taryba, 2006.
 37. Hollinger David. *Postethnic America: Beyond Multiculturalism*. New York: Basic Books, 1995.
 38. *The New York Times*, 1930, bal. 10.
 39. Stanchos Spellman Homer & Velma. *Genealogy of David and Dora Stanchos* (rankraštis).

40. Hand Patsy Dearman. Lietuviai Teksase. Iš-takos/The Lithuanian Presence in Texas: The Early Background, p. 21.
41. *Ten pat*, p. 20.
42. Interviu su Beverly Kerlick Bruns, 2004, Victoria, TX (autorius archyvas).
43. Kerlick Bruns Beverly. *The Kerlick Family. 1800–1979*, p. 1 (rankraštis).
44. Hand Patsy Dearman. Lietuviai Teksase. Iš-takos/The Lithuanian Presence in Texas: The Early Background, p. 21.
45. Balzekas Museum of Lithuanian Culture. Chicago. Genealogy Department, 12/17/91; 1991.489 Dupl. B.
46. Mistrot Bernice. *The Kerlick and Kirlicks Families of Yorktown and Houston, TX, Including the Associated Families of Gelssus, Jonischies and Lundschen*. Chicago: Lithuanian Research and Studies Center, 1980, p. 8. (rankraštis); Wolff Henry. Many in DeWitt have Lithuanian Roots. *Victoria Advocate*, 2002, May, 29, p. 3; Wolff Henry. Lithuanian Connection. Researcher Interviews Descendants of Texas Immigrants. *Victoria Advocate*, 2004, sausio 25, p. 7.

Vytis ČIUBRINSKAS

FORGING ETHNIC HERITAGE AND LITHUANIAN ROOTS: IDENTITY POLITICS OF LITHUANIAN DESCENDED TEXANS

The *transnationalist* paradigm predominant in anthropological investigations of current international migration emphasizes *identity politics* as an approach applicable to researching patterns of people's going from (leaving) and arriving in (entering) certain places of residence. In this paper I apply the category of identity politics or power (the force of identity) as a research perspective to better understand the ethnic identity of the earlier Lithuanian immigrants to Texas and their present-day descendants.

On the basis of this perspective and the empirical evidence I gathered from anthropological field research done in the United States in 2002 and 2004, this paper delineates the migration-conditioned identity configuration

that asserts itself as a quest for local as well as ethnic/historical/cultural recognition in the United States. The force of identity manifests itself through the documentation and actualization of the gowing of local (Lithuanian) roots and of the ethnic-cultural heritage. The article shows how the identity mobilized by trans-Atlantic migration and embodied by descendants of Lithuanian origin "rewrites" the local multicultural history of Texas by supplementing it with a Lithuanian component.

Straipsnyje parodoma kaip transatlantinės migracijos mobilizuotas ir lietuvių kilmės palikuonių įpavidalintas/išreikštas identitetas „perrašo“ lokalinę daugiakultūrinio Teksaso istoriją į ją įterpiant lietuviškąjį sandą.

Diasporos istorija ir kultūra

Kęstutis RAŠKAUSKAS

Londono lietuvių katalikų bendruomenės savivaldos raida 1896–1930 m.

Į Londono lietuvių bendruomenės istoriją galima žiūrėti kaip į trijų imigracijos bangų atplukdytų ar atskraidintų imigrantų, susisluoksniuojančių į 5–6 kartas, istoriją. Tokią bendruomenę galima analizuoti įvairiais aspektais, kas jau ne kartą daryta. Pirmųjų trijų keturių imigrantų kartų istoriją detalai papasakojo kun. Kazimieras Aloyzas Matulaitis studijoje *Londono Lietuviai* (1939 m.) ir jos proginiam tęsinyje *Londono lietuvių bažnyčios auksinis jubiliejus 1902–1952* (1952 m.). Pokario Londono bendruomenės kronika sudėliota Kazimiero Barėno veikaluose *Britanijos lietuviai 1947–1973* (1978 m.) ir *Britanijos lietuviai 1974–1994* (1997 m.). Įvairūs Londono lietuvių bendruomenės raidos aspektai dominuoja kolektyvinėje monografijoje *Britanijos lietuviai* (2008 m.), kurią parašė VDU Išeivijos instituto darbuotojai ir Anglijos lietuvių visuomenininkai.

Šie skirtingus istorinių pasakojimų stilius atspindintys veikalai išryškino tam tikras teritorijas, bet didelės Londono lietuvių gyvenimo erdvės liko nepaliestos. Apsistosis prie vienos iš jų – Londono lietuvių katalikiškos bendruomenės savivaldos raidos. Šią temą sudaro du neatsiejami segmentai – bendruomenės branduolio ir dvasininkų tarpusavio

santykių peripetijos. Pagrindinis dėmesys bus skiriamas savivaldos formų evoliucijai ir dvasininkų įtakos ar galios pavidalų kaitai. Tyrimo rezultatai bus išdėstyti trijuose straipsniuose, o pirmasis skelbiamas šiame numeryje. Jis skirtas 1896–1930 m. laikotarpiui, kai susiformavo formali savivaldos struktūra ir atsirado jos veikimo praktika. Kitas laikotarpis apimtų 1930–1999 m., kai lietuvių bendruomenės ganytojai buvo marijonai. Trečiasis apimtų 1999–2007 m., kuomet bendruomeninė savivalda buvo likviduota ir įtvirtintas parapijos vadybos modelis, dominuojantis Katalikų bažnyčioje.

Pagrindinė pirmojo straipsnio atspirtis yra K. A. Matulaičio *Londono lietuviai*. Laikas nepagailėjo Šv. Kazimiero bažnyčios archyve buvusių šaltinių, kuriais jis rėmėsi. Liko tik keletas su bažnyčia susijusių draugijų protokolų ir finansinės veiklos knygų. Visgi nebėra parapijiečių surašymo duomenų, iš gausios klebonų korespondencijos išliko tik nedideli fragmentai. Dėl to K. A. Matulaičio studija pati tampa šaltiniu. Jis skrupulingai stengėsi registruoti visus kažkiek prie parapijos veiklos prisidėjusius lietuvius ir įvykius. Todėl pirmoji jo knyga kartais pa-
nėšėja į kroniką ar finansinį sąvadą, o ne

istorinį pasakojimą. Istorijos pasakojimai pavaldūs juos rašančių žmonių valiai, istoriografinėms madoms, skaitytojų skoniui ir laiko dvasiai. Būtent dėl to K. A. Matulaičio tekstas gali būti iškonstruotas ir pabirusi faktų pėdsakų mozaika naudojama naujam pasakojimui sukurti. Todėl imdamas kai kuriuos jo teksto duomenis pasiūlau kitokias išvadas. Vestminsterio vyskupijos archyve yra lietuvių misijos byla, kurioje daugiausia duomenų apie bažnyčios statybą. Ji leido plačiau pažvelgti į pagrindinio bendruomenės simbolio atsiradimą. Pravarčios buvo Šv. Kazimiero bažnyčios *tabularium* saugomos ir iki šiol vedamos krikštų, santuokų, sutvirtinimo sakramentų ir laidotuvių knygos. Jos leido prisiliesti prie bendruomenės raidos genealoginiu lygmeniu.

Prieš pradėdant dėti pasakojimą verta padaryti vieną terminologinę pastabą. Lietuviškoje tradicijoje Londono bendruomenę priimta vadinti parapija, kas yra nelabai tikslu. Teisiškai ji vadintina misija ir toks terminas atsispindi dokumentuose anglų kalba. Misijos yra neteritorinės parapijos, jungiančios tikinčiuosius pagal kokį nors požymį, pvz., etninį. Lietuviai savo ganytojus vadino klebonais, kas taip pat netikslu. Misijų vadovai vadintini rektorais arba kapelionais. Jie skiriasi tuo, kad rektorius skiriamas prižiūrėti bažnyčią, o kapelionas – rūpintis konkrečios neteritorinės tikinčiųjų bendruomenės sielovada. Londono lietuvių katalikų sielovadininko rektoriaus ir kapeliono vaidmenys susilieja į vieną. Kadangi klebono ir parapijos sąvokos tvirtai įaugusios į vartosenos tradiciją, šiame tekste jų neatsisakau, bet dėl įvairovės pasitelkiu kaip sinonimus „parapijos“ ir „misijos“, „klebono“ ir „rektoriaus“ terminus.

Tautinės mobilizacijos raiška

Londonas valstietiškosios migracijos iš Lietuvos pirmieiviams buvo viena iš stotelių keliaujant į Eldoradą. Kai kurie pasiliko ir

kūrėsi netoliese aukštomis tvoromis aptvertų dokų. Padėdami vienas kitam ir įkalbėdami atvykti ir pasilikti savo giminaičius ar bičiulius jie pamažu suformavo kaimynystės tinklus, kuriuos stichiškai kūrė visų tautų imigrantai. Vienoje gatvėje gyvenančius tos pat tautos narius siejo tai, kas anglų kalba išreiškiama sąvoka *togetherness* – senos pažintys, draugystė, atsakomybė vienu už kitus, savaitgalinės draugaujančių šeimų šventės ar vyriškos bičiulystės gilinimas „savose“ aludėse. Jau vien kalbinis barjeras lietuvių migrantus vertė glaustis vieną šalia kito, nemokant anglų kalbos gauti darbą per pažintis buvo vienintelė galimybė rasti pragyvenimo šaltinį. Lietuvių grupelės įsikūrė Ist Ende – skurdžiausioje Londono dalyje, kurios monotoniškos išvaizdos gatvėse gyveno vien darbininkai ir amatininkai. Dauguma lietuvių įsikūrė intensyvios Rusijos žydų migracijos, prasidėjusios po 1881–1882 m. pogromų, apylinkėse. Dalis jų buvo litvakai, greitai spėję integruotis į nuo seno čia klestėjusį smulkųjį siuvimo ir baldininkystės verslą. Ši aplinkybė padėjo absoliučiai daugumai Ist Endo lietuvių tapti siuvėjais ir baldžiais¹.

Remdamasis duomenimis, randamais krikštų, santuokų ir mirčių knygose, darau prielaidą, kad į Londoną per pirmąją migracijos bangą, kuri buvo intensyviausia apie 1890–1905 m., atvyko gimusieji 1870–1890 m. Tai buvo pirmoji migrantų karta, kuri dėl ke liolika metų trukusio intensyvaus įsikūrimo proceso pati gali būti skaidoma į dvi kartas. Migravo jauni žmonės, turėję įsikuriant vidutiniškai apie 20 ar 30 metų. Lietuvos kaime neskubėta anksti tuoktis, tad dauguma jų atvyko dar nevedę ar neištekėjusios arba ką tik sukūrę šeimas Lietuvoje. Absoliuti dauguma įsikūrusiųjų Londone buvo suvalkiečiai². 1911 m. Londone gyveno 275 lietuvių šeimos ir 200 pavienių asmenų. Tuometinis klebonas skaičiavo, kad šeimą vidutiniškai sudarė 4 ar 5 asmenys. Taigi Londone galėjo gyventi nuo 1300 iki 1600 lietuvių³. Tai sudarė 0,028% visų

Londono gyventojų. Apskaičiavus Ist Ende lietuviai sudarė 0,248%. Abiem atvejais jie buvo nepastebima mažuma, kurios nematoma dar lėmė išsibarstymas tarp ryškiau pastebimų imigrantų grupių, negalėjimas angliškai dažnai Ist Ende besilankantiems sociologams paaiškinti, kas jie tokie yra, ir prastas socialinis statusas. Pastebėtina, jog lietuvių bendruomenės sudėtis iš pradžių stipriai kito, nes migrantai dažnai apsidarė Londone tik tam, kad užsidirbtų pinigų tolesnei kelionei.

Pagal londonietiškus papročius pagrindinė viešojo gyvenimo aplinka buvo aludės, ir lietuviai nebuvo išimtis. Ten tarp imigrantų mezgėsi ir tvirtėjo bičiulystės, sklandė darbo pasiūlymai. Netgi susikūrus lietuvių draugijoms, jų susirinkimai vykdavo aludėse. Pirmieji organizuoto gyvenimo pėdsakai aptinkami 1894 m., kai religiskai jautresni lietuviai kartu su lenkais susibūrė į lenkų ir lietuvių misiją, kuriai vadovavo lazaričiai. Misija veikdavo išnuomojamuose pastatuose, kurie būdavo paverčiami maldos namais⁴. Misijos vadovas Anthony's Lechertas stengėsi rasti lietuviškai mokančius kunigus. Vienas jų – Tomas Banaitis (1865–1913 m.) – paskatino lietuvių įsteigti savišalpos draugiją. 1896 m. rugpjūčio 6 d. buvo įkurta „Vienybė Lietuvių Rymo – Katalikų sušelpiamoji Draugystė po užtarimu Šv. P. Marijos ir Šv. Kazimiero“, trumpai vadinta „Vienybe“⁵. Šalia pagrindinio tikslo – savitarpio pagalbos, ši draugija buvo reikalinga organizuoti finansinėms rinkliavoms, iš kurių būtų galima samdyti kunigą ir ateityje išlaikyti savo maldos namus. „Vienybės“ įkūrimas buvo lūžis Londono lietuvių gyvenime, reiškiantis savaldžios bendrijos atsiradimą. Kitaip tariant, jos atsiradimas reiškė, kad laisvalaikį aludėse leidžiantys iniciatyviausi vyrai (beje, draugijos susirinkimai taip pat vykdavo aludėse) kilstelėjo savo lūkesčius į visuomeninį lygį. Iš pradžių į draugiją įsirašė 109 nariai, 1897 m. šis skaičius padidėjo iki 151, o 1899 m. – iki 210⁶. Iš jų galima išskirti apie dešimt inici-

atyviausių, turėjusių stiprų visuomeninės veiklos poreikį ir savaitgalio laisvalaikį atiduodančių šiai veiklai. Draugijos lyderiai Adomas Petkevičius ir Vincentas Barulis (1870–1942 m.) tarp savęs konkuravo.

Moderniosios lietuvių tautos kūrimąsi lydėjo antilenkiškumo šešėlis, tad šias nuotaikas migruojantys suvalkiečiai atsigabeno ir į Londoną. „Vienybės“ lyderių visuomeninė veikla pamažu vis labiau rodė prasimušusį nepasitikėjimą tiek lietuvių, tiek lenkų misinieriais. Misijos vadovo A. Lecherto įgaliotinis Juozapas Vaitys, ganytojavęs lenkų ir lietuvių misijoje nuo 1896 m. vasaros iki 1898 m. vasaros, buvo lietuvių kilmės, bet lietuviškai pradėjo mokytis tik Londone. Jį pakeitęs Juozapas Bakanauskas (1898 m. vasara–1899 m. liepos mėn.) tik kiek geriau mokėjo lietuviškai ir erzino lietuvių aktyvistus palaikydamas gerus ryšius su misijos globėja Sofija Pace. Ji lenkiškuose šaltiniuose kildinama iš Andrzejewski'ų giminės. Gal tai nuoroda į žemaičių bajorų Andrijauskų giminę. Sofijos vyras Henrikas Pace priklausė britiškos aristokratijos sluoksniui. Anthony's Lechertas 1899 m. vasarą atvyko į Londoną ir jau buvo pramokęs lietuviškai. Tikriausiai dauguma lietuvių palankiai priėmė kunigų pastangas išmokti ar tobulinti lietuvių kalbą, bet „Vienybės“ aktyvistai laikėsi kitokio požiūrio.

Misijos įsteigimas buvo įmanomas tik leidus Vestminsterio arkivyskupui, tad „Vienybės“ vadovams teko užduotis įtikinti kuriją tokios misijos reikalingumu. Arkivyskupijos vadovybė tikriausiai iš pradžių žiūrėjo į lietuvių imigrantus kaip į nemodernios, t. y. istorinės, lietuvių tautos dalį. Vargu ar ji žinojo „Aušros“ ir „Varpo“ idėjas apie tai, kad lietuviškai nekalbantys lietuviai yra šaka, atskilusi nuo tautos kamieno, ir vargiai gali būti laikomi lietuviais. „Vienybės“ vadovai 1897 m. pavasarį gavo audienciją pas Vestminsterio vyskupus ir prašė, galbūt prašė, „tikro“ lietuvių kunigo. Matyt, preliminarai susitarta: lietuviai gali steigti tokią misiją,

jei patys susiras kunigą, nes vasarą lietuvių spaudoje pasirodė skelbimai, kad ieškomas lietuviškai kalbantis kunigas⁷. Ši akcija baigėsi be rezultatų, bet dalis Londono lietuvių įsisąmonino „Vienybės“ iškeltą tikslą ir Vestminsterio kurijai leido pažinti lietuvių imigrantų poreikius.

Vestminsterio kurija taip pat ieškojo kunigo lietuvių migrantams ir susirašinėjo su Lietuvos vyskupais, kuriuos lietuviška spauda tapė kaip polonizatorius. Londono lietuvių aktyvistai bijojo, kad po galimo susitarimo tarp vyskupų iš Lietuvos naujai misijai vadovauti gali atvykti bajoriškos kilmės kunigas, vadinantis save lietuviu, bet lietuviškai nekalbantis. Dėl to Londono lietuvių tautinės savimonės konstravimas 1899 m. vasarą įgavo radikalią formą. Gal buvo pasinaudota tuo, kad atvažiavęs A. Lechertas sukėlė sumaištį dėl savo lingvistinių sugebėjimų ir nušalinęs nuo pamokslininko pareigų lietuvių daugumos pamėgtą J. Bakanauską. 1899 m. rugpjūčio 13 d. „karščiausi“ lietuviai neleido kitiems lietuviams įeiti į bažnyčią, nukreipinėjo į aplinkines bažnyčias, o besipriešinančiuosius aptalžė. Po poros dienų lietuvių visuomenininkai turėjo audienciją pas arkivyskupą Herbertą Vaughaną ir prašė steigti atskirą misiją lietuviams. Akivaizdu, naujas lietuvių veiklos „stilius“ negalėjo patikti nei dvasinei, nei savivaldybės valdžiai. Kitą sekmadienį aplink bažnyčią buvo sutelkti policininkai, kurie neleido žmonėms būriuotis prie bažnyčios⁸. Daugiau prievarta nepasikartojo, bet šis įvykis atskleidžia įtampas, tvyrojusias lietuvių kolonijose – į naująją lietuviybės formą įtikėjusių „radikalų“ energija prasiveržę prievarta prieš lenkų ir lietuvių sugyvenimo idėjos šalininkus tarp „savųjų“. Šis incidentas nebuvo unikalus – kaip tik tuo metu kai kuriose Vilniaus ir Seinų vyskupijos parapijose pradėjo įsisiūbuoti muštynių lydimi konfliktai tarp „lenkuojančių“ ir „grynųjų“ lietuvių. Įdomi detalė – delegacijoje pas arkivyskupą dalyvavo ką tik į Londoną atvykęs

gydytojas Juozas Bagdonas (1866–1956 m.). Jis buvo publicistas liberalas, ypač jautrus lietuviško sąmoningumo diegimo pastangoms tautiškai mišrioje Lietuvos teritorijoje. Kai kurie lietuvių liberalai ir socialistai jungdavosi į lietuviybės religinėje sferoje įtvirtinimo akcijas (pvz., Jonas Šliūpas JAV) patys būdami indiferentai. Jie tai matė kaip ypač palankią terpę tautinei savimonei diegti. Gali būti, kad J. Bagdonas laikėsi tokios pat nuostatos ir išjudino apsnūdusią „Vienybės“ veiklą didesnio radikalumo linkme.

Po įtampos protrūkio tie lietuviai, kurie atsidūrė mobilizacinės „Vienybės“ veiklos orbitoje, nustojo vaikščioti į bendrus su lenkais maldos namus ir dvasinius poreikius tenkindavo vokiečių Šv. Bonifaco bažnyčioje. Gerus lietuvių santykius su vokiečiais (išlikusius iki šiol) galėjo paveikti Suvalkijos kaimynystė su Rytų Prūsija. Vokiški pamokslai ir giesmės pasirodė esą mielesni ir mažiau pavojingi nei lenkiški. Nežinia, kaip elgėsi tie, kurie patyrė bendrataučių prievartą. „Vienybė“ jau turėjo finansinių išteklių savam kunigui išlaikyti. Vis dėlto kun. Juozapas Bakanauskas tikriausiai nesutiko būti lietuvių kunigu naujoje bažnyčioje ir išvyko iš Londono⁹.

Po to pusantų metų užtruko mėginimai rasti kunigą, norėsiantį įsikurti Londone. Vienas paieškų epizodas apgadino lietuvių bendruomenės ir Vestminsterio hierarchų santykius, kuomet pastarieji atmetė vieną kandidatą kaip nepatikimą, lietuviai nesėkmingai mėgino arkivyskupą paduoti į teismą. Per tą laiką lietuvių savaitgalinio gyvenimo sfera įgavo dinamizmo. Šalia „Vienybės“, 1899 m. lapkričio 25 d. įsisteigė Vincento Barulio vadovaujama „Šv. Petro lietuvių parapijos draugystė“, kuriai lietuviai susirinkime ir patikėjo steigti misiją¹⁰. Kartu tai reiškė, kad „Vienybė“ ir jos vadovas Adomas Petkevičius pateko į „raktinės“ visuomeninės veiklos nuošalę. Galbūt tai atsispindi ir pakitusiame „Vienybės“ narių skaičiuje: 1899 m. jų buvo 210, 1900 m. – 73, o 1901 m. – 54¹¹. Gal „Vieny-

bės“ nariai dėl narystės mokesčių nepanoro priklausyti dviem draugijom ir rinkosi vieną. Be to, šie skaičiai ženklina ne tik „Vienybės“ krizę, bet ir senųjų narių išvažiavimą. Visuomeninės veiklos baruose tada atsirado ir daugiau iniciatyvų – 1899 m. spalio 29 d. Juozas Bagdonas įsteigė savišvietinio pobūdžio „Šviesos draugystę“ ir būrė negausius liberalių pažiūrų lietuvius. Draugijos nariai, kaip ir jos vadovas, įsitraukė į lietuvių parapijos steigimo darbą¹².

Paraleliai šių draugijų veiklai ryškėjo iniciatyvos iš anksčiau primuštų lenkų ir lietuvių sugyvenimo šalininkų. Sofija Pace, beje, buvo įsteigusi trumpai gyvavusią lietuvių moterų savišalpos draugiją, turėjo asmeninį sekretorių Kazimierą Pilėną (1872–1956 m.), norėjusį iškilti į lietuvių bendruomenės lyderius. Arkivyskupas H. Vaughanas turėjo silpną aristokratiškoms tradicijoms ir tikėjo, kad senosios lietuvių aristokratijos palikuonė greičiau ras bendrą kalbą su juo nei Ist Endo darbininkų delegatai. Išties sekretorių parengtą prašymą įsteigti lietuvių misiją (su 60 parašų) Vestminsterio arkivyskupas 1900 m. liepos 11 d. patenkino be problemų ir konfliktuojantys su kurią visuomenininkai netikėtai buvo pastatyti prieš įvykusį faktą. Kairiųjų pažiūrų K. Pilėnas tuoj pat buvo įtrauktas į „Šv. Petro lietuvių parapijos draugystės“ komitetą, *visų* lietuvių atstovai nuvyko padėkoti hierarchams¹³. Sofija Pace po šios akcijos visgi nebuvo įsileista į lietuvių bendruomenės veiklą ir lietuvių visuomenininkų branduolys jautėsi nejaukiai, kai kasmet (bent iki 1908 m.) lietuvių bendruomenė gaudavo kvietimus dalyvauti jos rengiamose kalėdinėse vakaronėse kartu su lenkais.

Formalūs savivaldos pamatai

Įvairiakryptės lietuvių pastangos susikurti savo misiją buvo vainikuotos, kuomet į Londoną 1900 m. gruodį atvyko kun. Boleslovas Šlamas (1871–1917 m.); 1901 m. sausio

7 d. jis, trys Šv. Petro draugijos vadovai ir du lietuviams atstovaujantys advokatai susitiko su Vestminsterio vyskupo pagalbininku Robertu Brindle'u. Vyskupas paskelbė atidaręs lietuvių misiją ir jos rektoriumi skiria B. Šlamą. Šiuo aktu moralinis asmuo, t. y. lietuvių įsteigta Šv. Petro parapijos draugija, bažnytinės teisės sistemoje gavo juridinio asmens statusą. Šis aktas baigė lietuvių parapijos misijos steigiamąjį procesą. Pažymėtina, kad pagal bažnytinės teisės tradiciją visas moralinio asmens turtas atsidūrė Šv. Sosto globoje, bet priklausė tam moraliniam asmeniui, kuris jį užgyveno. Londono lietuviams tai reiškė, kad parapijinės draugijos finansai ir nekilnojamas turtas yra jos, o ne Vestminsterio katalikų hierarchų nuosavybė.

Vyskupui buvo pateikti Šv. Petro lietuvių parapijos įstatai ir duomenys apie katalikų lietuvių skaičių. Parapiją išlaikyti tuo metu buvo pasižadėję apie 450 šeimų „galvų“ ir pavienių asmenų („singlų“). Kas savaitę jie išipareigojo mokėti po 3 pensus¹⁴. Įsigaliojo taisyklė: tik tie yra parapijiečiai, kurie moka šią „kolektą“. Parapijiečių apmokestinimą lėmė lietuviškos misijos egzistavimo sąlygos – būtinybė išlaikyti bažnyčią ir kunigą. Nustatyta suma buvo simbolinis minimumas, tad prireikus papildomų išlaidų komitetas imdavosi kitokių pinigų prasimanymo būdų – būdavo skiriamos papildomos privalomos rinkliavos ar rengiami labdaringi pobūviai. Tiesioginis parapijiečių dalyvavimas išlaikant savo misiją formavo kitokį parapijiečio tipą nei tuometinėje Lietuvoje. Jie galėjo jaustis turintys teisę kurti, palaikyti ir keisti savo misijos veikimą. Natūralu, jog ši pojūtį turėjo ne visi parapijiečiai, o tik prakutę visuomenininkai. Tai vienijo juos su lietuvių imigrantais, įsikūrusiais kituose Vakarų pasaulio miestuose ir skiepijo didesnę savigarbą. Kartu miestų misijų tikrovė didino skirtumą tarp jų ir Lietuvoje gyvenančių katalikų.

Nežinoma, iš kur beraščiai Suvalkijos kaimo bernai iš kumetynų išmoko steigti drau-

gijas ir rašyti įstatus. Taip pat nežinia, kada buvo sukurti ir vyskupui pateikti parapijos komiteto įstatai – kuriantis Šv. Petro draugijai ar atvykus kun. Šlamui. Kad ir kaip ten būtų, tekstas sukurtas tarp 1899 m. lapkričio ir 1900 m. gruodžio mėn.¹⁵ Įstatuose numatyta parapijos savivaldos schema su nedidelėmis korekcijomis veikė ilgiau nei šimtmetį. Dėl to verta prie jų kiek ilgiau apsistoti. Įstatuose buvo įrašyti pagrindiniai tikslai – organizuoti misiją ir bažnyčios statybą, išlaikyti kunigą, suvienyti lietuvius Londone, aprūpinti juos lietuviška katalikiška spauda ir finansiškai remti jų profesinį lavinimąsi. Kai kurie išvardyti tikslai laikui bėgant pakito, bet ašinis komiteto veiklos tikslas – būti parapiinės veiklos tvarkytoju – nepakito. Pirmojoje įstatų versijoje komitetą turėjo sudaryti „pirmsėdis, vice-pirmsėdis, du sekretoriai ir 13 rodavotojų arba tarpininkų“. Finansus tvarkė „kasierius“, kuris turėjo būti pasiturintis žmogus, nes privalėjo pradėdamas eiti pareigas, įnešti 20 svarų „kauciją“. Jo veiklą prižiūrėjo „kasos užveizėtojai“ (*trustees*), vėliau vadinti revizoriais. Per dešimtmetį komiteto narių skaičius nusistovėjo – buvo penkiolika. 1960 m. narių skaičius sumažinamas iki devynių žmonių¹⁶. Parapijiečių aukoms rinkti numatyta kolektorių institucija. Įsigaliojo praktika, kad vienas arba du kolekoriai apeidavo pasirinktos kolonijos (tai galėjo būti tankiai lietuvių gyvenama gatvė arba didesnis rajonas) parapijiečius. Suprantama, kolekoriai galėjo būti tik pagarbą ir pasitikėjimą bendruomenėje turintys žmonės.

Komiteto nariai negalėjo būti nepasiturintys žmonės, nes numatytas įstojimo mokestis ir „nedėlinė kontribucija dėl apmokėjimo visokių kaštų, turinčių sąryšį su bažnyčia ir misija“. Skolininkai iš komiteto turėjo būti išbraukiami po dviejų mėnesių, nebent komitetas nuspręstų palaukti. Dėl patriarchalinės tradicijos inercijos tikriausiai buvo aišku, kad komiteto nariai gali būti vien vyrai. Moterys į jį pateko tik apie 1975 m. Komiteto

susirinkimai turėjo vykti „kas bertainis“, t. y. keturis kartus per metus (nuo 1960 m. – du kartus). Vienas iš jų metų pradžioje numatomas kaip visuotinis parapijos susirinkimas. Jo metu vykdavo paties komiteto rinkimai. Tada senasis komitetas privalėjo atsiskaityti už savo veiklą. Komiteto posėdžiuose sprendimai buvo priimami mažiausiai 2/3 balsų dauguma. Pirmieji įstatai neleido komitetui veikti spontaniškai – „sąnariai, norinti iššaukti diskusiją ant abelnų susirinkimų, turi savo užmanymą vieną mėnesį prieš susirinkimą surašytą ant popieros prisiųsti komitetui“. Pirmuosiuose įstatuose numatyta 12 cenzorių, renkamų „iš tarpo galvų šeimynų“. Jie turėjo prižiūrėti tvarką per parapijos susirinkimus ir spręsti komiteto narių nesutarimus. Pažymėtina, kad jais galėjo būti ne viengungiai, o tik „geros ir padorios“ šeimų galvos. Čia prasiveržė kaimiško mentaliteto bruožai – tiktai vedę vyrai buvo laikomi pakankamai autoritetingais prižiūrėti ir spręsti nesutarimus. Visgi apie cenzorių veiklą išlikusiuose parapijos protokoluose neužsiminama, tad tikriausiai šios institucijos gana greitai atsisakyta arba ji nepradėjo veikti.

Kunigas taip pat buvo komiteto narys, jam suteiktas garbės prezidento statusas, bet numatyta, kad jis „turės balsą ir dalyvaus tikrai tuosyk, kada bus apsvarstomas klausimas misijos bažnyčios ir abelnai tikėjimiškas. Kituose dalykuose, kaip privatiškuose, pinigishkuose ir t. t., kurie su misija sąryšio neturi, kunigas gali prisidėti tik su roda arba patarimu, bet balsavimo tiesos neturi“. Klebonai iki 1912 m. gyveno draugijos nuomajamuose namuose, o kai buvo pastatyta klebonija, jų pragyvenimo sąskaitas toliau apmokėdavo draugija. Taigi nuo pat pradžių numatyta: visuomeninį ir finansinį parapiinio gyvenimo pavidalą tvarko pastoviai Londone gyvenantys pasauliečiai, o kunigas tėra samdomas dvasinio parapijiečių gyvenimo ugdytojas. Šis klebono ir komiteto galių paskirstymo modelis negalėjo būti „import-

tuotas“ iš Lietuvos. Ten katalikų kunigai buvo valstybės tarnautojai, tad atlyginimą jiems mokėjo pasaulietinė valdžia. Lietuvoje parapijiečiai turėjo įtaką ir galėjo nušalinti kleboną ar jo padėjėją, bet neturėjo įtakos pasirenkant naują. Be to, klebonai Lietuvos kaimo ir miesto parapijose turėjo didelę formalią ir simbolinę galią. Londone jie galėjo pretenduoti tik į simbolinę galią.

Pirmasis misijos sąlytis su savu dvasininku

Boleslovui Šlamui, kuris neturėjo praktikos didmiesčių misijose ir atsigabeno Lietuvoje įprastą supratimą apie klebono ir parapijiečių santykius, susidūrimas su „emancipuotais“ tautiečiais buvo iššūkis. Jam išbuvus tik pusantro mėnesio, įsiplieskė konfliktas su bendruomenės lyderiais, įtraukęs didelę dalį parapijiečių. K. A. Matulaitis aprašo jį kilus *vien dėl finansinių nesutarimų* („vien tik dėl menkų priežasčių“)¹⁷. Šv. Petro draugijos komitetas sutiko rektoriui mokėti 3 svarų savaitinį atlyginimą (eilinio darbininko atlyginimas buvo apie 1 svarą), bet nuo pat pradžių Šlamas buvo nepatenkintas. Vis dėlto spėjau, kad, šalia finansinių, būta didesnių konflikto priežasčių – gal B. Šlamas nesusitaikė su tikrove, jog misijoje esminius reikalus tvarko pasauliečiai, o ne jis. Bendruomenėje būta nepasitenkinimo V. Barulio vadovaujamos grupelės vadyba, tad kai klebonas iš sakyklos kolektorius apkaltino sukčiavimu, parapijiečiai tuoj pat suskilo. Šlamas per porą savaitių subūrė grupę, kuria galėjo remtis. 1901 m. vasario 9 d. visuotiniame parapijos susirinkime, kuriame dalyvavo tik jo šalininkai, įkurta nauja Šv. Kazimiero parapijos draugija¹⁸. Ji neturėjo pasauliečio pirmininko, klebonas tiesiogiai vadovavo ir taip pat tvarkė jos kasą. Iš karto buvo sukurtas pinigų prasimanymo mechanizmas – savi kolektoriai, kurie pradėjo vaikščioti po žmones rektoriaus vardu. B. Šlamo alga padidėjo

iki 5 svarų, bet faktiškai išgalėta mokėti 4 svarus. Gegužės 1 d. B. Šlamas užbaigė parapiinių struktūrų dubliavimą – įsteigė „Broliškos pagalbos draugystę“, kuri turėjo finansiškai remti jo tvarkomos Šv. Kazimiero parapijos narius. Ji sukurta kaip atsvara Šv. Petro parapijos draugijos narius šelpiančiai „Vienybei“. Šlamo šalininkai tikriausiai vadovavosi prielaida: geriau turėti brangiau kainuojantį kunigą, nei neturėti iš viso. Dauguma parapijiečių žiūrėjo (ir žiūri dabar) į kunigą kaip į sakralų asmenį, o konfliktas su juo įstumia oponentą į nuodėmės būseną. Dėl to Šv. Petro draugijos, kurių vadovai propagavo kitoki požiūrį į kunigus, šalininkų skaičius greitai sutirpo.

Skilimas turėjo savo ribas – kuomet B. Šlamas balandžio 28 d. pasiūlė atsiskirti nuo Šv. Bonifaco bažnyčios ir pirkti atskirus maldos namus, jis sulaukė visų lietuvių pritarimo. Abi parapiinės struktūros dalyvavo renkant aukas, tik Šv. Petro draugijos vardu surinkti pinigai keliavo į jos sąskaitą banke, o ne į klebono rankas. Surinktų pinigų nepakako, klebonui teko atsisakyti algos ir imti paskolą iš banko; 1901 m. gruodį beveik belangis ir sudrėkęs pastatas, atsiremiantis į geležinkelio pylimą, pradėtas įrenginėti kaip lietuvių maldos namai.

1902 m. kovo 25 d. tarp arkivyskupo ir lietuvių bendruomenės buvo pasirašyta sutartis, pagal kurią arkivyskupas savo ir įpėdinių vardu įsipareigojo rūpintis, kad lietuvių bendruomenę ir bažnyčią aptarnautų kunigai lietuviai iš Vilniaus, Žemaičių ir Seinų vyskupijų. Tokiu atveju, jei tinkamo kunigo kurį laiką neatsirastų, arkivyskupas pasiliko teisę laikinai skirti bet kurį kunigą. Angliškame sutarties rankraštyje matomi derybų pėdsakai – tarp eilučių įrašyta pataisa, kad laikinai gali būti skiriamas bet koks, „išskyrus lenkų tautybės, kunigas“¹⁹. Kovo 30 d. įvyko pirmosios pamaldos naujuose maldos namuose²⁰. Vėliau šioji diena pradėta laikyti Šv. Kazimiero parapijos įkūrimo diena. Žvel-

giant iš Vestminsterio kurijos perspektyvos ta diena nereiškė naujos misijos įsteigimo ir ženklino tik lietuvių misijos nesutarimus, į kuriuos nebuvo kišamasi.

1902 m. spalio 5 d. Šv. Kazimiero parapijos susirinkime B. Šlamas netikėtai pareiškė daugiau nesikišiąs į finansinius jos reikalus. Tą pat dieną suformuotas parapijos komitetas, pradėjęs veikti savarankiškai. Iš atsirančios Šv. Kazimiero parapijos draugijos dokumentacijos sužinome pavardes tų visuomenininkų, kurie buvo pagrindiniai jos veikėjai. Pirmininku tapo Vladislovas Grybas, o raštininku Kazimieras Tumosas (*etiam* Casimir Thomas). Taip pat aktyvus buvo keltą baldų dirbtuvių turėjęs verslininkas Pranas Straškauskas (*etiam* Frank Strathowski, 1878–1934 m.). Tikriausiai jau iki tol jie buvo artimiausi klebono Šlamo patikėtiniai ir susirinkime buvo įforminta tik esama padėtis. Šie žmonės iki skilimo nebuvo pirmose Šv. Petro draugijos gretose. Būtent skilimas leido jiems išeiti į lietuvių bendruomenės vadovus. Jie neilgai liko dėkingi klebonui – nuo pavadžio paleistame komitete jau lapkričio 9 d. nuskambėjo siūlymas sumažinti klebono algą iki 3 svarų. 1903 m. sausio 3 d. Boleslovas Šlamas paskelbė pasitraukęs iš klebono pareigų²¹, iš iki tol dar neperduotos komitetui parapijos kasos pasiėmė 53 svarus įšaldytos savo algos ir skubiai išvyko.

Boleslovas Šlamas buvo pirmasis kunigas, įnešęs į Londono lietuvių bendruomenę verslininkavimo dvasią. Tikriausiai jo iniciatyva, šalia rinkliavų, pradėti ruošti tradicija virtę „baliai“, sukuriantys papildomų pajamų. Jis panaudojo savo, kaip dvasininko, autoritetą paskolai gauti ir galiausiai įgyvendino lietuvių bendruomenės svajonę turėti savus maldos namus. Pagrindinių katalikiškų parapijų sociologas Josephas H. Fichteris kunigo veikloje pabrėžia *verslininko* vaidmens patrauklumą: kai kurie parapijiečiai labai vertina kunigą, kuomet apie jį gali pasakyti, „jog jis yra geras verslininkas“²². Lietuviams patiko

ir patinka veiklūs ir verslūs jų misijos kunigai, kurie pajėgia keisti bendruomeninio gyvenimo sąlygas. Kitas dalykas, jog kai kurių kunigų, iš kurių B. Šlamas buvo pirmasis, verslumo dvasia kartais susikirsdavo su parapijiečių *branduolio* interesais.

Abi misijos frakcijos Šlamui pasitraukus sustingo skilimo būsenoje. 1903 m. sausio 11 d. visuotiniame parapijiečių susirinkime pirmą kartą prabilta apie Šv. Kazimiero ir Šv. Petro draugijų susivienijimą. Ši idėja sunkiai skynėsi kelią – dėl pasiūlymo kilo didelis „ergelis“²³. Dvi bendruomenės lyderių grupės be autoritetingo tarpininko nepajėgė susitarti. Surastas klebonas Antanas Racevičius-Talmonas (rektoriatu nuo 1903 m. liepos iki 1905 m. lapkričio) neišplėtojo ganytojiškos veiklos, neparodė iniciatyvos likviduoti skilimą, neparodė parapijiečių ir skola už maldos namus nemažėjo²⁴. Šv. Petro draugijos nariai nebuvo suinteresuoti šlietis prie parapijos, kuriai vadovauja toks „silpnas“ klebonas. Tiesa, galbūt tik Šv. Kazimiero draugijos vadovų iniciatyva šiek tiek rūpintis maldos namais. Tik išvažiavus Šlamui, 1903 m. pradžioje kolekoriai rinko pinigus, nors surinko dvigubai mažiau nei prieš metus. 1904 m. kovą buvo atliktas maldos namų remontas – tvarkytas vis labiau kiūrantis stogas ir nutinkuotos sienos²⁵.

A. Racevičiaus-Talmono rektoriatu laikotarpiu lietuvių bendruomenė gavo progą parodyti modernaus nacionalizmo pavidalą įgavusią savimonę. Rektoriui sunkiai pakėlė drėgną klimatą ir pakalbėdavo apie išvykimą. Tikriausiai pirmo tokio prasitarimo paveikti Šv. Kazimiero draugijos vadovai 1903 m. lapkritį nuvyko pas arkivyskupą Francisą Bourne'ą prašyti naujo kunigo. Prieš pusmetį Vestminsterio kuriją buvo pasiekusi žinia, kad pas juos atvykti nori kun. Jerzy's Kalinowski's iš Vilniaus vyskupijos; jis arba nemokėjo lietuviškai, arba mokėjo prastai. Londono hierarchai tikriausiai nežinojo apie Lietuvoje prasidėjusią konkurenciją tarp lietuvių ir lenkų nacionalistų siekiant

patraukti į savo pusę dvikalbius ar trikalbius gyventojus. Tada abi pusės dar nebuvo spėjusios išdėstyti savo pozicijas polemijose literatūroje Vakarų Europos kalbomis. Taigi J. Kalinowski'o kandidatūrą pasiūlė apsilankiusiems lietuvių delegatams. Bendruomenėje kilo spontaniškas nepasitenkinimas, kurį žadino gajį nuostata: kuriją veikia lenkai. Kita vertus, jie žinojo apie arkivyskupo įsipareigojimą neskirti kunigo lenko ir bijojo, kad ši teisė bus atimta. Kitą sekmadienį apie 100 lietuvių nuėjo į arkivyskupo būstinę su prašymu neskirti lietuviškai nemokančio kunigo. Spėtina, jog eisenoje dalyvavo ir marginalizuotos Šv. Petro draugijos nariai. Kuomet žinia apie lietuvių eisną pasiekė kuriją, apsaugai iškviatė policiją. Paaiškėjo, kad per praėjusią savaitę buvo išsiaiškinta su Vilniaus vyskupijos vadovybe ir J. Kalinowski's atsisakė savo ketinimų. Arkivyskupas tą pat dieną paprašė A. Racevičiaus-Talmonto dar pasilikti, kol bus rastas kitas kunigas, ir šis sutiko²⁶. Šis atvejis taip pat sustiprino lietuvių bendruomenės branduolio suvokimą, kad tik jis gali nuspręsti, koks ganytojas bendruomenei tinkamas.

1905 m. lapkritį Šv. Kazimiero draugijos kviečiamas į Londoną iš Virbalio atvyko kun. Kazimieras Jurgis Matulaitis (1868–1945 m.). Jis buvo suvalkietis, kaip ir dauguma Londono lietuvių. Matulaitis turėjo patirties dirbant migrantų parapijose – 1900–1901 m. rektoriavo Šv. Roko misijoje Broktone, JAV²⁷. Iš dalies dėl to, kad buvo ragavęs darbo imigrantų misijoje, o iš dalies dėl charakterio ypatybių jis iš karto priėmė Šv. Kazimiero draugijos nustatytas samdos sąlygas ir niekada nesikėsino į misijos įstatuose išdėstytas draugijos prerogatyvas.

Visuomenininkų branduolys

1905–1906 m. žiemą naujasis rektorius parodė iniciatyvą: pasiūlė įsteigti knygyną-biblioteką ir padovanojo 133 savo knygas.

Kalėdodamas atnaujino rinkliavą skolai grąžinti ir nemenką sumą skyrė iš savo santaupų. Visgi tuo pat metu jau kėlė mintį, kad ateityje reikės pirkti naują pastatą. Energingos klebono iniciatyvos pradėjo kelti pasitikėjimą ir atrišo plonas parapijiečių pinigines. Pasitikėjimo kapitalo augimas sutirpdė misijos skilimą – 1906 m. rugpjūtį Šv. Petro draugija, kuriai anuomet priklausė tik pora dešimčių šeimų, buvo likviduota ir savo finansus pervedė į Šv. Kazimiero parapijos kasą. Jai priklausę visuomenininkai įsiliejo į prieš kelėtą metų B. Šlamo suburtą visuomenininkų grupę. Buvęs Šv. Petro draugijos pirmininkas Vincentas Barulis veikiausiai susitaikymo ženklą padovanojo bažnyčiai krikštyklą ir 1907 m. sausį pirmą ir paskutinį kartą tapo komiteto pirmininku. Aplink jį spietęsi visuomenininkai po susivienijimo nebuvo renkami į Šv. Kazimiero parapijos komitetą. 1908 m. vasarį misijos skilimo pasekmės galutinai likviduotos – dvi savišalpos draugijos susijungė ir buvo įkurtas „Susivienijimas lietuvių Rymo katalikų“, iki karo turėjęs apie 120–140 narių ir toliau tradiciškai vadintas „Vienybė“²⁸. Pirmuoju jo pirmininku tapo V. Barulis, bet kitais metais išnyko iš Londono draugijų sąrašų.

Pirmuoju K. J. Matulaičio rektoriavimo laikotarpiu (1905–1915 m.) susiformavo kelios vyrų branduolys, tvarkę parapijos reikalus ir dominavę tarpukario visuomeninio gyvenimo scenoje. Jie priėmė atsakomybę už įstatuose aprašytos struktūros veiklą. Verta pačią religinę lietuvių bendruomenę pamėginti skirstyti pagal *dalyvavimo* masą. Remiantis minėtojo sociologo Josepho H. Fichterio (1908–1994 m.) modeliu, parapijos veiklos viršūnėje dominuoja *branduolio* (*nuclear*) parapijiečiai, kurie aktyviausi parapinio gyvenimo ir religinių praktikų dalyviai. Didžiausią parapijos dalį sudaro *prisiderinę* (*modal*) parapijiečiai, kurių išskirtinis bruožas yra tiesiog religinė „praktika“ pagal nustatytas normas. Po jų eina

pakraščio (marginal) parapijiečiai, kurie save laiko religinės bendrijos nariais, bet religinėje praktikoje prisilaiko tik minimaliausių normų, pvz., bažnyčių lanko per dvi didžiausias šventes. Galiausiai išskiriami *įmigę* ar *užgesę (dormant)* parapijiečiai, pasitraukę nuo religinių praktikų.

Taikant šį modelį Londono lietuvių misijos tikrovei, įmanoma pagal vardus išskirti *branduolio* parapijiečius nuo pat misijos egzistavimo pradžios. Jie priklausė apie misiją veikiančių katalikiškų draugijų vadovybėms. Tuo tarpu vardiniu lygmeniu jau negalima kitų parapijiečių klasifikuoti į *prisiderinusių*, *pakraščio* ar *užgesusių* kategorijas. Dėl to katalikiškos Londono lietuvių bendruomenės istorija yra parapijos branduolio ir kunigų veiklos istorija. Anot J. H. Fichterio, *branduolio* parapijietis „ne tik atlieka kasmetinę Velykų pareigą ir reguliariai lankosi sekmadienio Mišiose. Jis taip pat turi būti asmuo, kuris šv. Komuniją priima kas savaitę arba dažniau ir priklauso parapijos organizacijai“²⁹. Vis dėlto Fichteris daro keletą išlygų: kai kurie *branduolio* parapijiečiai aktyviai dalyvauja visuomeninėje veikloje, bet pagal religinę praktiką priskiriami *prisiderinusių* parapijiečių kategorijai. Kita vertus, išskirtinai religingi parapijiečiai, einantys komunijos kasdien, „tik formaliai priklauso parapijos draugijoms arba iš viso joms nepriklauso“³⁰. Londono lietuvių misijos atveju sunku pasakyti, kiek parapijos branduolio vyrai per pirmuosius jos egzistavimo dešimtmečius buvo pasinėję į religines praktikas. Kai kurių religinių draugijų sąrašai yra išlikę tik nuo 1924 m., iš jų matyti, kad tada dominavo moterys. Darytina išvada, kad *branduolio* lietuvių vyrus labiau domino visuomeninė veikla, o ne didesnio pamaldumo patirtys. Ši tendencija nepakito per visą lietuvių misijos istoriją. Parapijos branduoliui priskirtinų moterų visuomeninė veikla, prasidėjusi Pirmojo pasaulinio karo metais, ir religinių praktikų integralumas buvo didesni.

Remiantis Josepho H. Fichterio išplėtoja *branduolio* parapijiečių charakteristika, galima spekuliatyviai pamėginti išryškinti ir daugiau lietuvių misijos steigėjų bruožų. Fichteris pabrėžia, kad *branduolio* parapijiečiai dažniausiai yra vedę ir jų šeimos anapus namų slenksčio pasireiškia kaip „geros“, pavyzdinės, katalikiškos šeimos. Jis pabrėžia, jog *branduolio* parapijiečiais dažniausiai tampa mažiau išsilavinę migrantai iš kaimo. Kuo ilgiau gyvena mieste ir kuo aukštesnį išsilavinimą įgyja, tuo labiau ryškėja *branduolio* parapijiečių vaikų evoliucija link *pakraščio* ar *užgesusių* parapijiečių – „kuo ilgiau šeima gyvena mieste, tuo mažiau tikėtina, jog jos nariai bus branduolio parapiečiai“ (p. 29). Kaip matysime vėliau, antrosios lietuvių imigrantų kartos sąlytis su veikla šią normą patvirtina. *Branduolio* parapijiečiai nesigilina į dogmatinį ar moralinį Bažnyčios mokymą ir priima jį be refleksijos. Priklausymas parapijai, kaip religinei institucijai, yra esminė *branduolio* parapijiečio tapatybės dalis. Toks priklausymas palaiko paveldėtą vertybių visumą, nes branduolio parapijiečiai labai retai būna atsivertėliai iš kitų religijų. Šis priklausymas įgalina ir palaiko vidinį integralumą, o tai ypač svarbu gyvenant kaimynystėje (ir mažumoje) su „svetimaisiais“ religine ir vertybine prasme. Pažiūrų ir veiklos integralumas reiškia, kad branduolio parapijietis priima kleboną kaip parapijos „galvą“ ir „santykiai tarp tokio asmens ir kunigų linksta į širdingumą ir spontaniškumą“³¹. Šis bruožas buvo ir yra išpaustas lietuvių misijos gyvenime. Vis dėlto reikia pasakyti, kad Josephas H. Fichteris savo modelį konstravo aprašinėdamas ne etnines parapijas, kurias įsteigė vyskupai ir kuriose nuo steigimo dienos buvo užtikrinta dominuojanti kunigų pozicija pasauliečių atžvilgiu. Kaip matėme, aplinkybės lietuvių misijoje susiklostė kitaip.

Biografinių žinių trūkumas neleidžia atkurti *branduolio* parapijiečių profesinių ir visuomeninių gyvenimų. Iš jų tarpo galima

išskirti keletą veikliausiųjų. Tai savo siuvyklą turėjęs Vaclovas Degėsis (1882–1940 m.), Juozas Sleznikas (1890–1940 m.), Aleksandras Rudzevičius (1890–1964 m.), odos apdirbimo fabrike dirbęs Antanas Scinskas (1879–1948 m.), stalius ir vėliau verslininkas Petras Liūdžius (1887–1958 m.), keleto siuvyklą su parduotuvėle savininkas Petras Bulevičius (vėliau Bulaitis, 1895–1975 m.). Čia suminėtieji ir kiti visuomenininkai nesitenkino veikla vienoje draugijoje ir įsitraukė į keletą iš karto. Londone progų tam netrūko – šalia parapijos ir savišalpos draugijų (jų komitetus sudarė tie patys žmonės) apie 1905 m. pradėjo veikti socialinis klubas, 1910 m. specialiai kultūrinei veiklai plėtoti įkurta draugija „Rūta“³², tais pat metais įkurtas kooperatyvas „Biruta“, išsinuomojęs kepyklą lietuviškai duonai kepti³³. 1914 m. įsikūrė savišalpos draugijos „Ūkie“, į ją būdavo priimama nepaisant pasaulėžiūrinių įsitikinimų, tik katalikus vienijanti Šv. Vincento šalpos draugija. Karo metais veikė „Lietuvos aukuras“ – nukentėjusiesiems nuo karo lietuviams šelpti fondas. Kai kurios draugijos karo metais nutraukė savo veiklą, pvz., „Rūta“. Ji atkurta 1925 m. ir nuo tada jai dešimt metų pasikeisdami vadovavo P. Bulaitis ir J. Sleznikas³⁴. 1917 m. nustojo veikti ir senoji savišalpos draugija „Susivienijimas lietuvių Rymo katalikų“, kuri prieš užsidarydama iš savo gretų spėjo pašalinti kairiųjų įsitikinimų narius³⁵. Ji atsikūrė 1921 m. ir po šešerių metų randame, kad naujus įstatus rašo P. Bulaitis, V. Degėsis, A. Rudzevičius, J. Sleznikas ir A. Scinskas³⁶. Karo metais buvo prarastos socialinio klubo patalpos ir atkuriant 1925–1927 m. pagrindinis vaidmuo teko tiems patiems veikėjams – J. Sleznikui, V. Degėsiui, A. Rudzevičiui ir P. Bulaičiui³⁷.

Konkurencija dėl vadovo vietos buvo papildoma paskata veikti aktyviau konkrečios draugijos ir visos bendruomenės labui. Jie priklausė dviem kartoms, tarp jų gal taip pat būta trinties, kurios pėdsakų mums nepavy-

ko aptikti. Nepaisant neišvengiamų konfliktinių situacijų, juos labiau jungė nei skyrė; jie įleido šaknis Londone ir savo laisvalaikį susiejo su katalikybės ir lietuvybės palaikymu. Parapijos branduolio iš tų pat žmonių formavimuisi įtakos turėjo migracijos stabilizacija prieškario dešimtmetį. 1905 m. Parlamentas priėmė *Svetimšalių įstatymą*, pagal kurį nustatyta per metus priimamų asmenų kvota – 4000. Jo tikslas pirmiausia buvo pristabdyti žydų migraciją į D. Britaniją, bet jis pristabdė visų imigrantų, tarp jų ir lietuvių, įsikūrimą.

Vadovavimas misijai ir kitoms draugijoms buvo išskirtinai vyriškas užsiėmimas. Našlės ir ilgiau netekėjusios merginos įsirašydavo kaip parapijos rėmėjos, veikė kaip aukotojos, bet ne daugiau. Aptariamam laikotarpiu pagrindinė visuomenininkų žmonių pareiga buvo gimdyti ir auginti vaikus, prižiūrėti kuklią buitį. Krikštų knygos atskleidžia gimdymo pareigos našą, būdingą visuomenininkų žmonoms. Pavyzdžiui, Magdalena Scinskienė (1878–1968 m.) 1906–1918 m. pagimdė šešis vaikus, Ona Liūdžiuvienė 1908–1927 m. – aštuonis, Marija Barulienė (1871–1953 m.) 1904–1915 m. – vienuolika, Ona Bulaitienė (1903–1995 m.) 1923–1941 m. – taip pat vienuolika. Ne visi vaikai išgyvendavo ir ne visos moterys tiek gimdydavo. Moterys visuomeninės veiklos poreikį patenkinti galėjo tik po gimdymų maratono ir tik tada, kai atsirado atitinkamos sąlygos. Tam geriausiai tiko kultūrinė „Rūtos“ draugija ir moteriška savišalpos Šv. Onos draugija, įsteigta 1915 m.

Dvasininkų autoriteto pamatas

Labiausiai klebono autoritetą sutvirtino savos bažnyčios statyba 1911–1912 m.³⁸ Keletą metų iki tol bendruomenė svyravo, kaip elgtis su vis labiau kiūžtančiu pastatu, kuris dar būdavo ir apvagiamas. Iki 1910 m. vasaros nebuvo grąžinta skola, tad lietuviai ne-

galėjo rimčiau svarstyti savo maldos namų ateities. Ją grąžinus, po keleto diskusijomis persmeltų parapijos susirinkimų buvo apsispręsta seno pastato neremontuoti, o statyti savo bažnyčią. Panašu, kad Matulaitis siekė, jog ji nedarytų gėdos lietuviams, o tokioms pastangoms reikėjo didesnės skolos naštos nei iki tolei. Vien žemės sklypas kainavo tiek pat, kiek senieji maldos namai, kurių atskratyta už mažesnę kainą, nei buvo piršta. Iš viso naujos bažnyčios kaštai (su žemės kaina) buvo beveik penkis kartus didesni nei kad prieš dešimtmetį. Tuo tarpu daugumos lietuvių finansinis pajėgumas vargiai ar buvo pakilęs. Nepaisant to, bendruomenės vadovai ir rektorius sugebėjo įtikinti parapijiečius (tuomet dar nebuvo žinoma visa kaina) padėti solidesnius pamatus savo ateities savaitgaliams. Aukos rinkti sekėsi sunkiai, nes daug parapijiečių neišgalėjo arba nenorėjo papildomų išlaidų. Būdavo, „aciranda daugumas jaunųjų kūrei wisai nenori dėtis ant bažnyčios. Wisai išeina iš namų“, kuomet sužino, kad lankysis klebonas³⁹. Kai kurie reagavo netgi piktokai: „aciranda dauguma žmonių“, kurie „pavidi kat prabaščius auksini lenciuga nešioja. Tai jei ir ta noretu atimti“⁴⁰. Matulaitis savo ruožtu apeliavo į labiau pasiturinčiųjų norą pakeisti pinigus į prestižą – už didesnę auką garantuotos nuolatinės sėdimos vietos bažnyčioje ir asmeninių Mišių laikymas.

Apskritai parapijiečiai pasitikėjo Matulaičiu piniginiuose reikaluose, tai ypač išryškėjo bažnyčią pašventinus. Dar senuosiuose maldos namuose jo iniciatyva pradėtos rinkti aukos vargšams – įrengtas „baksiukas“, į kurį būdavo metami pinigai ir paskui išdalijami. Vėliau tai vadinta ubagų kasa⁴¹. 1913 m. rektoriaus iniciatyva įkurta Londono lietuvių „pinigų prieglauda“. Čia buvo galima saugoti santaupas, o įnešti pinigai tikriausiai būdavo investuojami, nes žmonės, turėję indėlį, gaudavo procentus⁴². Karo metais Matulaitis įsteigė ir globojo keletą jau minėtųjų savišalpos draugijų. Pagrindinis jų tikslas buvo

rūpintis mobilizuotųjų lietuvių žmonėmis. 1919–1921 m. lietuvių bendruomenė buvo nusipirkusi patalpas bendruomenės centrui, pirkto tik už kiek mažesnę sumą nei bažnyčią (skolas už ją vis dar grąžino iki 1923 m.) ir sukūrus paskolos fondą. Jo prižiūrėtoju tapo K. J. Matulaitis. Kuomet jis pavargo nuo dalininkų kivrčių ir pasitraukė, fondas buvo likviduotas ir namai parduoti⁴³. Trečiajame dešimtmetyje rektorius buvo išipainiojęs į didokas paskolų „schemas“. Jis, kaip autoritetingas tarpininkas, skolindavosi iš vietinių asmenų ir tuos pinigus perskolindavo kitiems⁴⁴. Be to, kai kurie parapijiečiai, jam tarpininkaujant, investuodavo į Lietuvos bankus. Visa tai liudija, kad K. J. Matulaitis porą dešimtmečių buvo pagrindinis parapijiečių patikėtinis tvarkant finansus.

Kazimieras Jurgis Matulaitis pagal įsigaliojusį paprotį siekė prižiūrėti parapijos branduolio žmonių steigiamas asociacijas. Kai kurias prižiūrėjo formaliai, pvz., 1925 m. rektorius tapo jaunimo įsteigto Sporto klubo prezidentu. Kitur Matulaitis dėjo daugiau energijos į pastangas kontroliuoti. Ypač tai būdinga 1905 m. prie maldos namų įsteigtam socialiniam klubui. Iš pradžių jis buvo suvokiamas kaip parapijos dalis ir rektorius buvo jo prezidentas. Klubui vadovavo tie patys žmonės, kurie tvarkė Šv. Kazimiero draugijos reikalus. Pritrūkus pinigų klubui, nedidelės sumos būdavo skolinamos iš parapijos kasos. Bendruomenės vadovų ir klebono akimis, klubas buvo problemiškas dėl to, kad lankytojai neretai painiodavo jį su alude. Parapijos komiteto protokolai atskleidžia dažnus skandalus. Pavyzdžiui, 1906 m. komitetas piktinosi, kad klubas „weliku naktį buvo adaras ir žmonės nekuria prisigeria ateju i bažnyčią“. Nutarta: per šventes klubas bus atidarytas, bet alkoholiu jame nebus prekiaujama⁴⁵. 1908 m. komiteto susirinkime išrinkti keturi tvarkdariai, privalantys iš klubo išmesti mušeikas ir kviesti policiją, jei šie toliau nuodurų nesiskirstytų⁴⁶. 1910 m. klebonas mė-

gino užverti duris vaikams, „kat neinprastu gert ir perdauk neizdiku“. Klubas priimdavo visus lietuvius ir tapo populiarumo taip ir negavusių kairuoliškųjų idėjų sklaidos erdve. 1910 m. rektorius įspėjo, kad minėtasis K. Pilėnas „pradeda pardavinėt visokes knygutes kures geriem katalikam neusimoka pirkt ne skaitit“⁴⁷. Klebonas ir kitaip rūpinosi klubo reputacija. Pavyzdžiui, 1914 m. jis „primine Jaunimui klube apei dainavima kat teip kai vilkai ne stauktu jai nori turi sikių sutartinai su mergoms dainoti nes tokiu dainavimu tai geda visiems no anglu“⁴⁸.

Kaip matyti iš šių pastangų, viena pagrindinių kontrolės gijų buvo blaivybės propagavimas. Nuo 1907 m. pakviesti pasisvečiuoti kunigai pradėjo rengti šiam tikslui skirtas misijas. Tikriausiai tada buvo įkurta blaivybės draugija, 1908 m. turėjusi apie 100 narių⁴⁹. Pastangos nebuvo sėkmingos. Blaivybės draugija 1911 m. sumažėjo iki 70 narių, iš kurių 10 alkoholi vartojo saikingai⁵⁰. Ši išlyga anuomet buvo dažna, nes blaivybė nereiškė visiškos abstinencijos. Pasisėdėjimai klube per didžiąsias šventes ir toliau kėlė problemas. 1914 m. vėl prašyta žmonių kad „subatoj prieš Velikas nepasigertu o pasigierie kat į Bažničia neitu ir ten trucksmo nedaritu, kat ne atsikartotu pereitu metu istorija“⁵¹. Matulaičiui ir blaivybės šalininkams buvo pavykę primesti abstinencijos normą trečią kartą 1927 m. atkuriamam socialiniam klubui. Tikriausiai dėl to, kad atkuriamame klube pustrėčių metų buvo nesilaikoma

tradicijos prekiauti alumi, jo pajamos 1929 m. pradėjo mažėti. Daugumai lietuvių nepatiko blaivininkų primestos laisvalaikio leidimo taisyklės. 1929 m. rudenį pradėta prekiauti alkoholiu, tai likvidavo gresiančią krizę ir kelis kartus padidino klubo pajamas⁵². Po šio mėginimo ne tik propaguoti, bet ir primesti blaivybės idealus rektoriai daugiau nebandė ir nesikišo į klubo veiklą, o blaivybės draugijos pėdsakai išnyko iš išlikusiųjų šaltinių.

Tarp K. J. Matulaičio ir *branduolio* parapijiečių nusistovėjo įtakos pusiausvyra. Klebonas automatiškai turėjo sakralaus asmens aureolę, o sugyvenamas, iniciatyvus ir verslus klebonas galėjo sukurti situaciją, kuomet parapijiečiai be jo nesimtumė jokių visuomeninių iniciatyvų. K. J. Matulaitis buvo kaip tik toks. Jo autoritetą stiprino ir rektoriavimo trukmė. Pirmi lietuvių misijos kunigai priklausė pirmajai daugumos atvykėlių kartai, gimusiai apie 1870 m., Tomas Banaitis buvo gimęs 1865 m., Boleslovas Šlamas – 1871 m., Antanas Racevičius-Talmonas – 1874 m., Kazimieras Jurgis Matulaitis – 1868 m. Pastarasis Londone klebonavo ketvirtį amžiaus, tad per tą laiką į parapijos kūrimo darbą įsitraukė vis daugiau jaunesnių žmonių (gimusių apie 1890 m.), kurie į Londoną atvyko būdami vaikai arba įsikūrė čia senkant pirmajai migracijos bangai. K. J. Matulaitis gana greitai susikūrė didelį autoritetą tarp savo bendraamžių, o jaunesnieji perėmė pa- garbos jam tradiciją.

Išvados

Londono lietuvių bendruomenės aktyvistai 1896–1899 m. sukūrė katalikišką lietuvių misiją, parapiją. Ji turėjo savivaldą ir taip skyrėsi nuo teritorinių Lietuvos parapijų. Parapijiečiai susikūrė kunigo ir kulto pastatų finansinio išlaikymo mechanizmą ir pradėjo samdyti rektorius, klebonus, kurių pareiga buvo sielovadinis vadovavimas tikinčiųjų bendruomenei. Lietuvių kunigai dalyvavo šiame procese, bet vaidino antraeilį vaidmenį.

Tuo pat metu susiformavo Londono lietuvių misijos branduolys. Per pirmus tris XX a. dešimtmečius lietuvių misijos vadovybėje reikėsi apie 20–30 vyrų, iš kurių 5–6 buvo itin aktyvūs ir konkuravo. Šiam branduoliui priklausė tikrai vyrai, turintys autoritetą bendruomenėje ir labiau pasiturintys.

Misijos veikla iš dalies sutriko 1901–1906 m., kuomet pirmasis jos rektorius

Boleslovas Šlamas (1901–1903 m.) pamėgino perimti finansinę kontrolę. Dėl to atsirado viena kitos veiklą dubliuojančios parapiinės (Šv. Petro ir Šv. Kazimiero) ir savišalpos draugijos. Skilimas turėjo savo padarinių, nes finansiškai įgalūs misijos nariai 1901–1902 m. žiemą finansiškai prisidėjo nuperkant ir įrengiant pirmuosius maldos namus.

Padėtis stabilizavosi, kai rektorius Kazimieras Aloyzas Matulaitis (1905–1930 m.) parodė iniciatyvą ir pagarbą imigrantų bendruomenių savivaldos tradicijoms. Jo socialinį simbolinį kapitalą ypač sėkmingai įtvirtino 1911–1912 m. pavykusi naujos bažnyčios statyba. Jis tapo negincijamu lietuvių bendruomenės lyderiu, tarp kita ko, tvarkančiu ir jos (bet ne misijos griežtąja prasme) finansus. Pasauliečiai misijos vadovai veikė jo šešėlyje ir negincijo jo autoritetą. Tokia padėtis vis dėlto nekeitė formalaus galių pasidalijimo tarp misijos vadovų ir rektoriaus.

Nuorodos

1. XIX–XX a. sandūros socialinį Londono pavaldą mikrolygmeniu atkūrė sociologas Charlesas Boothas. Jo veikalo *Life and labour of the people in London* pirmoji dviejų tomų laida pasirodė 1889–1891 m. Trečiasis leidimas (jau septyniolikos tomų) pasirodė 1902–1903 m.
2. Matulaitis K. A. *Londono lietuviai: jų kovos už savo bažnyčią ir jų visuomeniniai darbai*, Kaunas, 1939, p. 17.
3. K. A. Matulaičio suvestinės. 1911 02 21–22, Lietuvių misijos byla (1902–1983 m.), Vestminsterio vyskupijos archyvas. Signatura ZT.
4. Matulaitis K. A. *Londono lietuviai*, p. 10–11.
5. *Ten pat*, p. 15.
6. *Ten pat*, p. 143.
7. *Ten pat*, p. 17.
8. *Ten pat*, p. 19.
9. *Ten pat*, p. 20.
10. *Ten pat*, p. 20.

11. *Ten pat*, p. 143.
12. *Ten pat*, p. 29–32, 146.
13. *Ten pat*, p. 18–19.
14. *Ten pat*, p. 25. Šiuolaikiniam skaitytojui verta priminti: tuo metu vienas svaras sterlingų buvo dalijamas į 20 šilingų, o kiekvienas šilingas į 12 pensų. Taigi svaras – 240 pensų. 1902 m. Ist Endą aplankęs amerikiečių rašytojas Jackas Londonas kitais metais išleido įspūdžių knygą *People of Abyss* ir pateikė duomenų apie pragyvenimo kainas. Teoriškai minimumą gaunantis šeimos maitintojas per savaitę turėjo apie 4 šilingus išleisti duonai, apie 3 šilingus mėsai, beveik po 10 pensų margarinui (sviestas buvo per didelė prabanga), arbatai ir cukrui, apie 6 pensus pienui. Savaitėi anglis kainuodavo apie 1 šilingą, o malkos apie 3 pensus.
15. Konstitucija ir įstatai priimti per draugystę „Lietuviška Šv. Petro Parapija Londone“ [1899–1900], Šv. Kazimiero bažnyčios Londono archyvas (toliau – KVLA), f. 1, b. 2.

16. Šv. Kazimiero parapijos metinio narių susirinkimo protokolas. 1961 01 17, Stasio Kasparo archyvas.
17. Matulaitis K. A. *Londono lietuviai*, p. 25–28.
18. *Ten pat*, p. 33.
19. Constitution and Rules of the Society entitled: „St. Peter's Parochial Society of Lithuanians in London“ [1901], KVL A, f. 1, b. 2.
20. Matulaitis K. A. *Londono lietuviai*, p. 39.
21. *Ten pat*, p. 40–41.
22. Fichter Joseph H. *Social relations in the urban parish*, Chicago, 1954, p. 130.
23. Šv. Kazimiero draugijos komiteto susirinkimų protokolai 1902–1919, KVL A, f. 1, b. 7.
24. Matulaitis K. A. *Londono lietuviai*, p. 42–43.
25. Dokumentai apie pirkimus lietuvių bažnyčiai ir jos remontą. 1902–1904 m., KVL A, f. 1, b. 8.
26. Matulaitis K. A. *Londono lietuviai*, p. 44–45.
27. *Ten pat*, p. 47–50.
28. *Ten pat*, p. 54–55, 140.
29. Fichter Joseph H. *Social relations in the urban parish*, p. 24.
30. *Ten pat*, p. 23.
31. *Ten pat*, p. 30.
32. Matulaitis K. A. *Londono lietuviai*, p. 150–151.
33. *Ten pat*, p. 149–150.
34. *Ten pat*, p. 153–161.
35. *Ten pat*, p. 142.
36. *Ten pat*, p. 143.
37. *Ten pat*, p. 169–170.
38. Apie tai plačiau žr. Raškauskas K. 1912 m. kovo 10 d. – Londono lietuvių išėjimas iš Egipto, *Britanijos lietuvis*, 2012, nr. 2, p. 6–9. [Internetinė prieiga: <http://jklb.org/content/archyvas-1>]
39. Šv. Kazimiero draugijos komiteto susirinkimų protokolai 1902–1919 m., 1911 10 08 įrašas.
40. *Ten pat*, 1912 01 06 įrašas.
41. Matulaitis K. A. *Londono lietuviai*, p. 53.
42. *Ten pat*, p. 74.
43. *Ten pat*, p. 168–169.
44. *Ten pat*, p. 99.
45. Šv. Kazimiero draugijos komiteto susirinkimų protokolai 1902–1919 m., 1906 05 06 įrašas.
46. *Ten pat*, 1908 02 09 įrašas.
47. *Ten pat*, 1910 05 01 įrašas.
48. *Ten pat*, 1914 07 05 įrašas.
49. 1908 03 11 vizitacijos protokolas, Lietuvių misijos byla Vestminsterio vyskupijos archyve.
50. 1911 03 17 vizitacijos protokolas, *ten pat*.
51. Šv. Kazimiero draugijos komiteto susirinkimų protokolai 1902–1919 m., 1914 04 14 įrašas.
52. Matulaitis K. A. *Londono lietuviai*, p. 170–173. Autorius pateikia gausybę finansinių duomenų, bet galbūt sąmoningai nedaro išvadų apie išaugusias klubo pajamas dėl leidimo prekiauti alkoholiu.

THE LITHUANIAN CATHOLIC COMMUNITY IN LONDON FROM 1896 TO 1930

At the beginning of the 20th century London already had a steady Lithuanian community consisting of 1500-2000 persons. The first traces of organized community life date from 1894, when religiously conscious Lithuanians joined a Catholic Polish-Lithuanian mission. From 1896 onwards a few dozen activists formed a mutual assistance society and started to plan the establishment of a purely Lithuanian mission. On November 25, 1899 they formed a committee to found the St. Peter's Lithuanian Mission; adapted standard statute for immigrant Catholic missions to Lithuanian needs; and began raising funds both to support the mission and to pay rent to the German Catholic church which the Lithuanians used for the mission. The committee also sought to obtain legitimation from the Westminster Archbishop for the already active Lithuanian mission and began looking for a Lithuanian priest willing to come to London. The archdiocese curia approved of the idea of a separate mission for Lithuanians and also began looking for a suitable priest. But it didn't quite appreciate the subtleties of the Polish-Lithuanian dispute and the Lithuanian desire for not just a Lithuanian-speaking priest but one who supported the ideas of Lithuanian national separateness from Poland. Despite this tension, which included Lithuanian suspicions that the Westminster hierarchy tacitly intended to foist a Lithuanian-speaking Polonizer on the Lithuanians, the latter, on July 11, 1900, received official permission to found their mission. On January 7, 1901, the statute of St. Peter's were approved by the curia, and Father Boleslovas Šlamas (1871-1917), a priest suggested by the Lithuanian activists, was appointed rector.

The statute provided for the priest to be hired and paid an agreed-upon honorarium, with all material assets of the mission belonging not to the Westminster archdiocese but to the Lithuanian mission itself. A general meeting of the members of the mission was to be held once a year with the power to elect an executive committee composed of men with standing in the community. During the first three decades of the 20th c. the mission's leadership consisted of 20 to 30 men, of whom five or six were especially active and competed with each other. Until World War I Lithuanian community leaders in London established several more cultural and economic societies headed by the same people who also headed the Lithuanian mission. The not very numerous social activists espousing left-wing views also participated in organizing the Catholic mission. They believed that making Lithuanian community life more active is a task that should not be impeded by ideological commitments.

During the rectorship of Fr. Boleslovas Šlamas (from January 7, 1901 to January 3, 1903) the Lithuanians bought a neglected building which they turned into a house of prayer after taking out a loan in the rector's name. When the house was blessed on March 25, 1902, the archdiocese and the Lithuanian mission signed an agreement reflecting the Lithuanians' deep-seated anxieties: it stated that the mission's priests could be of any nationality except Polish. Though Father Šlamas played an essential role in securing the mission's property, he also managed to split the mission itself. It is likely that he could not abide his status as a mere employee. After accusing the leadership of St. Peter's Mission of financial machinations, he established

a Society of St. Casimir which he himself controlled as well as a mutual aid society to serve the members of St. Casimir's. Because of the well-entrenched tradition of respect for priests and also because of the fear that disputes might force the long-awaited Lithuanian priest to quit his job, most Lithuanians chose to join these new organizations. Even so it was Father Šlamas himself who soon became disappointed with what he had wrought, and he left London never to return.

After his departure the leaders of St. Casimir Society took over the house of prayer and began looking for a new priest. After several unsuccessful attempts in that direction they hired Father Antanas Racevičius-Talmontas who served from July 1903 until November 1905 but he did not meet the expectations of London Lithuanians nor heal the rift that Father Šlamas had engendered. That was accomplished only by Father Kazimieras Jurgis Matulaitis (1868–1945) who served as rector in London for a quarter century (from November 15, 1905 to November 15, 1930); accepted the already established tradition of the mission's self-government; and displayed exceptional initiative. As a result, the marginalized St. Peter's Society in August 1906 joined forces with the St. Casimir Society, and the split was finally overcome when in February, 1908 both societies coalesced into one.

Father K. J. Matulaitis created a huge symbolic capital and was the unquestioned leader of the Lithuanian community. The lay leaders acted in the shadows of his initiatives and recognized his authority, despite the fact that the rector and the committee of the mission had formally separate powers. The main

event responsible for the rector's popularity was the building of a new Lithuanian church in 1911-1912. The old house of prayer was sold having become dilapidated after ten years of use mainly because of a leaking roof. Even though the lot on which the new church was built and the building of it cost nearly five times as much as the acquisition of the old house of prayer, the rector and community leaders convinced the local Lithuanians to take on a greater financial burden for the sake of the future. This church is still the only Lithuanian church in Western Europe.

The trust that the rector enjoyed is shown by the fact that the Lithuanians entrusted financial operations to him and not to the nucleus of community activists. Father Matulaitis supervised the community chest, established in 1913, that functioned like a quasi-savings bank. During World War I he established and ran a number of mutual aid societies. After the war local Lithuanians entrusted to him their personal savings to invest in Lithuanian banks. From the beginning of his term as rector Father Matulaitis generously cared for the indigent. But his authority also had its limits. Beside the church there was a Lithuanian social club which actually was mainly a pub. Father Matulaitis tried to curtail alcohol use there at least during the big religious feast-days. From 1927 to 1929 he even succeeded in getting the sale of alcohol prohibited altogether in this club. The Lithuanian immigrants, however, like real Londoners, could not imagine spending their free time on weekends without any alcohol whatsoever, so this temperance promotion from on high did not yield the desired results.

Laura LIUTKUTĖ
Kristina ŪSAITĖ

Nors gimėme ir gyvename Kolumbijoje, širdyje jaučiamės lietuviai: Trakimų šeimos istorijos pėdsakais

Lithuania was one of my dreams, because my family arrived from here. I heard about it. When I was a child, my family used respect Lithuania and everything was everywhere Lithuanian, and I feel something like that..., that Lithuania is in my heart, even if I wasn't born in Lithuania, right? [Almis Arunas Trakimas Mancera, 25 m.]

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, atsivėrus sienoms ir išnykus draudimams nevaržomai keliauti, besiplečianti diaspora pamažu tampa svarbiausia tautos egzistencijos erdve. Anot istoriko Egidijaus Aleksandravičiaus, tuo pat metu stiprėja ir lietuvių tautos tapatybės klausimas, raginantis „suvokti, kad šandien lietuviai gyvena ne tik valstybėje prie Baltijos ir prie Nemuno. [...] suvokti, kad net jei daugelis diasporos vaikų kalba angliškai, vokiškai, ispaniškai ar portugališkai, jie taip pat yra mūsų tautos vaikai. Mūsų praeitis ir šaknys, mūsų istorija ir didvyrių pasakojimai turi priminti, kad diasporinė tauta yra bendros atminties bendruomenė, turinti savo šventos ir pažadėtos žemės lopinėlių ant Baltijos jūros kranto, ir valstybė, kuri šiuos šventus dalykus yra apsiėmusi saugoti“².

Trečius metus Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvių išeivijos instituto organizuojami vasaros kursai „Refresh in Lithuania“ yra puiki galimybė visiems gyvenantiems už Lietuvos ribų asmenims, norintiems atgaivinti ryšį su Lietuva ir lietuviškumu, susipažinti su Lietuvos ir egzilio istorija, kultūra, tradicijomis, lietuvių kalba. Akademinę kursų programą visuomet papildė įvairi kultūrinė pažintinė veikla, kursų dalyviai ne tik aplanko istorines Lietuvos vietas, bet ir susipažįsta su nūdienos Lietuvos aktualijomis. Per trejus metus „Refresh in Lithuania“ kursas lankiusių ir lietuviškų šaknų turinčių asmenų geografija ganėtinai plati: sulaukėme ne tik iš Jungtinių Amerikos Valstijų, Kanados, Europos ar Australijos, bet ir iš tolimosios Pietų Amerikos. Pirmaisiais metais savo iniciatyvumu ir jaunatvišku entuziazmu kursų rengėjus ir dalyvius stebino į septintąją dešimtį įkopusi lietuvių kilmės Alicija Anatalija Zdanevičiūtė (g. 1948 m.) iš Argentinos. Pernai sulaukėme svečių iš tolimosios Kolumbijos.

Tamsių plaukų, rudų akių brolis ir sesuo Trakimai Manceros labiau panašūs į ko-

lumbiečius, nei į lietuvių palikuonis. Apie 120 km nuo Kolumbijos sostinės nutolusiame Vilavissensijuje gimė ir augė Almis Arunas ir Indrė Žibutė šiuo metu gyvena ir dirba Bogotoje. Arunas – dvidešimt penkerių metų pramonės inžinierius, o dvejais metais vyresnė sesuo Indrė – informacinių technologijų specialistė viename iš Kolumbijos sostinės veikiančių bankų. Abu jie – trečios kartos Kolumbijos lietuviai ir gimtojoje senelių šalyje vieši pirmą kartą. Jiems, kaip ir kitiems kursų dalyviams, svarbu pažinti savo senelių kraštą, palyginti jį su aplinka, kurioje patys gyvena dabar. „Man labai patinka čionykštė architektūra – barokas traukia akį“, – vaikščiodamas po Kauno senamiestį prasitaria Arunas. Jo žvitrės rudos akys ir mažus žvilgsnis fiksuoja kiekvieną architektūros detalę. Didžioji dauguma buvo išsyk įamžinamos planšetiniame kompiuteryje ir kaskart, turint laisvesnę valandėlę, peržiūrimos, aptarinėjamos. Su dar didesne nuostaba ir susidomėjimu jis vaikščiojo po Lietuvos liaudies buities muziejų Rumšiškėse, lygino daiktus, kuriuos yra matęs vaikystėje senelių namuose, klausinėjo įvairiausių buities dalykų. Pro šio jaunuolio akis neprasprūdo nei pakeliui matyta rodyklė, nukreipianti prie paminklo genocido aukoms, nei vienoje iš muziejaus sodybų saulės atokaitoje besiilsinčios avys...

Dar pirmosiomis susitikimo akimirkomis Arunas ir Indrė prasitaria, kad sprendimą dalyvauti vasaros kursuose priėmė gerokai prieš metus ir nekantriai laukė šios dienos. Ruošdamiesi kelionei į Lietuvą jiedu ieškojo informacijos internete, bandydami bent truputį ją pažinti. Tuo tarpu mes, kursų organizatoriai, stengiamės išnaudoti kiekvieną progą sužinoti apie mūsų tėvynainių gyvenimą tolimojoje Kolumbijoje. Taip abipusio intereso vedinas gimė šis jungtinis autorių tekstas, kurio tikslas – pristatyti trečios kartos Kolumbijos lietuvių Trakimų šeimos istoriją. Rengdamos tekstą autorės bandė laviruoti

tarp Scilės ir Charibdės. Papasakoti vienos į Kolumbiją emigravusios šeimos istoriją autorėms atrodė nemenkas iššūkis – juolab kad detalių nėra tiek daug, o ir jos pačios tėra įvairios nuotrupos, atėjusios iš vaikystėje girdėtų močiutės, tėvų pasakojimų, persmelktos emocinių pateikėjų išgyvenimų. Tai įgalina suvokti: istorija nėra tik pliki vadovėliniai faktai ar statistiniai skaičiai, kuriuose individualus tarsi išnyksta, o asmeniniai išgyvenimai, atsakomybės raiškos erdvė, iššūkiai, reikalingi apsisprendimo čia ir dabar, dvasinės patirtys, neretai „taupant vietą“ vadovėliuose, ištrinama. Istorijos dirva tarsi numelioruojama, nusauginama, o jos pasakojimas praranda savo gyvastį³. Kita vertus, apie šioje pietų kryžiaus šalyje gyvenusius lietuvius, jų pastangas išlikti ir puoselėti tautinį tapatumą specifinėmis sąlygomis žinome ne tiek jau daug. Būtent todėl tekstas ne tik pristato trečios kartos Kolumbijos lietuvių Trakimų šeimos istoriją, bet ir atskleidžia lietuvių kultūrinio tapatumo sklaidos XX a. antrosios pusės–XXI a. pradžios Kolumbijoje apimtis, kartu epizodiškai supažindina skaitytoją su aptariamojo laikotarpio kontekstu – socialine, kultūrine, finansine lietuvių padėtimi Kolumbijoje ir jų ryšiais su lietuviais kituose pasaulio kraštuose.

Gilinantį į šią specifinę temą teko susidurti su istoriografijos ir šaltinių informacijos stoka. Kadangi istoriografijos praktiškai nėra, teksto autorės turėjo nelengvą uždavinį surinkti ir susisteminti įvairiuose lietuvių išeivijos periodiniuose leidiniuose išsibarsčiusią negausią informaciją. Taip pat reikėjo remtis archyvinių šaltinių duomenimis, kurių ieškota ir rasta Lietuvoje – Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos instituto (VDU LII) saugomame Vytauto Kamanto (PLB) archyvine fonde ir Jungtinės Amerikos Valstijose – Lituanistikos ir studijų tyrimo centro Pasaulio lietuvių archyve (LTSC PLA) Čikagoje bei Amerikos lietuvių kultūros archyve (ALKA) Putname.

Informaciją papildė teksto autorių atlikti pusiau struktūruoto pokalbio metodu atlikti interviu (anglų kalba) su į Lietuvą paviešėti atvykusiais trečios kartos Kolumbijos lietuviais – Indre Žibute ir Almiu Arunu Trakimu Manceromis⁴.

Šaknys – Lietuvoje

Indrės ir Aruno seneliai iš tėvo pusės kilę iš Lietuvos. Močiutė – Marija Babinaitė gimė 1922 m. vasario 2 d. Aistiškių k., Gražiškių vlsč., Vilkaviškio apskr., ūkininkų Juozo Babino ir Marijos Kajokaitės šeimoje (žr. priedus nr. 1 ir 2). Senelis – Vaclovas Trakimas – 1909 m. gegužės 20 d. Ruklos k., Žąslių vlsč., Trakų apskr., Stanislovo Trakimo ir Zofijos Ivaškevičiūtės šeimoje (žr. priedus nr. 3 ir 4). Susitiko juodu tarpukario Kaune, tačiau tikslų detalių nei Indrė, nei Arunas apie jų draugystę nežino. Tik žino, kad senelis Vaclovas tarnavo Lietuvos kariuomenėje. Tačiau prasidėjusią draugystę nutraukė žaibiškai priartėjęs karo frontas. Marija kartu su tėvais iki tol gyvenusi Vilkaviškio apskrityje ir čia turėjusi 15 ha ūkį, kurį sovietų valdžia atėmė, kaip ir daugelis to meto lietuvių, drauge su broliais ir seserimis pasitraukė į Vakarus ir apsistojo išvietintųjų asmenų, dar vadinamų dipukais (DP – *displaced persons*), stovykloje netoli Miuncheno (Vokietija). Į Vakarus, tačiau atskirai, pabėgo ir Vaclovas Trakimas.

Antrąsyk susitikę DP stovyklose Marija ir Vaclovas nusprendė nebesiskirti ir kurti bendrus ateities planus. Apie penkerius metus Marija dirbo vienoje iš stovyklos ginklų gamyklų, testavo šovinius, o Vaclovas tuo metu tarnavo kariuomenėje. Metams bėgant, įvedu kaip ir daugelis tautiečių ieškojo galimybės kurti savo gyvenimą kitur. Emigruoti į Jungtines Amerikos Valstijas, ten laimės ieškoti nusprendė Marijos broliai ir seserys, Marija ir Vaclovas neturėjo galimybės. Tuo tarpu kiti giminės, tarp jų Marijos ir Vaclovo tėvai, liko gyventi Lietuvoje. Likę vienudu Marija

ir Vaclovas Trakimai nusprendė patraukti į Kolumbiją. Pasak Aruno, tai buvo bene geriausias pasirinkimas po JAV. Emigruoti į šią šalį jiems patarė pažįstamas kunigas pavarde Saldukas [Nikodemas Saldukas]: *He recommended Colombia as a good place to emigrate because the government helped everyone who immigrate with lands, farms*⁵.

Naujo gyvenimo paieškos Kolumbijoje

Išties iki Antrojo pasaulinio karo Kolumbiją lietuvių emigrantai mažai žinojo. Pastaroji, skirtingai nei kitos Pietų Amerikos žemynų valstybės, ypač Argentina ir Brazilija, tapusios didžiausiais lietuvių telkiniais po JAV, nesulaukė didelio imigrantų antplūdžio. Anksčiausiai, 1930 m., į šalį atvykusiuoju istoriniuose šaltiniuose minimas lietuvis kunigas Mykolas Tamošiūnas. Prieš pat Antrąjį pasaulinį karą atvyko tėvai saleziečiai – kun. Nikodemas Saldukas, kun. Vaclovas Dubinskas, kun. Stasys Matutis, kun. Astrauskas, – apsigyvenę šalies sostinėje Bogotoje⁶. 1946 m. jie su keliais lietuviais pasauliečiais, talkinant Kolumbijos užsienio reikalų ministerijoje dirbusiam kunigui Nikodemui Saldukui, keletui kolumbiečių ir Bogotos parapijos klebonui Luizui Rubio Marroquinui, įkūrė Katalikų komitetą karo aukoms remti (*Comité Catolico Columbiana pro Refugios*, pirmininkas dr. Stasys Sirutis). Kadangi Kolumbija nebuvo sudariusi jokios sutarties nei su UNRRA (*United Nations Relief and Rehabilitation Administration* – Jungtinių tautų pagalbos ir atkūrimo administracija), nei su IRO (*International Refugee Organization* – Tarptautinė pabėgėlių organizacija), šis komitetas atliko tikrai didelį darbą – jo atstovai susisiekė su lietuviais Vakarų Europos karo pabėgėlių stovyklose, informavo apie gyvenimo ir darbo sąlygas Kolumbijoje, o nuo 1948 m. rūpinosi vizų išdavimu, stengėsi atvykėlius apgyvendinti ir įdarbinti,

ištiesti pagalbos ranką nelaimėje, suteikdavo trumpalaikes paskolas, apmokėdavo gydymosi ligoninėje išlaidas, taip pat prisidėjo prie kultūrinio lietuvių kolonijos Kolumbijoje gyvenimo plėtros – tautinio ir religinio pobūdžio paskaitų, koncertų, radijo valandėlių organizavimo. Tarpininkaujant šiam komitetui lietuviai gydytojai, ypač odontologai, taip pat kitų sričių specialistai, pavyzdžiui, agronomai, inžinieriai, ne tik buvo pripažinti ir gerbiami Kolumbijos visuomenėje, bet ir gavo gerai apmokamas tarnybas⁷.

Savo lėšomis įsigiję laivo bilietus Marija ir Vaclovas Trakimai buvo vieni iš tų daugiau kaip 850 lietuvių, kurie 1948–1953 m. pasiekė pagrindinį Kolumbijos uostą Buenaventurą, esantį Ramiojo vandenyno pakrantėje, Kaukos Slėnio (Valle del Cauca) departamente. Dauguma atvykėlių (apie 500) apsigyveno šalies sostinėje Bogotoje, kiek mažiau – tada didžiausiu šalyje industrijos centru pakrikštytame Medeljinas (Medelline)⁸ ir klimatinio atžvilgiu ūkininkauti palankiausiuose miestuose – Kalyje ir Viljavinsensijoje (Cali, Villavicencio); tuo tarpu kiti išsibarstė po visą kraštą⁹. Didžioji dauguma atvykėlių, skirtingai nei kituose kraštuose, buvo įgiję aukštąjį išsilavinimą: inžinieriai, architektai, gydytojai, menininkai, universitetų profesoriai ir pan. Deja, nemažai jų vėliau, iki XX a. septintojo dešimtmečio pabaigos, išvyko į JAV ir Kanadą, kiek mažiau – į Australiją ir Venesuelą¹⁰.

Naujuosius imigrantus pagal išgales globojo tiek Katalikų komitetas karo aukoms remti, tiek patys kiek anksčiau šalyje įsikūrę lietuviai. Antai atvykusiai Trakimų porai labai pagelbėjo ganėtinai stambų ūkį Kalio miesto prieigose turėjusi Lukauskų šeima; su ja Indrės ir Aruno seneliai tapo geriausiais draugais. Neilgai trukus, 1955 m. kovo 17 d., Lukauskų ūkyje dirbę Vaclovas ir Marija Trakimai susilaukė pirmagimio – Indrės ir Aruno tėčio Vaclovo. Po poros metų Kolumbijos saulę išvydo ir jo brolis Juozas Algirdas. Tik gerokai vėliau Trakimų šeima įsigijo nuosavą fermą

Kaukos Slėnio regione, kurią vedini lietuviškų sentimentų pavadinu „Kauno“ vardu. Šiuo metu ūkininkavimo tradicijas maždaug 5 ha plote netoli Viljavinsensijaus sėkmingai tęsia vyresnysis Trakimų sūnus Vaclovas, o jaunėlis Juozas Algirdas dirba agronomijos srityje.

Kaip ir kituose kraštuose, taip ir Kolumbijoje tautiečiams buvo aktuali savitarpio pagalba ir parama. Kalbos barjeras, šiaurietiškas temperamentas trukdė atvykėliams pritaipyti Kolumbijos visuomenėje, o savoje, sąlyginai uždaroje tautinės bendruomenės aplinkoje lietuviai jautėsi saugesni. „Sava aplinka“ atliko savitą moralinės saviapgaulės ir apsaugos paskirtį, kompensavo trauminę patirtį, kurią kėlė nauja, svetima ir nesuprantama aplinka. Apie tai byloja gerokai vėlesnė, tačiau bemaž niekuo nuo penktojo dešimtmečio pabaigos–šeštojo dešimtmečio pradžios imigrantų istorijų nesiskirianti, 1981 m. lietuvaiteš Audros Mikšytės-Slotkienės iš Obelių krašto nutekėjimo į Kolumbijos lietuvio Vytauto Slotkaus ūkį istorija:

Iš pradžių ten kalbėjo... lotyniškai. Visi apsimesdavo, kad supranta: „Si, senjora“ (taip, ponija), – linksėdavo, nors iš tiesų nieko nesuprasdavo. [...] Iš pradžių viskas – atogrąžos, jų augmenija, net ispanų kalba, kuria Kolumbijoje kalbama, – lietuvaitei iš Obelių krašto atrodė romantiška. Realybę, kad aš – svetimame krašte, suvokiau, kai apėmė depresija, nostalgija, – pasakojo ponija Audra. – Anksčiau maniau, kad tie dalykai – būseną. Nieko panašaus. Tai – liga. Vytas [Audros vyras] man sakydavo: baik sėdėti ant lagaminų. Matydamas, kad aš liūdžiu, kankinama nostalgijos, liūdėdavo ir jis. Mes abu – vienišiai. Vytas ypač. Jis nesiekė karjeros, norėjo gyventi gamtoje, turėti lietuvišką šeimą. Mes visada kalbėdavome lietuviškai. Vaikams buvo prigrasinta namuose kalbėti tik lietuviškai, o ne ispaniškai“¹¹.

Tėvynės ilgesį švelninti mėginama kuriant savą aplinką – įvairias kultūrines ir savitarpio pagalbos draugijas bei viso pasaulio

lietuvius apjungti siekiančią Pasaulio lietuvių bendruomenę. Šaltiniai byloja, kad į šią pietų kryžiaus šalį atvykusius ir čia įsikūrusius lietuvius vienijo ir būrė keletas entuziastų: Bogotoje gyvenančiuosius telkė 1949 m. įkurtas Bogotos lietuvių komitetas, pirmininkaujamas Petro Barono, Medeljino lietuviams vadovavo kun. Mykolas Tamošiūnas ir inžinierius Bronius Garšva, o Lietuvių katalikų komiteto pirmininkas kun. Nikodemas Saldukas, gavęs prelado Mykolo Krupavičiaus pritarimą, pradėjo organizuoti Kolumbijos lietuvių bendruomenę¹². 1953 m. rugpjūčio 14–15 d. įvyko pirmasis Kolumbijos lietuvių suvažiavimas. Jame buvo priimti Bendruomenės įstatai, išrinkta vadovybė. Pirmąją Krašto valdybą sudarė kun. Nikodemas Saldukas (pirmininkas), kun. Mykolas Tamošiūnas, kun. Vacys Vaičiūnas, prof. Albinas Liaugminas ir Jonas Kazitėnas¹³.

Greta Bendruomenės, 1951 m. Medeljine įsikūrė Lietuvių moterų savišalpos draugija, o 1954 m. – Rezistencinės santarvės skyrius. Kitame, didesniame pagal susitelkimą, lietuvių židinyje – Bogotoje – 1953 m. atidaryti Lietuvių namai, 1955 m. įsikūrė Lietuvių katalikų moterų draugija, šelpusi moteris ir vaikus. Vėliau iš minėtosios draugijos išaugo Kazimieros Didžiulienės vadovaujamas Pašalpų fondas, ilgą laiką buvęs vienintele lietuviška organizacija Bogotoje¹⁴. Kolumbijos lietuvių iniciatyvas palaikė ir rėmė 1956 m. liepos 24 d. prie Kolumbijos vyriausybės Bogotoje įsteigtas Lietuvos garbės konsulas, vadovaujamas dr. Stasio Siručio (konsulatas veikė iki 1970 m., vėliau TSRS darant spaudimą buvo uždarytas)¹⁵.

Vis dėlto manytina, kad prie Kolumbijos lietuvių tautinio bendrumo pajautos veikiausiai daugiau nei pati Bendruomenė prisidėjo įvairiausi kultūriniai sambūriai, neretai buvę stipresni dariniai už bendruomenę. Nuo pat Lietuvių bendruomenės įsikūrimo pradžios Bogotoje šaltiniai mini veikusią tautinių šokių grupę (vadovaujamą Salomėjos Len-

cienės)¹⁶, chorą ir šeštadieninę lituanistinę mokyklą. 1950–1959 m. Medeljine buvo leidžiamas Kolumbijos lietuvių katalikiškai tautinės minties žurnalas *Kolumbijos lietuvis*, 1953–1954 m. Bogotoje neperiodinis laikraštis *Tėvynės aidas*. Deja, visa tai nunyko iš šalies emigravus nemažam gyventojų skaičiui (didžioji dalis – jaunimas)¹⁷. Dėl Bendruomenės vadų emigracijos ir išplieskusių vidinių prieštara tarp Bendruomenės atstovų, Lietuvių rezistencinės santarvės skyriaus Medeljine ir konsulo S. Siručio XX a. šeštojo dešimtmečio pabaigoje nutrūko ir lietuvių veiklą koordinavusios Kolumbijos LB veikla¹⁸.

Naujas Kolumbijos LB veiklos atgimimo etapas šaltiniuose randamas XX a. septintojo dešimtmečio viduryje. Iš kun. Mykolo Tamošiūno pranešimo žurnalui *Pasaulio lietuvis* sužinome apie 1964 m. išryškėjusį tautiečių norą atgimti, susitikti, bendrauti. Dėl to 1964 m. birželio 26–29 d. Medeljine surengta visų Kolumbijoje gyvenančių lietuvių Lietuvos diena su tautine kultūrine programa. Pranešime pateikiamos žinios apie tuometinę Kolumbijoje gyvenančių lietuvių veiklą: *Bendrasis lietuvių veikimas Kolumbijoje šiuo tarpu atrodo taip: Medelline veikia dvi savaitinės radijo valandėlės (pusė laiko ispanų ir kita pusė lietuvių kalbomis), statomas Lietuvių centras ir koplyčia, yra lietuviams pamaldos; Bogotoje veikia Lietuvos konsulas, yra pamaldos, vaikų darželis, jau vadovaujamas jaunesniųjų lietuvių*¹⁹. 1966 m. Bogotoje duris atvėrė šeštadieninė lietuviška mokyklėlė, gyvavusi beveik dešimtmetį. Joje lietuvių kalbos, tautinių šokių, vaidybos mokė Janina Garliauskienė ir Veronika Vaičienė²⁰.

1972 m. rugpjūčio 24 d. Kazimieros Didžiulienės iniciatyva lietuviai susibūrė į Lietuvių bendruomenės apylinkę Bogotoje. Tų pačių metų rugsėjo 10–ąją apylinkės steigiamajame susirinkime išrinkta pirmoji LB valdyba²¹, kuri metų pabaigoje pradėjo rotatoriumi leisti biuletenį, pavadintą *Krivūle*²². Dar po poros metų, 1974 m. vasario 15–24 d.,

Medeljine ir Bogotoje sukviestas Kolumbijos lietuvių suvažiavimas, kuriame buvo paminėta ne tik Lietuvos Nepriklausomybės šventė, bet ir Kolumbijos lietuvių kolonijos įsteigimo 25 metų sukaktis, palikusi gyvą atgarsį Kolumbijos spaudoje ir televizijoje²³. Iš spaudoje aptiktų minėtojo renginio aprašymų matyti ir bendras lietuvių kolonijos Kolumbijoje vaizdas:

Kolumbijos lietuvių kolonija nedidelė. Iš viso gal koks pustrčio šimto. Didžiausi lietuvių telkiniai yra Medelline ir Bogotoje. Kolumbijos lietuviai yra susiorganizavę į Kolumbijos Lietuvių Bendruomenę, tačiau Bendruomenės veikla ten nėra tokia, kokią įpratę esame matyti kituose kraštuose. Ji tvarkosi kitaip. Medelline veikia kun. Mykolo Tamošiūno vadovaujamas Lietuvių Katalikų Komitetas, o Bogotoje yra Lietuvių Bendruomenės apylinkė ir neseniai įsikūręs Lietuvių Moterų Klubas. Po vieną kitą lietuvių šeimą galima rasti ir kitose vietovėse, kurios glaudžiasi į Medellino ar į Bogotos organizuotus telkinius²⁴.

Minėtojo Kolumbijos lietuvių suvažiavimo metu Bogotoje lankęsis Pasaulio lietuvių bendruomenės (toliau – PLB) valdybos pirmininkas Bronius Nainys išsakė pageidavimą, kad Kolumbijoje būtų atgaivinta LB krašto valdyba, kuri suderintų visų Kolumbijoje gyvenančių lietuvių veiklą ir palengvintų santykius su PLB centru²⁵. Atgaivintos Kolumbijos LB krašto valdybos pirmininku tapo prof. dr. Juozas Zaranka. Jo iniciatyva organizuoti lietuvių kalbos kursai.

Pamažu sujudo ir negausioje lietuvių kolonijoje Kolumbijoje gyvenantis jaunimas. Nemažas inspiracijas beatitrūkstančiam nuo lietuviško kamieno antros trečios kartos jaunimui sukėlė šalies kaimynystėje – Argentinoje, Brazilijoje ir Urugvajuje – 1975–1976 m. sandūroje vykęs Trečiasis pasaulio lietuvių jaunimo kongresas. Iš jo grįžęs Vacys Kęstutis Slotkus ėmėsi iniciatyvos sutelkti išsibarsčiusį jaunimą ir 1976 m. balandžio 14–18 d. savo tėvų, Danutės ir Vaclovo Slotkų,

ūkyje surengė pirmąją Kolumbijos lietuvių jaunimo stovyklą²⁶. Reikia pasakyti, kad ganėtinai plačiai ir dideliais atstumais po šalį pasklidusiam jaunimui stovyklos buvo kone pagrindinė lietuviškumo išlaikymo priemonė, kurios tradicijas išsaugoti pavyko iki pat XX a. devintojo dešimtmečio pradžios²⁷. Stovyklavimo idėją palaikė PLB valdyba, Pasaulio lietuvių jaunimo sąjunga (PLJS) ir net Ateitininkų federacija. Kasmet į Kolumbiją talkinti stovyklautojams atvykdavo studentai iš JAV ir Kanados: 1976 m. lietuvių jaunimo studijų vasaros stovyklai vadovauti Ateitininkų federacija siuntė studentą Liną Kojelį²⁸, 1977 m. birželio mėn. PLB ir PLJS prašymu vyko Marytė Dambriūnaitė²⁹, paskaitas skaitė iš JAV atvykęs prof. dr. Antanas Klimas³⁰, 1981 m. birželį – Rasa Šoliūnaitė³¹ ir Zita Kripavičiūtė³². Čia pat minėtina ir kita graži iniciatyva – 1976 m. Bogotoje įkurta jaunimo tautinių šokių grupė „Audra“, jos iniciatoriai buvo tas pats Vacys Kęstutis Slotkus ir sesers Danutės, ištekėjusios už jauno matematikos profesoriaus dr. Antano Mockaus, šeima. Tiesa, sąlygos tautinių šokių grupės veiklai buvo ganėtinai sunkios: Bogotos lietuviai neturėjo nei savo parapijos, nei centro, nei salės, kurioje galėtų rengti susirinkimus ir repetijas, o tautinių šokių mokė iš vadovėlio³³.

Kaip dar vieną to meto Kolumbijoje gyvenančio lietuvių kilmės jaunimo tautinio sąmoningumo žingsnį būtų galima vertinti nuo 1976 m. rugsėjo mėn. Medeljine veikusią lietuvių ir kolumbiečių studentų korporaciją „Gintaras“, kurios tikslas buvo ne tik apjungti lietuvių kolumbiečių jaunimą, bet ir ugdyti, platinti, skleisti Lietuvos tautines ir kultūrines vertybes³⁴. Kukli šaltinių informacija byloja, kad ši organizacija veikė Kolumbijos LJS ribose, globojo moksleivius ir jaunimą, sudarė šešių porų tautinių šokių grupę, krepšinio komandą, šachmatininkų būrelį. Į savo gretas įtraukė jauną, bet labai pagarsėjusį, daug medalių tiek Kolumbijoje, tiek užsienyje pelniusį plaukiką Petrą Šedį³⁵.

Šiandien galima tik stebėtis tuometinio jaunimo aktyvumu ir iniciatyvomis burtis ir puoselėti lietuvių tokiame krašte kaip Kolumbija, čia lietuviai gyveno ne tik socialiai ideologiškai susiskaldę, toli nuo didžiųjų lietuviybės centrų ir nesulaukdami emigracijos „papildymo“, neturėdami stiprios bendruomeninės organizacijos, bet ir skiriami milžiniškų geografinių atstumų. Vietovės, iš kurių susirinkdavo jaunimas stovyklauti, buvo toli viena nuo kitos, jas skyrė kalnai. Kaip pavyzdį pateiksime šaltiniuose aptiktos jaunimo stovyklos, vykusios Danutės ir Vyto Lukauskų ūkyje, Kalio miesto prieigose, nurodytus atstumus: [...] *jaunimas iš Barranquilla 1250 km, Bogota – 520 km, Villavivencio – 650 km ir Popayan 160 km*³⁶. Ilga ir varginanti kelionė per kalnus iš savo ūkio netoli Viljavinsensijaus miesto į Bogotą kas antrą savaitę lankydavo pagrindinio tautinių šokių grupės „Audra“ akompaniatoriaus, akordeonu grojusio Kęstučio Slotkaus, drauge su Antanu ir Danute Mockais vesdavusio tautinių šokių repetitijas³⁷.

Be abejo, tokios iniciatyvos būtų sunkiai įgyvendinamos neturint paramos. Nors patys sunkiai dirbo ūkiuose ar pramonės sektoriuje, tėvai ypač daug dėmesio skyrė jaunimo tautiniam ugdymui, siekė išsaugoti lietuvių ateinančioms kartoms. Antai šio teksto autorių kalbintų trečios kartos Kolumbijos lietuvaičių Indrės ir Aruno Trakimų tėvų kaimynystėje, netoli Viljavinsensijaus, stambų galvijų ir vištų ūkį „Lituanika“ valdanti Slotkų šeima ir šiandien žinoma kaip viena didžiausių lietuviybės puoselėtojų, finansinių ir moralinių rėmėjų³⁸. Istoriniuose šaltiniuose „Lituanika“ įvardijama kaip Kolumbijos lietuvių jaunimo veiklos „sostinė“:

Teoriškai Bogota turėtų būti Kolumbijos lietuvių jaunimo centras, bet praktiškai taip nėra. Į pietų rytus nuo Bogotos, netoli Villavivencio, 135 km nuo Bogotos, gyvena viena lietuvių šeima, kuri ir yra Kolumbijos Lietuvių jaunimo sostinė, tai Vaco ir Danutės Slotkų šeima. Ten yra leidžiamas Kolumbijos Lietuvių jauni-

mui laikraštėlis „Pašvaistė“³⁹, jų pastangomis buvo išleisti lietuvių ir ispanų kalbomis žodynelis III KLJ [Kolumbijos lietuvių jaunimo] stovyklos metu ir IV KLJ stovyklai lietuvių liaudies dainų Dainorėlis. Jei Kolumbijoje yra tautinių šokių grupė „Audra“ ir orkestrėlis lietuviškas melodijas mėgstas kad ir be gaidų groti, tai vis Vytauto ir Kęstučio Slotkų pastangomis⁴⁰.

Jaunimą rėmė ir tėvai saleziečiai, suteikę patalpas ir padėję rengti jaunimo stovyklas⁴¹. Paramos sulaukta ir iš Bogotos lietuvių moterų draugijos⁴². Verta pasakyti, kad veiklenis nei pati Bendruomenė net su negausiomis pajėgomis jaunimas savarankiškai paruošdavo ir atlikdavo įvairių kultūrinių renginių, svarbių sukačių minėjimų programas, kurių atgarsiai pasiekdavo ne tik vietos jaunimo redaguojamą *Pašvaistę*, bet ir Jungtinėje Amerikos Valstijose leidžiamą žurnalą *Pasaulio lietuvis*, ir Kanados lietuvių savaitraštį *Tėviškės žiburiai*⁴³. Jaunimo iniciatyvas ir atkaklumą bene geriausiai iliustruoja Kolumbijos lietuvių jaunimui talkinusių Lino Kojelio ir Rasos Šoliūnaitės išpūdžiai iš JAV:

Gyvendamas Šiaurės Amerikoje, nuo vaikystės patyriau, kaip vyresnieji bendruomenės nariai rūpinasi savo jaunimu: steigia lituanistines mokyklas, organizacijas, ruošia dainų ir šokių šventes, sporto varžybas, traukia į politinę veiklą. [...] gyvendami Šiaurės Amerikoje, augome ir brendome lietuvių puikiose sąlygose. [...] Kolumbijos jaunimas niekad nėra turėjęs progos susiburti ir sustiprėti bendrų jaunimo organizacijų rėmuose. Ateitininkų, skautų, šokių grupių ten niekad nebuvo. Lituanistinė mokykla ten jau neveikia 20 metų. [...] Pačios aplinkybės organizuotai lietuviškai veiklai yra nedėkingos. [...] Lietuviškieji centrai, Bogota ir Medelline, yra toli vienas nuo antro, atskirti aukštais kalnais ir srauniomis upėmis. Susisiektis sunkus. Tačiau Kolumbijos lietuviai, ypačiai jaunimas, tas kliūtis įveikia⁴⁴. Jaunimas yra labai entuziastiškas ir labai nori prisidėti prie lietuviškos veiklos. Gaila tik, kad labai mažai iš tų jaunuolių

kalba arba supranta lietuviškai. Per šokių repeticijas aš [Rasa Šoliūnaitė] viską aiškinu lietuviškai, o Kęstutis [Slotkus] viską kartoja ispaniškai. Bet jau daug sykių esu pareiškusi nuomonę, kad vien lietuvių kalbos žinojimas nepadaro žmogų geru lietuviu. Šis jaunimas jaučia savo širdy tam tikrą meilę tėvynei, nors daugumas jų yra 2 ir 3 kartos lietuviai⁴⁵.

Ką reiškia būti lietuviu Kolumbijoje šiandien?

Apie šio Pietų Amerikos krašto lietuvių pastangas puoselėti ir saugoti savas kultūrinės tradicijas, jų perdavimą vaikams byloja ne tik istoriniai šaltiniai, bet ir vasaros kursuose „Refresh in Lithuania“ sutiktų trečios kartos Kolumbijos lietuvaikių Indrės ir Aruno Trakimų pasakojimas. Jų močiutė Marija savo sūnams – Vaclovui (Indrės ir Aruno tėčiui) ir Algirdui, – savo vaikaičiams dažnai pasakodavo ne tik savo šeimos istoriją, bet ir apie paliktą tolimą tėvynę Lietuvą, jos istoriją, tautos papročius ir tradicijas, lygindavo ūkininkų gyvenimą Nepriklausomoje Lietuvoje ir Kolumbijoje. Taip pat pasakojo apie kilnų tėvų poelgį – apie karo metais savo namuose, Vilkaviškio rajone, nuo nacių slėptus žydų kilmės asmenis⁴⁶. Kadangi Indrės ir Aruno senelis Vaclovas Trakimas septintojo dešimtmečio pradžioje žuvo automobilio avarijoje (vyresniajam sūnui tuomet buvo septyneri), Marija kurį laiką, kol paaugo vaikai, buvo vienintelė šeimos maitintoja ir lietuviškumo puoselėtoja. Jos vaidmenį Trakimų šeimos gyvenime bene geriausiai iliustruoja jos vyresniojo sūnaus Vaclovo ir vaikaičių liudijimai. Vaclovas Trakimas – vienas iš XX a. aštuntajame–devintajame dešimtmečiuose veikusių Kolumbijos lietuvių jaunimo aktyvistų (1980 m. lapkričio 4–9 d. per lietuvių jaunimo suvažiavimą Bogotoje buvo išrinktas į Kęstučio Vacio Slotkaus vadovaujamą Kolumbijos LJS valdybą⁴⁷), net ir vedęs kolumbietę Pilar Mancera, pagal išgales stengiasi išlaikyti lietuvišką dvasią namuose.

Iš to bendravimo su Indre ir Arunu, iš tėvų ir vaikų pokalbių per *skype* programą, kurių liudininkais buvome, beveik netenka abejoti tvirtu šeimyniniu jų ryšiu: kalbėdami ispaniškai jie įterpia lietuviškų žodžių ir tai dar vienas liudijimas, kad iš šeimos atsinešta tradicija jiems svarbi ir jie kaip įmanydami stengiasi ją puoselėti. Kaip prisimena Indrė, lietuviškas žodis namie skambėdavo dažniau, kol buvo gyva močiutė Marija. Ji ne tik ruošė skaniausius lietuviškus valgius, kurių gaminimo paslaptis perdavė savo marčiai Pilar, bet ir buvo vienintelis ryšys su Lietuva. Per ją palaikydavo ryšį su Lietuvoje likusiais giminaičiais (Marija susirašinėjo su pussesėmis Birute Majauskiene ir Birute Škėmiene iš Vilkaviškio krašto). Deja, 2004 m. Marijai mirus, ryšys nutrūko: *after her death all links and contacts with Lithuania broke down*⁴⁸.

Su dar didesniu pasididžiavimu jaunieji Trakimai teigia turintys ir Kolumbijos, ir Lietuvos pilietybes: *We proved our roots. It was in 2002. The embassy of Lithuania in Columbia gave us passports*⁴⁹. Vis dėlto tiek Indrė, tiek Arunas, viešėdami Lietuvoje, pripažino: Lietuvoje labiau jaučiasi turistais, bando pažinti kraštą, tačiau Kolumbijoje jie jaučiasi tikrais lietuviais. Pasiteiravus, ar jie nesijaučia truputį išskirtiniai, atsako, kad tai esąs veikiau savitas jų pranašumas, kuriuo jie didžiuojasi, tačiau tuoj pat priduria: kolumbiečiai juos laiko lygiai tokiais pat kolumbiečiais, o lietuviai draugai – lietuviais. Lietuviška vaikaičių kilme didžiuojasi ir jų seneliai kolumbiečiai iš motinos pusės, palaikę tvirtus ryšius su močiute Marija. Aruno ir Indrės draugai taip pat žino ir jų šeimos istoriją, domisi jų vardų kilme: *They ask, because when we write our names or last names they ask where it comes from. So we explain that our relatives are from Lithuania*⁵⁰. Nors jų mama – kolumbietė, ji nė kiek neprieštaravo vyro norui savo atžaloms duoti lietuviškus vardus. Lietuviškus vardus turi ir jų tėvo, Vaclovo Trakimo, brolio Juozo Algirdo vai-

kai – Skaidra ir Kęstutis. Paklausus apie ateitį, planuojamą šeimyninį gyvenimą Indrė ir Arunas sutartinai tvirtina išlaikysiantys šią tradiciją ir savo vaikams taip pat suteiksiantys lietuviškus vardus.

Trakimai Manceros priklauso nedidelei lietuvių bendruomenei, kurios centras telkiasi Bogotoje. Pasak Indrės ir Aruno, šiai bendruomenei priklauso vos apie penkiolika lietuviškas pavardes turinčių žmonių. Tiek jų telikę nuo to laiko, kai seneliai Trakimai atvyko į Kolumbiją. Aruno manymu, tokių šeimų galbūt galėtų būti ir daugiau, tačiau jis jų nežino. Kaip vieną iš priežasčių jis įvardijo jaunosios kartos atitrūkimą nuo lietuviškų tradicijų: *I think this is because young people don't feel Lithuanians like their families because most of them are third generation of people born in Columbia. So it makes that people feel more Columbian than Lithuanian*⁵¹. Nepaisant to, veikli Kolumbijos lietuvių konsulė Laima Grigaliūnas de Didžiulis (Kolumbijos lietuvių kilmės dainininko Jurgio Didžiulio senelė) kartu su bendruomenės pirmininke Stasyte Slotkute ir Barbara Rimgaila stengiasi kaip įmanydamos suburti po visą šalį pasklidusius (pagrindiniai taškai – Kalis, Medeljinas, Barankila, Popajanas, Viljavinsensijus ir Bogota) lietuvių kilmės asmenis, organizuoti susitikimus. Deja, pati bendruomenė, pasak Aruno, susitinka gana retai – kartu jie švenčia tik Vasario 16-ąją, Lietuvos nepriklausomybės atgavimo šventę. Tada susirenka apie 110–150 žmonių, valgo tradicinius lietuvių liaudies patiekalus, klausosi liaudies muzikos. Kitas ne toks oficialus renginys yra šv. Kalėdų sutikimas, kai susirinkusieji kepa žagarėlius. Bendruomenių susitikimų dažnį, anot jaunųjų Trakimų, lemia ne tiek nepakankamas ben-

druomenės stiprumas, kiek dideli atstumai ir tai, kad daugelis dėl darbo ar studijų negali skirti pakankamai laiko.

Kitą didelę problemą Arunas ir Indrė įvardijo lietuvių kalbos nemokėjimo barjerą, ypač tarp jaunų žmonių, iš kurių jau beveik niekas nekalba lietuviškai. Kolumbijoje, kitaip nei Argentinoje, kurios Lietuvių centras tuo rūpinasi, nėra kur kalbos išmokti. Taigi, dabar nesulaukiant naujų lietuvių imigrantų srauto lietuvių Kolumbijoje tenka gaivinti turimais intelektualiais ištekliais; kadangi per ilgą gyvenimo Kolumbijoje laikotarpį daug lietuvių paveikė asimiliacinės tendencijos, tautinėje veikloje dominuoti ima ispanų kalba. Tiesa, mūsų kalbintas Arunas prisipažįsta: nors ir lankė ispanakalbę mokyklą, noro išmokti lietuviškai neprarado – net šešis mėnesius lankė Barbaros Rimgailos organizuotus vienos valandos per savaitę lietuvių kalbos kursus. Deja, pastaruosius dėl sunkiai suderinamo kursų ir darbo grafiko teko paaukoti. Taigi, vienintelis kalbos mokymosi šaltinis lieka šeima; deja, didžioji jų dauguma šiandien esti mišrios⁵². Situaciją kiek švelnina tai, jog kai kurie iš bendruomenei priklausančių narių artimai draugauja šeimomis (pavyzdžiui, Trakimai Manceros su Slotkais). Tačiau laisvai angliškai ir ispaniškai šnekantis Arunas bei jo sesuo Indrė neslepia, kad nori išmokti lietuvių kalbos ir galbūt atvykti į Lietuvą tęsti magistro studijų: *Another task for me is to learn to speak Lithuanian and come here to continue the master's degree. The problem is that I currently live in Bogotá, I have my favourite work. If would leave and come here, that means, I would have to leave everything that I have now and start from zero*⁵³. Būna tikėti: vieną dieną taip ir nutiks.

Apibendrinimas

Apibendrinant reikia pastebėti, kad Kolumbijos lietuvių gyvenimas, bendruomeni-

nė jų veikla gerokai skiriasi nuo įprasto kitų kontinentų ar net tos pačios Pietų Amerikos lietuvių kolonijose egzistuojančio modelio. Po Antrojo pasaulinio karo į Kolumbiją at-

vykę lietuviai iš pradžių dar mėgino kurti aiškesnį organizacijos modelį bendruomeniniam tapatumui ugdyti – PLB padalinį – Kolumbijos lietuvių bendruomenę. Mėginta PLJS principu burti ir lietuvių jaunimą; kurį laiką krašte veikė Kolumbijos lietuvių jaunimo sąjunga, buvusi gerokai veiklesnė nei vietos Lietuvių bendruomenė. Tiek vyresnioji, tiek jaunesnioji karta pagal galimybes stengėsi dalyvauti bendruomenės gyvenime, leisti savo spaudą, noriai atstovavo lietuvių tautai, jos istorijai, kultūrai gyvenamame krašte.

Kolumbijos, kaip ir kitų Pietų Amerikos lietuvių kolonijų, lietuvių jaunimo pagrindinės bendruomeninio tapatumo raiškos formos buvo stovyklavimas, dalyvavimas tautinių šokių ir

dainų ansambliuose. Tačiau visa tai buvo sutelkta ne organizacijos, atlikusios tik teorinį jaunimo vienijimo vaidmenį, ne didelių lietuvių centrų, o pavienių asmenų, tėvų saleziečių, Bogotos lietuvių moterų draugijos aktyvisčių rankose.

Vis dėlto integruodamiesi į Kolumbijos gyvenimą lietuviai dėl mažo skaičiaus ir didelio išsibarstymo šalyje greičiau nei kituose kraštuose asimiliavosi: mišiose šeimose vis dažniau skambėjo ispanų kalba, į nebūtį pamažu pasitraukiant pirmajai imigrantų kartai, drauge vis rečiau skamba ir lietuviškas žodis, o lietuviškų papročių ir tradicijų puoselėjimas ir perdavimas ateities kartoms tampa didžiuliu iššūkiu kiekvienam šioje šalyje gyvenančiam lietuvių kilmės asmeniui.

Priedas nr. 1. Vaclovas Trakimas (kairėje) ir Marija Babinaitė Trakimienė

Priedas nr. 2. Marijos Babinaitės gimimo-krikšto metrikos ištrauka

 Kitiems: Tech. 194. 8 m. _____ liepos _____ 28.

MISSIO PONTIFICA
 DELEGATUS NATIONALIS PRO LITUANIA
 IN GERMANIA ET AUSTRIA

GIMIMO-KRIKŠTO
 4ETRIKOS IŠTRAUKA

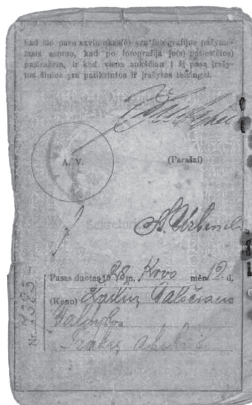
Nr. 7918

13 Popiežiaus Miesto Tautinio Delegato Lietuva 194. 8 m. akto Nr. 2042. (sudaryto vietos

Lietuvoje likusios Lietuva.

Vardas, kada ir kur gimė ir buvo auklėtytas.	Tėvų vardai ir pavardės.
Vaclovas gimė krikštintis devyni šimtai dešimtis metais gegu- žės mėnesio aštuonisimta dieną (1909.V. 20) Ruklos km., žemės vadin., Trakų apskr.	Stanislovas TRAKINAS ir Zofija Ivaškevi- čiūtė, teisėtai su- situokę.
Pakrikštytas 1909 metais Gegužinės R.K. parapijos bažnyčioje.	

 7. G. G. G.
 ALIUS DELEGATUS

Nuorodos

1. Lietuva buvo viena iš mano svajonių, nes mano šeima atvyko iš čia. Aš girdėdavau apie ją. Kai buvau vaikas, mano šeima visada gerbė Lietuvą ir viskas visur aplinkui buvo lietuviška, aš jaučiau kažką kaip... kad Lietuva yra mano širdyje, net jeigu aš ir negimiau Lietuvoje, ar ne?
2. Aleksandravičius E. Pasaulio lietuvių horizontai, *Diasporinė tauta: tarp šiandieninės Lietuvos, migracijos ir lietuviškojo tapatumo* (migracijos politikos ir lietuvių diasporos studentų praktikos mokomoji priemonė). Sud. I. Celešiuūtė, S. Žemaitytė, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2012, p. 7.
3. Donatas Puslys. Argi būt kritę, jei nemylėję? <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/-/90300> [žiūrėta 2012 11 05].
4. Lauros Liutkutės interviu su Almiu Arunu Trakimu Mancera, 2012 07 24, Kaunas; Kristinos Ūsaitės interviu su Indre Žibute ir Almiu Arunu Trakimu Manceromis, 2012 07 26, Rumšiškės, Kaišiadorių r.
5. Jis rekomendavo Kolumbiją kaip gerą vietą emigruoti, nes valdžia padėdavo kiekvienam emigrantui įsigyti žemės, ūkį. Iš L. Liutkutės interviu su Almiu Arunu Trakimu Mancera.
6. Laimos Ralytės pranešimas apie Kolumbijos lietuvių III PLB Seimui, 1968 m., *LTSC PLA*, f. 13959, d. 1, b. 8, l. 108.
7. Lietuvių katalikų komitetas Kolumbijoje. Bendra veiklos apžvalga, *Kolumbijos lietuvis*, 1952, nr. 7, p. 148–150.
8. E. P. Lietuviai Medelline, *Kolumbijos lietuvis*, 1950, nr. 1, p. 21.
9. Kolumbijos lietuvių bendruomenė, *Pasaulio lietuvių bendruomenė 1949–2003*, p. 265; Ereminas Gintautas, Saldukas Linas, Spečiūnas Vytautas. Kolumbijos lietuviai, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 12, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007, p. 832.
10. *Ten pat*.
11. Žemulienė Laima. Likimas nuvedė į Kolumbiją, į Lietuvą grąžino netektis [pokalbis su Audra Mikšyte-Slotkiene], *Lietuvos rytas*, 1995, geg. 27, nr. 123, p. 41.
12. Dar 1951 m. „Kolumbijos lietuvis“ išspausdino žinutę, kad Kolumbijos LB krašto valdyba nutarė steigti skyrių Kalyje ir seniūniją Baranquilės miestuose, kur jau kuriasi lietuviškųjų kolonijų branduoliai. Vakar ir šiandien, *Kolumbijos lietuvis*, 1951, nr. 3, p. 53. Taip pat žr.: Kolumbijos lietuvių bendruomenė, *Pasaulio lietuvių bendruomenė 1949–2003*, p. 265.
13. Kolumbijos lietuvių bendruomenės krašto atstovų suvažiavimas, *Kolumbijos lietuvis*, 1953, nr. 10, p. 251.
14. Kolumbijos lietuvių bendruomenė, *Pasaulio lietuvių bendruomenė 1949–2003*, p. 266.
15. Kraštų lietuvių bendruomenės. Kolumbija. http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=502&p_k=1 [žiūrėta 2011 03 24].
16. Bekeris Algirdas. Bogotos lietuvių jaunimas organizuojasi, *Kolumbijos lietuvis*, 1959, nr. 21–22, p. 474.
17. Laimos Ralytės pranešimas apie Kolumbijos lietuvių III PLB Seimui, 1968 m., *LTSC PLA*, f. 13959, d. 1, b. 8, l. 109.
18. Plačiau žr.: Kolumbijos lietuvių bendruomenės krizė, *Kolumbijos lietuvis*, 1955, nr. 15–16, p. 400–401.
19. Kolumbijos lietuvių bendruomenė, *Pasaulio lietuvis*, 1964, nr. 4, p. 64.
20. Kolumbijos lietuvių bendruomenė, *Pasaulio lietuvių bendruomenė 1949–2003*, p. 266.
21. 1972 09 10 į Lietuvių bendruomenės Bogotos apylinkės valdybą išrinkti: pirmininkas Vacys Slotkus, vicepirmininkas Algirdas Radžiūnas, išdininkė Nijolė Karanauskienė, sekretorius Pranas Grigaliūnas ir narys Aleksas Šviedrys. Žr.: Kolumbijos LB, *Pasaulio lietuvis*, 1972, nr. 24 (60), p. 396; Kolumbijos LB, *Pasaulio lietuvis*, 1973, nr. 28 (64), p. 459.
22. Pirmasis Bogotos lietuvių apylinkės biuletenis, išėjęs 1972 m. pabaigoje, buvo bevardis. *Krivulės* vardas jam suteiktas nuo antrojo numerio, išėjusio 1973 m. sausio–balandžio mėn. Kolumbijos LB, *Pasaulio lietuvis*, 1973, nr. 28 (64), p. 459.

23. Nainys Bronius. Pas Kolumbijos lietuvius, *Pasaulio lietuvis*, 1974, nr. 3 (68), p. 55.
24. Totoraitienė Petronėlė. Kolumbijos lietuvių jubiliejinis suvažiavimas Medelline, *Pasaulio lietuvis*, 1974, nr. 6 (71), p. 113–114.
25. Klemas A. Kolumbijos LB krašto valdybos atgaivinimas, *Pasaulio lietuvis*, 1974, nr. 6 (71), p. 112–113.
26. Slotkus Kęstutis. Pirmoji Kolumbijos lietuvių jaunimo stovykla, *Pasaulio lietuvis*, 1976, nr. 25 (88), p. 626–627.
27. *Ten pat*; Dambriūnaitė Marytė. Maloni talka Kolumbijoje, *Pasaulio lietuvis*, 1977, nr. 34 (97), p. 903; Iš Kolumbijos LJS veiklos, *Pasaulio lietuvis*, 1977, nr. 35 (98), p. 947; III Kolumbijos lietuvių jaunimo stovykla – studijų dienos, *Pašvaistė*, 1977, nr. 5, p. 2–5 (*LTSC PLA*, f. 13959, d. 6, b. 9, l. 163–166); Vacys Kęstutis [Slotkus]. IV-ji Kolumbijos lietuvių jaunimo stovykla, 1978-III-21-26 d. Cali, *Pašvaistė*, 1978, nr. 6, p. 11 (*LTSC PLA*, f. 13959, d. 6, b. 9, l. 160); Vacys Kęstutis Slotkus. Kolumbijos lietuvių jaunimo sąjungos žinios – V Kolumbijos lietuvių jaunimo stovykla, *LTSC PLA*, f. 13959, d. 3, b. 17, l. 8–9.
28. PLB valdybos darbų apžvalga, *Pasaulio lietuvis*, 1976, nr. 27 (90), p. 683.
29. Dambriūnaitė Marytė. Maloni talka Kolumbijoje, *Pasaulio lietuvis*, 1977, nr. 34 (97), p. 903.
30. Gaurišaitė Gina. Prof. dr. Klimo vizitas Medelline, *Pasaulio lietuvis*, 1977, nr. 33 (96), p. 872.
31. Rasos Šoliūnaitės laiškas PLB valdybos pirmininkui Vytautui Kamantui, 1981 07 09, *LTSC PLA*, f. 13959, d. 3, b. 7. *Pastaba*: Laiško lapai nenumuoti. Laiškas apima tris lapus. Byloje šie lapai įdėti tarp 27 ir 42 lapų. Taip pat žr.: Vacys Kęstutis Slotkus. Rasa Šoliūnaitė Kolumbijoje, *LTSC PLA*, f. 13959, d. 3, b. 17, l. 10; Slotkus Vacys K. Rasa Šoliūnaitė Kolumbijoje, *Pasaulio lietuvis*, 1981, nr. 10 (144), p. 40–41.
32. Zitos Kripavičiūtės laiškas PLB valdybos pirmininkui Vytautui Kamantui, 1981 07 11, *LTSC PLA*, f. 13959, d. 3, b. 7, l. 42–45. Taip pat žr.: Vacys Kęstutis Slotkus, Kolumbijos lietuvių jaunimo sąjungos žinios – V Kolumbijos lietuvių jaunimo stovykla, *LTSC PLA*, f. 13959, d. 3, b. 17, l. 8–9; Slotkus Vacys K. V Kolumbijos lietuvių jaunimo stovykla, *Pasaulio lietuvis*, 1981, nr. 10 (144), p. 41–42.
33. Kojelis Linas. Lietuviai Pietų Amerikoje neišnyks, *Pasaulio lietuvis*, 1976, nr. 26 (89), p. 660.
34. Lietuvių kolumbiečių studentų korporacijos „Gintaras“ sekretorės Ginos Gaurišaitės laiškas Kolumbijos LJS pirmininkui Vacui Kęstučiui Slotkui apie organizacijos įsisteigimą, 1977 04 07, *VDU LII*, f. 6, ap. 7, b. 15348–246, l. 1. Taip pat žr.: R. Iš Medellino, *Pašvaistė*, 1977, nr. 4, p. 9–10 (*LTSC PLA*, f. 13959, d. 6, b. 9, l. 184–185).
35. Kor. Lietuvių jaunimas Kolumbijoje, *Tėviškės žiburiai*, 1977, vas. 17, nr. 7 (1410), p. 5.
36. Vidmantas Stasys. Kolumbijos lietuvių jaunimo stovykla (pašalinio stebėtojo įspūdžiai), *Pasaulio lietuvis*, 1978, nr. 41 (105), p. 1150.
37. Kojelis Linas. Lietuviai Pietų Amerikoje neišnyks, *Pasaulio lietuvis*, 1976, nr. 26 (89), p. 660–661.
38. Kelmickaitė Zita. Turėtume didžiuotis tėvų ir prosenelių papročiais, <http://www.balsas.lt/m/naujiena/572339>; Dovidavičienė Snieguolė. Kaip Kelmickaitė garsiausią Kolumbijos lietuvių pravirkdė, <http://www.alfa.lt/straipsnis/13180195/Kaip.Kelmickaite.garsiausia>. Kolumbijos.lietuvi.pravirkde=2011-12-05_18-46/[žiūrėta 2012 11 14].
39. XX a. aštuntojo dešimtmečio pabaigoje–devintojo dešimtmečio pradžioje rotatoriumi leistas dvikalbis (ispanų ir lietuvių k.) laikraštėlis *Pašvaistė* buvo vienintelis Kolumbijos lietuvių leidinys (jį redagavo Vacys Kęstutis Slotkus). Nors dėl nepalankių aplinkybių laikraštėlio leidėjai nesilaikė griežto periodiško, jie laikė jo leidybą svarbia lietuvių ir informavimo grandimi. V. K. Slotkaus veiklą įvertino ir Pasaulio lietuvių bendruomenė. Kęstučio Vacio Slotkaus baigiamasis žodis, *Pašvaistė*, 1977, vasaris, nr. 3, p. 10 (*LTSC*

- PLA, f. 13959, d. 6, b. 9, l. 197); Kasparas Romas. III PLJ Kongreso atgarsiai ir pasekmės. Pietų „Pašvaistė“, *Pasaulio lietuvis*, 1977, nr. 36 (100), p. 984. PLB valdybos vicepirmininko švietimui Jono Kavaliūno laiškas Eugenijaus Kriaučeliūno premijos komisijai 1977 12 31, LTSC PLA, f. 13959, d. 6, b. 9, l. 10–11; Žurnalistų premijos jaunimui, *Pašvaistė*, 1978, nr. 6, p. 3–5 (LTSC PLA, f. 13959, d. 6, b. 9, l. 151–153).
40. Vidmantas Stasys. Kolumbijos lietuvių jaunimo stovykla (pašalinio stebėtojo išpūdžiai), *Pasaulio lietuvis*, 1978, nr. 41 (105), p. 1150.
 41. Kojelis Linas. Lietuviai Pietų Amerikoje neišnyks, *Pasaulio lietuvis*, 1976, nr. 26 (89), p. 660; Slotkus Kęstutis. II-ji KL jaunimo stovykla Medelline, *Pasaulio lietuvis*, 1976, nr. 26 (89), p. 662.
 42. Radžiūnaitė Anita, Vileikis Vacys, Trakymas Vacys, Slotkus Vacys Kęstutis Kolumbijos lietuvių jaunimo suvažiavimas Bogotoje, *Pašvaistė*, 1981, nr. 9, p. 7 (LTSC PLA, f. 13959, d. 3, b. 16, l. 19).
 43. Slotkutė D. Kolumbijos lietuvių jaunimas minėjo Vasario 16, *Pasaulio lietuvis*, 1977, nr. 31 (94), p. 804; Viktoras Barzdžius, Laiškas Pasaulio lietuviui, *Pasaulio lietuvis*, 1977, nr. 31 (94), p. 805; Kojelis Linas. Kolumbijos lietuvių jaunimo sąjunga, *Tėviškės žiburiai*, 1976, lapk. 18, nr. 47 (1398), p. 5; Kor. Lietuvių jaunimas Kolumbijoje, *Tėviškės žiburiai*, 1977, vas. 17, nr. 7 (1410), p. 5.
 44. Kojelis Linas. Lietuviai Pietų Amerikoje neišnyks, *Pasaulio lietuvis*, 1976, nr. 26 (89), p. 660. Stovykla įvyko birželio 26–29 d. Į ją atvyko 26 jaunuoliai iš Barankilos, Medeljino, Viljavinsensijaus ir Bogotos miestų. Trumpa žinutė: Slotkus Kęstutis. II-ji KL jaunimo stovykla Medelline, *Pasaulio lietuvis*, 1976, nr. 26 (89), p. 662.
 45. Rasos Šoliūnaitės laiškas PLB valdybos pirmininkui Vytautui Kamantui, 1981 07 09, LTSC PLA, f. 13959, d. 3, b. 7. *Pastaba*: Laiško lapai nenumeruoti. Laiškas apima tris lapus. Byloje šie lapai įdėti tarp 27 ir 42 lapų. Cituota iš antrojo laiško lapo. Taip pat žr.: Žitos Kripavičiūtės laiškas PLB valdybos pirmininkui Vytautui Kamantui, 1981 07 11, LTSC PLA, f. 13959, d. 3, b. 7, l. 43.
 46. Iš K. Ūsaitės interviu su Indre Žibute ir Almiu Arunu Trakimu Manceromis.
 47. Radžiūnaitė Anita, Vileikis Vacys, Trakymas Vacys, Slotkus Vacys Kęstutis. Kolumbijos lietuvių jaunimo suvažiavimas Bogotoje, *Pašvaistė*, 1981, birželis, nr. 9, p. 6–7 (LTSC PLA, f. 13959, d. 3, b. 16, l. 18–19).
 48. „Po jos mirties visi ryšiai su Lietuva nutrūko“. Iš K. Ūsaitės interviu su Indre Žibute ir Almiu Arunu Trakimu Manceromis.
 49. „Mes įrodėme savo šaknis. Tai buvo 2002 m. Lietuvos konsulas Kolumbijoje mums suteikė lietuviškus pasus“. Iš L. Liutkutės interviu su Almiu Arunu Trakimu Mancera.
 50. „Jie klausia. Kai mes rašom savo vardus ar pavardes, jie klausia, iš kur jos. Taigi, mes paaiškiname, kad mūsų giminės yra iš Lietuvos“. Iš L. Liutkutės interviu su Almiu Arunu Trakimu Mancera.
 51. „Aš manau, taip yra, nes jauni žmonės nesijaučia lietuviais kaip kad jų šeimos, nes dauguma jų yra trečios kartos žmonės [lietuviai], gimę Kolumbijoje, taigi jie jaučiasi labiau kolumbiečiais nei lietuviais“. Iš L. Liutkutės interviu su Almiu Arunu Trakimu Mancera.
 52. Slotkutė Stasytė. Seniai buvo susirinkę tiek daug lietuvių, *Pasaulio lietuvis*, 2009, nr. 4 (472), p. 20.
 53. „Dar vienas mano tikslas – mokytis kalbėti lietuviškai ir atvažiuoti čia tęsti magistro studijų. Bėda ta, kad šiuo metu gyvenu Bogotoje, turiu patinkantį darbą. Jei viską mesčiau ir skrisčiau čia, tai reikštų, kad turiu palikti, ką turiu pasiekęs, ir vėl viską pradėti nuo nulio“. Iš K. Ūsaitės interviu su Almiu Arunu Trakimu Mancera.

THOUGH WE WERE BORN AND LIVE IN COLUMBIA, IN OUR HEARTS WE FEEL LITHUANIAN: RETRACING THE TRAKIMAI FAMILY HISTORY

In presenting this history of the third-generation Lithuanian Trakimai family in Columbia, the authors tried to steer clear between Scylla and Charybdis. Telling the story of a family who had emigrated to Columbia seemed quite a challenge – especially because there aren't that many details, and even those are various fragments from tales heard in childhood from Grandma and Mom and Dad, tales filled with the emotions of those who told them. This allows one to realize that history is not just a compendium of textbook facts and statistics in which the individual seemingly disappears, but an area of personal experiences, of taking responsibility, of challenges requiring decisions here and now, and of spiritual processes that for reasons of space often are omitted from text-

books. In this way the field of history is as it were meliorated and drained, and in the telling of its history loses its vitality. On the other hand, we have little general knowledge about the Lithuanians who lived in this Latin American land and about their attempts to survive and maintain their ethnic identity under very specific circumstances. Therefore, this paper aims not only to present the history of a third-generation Lithuanian family in Columbia, but also to reveal the development of a Lithuanian cultural identity there in the second half of the 20th century and the beginning of the 21st, while at the same time acquainting the reader with the general social, cultural, and financial situation of Lithuanians living in Columbia at that time as well as their ties to Lithuanians in other countries.

Egidijus BALANDIS

Sportas lietuvių išeivijos spaudoje XX a. 8–9 dešimtmetį: tarp idėjų, politikos ir nacionalinės tapatybės

Sportas – tam tikro pobūdžio fizinė ir (ar) intelektualinė veikla. Jau nuo seno jis ir su juo susiję reiškiniai buvo ir yra apipinti įvairių vaizdinių, dariusių nemenką įtaką kasdieniam žmonių, tautų, valstybių gyvenimui: taip garbintas Dzeusas, ruošiasi klasių kovai, nacionalistams jis tapo priemone ruošti fiziškai stiprią ir sveiką tautą, jam skiriami dideli finansiniai ištekliai. Ne išimtis čia Lietuvos ir lietuvių, kuriems likimas lėmė atsidurti užsienyje, istorija. Jie būrėsi į sporto draugijas (reikia pasakyti, toliau buriasi, kartais įkurdami lietuviams gana „egzotiškų“ sporto šakų, kaip regbis, klubus¹), rengė žaidynes ir, žinoma, tiesiog stebėjo rungtynes.

Šio darbo tyrimo objektas – periodikoje skelbti straipsniai apie sportą. Peržvelgiant juos siekta tikslų: 1) atskleisti, kaip įvairiuose leidiniuose tekstai apie sportą (kartu ir juose minimi įvairūs sporto rezultatai, įvykiai, sportininkai) buvo panaudojami įvairioms (pvz., politinėms) pažiūroms reikšti; 2) išsiaiškinti reikšmę, kurią išeivijos lietuviai matė sporte, kaip priemonėje tautiečiams telktis, burtis į visuomenę ir taip išlaikyti tapatybę. Remtasi Šiaurės Amerikos, Austra-

lijos ir Europos lietuvių leidiniais: *Akiračiai*, *Baltic News*, *Draugas*, *Europos lietuvis*, *Mūsų pastogė*, *Pasaulio lietuvis*, *Tėviškės žiburiai*, VLIK'o ELTA biuletenis, taip pat – komunistiniai *Laisvė* ir *Vilnis*.

Aštuntojo ir devintojo dešimtmečio pasirinkimas daugiau simbolinis. Šiuo metu sportas itin reikšmingas reiškinys. Kaip teigė britų istorikas Ericas Hobsbawmas, aptardamas šį laikotarpį, daugumai žmonių net kolektyvinis identifikavimasis su savo šalimi dabar lengviau vyko per nacionalinį sportą, šalies rinktines ir kitokius nepolitinius simbolius, o ne per valstybines institucijas². Lietuvoje ir tarp lietuvių išeivijos sportas taip pat įgijo daugiau reikšmės – tuo metu gausėjo įvairių neramumų po futbolo varžybų Vilniuje, Lietuvos sportininkai ėmė demonstruoti vis geresnius rezultatus, atsirado tokių sporto žvaigždžių kaip Arvydas Sabonis, o išeivijoje 1978 m., po ilgos pertraukos, buvo organizuota Tautinė lietuvių olimpiada Toronte.

Nors yra darbų, kuriuose būtų duomenų apie išeivijos lietuvių sporto istoriją³ ar net lietuvių politinę akciją, susijusią su 1984 m. olimpinėmis žaidynėmis⁴, tačiau mums svarbesni

ne sporto rezultatai, organizaciniai reikalai, o būtent tam tikri vaizdiniai, svarstybos apie sporto reikšmę tautai, kurių randame tekstuose apie sportą, parašytų darbų istoriografijoje neturime. Paminėtina Marytės Marcinkevičiūtės labiau žurnalistinė knyga *Valdas Adamkus – sporto žmogus*⁵; čia daug vertingų pasakojimų ir vertinimų žmogaus, kuris neretai atsidurdavo svarbiausių išeivijos sporto įvykių sukuryje, gerai suprato jų reikšmę, sukeliamas emocijas. Kaip papildomas šaltinis praverė ir V. Adamkaus atsiminimai⁶. Apie sporto ir lietuviškosios tapatybės santykį rašė Rasa Čepaitienė ir Ingvaras Butautas⁷, tačiau išeivija nepateko į jų akiratį.

Tekstas apie sportą – pažiūrų sklaidos priemonė

XX a. sportas, kaip reiškinys, išgyveno bumą, sutraukdamas vis gausėses sirgalių armijas į stadionus, sulaukdamas vis daugiau spaudos dėmesio, finansavimo. Su sportu susiję reiškiniai tuomet Lietuvoje ir pasaulyje jau buvo matomas nacionalizmo komponentas. Anot E. Hobsbawmo, dar tarpukariu sportininkai ar sporto komandos pradėjo simbolizuoti valstybes-tautas; sportas buvo puiki terpė, kurioje net apolitiškas asmuo gali susitapatinti su tauta⁸.

Jau minėjome, kad 8–9 dešimtmetį kolektyvinis identifikavimasis su savo šalimi lengviau vyko per nacionalinį sportą, o ne per valstybines institucijas. Greičiausiai, dar lengviau tai galėtų būti taikoma išeivijos lietuviams, kurie (jei nepaisysim *Vilnies* ir *Laisvės* įsivaizdavimų) išvis neturėjo laisvos valstybės, su kurios institucijomis galėtų tapatintis. Emigracijoje gyvenantiems lietuviams Lietuvos sportininkų laimėjimai teikė taip reikalingo pasididžiavimo jausmą, o tapatinimasis su šalimi per nacionalines rinktinės keitė tapatinimasis su tauta per pavienių sportininkų, klubų iš Lietuvos (ar iš jos kilusių) pasirodymus.

Tekstai su pasididžiavimo savais sportininkais užtaisais randami kone visuose, įskaitant ir komunistų, sporto tematikos leidiniuose. Taikliai sportui teikiamą prasmę atskleidžia šie apie krepšinį *Pasaulio lietuvyje* rašyti žodžiai: „Tačiau Lietuvos tautinis sportas yra krepšinis. Jis duoda progos atitrūkti nuo kasdienybės, suteikia daugiau džiaugsmo ir vilties rytojui. Jo pergalės pasiekia įvairius Europos kraštus, plačiai nuskamba visoje Lietuvoje, net visame pasaulyje.“⁹ Žinoma, reikėtų pasakyti, kad nors krepšinis kai kur ir buvo vadinamas „tradiciniu“ ar net „tautiniu“ sportu, kitos sporto šakos nebuvo pamirštos, nemažai dėmesio sulaukdavo futbolininkai, rankininkai, asmeninių sporto šakų atstovai, įskaitant ir šachmatininkus. Štai Australijos lietuvių *Mūsų pastogėje* V. Augustinavičius straipsnyje apie vieną šachmatų turnyrą Australijoje rašo: „... lietuvių vardas ir lietuvių klubas reklamuojant turnyrą, yra jau pagarsėjęs Sydnejuje. Neabejojant galima sakyti, kad neliko nė vieno australo šachmatininko, kuriam dar reikėtų aiškinti, ką reiškia žodis „lithuanian“ ir kur lietuvių klubas.“¹⁰

Nepaprastai daug dėmesio sulaukė kone didžiausia devintojo dešimtmečio Lietuvos sporto žvaigždė Arvydas Sabonis; viename iš straipsnių *Akiračiuose* apie jį rašyta: „Jei dar „Žalgiriui“ pavyktų nugalėti CASK'ą ir jugoslavus, Arvydas būtų nešiojamas ant rankų ir gerbiamas ne mažiau, kai Vytautas Didysis po Žalgirio mūšio.“¹¹

Istorijos motyvų tekstuose apie sportą pasitaikė ir dažniau. *Mūsų pastogėje* publikuotame Kazio Kemežio straipsnyje¹² apie Kauno „Žalgirį“ (palankus ir malonias istorines asociacijas keliantis vardas) rašoma: „Nors vokiečiai patyrė Žalgirį labai seniai, dar Vytauto laikais, rusams jo reikėjo laukti beveik šešis šimtus metų [...] jeigu už lietuvių Tannenberge 1410 m. kariavo tokie vyrai kaip Arvydas Sabonis, Rimas Kurtinaitis ir Čivilis „Kunigaikštis Kęstutis“ tai aišku, kodėl vokiečiai pralošė mūšį.“ Taigi sportinin-

kai tarytum stojo greta labiausiai gerbiamų istorinių asmenybių, liudijo įsivaizduojamo ir idealizuojamo tautinio charakterio pasireiškimą: „Sportiniame sektoriuje visi mūsų didieji laimėjimai, kaip olimpinuose žaidimuose, pasaulio ar Europos p-bėse, Sov. S-gos nugalėtojų vardus laimint ar jų rinktinės sudėty aktyviai reiškiantis, įrodo **lietuvių tautos kovingumo pradą** [paryškinta mano – E. B.], kurį gali iškilmingai ir plačiai švęsti, bent jau savųjų tarpe. Dažnai tokie atžymėjimai yra gyvoji jungtis lietuvių bendravimo, o jaunimui gražiausias ir uždegantis pavyzdys sekti iškiliosius.“¹³

Ir tėvynėje likę lietuviai puoselėjo panašius jausmus. Kaip teigia I. Butautas ir R. Čepaitienė, sportininkų pergalės puikiai tiko represuotiems tautiniams jausmams išsiveržti ir prisidėjo prie naujojo herojų kulto formavimo, jie tapo tautos karžygiais, gana neapibrėžtai įkūnijančiais lietuviškąją idėją¹⁴.

Įvairiuose leidiniuose aprašomos ne tik okupuotos Lietuvos, tačiau ir lietuvių kilmės sportininkų pergalės, pasiekimai, neretai pabrėžiant sportininko ryšį su lietuvių bendruomene. Ypač nemažai dėmesio skyrė *Pasaulio lietuvis*, su pasididžiavimu rašęs apie krepšininkus Edą Palubinską¹⁵, Andrių Svaldenį¹⁶, Leo Rautiną¹⁷.

Apie pastarąjį rašyta: „Kanados lietuviai Leono lietuviškumu didžiuojasi, o tarp krepšinio jis yra didžiausia Kanados žvaigždė...“, pabrėžta, kad jo tėvai – lietuviai, namie kalbantys tik lietuviškai, akcentuojamas ir L. Rautinšo ryšis su lietuviškąja bendruomene: jis žaidęs už Toronto „Aušrą“. Panašiai tenisininko Vito Gerulaičio lietuviškumą pabrėžė *Europos lietuvis*¹⁸: „Su juo platų pasikalbėjimą (lietuviškai) turėjo londoniškams gerai pažįstamas Ant. Laukaitis. Iš jo pasikalbėjimo matyti, kad V. Gerulaitis mielai palaiko ryšį su lietuviais, ypatingai jaunimu. Jeigu sąlygos būsiančios palankios, jis prižadėjęs net atvykti į skautų Taut. Stovyklą.“ 1977 m. pasirodė amerikiečio žurnalisto Eddie Goldo

straipsnis specialiai *Draugo* dienraščiui apie vieną geriausių visų laikų amerikietiškojo futbolo žaidėjų, lietuvių savo kilme Johnny Unitą. Straipsnyje trumpai pristatomas J. Unito kelias į amerikietiškojo futbolo viršūnę. Iškalbinga ir charakteringa straipsnio pabaiga – vertėjo pastaba: „Inž. R. Česonis ir kiti baltimoriečiai, gerai pažinę Joną Unitą, pasakojo, kad Jonas, kai tik turi progos, visada atvyksta Mišioms į lietuvių Šv. Alfonso bažnyčią Baltimorėje, taip pat mėgsta mūsų tautinius šokius, tik kviečiamas niekad neina į pirmąsias vietas.“¹⁹

Tokia (kartais kiek pagražinta) žymių sportininkų (ir ne tik jų) elgsena ir neatsisakymas savojo tautiškumo gal buvo suprasta kaip galimybė tokiais lengva propaganda dvelkiančiais tekstais įtikinti save ir kitus tautiečius, kad lietuviškoji tapatybė nėra kliuvinys siekti aukštumų, kaip proga „surausti“ lietuvių pasaulyje, kaip lygiavertčius, nieko ne prastesnius jo veikėjus. Tokių paieškų poreikis jaučiamas iki šių dienų ir tikriausiai įgijęs naujų bruožų ir tikslų, neretai aptinkamas šiuolaikinėje spaudoje.

Nevengė tautinį pasididžiavimą skatinti straipsniais ir komunistiniai *Laisvė*, *Vilnis*. Ten taip pat būta antraščių „Lietuva džiaugiasi savo čempionais“²⁰, džiaugtasi futbolininkų, krepšininkų, kitų sporto šakų atstovų laimėjimais, paskaičiuojami olimpiadoje iškovoti medaliai ar didelį įvairių komandinių šakų gausų atstovavimą aukščiausiose Sovietų Sąjungos pirmenybėse. Čia sutapo kone visų viso pasaulio lietuviškų laikraščių tekstas apie sportą, mat bent jau minimalaus lokalinio patriotizmo ir pasididžiavimo apraiškų galima rasti ir LTSR sportui skirtose periodikoje. Skirtumas gal tik tas, kad šie senosios kartos ir komunistinių pažiūrų išeiviai turėjo labai nedaug ką bendra su likusia lietuvių bendruomene, todėl pabrėžti vietinių, bet lietuvių kilmės sportininkų ryšius su jais priešiška tautiečių dalimi, jų organizacijomis neturėta nei reikalo, nei pagrindo.

Tokį komunistų patriotizmą galima įvertinti pasinaudojant A. J. Greimo mintimis, dėstytomis dar 1958 m. Jis sovietinio lietuvių patriotizmą vertino kaip peizažinį, sentimentų, kiek imperialistinį, o svarbiausia – rungtyninį, vaizdžiai apibūdindamas bruožo išraiškas: „Mes pirmą vietą visoje Sąjungoje užėmėm kultūrinių parengimų skaičiumi; ant Petrašiūnų popieriaus (taip ir pažymėta: Petrašiūnai!) spausdinami geriausi Maskvos meniniai leidiniai. Mūsų krepšininkai – oho! Mūsų muzikai – aha! Ir t. t.“. Tačiau, A. J. Greimas pabrėžė: „Šis patriotizmas, būdamas **lokalinio** pobūdžio, rusams nėra labai pavojingas – tikimasi, kad jį galima integruoti į bendrą „tarybinį“ patriotizmą.“²¹ Viskas kardinaliai keitėsi kitoje teksto konstravimo pakopoje, kurioje ne tik deklaruojama meilė ir pasididžiavimas savo kraštu, bet suteikiama tam įvairiaspalvio turinio, kreipiančio atitinkamų politinių, socialinių idėjų ar veiklų linkme.

Jeigu tautinį pasididžiavimą tekste apie sportą galėjo reikšti viso pasaulio lietuvių leidiniai, tai politines pažiūras, ypač antisovietines ir nepriklausomybines, išreiškiantį laisvą tekstą galėjo konstruoti tik lietuviai išeiviai. Reikia pabrėžti, kad, nepaisant komunistinių leidinių, kone visuose kituose leidiniuose apie sportą labai dažnai primenama Lietuvos okupacija. Vienas ryškiausių – aiškiai už Lietuvos (ir bendrai Baltijos šalių) nepriklausomybę stojusios HELLP²² draugijos leistas *Baltic News*. Ši organizacija susibūrė protestuodama prieš Australijos sprendimą (1974) pripažinti, kad Baltijos šalys yra integrali TSRS dalis, o vėliau intensyviai dirbo įrodinėdama, kad Lietuva, Latvija ir Estija yra okupuotos. Savo leidinį *Baltic News* siuntinėjo Australijos laikraščių redakcijoms, parlamentarams ir kitiems politikams. Leidinys vertas dėmesio būtent dėl uniklios teksto funkcijos ir adresato, aiškaus teksto supolitavimo, kiek išskiriančio *Baltic News* iš kitų lietuvių išeivijos leidinių.

Kaip ir dauguma kitų leidinių, *Baltic News* autoriai mėgo skaičiuoti lietuvių, latvių ir estų medalius, iškovotus Sovietų Sąjungai olimpiadose (taikant skaičiavimo pagal gyventojų skaičių metodiką, kuri madinga iki šiol, palanki negausioms tautoms, neturinčioms galimybių iškovoti tiek apdovanojimų, kiek didžiosios šalys), pabrėžti baltiečių įtaką šios šalies sportui²³. Sportas tarnavo politiniams tikslams, jo tekstai spausdinti greta įvairių temų, liečiančių okupuotų Baltijos šalių klausimus (pvz., disidentų įkalinimai, religinių, politinių laisvių padėtis, netgi ekonomikos ar, tarkime, Černobylio avarijos). Charakteringas straipsnelis paskelbtas 1987 m., „Žalgiuriui“ laimėjus trečią iš eilės Sovietų Sąjungos čempionatą. Jis pradedamas pranešimu apie pergalę, tuomet rašoma: „Atkakliame didžiajame finale, žaistame Maskvoje praėjusį kovą, Žalgiris nugalėjo elitinę Raudonosios Armijos komandą CSK ir sukėlė didelį džiugavimą **Rusijos okupuotoje** [paryškintas mano – E. B.] Lietuvoje.“²⁴ Toliau priduriama, kad šis triumfas turėjo nacionalistinių konotacijų, vėl primenama: „Lietuviai yra svetimų valdžioje nuo 1940 metų, bet užsitęsusi priespaulė nesumažino jų laisvės troškimo. Pagaliau jie galėjo išlieti savo jausmus.“²⁵ Vėliau pateikiamas liudininko pasakojimas ir pristatomas „Žalgirio“ pavadinimas, jo reikšmė, triumfas po pergalės Kaune (pridedant, kad policija griežtai kontroliavo minią), o baigiama žodžiais: „Trumpam momentui, **mes** nukariavome rusus.“²⁶ Kitame straipsnyje – „Balts to the Rescue – Again“ – aprašoma TSRS krepšinio rinktinės kelionė į Australiją, primenama, kad didelė komandos dalis yra ne rusai, kad „po trijų Baltijos šalių užgrobimo sovietai neleido Baltams žaisti už savo pačių komandas tarptautiniuose turnyruose. Tai ironiška, nes nepriklausomybės metais Latvija laimėjo Europos čempionatą 1935, o Lietuva 1937 ir 1939 metais“²⁷.

Panašų vaidmenį tekstas vaidino ir VLIK ELTA biuletenyje. Jis, tiesa, skyrė nedaug dė-

mesio šiai sričiai, o tekstai dažnai buvo labai lakoniški, vis dėlto okupacijos priminimo poreikis išliko. Antai 1986 m. tiek angliškame²⁸, tiek lietuviškajame²⁹ paskelbė pranešimą ir atkreipė dėmesį, kad amerikiečiai žurnalistai nesusigaušo Sabonio tautybės klausimu, tačiau šis faktas turįs ir teigiamą pusę: „Visiems lietuviams gera proga laiškais ir telefonu informuoti suklįstančius, kad Sabonis lietuvis ir kad Lietuva sovietų okupuota.“

Žinoma, ne tik tokios organizacijos leido leidinius, tekstai apie sportą buvo pasitelkiami okupacijai priminti. Panašiai sportu siūlė pasinaudoti ir K. Kemežys jau anksčiau aptartame straipsnyje. Atkreipęs dėmesį į tai, kad per Australijos televizijos kanalą rodomos „Žalgirio“ varžybos, jis siūlė lietuviams rašyti jam laiškus ir išieškoti susidomėjimą būsimomis varžybomis su Zagrebo „Cibona“, priminti, kad kauniečiai yra lietuviai, ne rusai ir ne sovietai, kad Kaune įvyko 1939 m. Europos krepšinio čempionatas, kurį laimėjo nepriklausoma Lietuva³⁰.

Tokį sporto tematikos panaudojimą, žinoma, lėmė leidinių ar juos leidusių organizacijų kryptis. Ir kiti lietuvių leidiniai, rašydami apie sportą, dažnai užsimindavo apie okupaciją, nors tie paminėjimai nebūtinai turėjo atlikti tokią raginamąją funkciją veikti informuojant pasaulį arba informacinę funkciją, nukreiptą į ne lietuvių skaitytoją, tai nemenkina jų svarbos. Be okupacijos priminimo, taip pat galima rasti įdomios medžiagos pažiūrų į sportą ir jo reikšmę analizei. Įdomų tekstą³¹ 1984 m. paskelbė *Tėviškės žiburiai*. Vedamajame straipsnelyje išsakytas nusivylimas olimpiinių žaidynių pobūdžiu, kuomet „iš olimpiinių varžybų sužinome geriausius bėgikus, plaukikus, šaulius, boksinius, šuolininkus ir t. t. Bet tai yra fizinės jėgos bei fizinio miklumo puoselėjimas. Tuo būdu ugdomi fiziniai milžinai, kuriuose ir dvasinės jėgos palenktos kūno lavinimui [...] Humanistinis elementas nustumiamas į antraeilio vietą ir lieka tiktai palydovu fizinei jėgai bei

fiziniam miklumui“. *Tėviškės žiburių* simpatijos aiškiai kryo į sporto tik kaip vienos iš priemonių pedagoginiams tikslams pasiekti, tik kaip vienos iš sudėtinių asmens ugdymo sistemos dalių sampratą. Kaip pavyzdys pateikiama Antano Paplausko-Ramūno knyga *Development of the Whole Man Through Physical Education*. Jis į fizinį lavinimą žvelgė per krikščioniškos pasaulėžiūros prizmę³². Šios pažiūros primena dar XX a. 3 dešimtmečio pradžios veikėjų, kaip Juozas Eretas, Karolis Dineika, puoselėtas idėjas, kurias jie įgyvendino 1922 m. ir įkūrė Lietuvos gimnastikos ir sporto federaciją, vienijančią krikščioniškų organizacijų sportininkus. Tad ši idėjų tąsa nestebina, nes ateitininkas, kaip ir J. Eretas, buvo ir A. Paplauskas-Ramūnas.

Ypač *Tėviškės žiburių* sukritikuotas sportinių pergalių aukštinimas ir panaudojimas TSRS: „Sovietiniai laimėtojai, jei dalyvauja olimpiadose, iškelia savo sistemą, sakydami, kad tai ne paskirų asmenų laimėjimas, o marksistinės sistemos. Jų supratimu, olimpiadose turi laimėti Marksas – Leninas, nes tik jų dėka sportas suklestėjęs.“ Tai nebuvo uni-kalus pastebėjimas to meto išsivijos spaudoje. Apie sporto išnaudojimą savai propagandai TSRS tais pačiais metais pasirodė straipsnelis ir *Mūsų pastogėje*³³. Jame apgailestauta, kad olimpinės žaidynės įgijo politinės reikšmės, ypač komunistinio bloko šalių tarpe, kur pajėgiausi sportininkai esą metų metais treniruojami panaudojant specialius narkotikus, kad jie pasaulinėse varžybose pirmautų, kas tarnauja sovietų prestižui. Pastebėjimai apie sporto pajungimą politikai ir propagandai TSRS buvo taiklūs ir atitiko realybę, nes sportas šioje valstybėje ištis, nors ir nepripažįstant to viešai, buvo siejamas su politika, jis atsидūrė šalia kosmoso užkariavimo, mokslo ir ginklavimosi varžybų³⁴.

Visiškai kitokią prasmę *Tėviškės žiburiai* matė „Laisvės olimpiadoje“ (Kanadoje 1980 ir 1984 m. organizuotos žaidynės, kuriose dalyvavo pavergtų lietuvių, latvių, estų, ukrai-

niečių atstovai norėdami atkreipti dėmesį į tai, kad pavergtieji nėra atstovaujami olimpiadose, jie priversti rungtyniauti su SSRS vėliava³⁵). Vėl pabrėžiant skirtumą tarp sportu siekiamų dvasinių ir fizinių tikslų, *Tėviškos žiburiai* aiškino: „Laisvės olimpiada“ yra priemonė priminti pasauliui, kad tarptautinės olimpiados ignoruoja pavergtas tautas. Prisidėjus kitoms tautoms ši olimpiada galinti tapti svarių veiksmų pavergtųjų kovoje dėl laisvės. Jos tikslas esąs tauresnis nei oficialiųjų olimpiadų, nes jose kovojama ne fizinių tikslų, o tautų laisvės siekiant.“³⁶

Komunistinė lietuvių išeivijos spauda nepasižymėjo dideliu originalumu, dažnai įvairiais klausimais tiesiog remdavo TSRS poziciją, perspausdindavo jos žurnalistų straipsnius ar atkartodavo argumentus. Tačiau socialinių problemų diskurso požiūriu *Laisvė* ir *Vilnis* pamargino bendrąjį vaizdą. Rasinės, socialinės diskriminacijos ir nelygybės temas kelis kartus, siejant juos su sportu, aptarė *Laisvė*. Straipsnyje „Stebint olimpiadą...“³⁷ matomas klasinis pasidalijimas tarp Amerikos sportininkų. Antai kai kuriomis sporto šakomis (žirgų, vandens sportas, gimnastika) daugiausiai užsiima tam galimybių turintys pasiturintys baltaodžiai, tuo tarpu Niujorko juodaodžiams tenka rinktis bėgimą, boksą, dviračių lenktynes. Nepamiršo *Laisvė* ir Vito Gerulaičio, tačiau ne iš gerosios pusės – į planuojamą jo susitikimą su Pietų Afrikos Respublikos atstovu Bernie Mittonu savo angliškoje skiltyje reagavo nusivylimu: „Blogai, kad lietuvis žaidžia su Pietų Afrikos atstovu, kuomet visas pasaulis protestuoja prieš nežmogišką apartheido režimą toje šalyje.“³⁸

Savaime suprantama, kad *Laisvė* sovietinės okupacijos nematė, todėl sporto tekstus galėjo panaudoti ir senosios „buržuazinės“ santvarkos kritikai, ir sovietinės išaukštimumui, ką nuosekliai ir darė. Komentuodama mūsų jau anksčiau cituotą B. Keturakio straipsnį (o tiksliau, paėmusi jo kritiką tarpukario Lietuvos sporto organizavimui ir ją

pagražinusi), *Laisvė* svarsto, kodėl buvęs toks atsilikimas sporte. Ir pati atsako: „Kalta buvo buržuazinė vyriausybė, kuri nedavė jiems paramos, treniravimosi sąlygų ir t. t. Lietuva net nepriklausė prie IOC [...] Dabar vienas buvęs aukštas smetoninės Lietuvos Kūno kultūros rūmų viršininkas aiškina [...], kad valdžia skūpėjo išmokėti 680 litų [...] Tai tiek lietuviškiems buržuaziniams nacionalistams rūpėjo Lietuvos garbė, prestižas, jaunuo-mėnės savigarba, kurią ugdo sportas.“³⁹

Komunistiniai *Vilnis* ir *Laisvė* daug rašė apie elektrinių, mūrinių namų ir kitas statybas Lietuvoje, siekiant sudaryti TSRS kaip progresyvios, sparčiai augančios šalies įvaizdį. Tarp tokių tekstų puikiai įsiterpė ir sportui skirtų statinių aprašymai Elektrėnuose⁴⁰, Alytuje⁴¹, vandens sporto rūmai Vilniuje⁴² ir t. t.

Sporto reikšmė pasaulio lietuvių bendruomenėms

Užsienyje atsidūrusiems sąmoningiems lietuviams didelį galvos skausmą kėlė tapatybės išlaikymo ir tęstinumo klausimas. Imta ieškoti būdų, organizavimosi formų, kurie padėtų šį tikslą pasiekti⁴³. Išeivijos gyvenime sportas vaidino reikšmingą vaidmenį ir ta prasme, kad įvairios lietuvių sportinės organizacijos įvairiose pasaulio vietose telkė lietuvius į vieną vietą, į lietuvišką aplinką. Sportuojančius lietuvius vienijančios organizacijos leido megzti ne tik ryšius lokalinėse bendruomenėse, bet ir vienos ar kitos šalies sportininkams aplankyti kitoje valstybėje ar net kitame kontinente gyvenančius tautiečius, dalyvauti varžybose. Vien ko vertos Amerikos lietuvių krepšininkų kelionės po Pietų Ameriką 1958 m. ir Australiją 1964 m. Australijoje per mėnesį buvo aplankytos įvairios šalies vietovės, sužaistos 25 rungtynės su įvairiomis komandomis, o viską vainikavo pergalė prieš Australijos rinktinę⁴⁴. Valdas Adamkus, buvęs lietuvių delegacijos vadovas, mano, kad sportinis sąjūdis padė-

jo po Australiją išsibarsčiusiems lietuviams burtis, išlaikyti savo tautiškumą⁴⁵. Ir praėjus keturiolikai metų *Mūsų pastogė* Australijos lietuviams teigė: „Mes, visi Australijos lietuviai, labai gerai atsimename buvusią prieš virš dešimtį metų Amerikos lietuvių krepšininkų viešnagę Australijoje. Šis mūsų žymiųjų Amerikos lietuvių krepšininkų vizitas buvo tuo laiku viena iš pirmųjų prošvaisčių Australijos lietuvių gyvenime ir, tiek mums, tiek ir viešėjusiems svečiams, padarė neišdildomą ir visuomet atmintiną įspūdį.“⁴⁶ Matyt, neatsitiktinai Pasaulio lietuvių dienoje (1978, 1983), šalia PLB Seimo ir dainų šventės, svarbi vieta teko ir sporto žaidynėms. Todėl neuostabu, kad šiuo – sporto, kaip priemonės bendruomenei ir lietuviškumui burtis, išlaikyti ir stiprinti – klausimu atsirado svarstymų ir aiškiai į šį tikslą orientuotoje užsienio lietuvių periodikoje.

Tikslą „ugdyti ir rikiuoti“ bendruomenę pirmajame numeryje išsikėlė *Pasaulio lietuvis*. Sporto skyrelis, atsiradęs 1981 m., neiškrito iš konteksto ir skelbiami straipsniai prisdėjo prie tikslo įgyvendinimo. 1986 m. Leonas Baltrūnas paskelbė straipsnį „Išėivijos sportas ir fizinis auklėjimas“⁴⁷, kuriame įtikinėjo, kad sporto klubų tikslas esąs ne medalių medžiojimas, bet „didžiausias noras sujungti kaip galima daugiau lietuviškojo jaunimo [...] ir tautinėje dvasioje lavinti jų fizinius ir dvasinius reikalavimus“. L. Baltrūno įsitikinimu, „nėra nė vienos kitos tokios lietuviškojo jaunimo organizacijos išėivijoje, kuri savo veikla galėtų prilygti lietuviškųjų sporto klubų veiklai, nes jie reguliariai, metų metais, net keletą kartų per savaitę atlieka užsiėmimus, kurie visapusiškai brandina ir paruošia mūsų jaunimą sveikam ateities gyvenimui“. Panašiu metu šia tema jis straipsnį parašė ir *Mūsų pastogei*⁴⁸, tvirtindamas, kad „Australijos lietuviai sudaro skaitlingiausią ir veikliausią jaunimo organizaciją, kuri, per lietuvių sporto klubus, brandina ir auklėja mūsų jaunimą. Deda pastangų išauginti sveiką, stiprą, drąsų,

valingą, taurų ir sąmoningą Australijos lietuvių, kuris su pasididžiavimu viešai skelbia savo tautinį susipratimą ir su meile demonstruoja savo fizinių ir dvasinių jėgų pajėgumą“.

Taigi tekste pabrėžiama sporto klubų nauda: 1) lietuvių jaunimas buriasi lietuviškoje aplinkoje ir auklėjamas tautine dvasia; 2) fizinės jaunimo būklės gerinimas. Žinoma, talentingi sportininkai, greta to, dar garsina lietuvių ir Lietuvos vardą, nors, kaip matėme, L. Baltrūno nuomone, ne rezultatų siekimas yra svarbiausias tikslas. Tokią poziciją dar 1978 m. pradžioje dėstė ir Stasys Urnevičius, vienu metu buvęs Australijos lietuvių fizinio auklėjimo sąjungos (ALFAS) valdybos pirmininkas, *Mūsų pastogėje* publikuotame laiške redaktoriui „Reprezentacijos klausimu“; čia kritikavo kai kurių lietuviškų klubų praktiką varžyboms į savo gretas prisivilioti, kaip jis pats rašė, „proginis lietuvis“. Autorius, kritikuodamas tuometinius ALFAS nuostatus, kad lietuviu laikomas tas, kurio bent viena senelė yra lietuvi, siūlė, kad lietuviu turėtų būti laikomas asmuo, kurio bent du seneliai yra lietuviai, kartu pridūrė, kad svarbiau yra ne „aritmetiškai nustatytas kraujo mišinys“ (nors iš pažiūros tai kiek kontrastuoja su jo paties siūlymu lietuviu laikyti tą, kuris turi bent du senelius lietuvius), o lietuvių veikla ir pagarba „lietuviškam reikalui“. S. Urnevičiui svarbiausia sportinėje veikloje atrodė ne rezultatai, bet „suburti ir išlaikyti savo jaunimą lietuviškoj grupėj ir sudaryti jiems patraukliai sąlygas, kad jiems nekiltų pagundų pardavinėti save plačioje sporto rinkoje“⁴⁹.

Panaši dvasia persmelkė ir tuometinio *Mūsų pastogės* redaktoriaus Vinco Kazoko tekstus „Tarpusavio santykiai“⁵⁰ bei „Jaunimas ir bendruomenė“⁵¹. Pirmajame buvo aiškinama tarpusavio santykių reikšmė išėivijos bendruomenei – jie esą nepakeičiama priemonė tokiai bendruomenei išsilaikyti ir veikti. Vieną iš jungiančiųjų grandžių jis matė būtent sporte. Anot jo, „kiek daug entuziazmo ir impulso mūsų veikloje sukėlė

1964 metais čia gastroliavę Amerikos lietuviai sportininkai. Tegu ir sportininkai, bet jų atvykimas įnešė naujos atgaivos ne vien tik jaunimui, bet ir visai mūsų bendruomenei. Nuo to laiko užsimezgė tarpusio santykiai su tolimesnių kraštų lietuvių bendruomenėmis, kurie su laiku plėtėsi ir tampa „amžiniais“. Antrajame straipsnyje jis svarstė jaunimo dalyvavimo lietuviškoje veikloje, vyresniosios generacijos santykių su jaunimu reikalus, pažymėdamas, kad nors sporto organizacijos ir „susėmė“ daugiausiai lietuviško jaunimo, bet jose „vyrauja pirmoje eilėje sportiniai atsiekimai be idealistinio užsiangažavimo“. Iš šių tekstų, daugiau skirtų ne sportui, o išeivijos lietuvių bendruomenių tarpusavio, išeivijos lietuvių generacijų santykiams, matyti, kad V. Kazokas neabejotinai įžvelgė sportinės veiklos vienijančią, tarpusavio santykius kuriančią ir stiprinančią svarbą lietuvių išeivių bendruomenėms, tačiau sporto klubuose savaime, kai juose nėra tam tikro, kaip jis vadino, idealistinio „užsiangažavimo“, ir neižvelgė daug praktinės naudos lietuviškajam reikalui.

Panašaus pobūdžio pasvarstymai pasirodė ir *Tėviškės žiburiuose*. Viena iš straipsnių⁵² apgailestaujama, kad lietuviai mažai dėmesio skiria sportui, įrodinėjama jo nauda lietuvių bendruomenei ir žmogui apskritai.

Apibendrinimas

Kone visuose į mūsų akiratį patekusiuose lietuvių išeivijos leidiniuose, įskaitant ir komunistinius, galima aptikti tautinį pasididžiavimą ar pasididžiavimą Lietuva (atskirią tautą nuo režimo) skatinančių tekstų, susijusių su sportu. Skačiuotos sportininkų pergalės, kurios buvo pasiekiamos su TSRS vėliava, pabrėžiama sporto reikšmė psichologinei tautos būsenai, jos pergalėse ieškoma idealizuoto tautinio charakterio apraiškų. Domėtasi tiek okupuotos Lietuvos sportininkų laimėjimais, tiek lietuvių kilmės atle-

isijungęs sporto veiklon neaktyvus jaunimas sužinąs apie lietuvių veiklą, užmezgąs pažinčių su veiklesniais tautiečiais, o kartais net sukuriąs lietuvišką šeimą. Įžvelgiamas pavojus, kad ten, kur nėra lietuviško sporto klubo, lietuvis jungiasi į kanadiečių visuomenę, kuri esą daug palankiau žiūrinti į šią veiklą. Teigiamai vertinamos įvairios lietuvių žaidynės, nes jos „yra labai gera priemonė jaunimui susiburti. Savanoriškai susibūręs jis ne tik sportuoja, bet imasi ir kito lietuviškam reikalui naudingo darbo“.

Taigi tekstai, skatinę sportą kaip priemonę išlaikyti ir stiprinti lietuvių išeivijos bendruomenę, nebuvo itin gausūs, daugiau skelbiami tokiuose stipriai į šį tikslą orientuotuose leidiniuose kaip *Pasaulio lietuvis, Tėviškės žiburiai, Mūsų pastogė*. Galima išskirti kelis pagrindinius autorių pastebėjimus „lietuviško sporto“ išeivijoje privalumus: 1) jaunimo būrimasis į lietuvišką aplinką ir auklėjimasis tautine dvasia; 2) čia užsimezgančios pažintys, kurios gali virsti į lietuviškų šeimų sukūrimą ar į galimybę sportininkui atrasti daugiau veiklos, susijusios su „lietuviškuoju reikalu“; 3) įvairūs skirtingų šalių ir kontinentų sportininkų vizitai stiprina ryšius tarp skirtingose šalyse ir skirtinguose žemynuose įsikūrusių lietuvių.

tų rezultatais. Ypač mėgta pabrėžti pastarųjų ryši su lietuviškomis bendruomenėmis ir lietuviškumu apskritai.

Vienas iš teksto apie sportą panaudojimo būdų buvo okupacijos priminimas ar raginimas tai daryti. Tai itin ryškėja leidiniuose, kuriuos leido organizacijos, turėjusios ryškiai vaduojamąjį pobūdį, tačiau ne tik juose. Tai, kad sportas kartais būdavo pasirenkamas šalia itin svarbių temų, rodo jo išaugusią svarbą: tekstai apie sportą galėjo būti lengvai panaudoti laikraščiuose ar žurnaluose rašančių organizacijų politinei kryptčiai paremti.

Straipsnius sporto tematika buvo galima panaudoti įvairioms socialinėms ir politinėms pažiūroms reikšti. Lietuvių spaudoje buvo prikišama, kaip komunistinei propagandai būdavo panaudojamos sportininkų pergalės TSRS, apskritai neretai kritikuojamas sportinių rezultatų sureikšminimas, nustumiantis į šoną tikslus, kuriems pasiekti sportas turėtų būti tik priemonė. Savo politines ir socialines pažiūras tekstuose apie sportą dažnai išsakė komunistiniai *Laisvė* ir *Vilnis*, sugebėję sportą panaudoti rasizmo, socialinės nelygybės reikalams, tarpukario Lietuvos kritikai ir LTSR aukštinimui. Iš esmės tai nuspėjama, tačiau kita vertus įnešė tam tikrų spalvų į bendrą su sportu susijusių tekstų masę. Jie pabrėžė rasinę klasinę nelygybę JAV sporte (pastebėjo skurdžių juodaodžių ir turtingesnių baltaodžių pasiskirstymą, nulemtą ekonominės padėties, tarp sporto šakų), kritikavo V. Gerulaitį, kai

jis turėjo žaisti su Pietų Afrikos (rasistinės valstybės su apartheido režimu) atstovu.

Tekstai, skatinę sportą kaip priemonę išlaikyti ir stiprinti lietuvių išeivijos bendrumenę, nebuvo itin gausūs, daugiau skelbti tokiuose itin į šį tikslą orientuotuose ir apie sportą rašiusiuose leidiniuose kaip *Pasaulio lietuvis*, *Tėviškės žiburiai*, *Mūsų pastogė*. Galima išskirti kelis pagrindinius autorių pastebėjimus: 1) jaunimo būrimasis į lietuvišką aplinką ir auklėjimasis tautine dvasia; 2) šioje terpėje užsimezgančios pažintys, kurios gali virsti į lietuviškų šeimų sukūrimą ar padėti sportininkui atrasti daugiau veiklos, susijusios su „lietuviškuoju reikalu“; 3) varžybos, į kurias suvažiuoja skirtingų kraštų lietuviai, stiprina ryšius tarp skirtingose šalyse gyvenančių lietuvių. Visgi būta pastebėjimo, kad sporto klubai savaime, be idealistinio užsiangažavimo, nebūtinai atneša reikiamos naudos.

Nuorodos

1. Valatkevičius P. Regbininkai iš Lietuvos nustebino britus. <http://www.tiesa.com/naujienos/7183/regbininkai-is-lietuvos-nusteb.html>
2. Hobsbawm E. *Kraštutinių amžių: trumpasis XX amžius, 1914–1991*, Vilnius: Mintis, 2000, p. 669.
3. Paminėtina pačių išeivių parašyta *Lietuvių išeivijos sportas* (red. K. Čerkeliūnas, P. Mickevičius, S. Krašauskas), Toronto: Šiaurės Amerikos lietuvių fizinio auklėjimo ir sporto sąjunga, 1986.
4. Senn A. E. *The Soviet Boycott of the 1984 Olympics: The Baltic Dimension, A Research Seminar in Black and White*, Kaunas: VDU leidykla, 2004, p. 150–156.
5. Marcinkevičiūtė M. *Valdas Adamkus – sporto žmogus*, Vilnius: Homo liber, 2011.
6. Adamkus V. *Likimo vardas – Lietuva*, Kaunas: Santara, 1997.
7. Butautas I., Čepaitienė R. Mus vienija alus ir pergalės? arba sportas ir lietuviškoji tapatybė, *Lietuvos istorijos studijos*, 2006, nr. 17, p. 97–112.
8. Hobsbawm E. *Nations and nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*, Cambridge: Cambridge University Press, 1994, p. 142–143.
9. V. Iš Žalgirių mūšių, *Pasaulio lietuvis*, 1986, nr. 1, p. 34.
10. Augustinavičius V. Sėkmingas turnyras, *Mūsų pastogė*, 1978, nr. 1–2, p. 7. Toliau šiame straipsnyje dėkojama šachmatininkui V. Patašiui turnyre „apgynus lietuvių vardą australų tarpe“.
11. Krepšinio karštligė Lietuvoje, *Akiračiai*, 1986, nr. 3, p. 14.
12. Kemežys K. „Žalgiris“ Australijos TV, *Mūsų pastogė*, 1986, nr. 16, p. 7.
13. Keturakis BR. Lietuva, išeivija ir olimpiniai žaidimai, *Draugas*, 1984, nr. 212, p. 4.
14. Butautas I., Čepaitienė R. Mus vienija alus ir pergalės? arba sportas ir lietuviškoji tapatybė, p. 103.

15. Laukaitis Ant. Edis Palubinskas geriausias, *Pasaulio lietuvis*, 1985, nr. 12, p. 21.
16. Laukaitis Ant. Andrius Svaldenis – vienas iš 40,000, *Pasaulio lietuvis*, 1984, nr. 12, p. 33.
17. Didžiojojamės Rautinšu..., *Pasaulio lietuvis*, 1987, nr. 3, p. 35.
18. Gerulaitis V. Australijoje, *Europos lietuvis*, 1977, nr. 44, p. 2. Ši žinia buvo paimta ir kiek „pagražintai“ pristatyta iš australiškės *Mūsų pastogės*. A. Laukaičiui, paklaustas apie savo planus, V. Gerulaitis be kita ko pridūrė: „Grįžus į namus, tuoj pat skrisiu į P. Ameriką ir Kalėdas gal praleisiu namuose, o gal ir vėl atvyksiu į būsimą didžiulį teniso turnyrą Melbourne. Tu sakei, kad ten bus pasaulinė lietuvių skautų stovykla, tai jei tik raščiau laiko, tai kaip senas skautas ją aplankyčiau“. Laukaitis A. Pasaulinė teniso žvaigždė Australijoje, *Mūsų pastogė*, 1997, nr. 43, p. 1–4.
19. Gold E. (vert. Vl. Butėnas). Žvaigždė iš pramonės miesto, lietuvių sportininko kelias į visos Amerikos garbę, *Draugas*, 1977, nr. 252, p. 3.
20. Lietuva džiaugiasi savo čempionais, *Laisvė*, 1980, nr. 34, p. 1.
21. Greimas A. J. Medžiaga sovietinio lietuvių fenomenologijai, *Darbas*, 1958, nr. 1, p. 10–12.
22. Help the Estonian, Latvian and Lithuanian People.
23. Keletas pvz.: More Balts in Sport, *Baltic News*, 1986, nr. 4, p. 8; Boosting Soviet's Olympics Victories, *Baltic News*, 1988, nr. 3, p. 8; Victories under False Colours, *Baltic News*, 1988, nr. 4, p. 8 ir t. t.
24. Lithuanian Victory in Moscow, *Baltic News*, 1987, nr. 2, p. 8. „In a hard-fought grand final, played off in Moscow last March, Žalgiris beat the elite Red Army team CSK and triggered off great jubulations in Russian-occupied Lithuania.“
25. „Lithuanians have been under a foreign rule since 1940, but prolonged oppression has not reduced their yearning for independence. At least, they could vent their feelings.“ *Ten pat*.
26. „For a brief moment, we had conquered the Russians.“ *Ten pat*.
27. Balts to the Rescue – Again, *Baltic News*, 1988, nr. 3, p. 8. „Since the capture of the three Baltic States, the Soviets have not allowed the Balts to field their own teams in international events. This is ironical because, in the days of freedom, Latvia won the European basketball championship in 1935, as Lithuania did in 1937 and 1939.“
28. Focus on Sabonis – Lithuanian not Russian, *ELTA information bulletin*, 1986, nr. 9, p. 15. „Most U. S. sports journalists and TV broadcasters still refer to Sabonis as „Russian“. This is patent nonsense. In the multi-national Soviet empire, Sabonis' name, language, culture and nationality are Lithuanian. (A letter and telephone call campaign to correct this confusion is in order!)“
29. Sabonio meistriškumas ir tautybė, *Eltos informacijos*, 1986, nr. 9, p. 5–6.
30. Kemežys K. „Žalgiris“ Australijos TV, *Mūsų pastogė*, 1984, nr. 16, p. 7.
31. Dvi olimpiados, *Tėviškės žiburiai*, 1984, nr. 32, p. 1.
32. J.G. (Girnius, Juozas). Antanas Paplauskas-Ramūnas, *Aidai*, 1974, nr. 6, p. 268–271. „Fizinio ugdymo galutinis tikslas sutampa su auklėjimo ir apamai gyvenimo galutiniu tikslu – tai viso žmogaus ir visos kūrinių suvienijimas su Dievu, visų dalykų atnaujinimas Jėzuje Kristuje, tai Dievo Karalystė.“
33. Apie olimpinis žaidimus, *Mūsų pastogė*, 1984, nr. 8, p. 2.
34. Butautas I., Čepaitienė R. *Ten pat*, p. 100.
35. Jonaitienė R. Antroji Laisvės Olimpiada, *Draugas*, 1984, nr. 94, p. 3.
36. Dvi olimpiados, *Tėviškės žiburiai*, 1984, nr. 32, p. 1.
37. R. Stebint olimpiadą..., *Laisvė*, 1984, nr. 31, p. 2.
38. Ilse, Lithuanian Plays Tennis With South-African, *Laisvė*, 1978, nr. 12, p. 6. „Too bad that a Lithuanian played with a South African while the whole world is protesting against the inhuman racist apartheid regime in that country.“

39. Buržuazinė Lietuva ir sporto olimpiada, *Laisvė*, 1985, nr. 3, p. 2.
40. Elektros gamintojų laisvalaikui, *Laisvė*, 1977, nr. 33, p. 5.
41. Būsimiems olimpiečiams, *Laisvė*, 1980, nr. 23.
42. Pastatė vandens sporto rūmus, *Laisvė*, 1980, nr. 16, p. 6.
43. Pvz., skaitykite Ūsaitė K. Raktas į lietuvių tęstinumą išeivijoje: diskusijos Kanados lietuvių savaitraštyje „Tėviškės žiburiai“ XX a. 7 dešimtmetyje, *Oikos*, 2011, nr. 1 (11), p. 55–66.
44. Grybauskas V. Krepšinininkų išvyka Australijon, *Lietuvių išeivijos sportas* (red. K. Čerke-liūnas, P. Mickevičius, S. Krašauskas), Toronto: Šiaurės Amerikos lietuvių fizinio auklėjimo ir sporto sąjunga, 1986, p. 423–431.
45. Adamkus A. *Likimo vardas – Lietuva*, 1997, Kaunas: Santara, p. 53.
46. TASPATS (R. Sidabras? Jam priklauso kitas straipsnelis tame pačiame p.), Sporto nuotrupos, *Mūsų pastogė*, 1978, nr. 4, p. 7.
47. Baltrūnas L. Išeivijos sportas ir fizinis auklėjimas, *Pasaulio lietuvis*, 1986, nr. 12, p. 31–32.
48. Baltrūnas L. Sportiniai apmąstymai, *Mūsų pastogė*, 1986, nr. 45, p. 7.
49. Urnevičius S. Laiškas redakcijai, Reprezentacijos klausimu, *Mūsų pastogė*, 1978, nr. 5, p. 6. Jau septintame numeryje į šį S. Urnevičiaus laišką atsakė kitas skaitytojas – L. Bungarda, kuris dėstė kiek kitokią nuomonę. Į Urnevičiaus abejonę dėl vieno Geelongo L.S.K. „Vyčio“ žaidėjo lietuviškumo, L. Bungarda atsakęs, kad šis jau dešimtmetį priklausęs klubui ir tuo didžiuojąsis. Lygino jį su kitu „grynakrauju“ lietuviu, kuris su dideliu triukšmu ir konfliktu išstojo iš klubo „Vytis“. L. Bungarda siūlė apsvarstyti, ar nederėtų penkerius ar dešimt metų lietuvišką sporto klubą atstovaujančiam kitataučiui leisti dalyvauti visose lietuvių sporto šventėse. Kaip pavyzdį siūlė pačią Australiją, į kurią atvykę amerikiečiai krepšinin-kai po poros metų gauną pilietybę ir atstovaują šalį. Bungarda L. *Mūsų pastogė*, 1978, nr. 7, p. 7. Kitame numeryje pasirodė kitas laiškas redakcijai. S. Skiparis siūlė šitaip spręsti šį klausimą: „pasitikrinti imigracijos departamente, ar virš minėto sportininko tėvai į Australiją atvyko kaip lietuviai. Jei taip, tai priimkime jį kaip tikrą lietuvi. Jeigu jie atvyko kaip kitos tautybės asmenys, reikalas savaime išsispren-džia. Skiparis S. *Mūsų pastogė*, nr. 8, 1978, p. 7. L. Bungardai vėliau atsakė ir diskusijos „kal-tinininkas“ S. Urnevičius, pripažindamas, kad atsidavę lietuviškam reikalui kitataučiai tu-rėtų būti apimti kvalifikacinio statuto, tačiau neišsižadėjo pažiūros, kad „reikėtų atskirti du dalyku, vietos sporto šventės ir Australijos lietuvių reprezentaciją Kanadoje. Kai vietos sporto švenčių dalyvių kvalifikacijos gali būti įvairiai interpretuojamos be skriaudos ir žalos bendram sporto sąjūdžiui, visos Australijos lietuvių reprezentantai siunčiami į užjūrius, į Pasaulio Lietuvių Olimpiadą, mano many-mu, turėtų būti tik neabejotini lietuviai arba tik lietuvių šeimų nariai“. Urnevičius S. *Mūsų pastogė*, 1978, nr. 10, p. 7.
50. (v. k.) Tarpusavio santykiai, *Mūsų pastogė*, 1978, nr. 45, p. 2. Anot autoriaus, neatsilikę čia ir Australijos lietuviai, kurie 1978 m. gausiai vyko į Pasaulio lietuvių dienas ir dalyvavo **Sporto žaidynėse**, Dainų šventėje, PLB Seime. V. Kazoko nuomone, „tas kaip tik stiprina lie-tuvių tarpusavio ryšius, atgaivina silpstančius ir priduoja naujo impulso ateičiai“.
51. (v. k.) Jaunimas ir bendruomenė, *Mūsų pas-togė*, 1980, nr. 8, p. 2.
52. D. E. Ar sportas jau toks bereikšmis?, *Tėviš-kės žiburiai*, 1984, nr. 24, p. 5.

SPORTS IN THE LITHUANIAN DIASPORA PRESS OF THE 1970S AND 1980S: IDEAS, POLITICS, AND NATIONAL IDENTITY

Sports always involved more than physical activity. Using periodicals published by Lithuanians who had emigrated to the West, I attempt to show what facets of meaning diaspora Lithuanians discovered in sports and how texts about athletic activities were used to convey significant ideas. Achievements by Lithuanians in sports stimulated feelings of pride in the hearts of many Lithuanians. It was customary to count the medals earned by Lithuanians fighting on behalf the Soviet flag and to emphasize the ties that famous athletes of Lithuanian descent had to the immigrant Lithuanian community. Articles

in diaspora Lithuanian newspapers about sports often expressed political ideas concerning Lithuania's occupation by the Soviet Union as well as criticism of the latter; whereas the smaller Communist press, even though it occasionally displayed local patriotism, most often criticized the United States and pre-war Lithuania. The mainstream diaspora press emphasized the fact that athletic organizations gave Lithuanians the opportunity to meet and visit each other even in distant continents and served as ways to foster ethnic identity and maintain the Lithuanian community.

Irena RAGAIŠIENĖ

Epistoliškumas ir egzilinės tapatybės raiška Alės Rūtos „Laiške jaunystei“

Alės Rūtos, gyvenusios Santa Monikoje, Kalifornijoje, ir itin produktyvios išeivijos rašytojos, netekome 2011 m. gruodžio 31 d. Jos mirtis metų sankirtoje tarsi simboliškai įprasmina daugiau nei šešis dešimtmečius ją lydėjusią gyvenimo sandūroje jauseną – tai, ką jau įprasta vadinti egziline tapatybe arba būsena, kai savivoką lemia horizontalia trajektorija įgyjamos imigracijos patirtys ir su gimtuoju kraštu siejamų, vertikalio trajektorija suvokiamų patirčių visuma¹. Alės Rūtos kūryboje retai galime įžvelgti egzilinės² tapatybės daugiaplaniškumą, hibridiškumą, fluidiškumą ar asimiliacijos procesų paskatintą tapatybės sintezę, kurią pabrėžia šiuolaikinė kritika³. Jos tekstuose vienareikšmiškai vyraujanti tėvynės ir jos likimo tema byloja apie ryškią vertikalio projekto tapatybės pajautą, kurią autorė įpynė į lietuvių egzilio literatūros tradiciją. Tačiau rašytojos kūrybos recepcija gana kontroversiška, neretai pasigendama kompleksiškesnės, lyties aspektą integruojančios kritinės perspektyvos. Aldona Ruseckaitė rašė: „Alės Rūtos požiūris į kritiką yra kaip ramaus, kilnaus, kultūringo žmogaus: „Juk žinot, kaip rašto žmogui būna: daugiau pylos negu paguodos.

Ne komplimento norisi, bet nors kokio pozityvesnio, pamokančio, pakeliančio žodžio“ (iš laiško J. Jankui, 1987 m.). „Kritika turėtų būti druska kūrybinei gyvybei palaikyti, o ne barstyt ant žaizdelių darant jas didesnes ir skausmingesnes“ (iš laiško S. Santvarui, 1969 m.)⁴.

Alė Rūta (tikr. Elena Nakaitė-Arbienė) gimė 1915 m. Petrograde, po Pirmojo pasaulinio karo jos šeima grįžo į Lietuvą, įsikūrė Rokiškio krašte⁵, kurio žemė ir žmonės neabejotinai virto dažniausiu jos kūrinių vaizduojamuoju objektu. Apie savo ryšį su gimtine rašytoja sakė: „Visų mano knygų alfa ir omega – nostalgija. Gimtinė. Kaimas, kur užaugau. Rytų Aukštaitijos kaimas, kuriame žmonės gal ir buvo skurdūs, bet dažniausiai sveiki siela. Kur tikėjimas, darbo meilė, šventės ir savi papročiai gaivino, guodė ir mus į gyvenimą vedė tiesiu keliu...“⁶

Pasak Alinos Staknienės, Alė Rūta – „labai produktyvi realistinio braižo rašytoja, pasirodžiusi keliuose žanruose. Plačiausiai pasireiškė stambiojoje prozoje, įvairios tematikos buitiniiais romanais“⁷. Iš per trisdešimties autorės kūrinių didžiausio pripažinimo sulaukė Draugo premija apdovanoti romanai

Trumpa diena (1955), *Pirmieji svetur* (1984)⁸, kiti premijuoti romanai *Kelias į kairę* (1964)⁹, Lietuvos rašytojų draugijos premiją gavo romanas *Vargingos tėvynės vaikai* (2000)¹⁰. Alė Rūta taip apibūdina savo kūrybos kelią:

„Rašinėjau nuo gimnazijos Rokišky laikų (baigiau ją 1934 m.). Išėjusi Klaipėdos pedagoginio instituto kursą (po vienerių metų literatūros studijų Kauno Vytauto Didžiojo universitete), nuo 1937 m. mokytojavau. Po poros metų pavyko persikelti į Vilnių, tęsiau mokytojaudama literatūros studijas vakarais Vilniaus universitete (baigiau 1943 m.). Periodikoje spausdinau eilėraščius, parašiau libretą „Žiogas ir skruzdės“ [...] Ne savo noru pasitraukiau iš Tėvynės. Trumpai studijavau Vienos (Austrijos) universitete. Gyvenau pietinėj Vokietijoje; tuo laiku išleidau dvi knygeles: „Be tavęs“ (eilėraščiai, 1946) ir „Likimo keliu“ (novelės, 1947). Nuo poezijos kryptau į beletristiką. Skačiau vokiečių ir prancūzų kalbomis; ypač darė man įtaką Gustavė'as Flaubert'as. Studijuodama išverčiau į lietuvių kalbą jo romaną „Madame Bovary“ [...] Amerikoje auginau šeimą, dirbau, atliekamu laiku rašiau. [...] Turiu per dvidešimt išleistų knygų, dauguma – romanai. Estetines pažiūras brandinau iš lėto, bendraudama, skaitydama, mąstydama ir... rašydama. Kūrybinis variklis – gimtoji žemė, mūsų tautos istorija, nostalgia, vienumos jausmas svetimame krašte.“¹²

Šiuos kūrybą kurstančius dėmenis, retrospektyviai apžvelgdama savo gyvenimą, Alė Rūta atskleidžia ir *Laiške jaunystei* (1977)¹³, introspektyvioje refleksijoje apie jaunystės drauges, šeimos ir tautos likimą, tradicinių tautos vertybių kaitą. *Aiduose* (1978) pateiktoje, 1977-aisiais išėjusioje išleistoje lietuvių literatūros apžvalgoje kūrinys priskiriamas „jaunystės prisiminimų“ žanrui¹⁴. Atsiminimai tapatinami su autobiografinio rašymo formomis – tokiais kaip autobiografija, biografija, laiškai, dienoraščiai; jos šiuolaikinėje kritikoje apibrėžiamos „pasakojimo

apie save“ (ang. *life-writing*) terminu. Pasak S. Smith ir D. Watson, traktuojant visas autobiografinio rašymo formas kaip pasakojimo apie save žanrą, išnyksta kelis šimtmečius vyravusi dvilypė priešprieša, pagrįsta takoskyra tarp tradiciškai suvokiamos autobiografijos kaip autorefentiško ir savirefeksiško naratyvo, kai pirmu asmeniu retrospektyviai perteikiamas žymaus žmogaus gyvenimas, kuris galėtų būti sektinas pavyzdys kitiems, ir kitų autobiografinio rašymo formų, kaip antai dienoraščių, laiškų, įvykių liudytojų pasakojimų, esė, autoetnografinio pasakojimo ir naujų atsiradusių elektroninių autobiografijos formų, pvz., tinklaraščiai ir elektroniniai laiškai. Rašymas apie save, kaip žanrinę autobiografinio rašymo įvairovę atspindintis ir vienijantis terminas, siejamas su atsiradusia postmodernizmo ir poststruktūralizmo kritika ir iš to kylančia universalumo bei autonomiško individo kritika, tapatybės savikūros fikcionalumo, atminties ir laiko, erdvės, asmeninės patirties daugiaplaniškumo autobiografiniame naratyve akcentavimu¹⁵. Tokia kritine nuostata siekiama panaikinti hierarchines sanklodus, t. y. suteikti vienodą statusą visoms autobiografinio rašymo formoms ir atkreipti dėmesį į žanrų hibridizaciją. Vertinant tradicinėmis apibrėžtimis, cituojant K. Bartkienę, „memuarai ir autobiografija ne tik artimai susiję, bet ir dažnai painiojami žanrai. Memuaruose daug vietos skiriama vietovių ir išorinių įvykių aprašymui, atsiminimų autorius dažniausiai yra aprašomų įvykių dalyvis arba stebėtojas ir pagrindinis jo tikslas yra apibūdinti arba interpretuoti įvykius. Tuo tarpu autobiografijos centre atsideria asmuo ir jo gyvenimas“¹⁶.

Knygos *Laiškas jaunystei* žanrinę paantraštę *beletristika* parodo santykio tarp realybės, fikcijos ir atminties kompleksiskumą¹⁷. Viena vertus, pabrėžiama literatūrinio diskurso įtaka praeities įvykių atkūrimo tikslumui. Kita vertus, aprašydama asmeni-

nius ir tautos išgyvenimus bei perteikdama tuos įvykius lėmusias aplinkybes, egzilyje atsidūrusi rašytoja dažnai turėjo pasikliauti tik asmenine pajauta ar šykščia subjektyvia informacija, todėl atsiminimų knygos ji neatpatina su dokumentiniu žanru, o veikiau priskiria literatūrinių memuarų žanrui¹⁸, tuo tarpu tiek žanrinės knygos asociacijos, tiek epistoliškumo konotacija, implikuojama kūrinio pavadinime, remiantis Genette'o trans-tekstualumo teorija, veikia kaip peritekstas, suponuojantis teksto recepciją¹⁹.

Straipsnio **tikslas** – aptarti tapatybės raišką, tautos ir tėvynainių istorijos interpretaciją Alės Rūtos prisiminimų knygoje *Laiškas jaunystei*, analizuojant laiško semantiką egzilio kontekste, epistolinio žanro apibrėžčių pokyčius ir šiai raidai priskiriamų reikšmių aspektus. Analizė grindžiama epistoliškumo reikšmės grožinėje literatūroje teorinėmis įžvalgomis ir laiško kaip autobiografijos formos kritika.

Epistoliškumas, autobiografiškumas, tapatybė – teorinės apibrėžtys

Pasak L. H. Forsyth, epistoliškumo sąvoka parodo rašymo formas, kai literatūros kūrinio reikšmė kuriama naudojantis laiško forma, balansuojančia ant nuolat kintančios ribos tarp „tikro“ laiško ir „fiktyvaus“ epistoline forma konstruojamo naratyvo, kuriame dėmesys sutelkiamas į asmeninę refleksiją, o ne į veiksmą. Tradiciškai epistoliniame naratyve dominavo asmeninės, meilės temos, traktuojamos sentimentaliai, ironiškai, satyriškai, didaktiškai; pastebima, kad aptariama politinė ir socialinė kultūrinė tematika. Nors epistolinis rašymas būdingesnis moterims, laišką rašanti moteris, kaip literatūrinis personažas, iki XVIII a. vyraavo vyrų rašytojų kūrinuose. Tai ypač išryškėjo XVI–II a. suklestėjus epistoliniam romanui, dažnai vaizduojančiam nuo nelaimingos meilės

kenčiančias moteris, laišku siekiančias atskleisti savo jausmus adresatui, dažniausiai skaudžius vidinius išgyvenimus sukeliančiam meilės objektui. Kaip tokių romanų pavyzdžiai minimi S. Ričardsono *Klarisa* (*Clarissa: Or the History of a Young Lady*, 1747), Ž. Ž. Ruso *Julija, arba Naujoji Eloiza* (*Julie ou la nouvelle Héloïse*, 1761), G. de Guillerague'o *Portugalų vienuolės laiškai* (*Letters of a Portuguese Nun*, 1669). Forsyth pastebi, kad XX a. atsiranda naujų epistolinio naratyvo formų, kuriomis ryškiai asmeninami charakteriai, laiškuose aprašomi pergyvenimai ir vidiniai konfliktai, atskleidžiamas kompleksiškas individų ir įvairių visuomenės grupių santykis, jausmo ir sąmonės santykis ir lingvistinės šių santykių išraiškos. Tiek laiško, tiek traagiškai traktuojamo privataus diskurso skverbimasis į literatūrą, viešąjį diskursą, leidžia atskleisti hegemoninių grupių atžvilgiu skirtingose pozicijose esančių subjektų formavimosi sąlygas ir atspindėti jų subjektyvumus²⁰.

Anot knygos *Epistoliškumo formų interpretacija* (ang. *Epistolarity: Approaches to Form*) autorės Janet G. Altman, šiuolaikinė kritika vis dažniau atsigręžia į laišką kaip naratyvinį mediumą ir meninės raiškos formą. Formos aspektu jai būdinga vienas arba daugiau laiškų rašančių charakterių ir šių laiškų adresatų, kurių regėjimo taškai orientuoja į naratyvinę perspektyvą. Teigiama, kad laiško, kaip naratyvinio instrumento, panaudojimas grožinėje literatūroje neišvengiamai „išryškina tam tikrus epistoliniam žanrui būdingus tematinis aspektus, lemia siužeto posūkių, charakterių tipažus, kuria pasitikėjimą ir konfidencialumą suponuojančias situacijas, plėtojamas per adresanto ir adresato prailgintą dialogą primenančią susirašinėjimą, kuris sustiprina dabarties ir dramatiškumo pojūtį. Tai suteikia epistoliniam pasakojimui struktūrinį neapibrėžtumą, tam tikrą fragmentiškumą, padaro pasakojimo pabaigą atviresnę, o pasakojimą polivalentišką“²¹.

Į laišką atsigręžta ne tik epistolinio pasakojimo, bet ir autobiografijos kritikoje. Devintajame dešimtmetyje, išaugus domėjimuisi autobiografijos žanru, naujai buvo pažvelgta į autobiografijos apibrėžtį. Tradiciškai autobiografija buvo suvokiama kaip autorefentiškas ir savirefeksiškas naratyvas, kai pirmu asmeniu retrospektyviai perteikiamas žymaus žmogaus gyvenimas²². Pasak vieno pirmųjų autobiografijos teoretikų D. Mischo (1950), autobiografijos objektas – iškili epochos ar laikotarpio asmenybė, savo darbais liudijančios pasiektus tikslus, kurių įgyvendinimas neatsiejamas nuo vyraujančių atitinkamo meto idėjų ir idealų²³. Panaši autobiografijos sąvoka, siejama su autonomiško subjekto samprata, iliustruojama ir vieno iš autobiografijos studijų pirtako Georgesio Gusdorfo (1956) nuostatoje, kad žmogus, rašantis autobiografiją, mato save kaip naratyvizuotą autobiografijos subjektą, o autobiografijos rašymo tikslas – pasitelkus tekstą atkurti subjekto vientisumą retrospektyviu naratyvu sujungiant decentruoto subjekto fragmentus. Reikia pabrėžti, kad Gusdorfas buvo vienas pirmųjų kritikų, traktavusių autobiografinį faktą (realią autobiografijos rašytojo patirtį) ir to fakto atpasakojimą biografijoje kaip du atskirus ir galimai nesusijusius dalykus. Jis taip pat pabrėžė skirtumą tarp rašančiojo subjekto, autobiografijos autoriaus ir autobiografijos subjekto, tuo išryškindamas ne autobiografijos, biografinių faktų tikslumo, reikšmę, bet autobiografijos kaip teksto estetinės funkcijos svarbą, pabrėždamas jos glaudų ryšį su tapatybės samprata. Gusdorfas tikėjo decentruotos, fragmentiškos, išskaidytos asmenybės idėja ir manė: autobiografija, konstruojama chronologišku pirmojo asmens pasakojimu, gali atkurti laiko tėkmėje išsibarsčiusios tapatybės vientisumą²⁴.

M. E. Goozé atkreipė dėmesį, kad Gusdorfas akcentuoja ryšį tarp tapatybės sampratos ir autobiografinio rašymo formos. Ji sako, kad

chronologiškai plėtojamos savikūros istorijos kaip nepertraukiamo vyksmo tapatinimas su galimybe atkurti autobiografinio subjekto vientisumą paaiškina, kodėl fragmentiškumą implikuojantys žanrai, kaip antai laiškai, dienoraščiai ir netgi kai kurie memuarai, nebuvo tradiciškai priskiriami autobiografijos žanrui, nors ne vieną amžių būtent tokios formos vyravo moterų autobiografinio rašymo tradicijoje. Kritikė teigia, kad feministinėje autobiografijos kritikoje išskiriama tapatybės fragmentiškumo tema, glaudžiai siejama su tapatybės savikūros laisvę ribojančiais veiksniais, kurie ištisus šimtmečius neleido moterims tapti svarbiomis visuomenės ir politikos asmenybėmis. Į dominuojančios ideologijos propaguojamus tikslus orientuotos tapatybės interpretacija, ypač jei ji pagrįsta Švietėjiškojo laikotarpio subjekto samprata, numato teleologiškai orientuotą autobiografijos struktūrą, tuo tarpu moterų gyvenimo ypatumai, jų asmenybės fragmentacijos specifika šeimos išipareigojimų ir kūrybai reikalingo laiko aspektu bei vaidmenų gausybės atžvilgiu dažniausiai skatino rinktis laišką, dienoraštį ir kitas fragmentiškumą įkūnijančias autobiografinio rašymo formas²⁵.

Taip pat pabrėžiama, kad moterys, rašydamos apie save, siekia perteikti ir įprasminti savo kasdienio gyvenimo patirtis: tekstas sukuria tapatybę ir taip leidžia pajusti santykį su savimi ir realiu ar numanomu skaitytoju. Pasak Margo Culley, kitaip nei autobiografiniuose vyrų tekstuose, kuriais siekiama kažką įrodyti ar įtikinti, autobiografiniuose moterų tekstuose siekiama dialogo ir būtent dialogas – dažnai įsivaizduojamas – traktuojamas kaip tapatybės savikūrą lemiantis veiksnys²⁶. Tokią moterų autobiografinio rašymo formą, kaip teigė ir Domna Stanton, lemia nuostata: moteris dažniausiai vaizduojama santykyje su kitu ar kita, todėl apibūdindama save ji remiasi santykiu su kitais²⁷.

Laiškas yra viena iš dialogų ir santykių su kitais įkūnijančių formų. Katherine Good-

man rašo, kad laiškas kaip biografijos forma iškilo XVIII a., kai veikiamą Švietimo epochos idėjų buvo pabrėžiama individualumas ir harmoninga tvirta tapatybė. Šiuo laikotarpiu suklestėjusį epistolinį romaną, dažniausiai vaizduojantį moters gyvenimą, skaitytojas pagal to meto realizmo konvencijas priimdavo kaip tikrą. Tai paskatino moteris ir autobiografiją rašyti laiško forma ir taip perteikti ryšį su realiu ar įsivaizduojamu skaitytoju; tokia žanrine variacija buvo akcentuojamas tapatybės daugialypiškumas ir pastangos išspręsti vidinius konfliktus. Neretai pasinaudojama glaudžiu laiško ir epistolinio romano ryšiu, siekiant atkreipti dėmesį į autobiografinio subjekto autentiškumo problemą bei pabrėžti epistolinės autobiografijos fikcionalumą²⁸.

Debora Kaplan teigia, kad moterų laiškuose atsispindi kultūrinė identifikacija tarp laiško autorės ir skaitytojos. Šiame santykiuje rezignuojamos dominuojančioje kultūroje egzistuojančios moteriškumo apibrėžtys, sukuriamas bendruomeniškumo jausmas, taip įteisinamas moteriškosios kultūros egzistavimas, akcentuojamas lygiavertis jos santykis su patriarchaline kultūra²⁹.

Asmeniniai laišakai, anot Carolyn Steedman ir kitų autorių³⁰, kaip atskirų tekstų visuma konstruoja autobiografinį naratyvą, jame adresato ir adresanto komunikacijos intersubjektyvumo paženklintoje erdvėje vyksta daugialypės tapatybės savikūra. Skirtingai nei kanoniniame (auto)biografiniame naratyve su tiesine pasakojimo gija, kai pabaigoje vienaprasmiškai pabrėžiami pasiekti tikslai ir sėkminga saviraiška, epistolinio ar epistolinį žanrą implikuojančio pasakojimo gijos dažnai lieka „neišrištos“, jas jungia fluidiškos tapatybės naratyvizacija. Autobiografinės kritikos požiūriu laišką, kaip autobiografinio rašymo formą, renkasi kūrėjai, kurie tradicinį (kanoninį) autobiografinį pasakojimą suvokia kaip norminį ir neatitinkantį jų tapatybės savivokos³¹.

Sidonie Smith ir Julia Watson teigia, kad, kaip rašančio subjekto asmeninės jausenos išraiška ir kaip viešasis diskursas, laiškas funkcioja kaip informacijos perdavimo priemonė, terpė, kurioje įtvirtinamos arba kvestionuojamos socialinės normos, aptariamai asmeniniai žmonių santykiai, neretai perteikiami „paradoksaliaje formalaus ir intymaus diskursų sandūroje“³². Autorės taip pat atkreipia dėmesį į glaudų laiško turinio ir formos ryšį, kurį suponuoja kultūriškai determinuota laiško rašymo stilistika. Kaip pagrindiniai stilistiniai aspektai išskiriami mandagumo formų semantika ir informacijos laiške perteikimo būdai bei šių aspektų konotacijos, atspindinčios ideologines kultūros nuostatas lyties, tautybės, klasės ir etniškumo atžvilgiu³³.

Toliau bus analizuojamos epistoliškumo apraiškos Alės Rūtos *Laiške jaunystei*, analizuojant atsiminimų autorės tapatybės raidą ir jos santykį su aprašomais įvykiais ir jų dalyviais.

Epistoliškumas Alės Rūtos *Laiške jaunystei* ir egzilinis kontekstas

Laiško funkcijas ir semantiką išsivijęs diskurse tyrinėjo Ormas Overlandas, Solveiga Zempel, Kathleen A. DeHaan ir kiti autoriai. Teigiama, kad imigrantų laiškuose atsispindi platus patirčių spektras, įskaitant gyvenimo paribyje jausmą, ir diasporinės tapatybės raidą³⁴. Pasak DeHaan, „tokie laišakai priskirtini performatyviui diskursui, retorinė jų funkcija siejama su ryšiu su prarasta šeima ir tėvyne palaikymu, imigracijos priežasčių ir pasekmių aptarimu, kintančios tapatybės artikuliacija“³⁵. Neretai tokie laišakai rašomi šeimoms nariams siekiant parodyti solidarumą su likusiais gimtinėje arba išreiškiant ketinimą padėti jiems emigruoti iš gimtinės, esančios dažnai nepalankioje ekonominėje arba politinėje situacijoje, ir įsikurti emigracijoje³⁶.

Lietuvių emigracijos kontekste toks turinys galėjo būti būdingas pirmosios bangos emigrantų laiškuose. Antroji emigrantų banga kurį laiką neturėjo jokio ryšio su prarasta šeima ir artimaisiais, o atsiradus galimybei susisiekti, bet koks ryšys buvo cenzūruojamas. Tokius kontekstinius aspektus galime išžvelgti ir Alės Rūtos *Laiško jaunystei* prologe:

„Kai po daugelio metų gavau Tavo atsargų laišką, supratau, kad atvirai niekad, o niekad į panemunių negalėsiu atrašyti, išsakyti ir išklausti, kas taip slegia, ar kas džiugina ir duoda vilties. Pavojinga, nes Tu ir tą mažytę laisvę vėl gali prarasti.

Tada atėjo noras rašyti šį prailgintą laišką, kurį norėčiau padaryti ne vien žodžiais o ir jausmu, prisiskverbiančiu pro užtvaras ir tikrinimus.

Saldus jausmas pirmosios jaunystės prisiminimų ir, kaip iš klevo sulos, šiek tiek maistingų sulčių.

Neišsiunčiamų Tau žodžių ryšiu, tuo sąmonės ir sapnų skaudžiu piešiniu, mėginau atgailoti už nutrūkusią gyvą draugystę su Tavim, su kitais, su savo kraštu.“³⁷

Santykių su įsivaizduojamu adresatu jaučiama tai, ką Valteris Bendžaminas pavadino „optine pasąmone“, t. y. tai, ko negalima pavaizduoti, nors būtent šitai sudaro pasakojamų prisiminimų esmę³⁸. Prisiminimai susipina su nerimu dėl prarasto gimtojo krašto ir žmonių likimų. Tema plėtojama per refleksiją apie prarastus, egzilinės tapatybės tolesnei raidai labai svarbius ryšius su artimaisiais. Tai, kad *Laiške jaunystei* tik užsimenama apie retus laiškus, gautus iš jaunystės draugų, ir sakoma, jog iš Lietuvos šykšti informacija pasiekia dažniausiai tik atsitiktinai, epistoline forma rašomas įsivaizduojamas dialogas tik dar labiau sustiprina Tėvynės, artimųjų ilgesio ir praradimo temą.

Alės Rūtos bandymas išreikšti šį ilgėsį ir jo įtaką egzilinės tapatybės sklaidai *Laiške jaunystei* nebuvo palankiai įvertintas kritikų. Alina Staknienė šį kūrinį priskiria „smulkia-

jai prozai“ ir teigia, kad šiame žanre Alė Rūta „aprašo tą, ką mato, dažnai su nostalgijos ir sentimentalumo doze“³⁹. Vytautas Kubilius *Laiške jaunystei*, kaip ir kituose Alės Rūtos prozos kūriniuose, išvelgia svyravimą „nuo kritiško aplinkos stebėjimo iki suidealinto moters tipo“⁴⁰. Teigiama, kad ši proza „praplėtė lengvo pasiskaitymo beletristiką naujais pažinimo aspektais ir jaukia vaizdų slinktimi“⁴⁰.

Gal būtų per daug vienareikšmiška teigti, kad šiuose vertinimuose galima išžvelgti literatūros tradicijos kanoniškumą formuojančių veiksmų⁴¹ – tai galėtų būti išsamesnių diskusijų objektas, tačiau norėtusi atkreipti dėmesį, kad literatūros kritikoje jau buvo sakyta apie dažnai patriarchalinį, hierarchizuotą žvilgsnį į Alės Rūtos kūrybą⁴².

Lyties dėmens požiūriu laiško formos pasirinkimą autobiografinio pobūdžio tekstui galėtų paaiškinti Carolyn Heilbrun teiginys, kad jau ir gerokai įpusėjus XX a. moterys savo autobiografijose vengė prisipažinti savo tikrųjų jausmų, lūkesčių ar pasiekimų, o dienoraščiuose ir laiškuose buvo atviresnes⁴³. Vertinant *Laiško jaunystei* stiliaus ir žanro ypatybes, reikia įvertinti kūrinio kontekstą. Tam reikėtų prisiminti J. Altman aprašomas galimas epistolinio žanro reikšmes pasakojime:

„Laiškas funkcionuoja kaip jungiamoji grandis tarp dviejų per atstumą atsidūrusių taškų, siuntėjo ir gavėjo, laiško autorius gali labiau akcentuoti laišką, kaip juos jungiantį tiltą, arba laišką, kaip juos atskiriantį atstumą. Laiško forma dėl implikuojamos išsiskyrimo ir imituojamo susitikimo ar susitaikymo tematikos dažnai pasirenkama komunikacijos tarp artimų ar meilės santykiais susietų žmonių pasakojimui perteikti. Iš ilgesio imtis plunksnos skatina nebuvimo ir buvimo ryšio suvokimas ir laiško kaip komunikacijos mediu tapatinimas su adresato buvimu ir nebuvimu. [...] Taigi laiškas veikia kaip komunikacijos grandinė, kurios fizinis pavidalas keičiasi ir priklauso nuo išorėje veikiančių ir į laišką projektuojamų sentimentalumo galių.“⁴⁴

Tokia epistoliškumo interpretacija lyg įteisina arba pateisina nostalgisko sentimentalumo nuotaikas, be kurių – kaip ir kituose Alės Rūtos kūrinuose – kartais neapsieinama ir *Laiške jaunystei*. Šiame liūdno refleksijos persmelkta tekste bandoma atkurti ir prarastus paneminius, ir pirmąją meilę primenantį Vilnių, ir suprasti lietuviškos moters moteriškumą, kurį įkūnija Alės Rūtos vaizduojamos draugės. Aprašydama jų likimus, autorė atskleidžia požiūrį į moters vaidmenį socialinėje ir asmeninėje plotmėje. Tai iliustruoja Deboros Kaplan teiginį, kad moterų laiškuose dažnai nagrinėjamos moteriškumo normos⁴⁵. Alė Rūta traktuoja tradicinį moteriškumą, apsiribojimą namų sfera ir motinyste kaip „nesudėtingą moteriškumą“⁴⁶, o išsilavinimą, kūrybą, bendravimą su pasaulėvoką praturtinančiais žmonėmis pateikia kaip svarbiausią savęs įprasminimą⁴⁷. Moters saviraiškos samprata neapsiriboja tradiciniais lyčių vaidmenimis – tai akivaizdu jau gimnazisčių pokalbiuose, pavyzdžiui, aprašant atostogas pas pasiturinčios draugės Bronės tėvus:

„... giminėms ir svečiams prie alučio užiant, abi, pasislėpusios tolimiausiam sodo kampe, svajojom savo ateitį...“

Ką, gimnaziją baigusios, studijuosim, kokius draugus turėsime, už ko ištėkėsime, kokias šeimas...“⁴⁸

Bendravimas su vaikystės draugėmis atskleidžia socialinę ir asmeninę elgseną formuojančių diskursų įtaką moteriškumo sampratai viešojoje ir privačiojoje sferose, saviraiškos ypatybes. Prisimenama, kad:

„Viešojoje vietoj susitikę mes tik juokdavomės. Krizendavom, kvatodavom – tiek buvo įspūdžių, ir taip linksma!.. O kai vienos, ne viešai, ne prie kitų draugių, imdavom kalbėtis rimčiau... Pasijusdavom ne vien mokinės esą, o ir mąstančios, inteligentiškos būtybės...“⁴⁹

Jaunystės draugės viena kitai rašydavo laiškus ir dalydavosi vidinėmis jausenomis, požiūriais:

„Atostogų metu pasikeisdavom laiškeliais. Aprašydavom savo kasdieninius įspūdžius, cituodavom dainuojamas dainas ir deklamuojamus eilėraščius, kurių abi daug mokėjom. Savaip nuvaizduodavom namiškių vargelius ir džiaugsmus; be daugelio žodžių, su kažkokiu slaptu jausmu apie viską, kurį tik mudvi suprasdavom. Pasigedavom betarpių, žodinių pasikalbėjimų; pasiilgdavom – būti drauge ir kalbėtis. Atrodydavo, štai – yra pasaulys viena siela, kuri tave supranta...“⁵⁰

Debora Kaplan teigia: laiškas kaip verbalinės komunikacijos forma sukuria iliuziją, kad vyksta realus adresato ir adresanto bendravimas, o laiško turinį lemia kontekstas. Epistolinė forma perteikiama informacija taip pat kuria kontekstą, t. y. diskursą, kuris reguliuoja ir kuriame plėtojamos epistoliniame susirašinėjime dalyvaujančiųjų tapatybės⁵¹. Pasak Kaplan, moterų laiškuose svarbų vaidmenį vaidina kultūrinė identifikacija tarp laiško autorės ir skaitytojos, todėl laiškas padeda sukurti ir (arba) įtvirtinti bendruomeniškumo jausmą tarp adresanto ir adresato⁵². Taigi, draugės rašomus laiškus *Laiške jaunystei* būtų galima vertinti kaip pastangas atkurti ryšius, kuriais buvo pagrįstas teksto subjekto tapatumas tiek asmeninėje, tiek kultūrinėje istorinėje plotmėje. Kita vertus, knygos autorę pasiekusios draugų, likusių Lietuvoje, nuotraukos materializuoja laiko tėkmės poveikį tapatybei, todėl neišvengiamai komplikuoja adresantės tapatybės savivoką individualumo ir identifikavimosi su grupe atvilgiu:

„Tavo draugė Felicija parodė nuotrauką: būrys toje sukakties šventėje dalyvavusių. – Aš tik Tave vieną tame būryje atpažinau. Kas ten tokie kiti? Niekad, rodos, nematyti, apys-tambiai seneliai... Sudžiūvusios arba aptukusios pagyvenusios moterys... Nė vieno jų vardų nebeprisimenu... O anuomet kasdien matydavau per du metus tais pačiais koridoriais ir tais pačiais takais vaikščiodavom... Ir Tavo draugė, kuri su jais vienuose suoluose sėdėjo, nebeatpažįsta tų laiko išplautų

žmonių. Ar jūs beatpažintumėt mus? Dvasiniai, – taip! Atpažinot. Parodė man Felicija (Laimingoji) jums nusiųstus pasveikinimo žodžius. Sako, jūs skaitėt ir verkėt. Siela sielą atpažįsta, nors kūnai pasikeičia, nors veidai atmintin nutolsta...“⁵³

Sakinyje „Ar jūs beatpažintumėt mus?“ adresanto ir adresato ryšys, išreikštas „jūs“ ir „mus“ subjektinėmis pozicijomis, atskleidžia mėginimą laišku sujungti esaties polius, kuriuose sutelkta praeities būties samprata ir dabarties savivoka skleidžiama per „mes“ ir „jūs“ kategorijas. Įsivaizduojamame dialoge su tėvynainiais išryškėja kultūros dėmuo, žymintis rašančio subjekto tapatybės kaitą: pasikeitusios draugų išvaizdos vertinime galima įžvelgti tam tikrą atstumą, gal naujojo pasaulio kultūros ir vertybių poveikį⁵⁴. Dvasinio ryšio tarp tėvynainių akcentavimas išryškina, kad dominuoja vertikalčiai suvokiamas nostalgijos inspiruotas identifikavimasis su gimtąja kultūra ir jos žmonėmis, tačiau šiame adresanto santykiuose su adresatu šmėkštelė kultūrinės atskirties, nusivylimo nuojauta, kuri virsta dažna tema grįžimo į tėvynę naratyvuose, kai tėvynės idealizavimą ima užgožti materialijų realiųjų svetimumas⁵⁵.

Tiek gimtojo krašto žmonės, tiek papročiai kartais perteikiami idealizuoti, ypač vaizduojant gimtąjį Rūdžių kaimą ir jo žmones. Į gimtąjį kaimą kreipiamasi kaip į suasmenintą adresatą, kuris susipina su kreipimusi į visus tėvynės netektį išgyvenčius tėvynainius:

„Aš tave visą gyvenimą mylėjau...“

Pasąmonės žodžiai, gal tūkstantį kelintą kartą tėviškę sapnuojant.

Mano jaunų dienų takeliai, tėvų ūkis, žaliuojantis Rūdžių kaime... Brangiausia vieta pasauly. Nes ten praėjo besistiebianči vaikystė, bežydynti jaunystė. Tenai nedrąsūs troškimai ir sapnai išsiskleidė, išbujojo į darbus ir darbelius, pripildė gyvenimą. Kiekvienam vaikystės vietos – lemiama įtakingos. Man – Rūdžiai, gal tau – Rokiškis, gal kitam – Kaunas ar Šiauliai...“⁵⁶

Vietos ir tapatybės ryšiui teikiama reikšmė primena D. B. Walker teiginį, kad „pasakojimuose apie išvietintos tapatybės kaitą atmintyje atgaminta vieta padeda atkurti tapatybės tęstinumo pojūtį“. Walker pabrėžia: atminties lokalizavimas konkrečioje fiziškai ir kultūriškai apibrėžtoje vietoje yra esminis tapatybę konstruojantis faktorius⁵⁷. *Laiške jaunystei* vietos ir kultūros santykis dėliojamas iš prisiminimų apie kaimo sodybas, kaimiečių, giminaičių, šeimos, jaunimo bendravimą, šventadienio papročius, talkas, gimnazistų ir studentų gyvenimą, buitines sąlygas. Šie socialiniai ir etnokultūriniai aspektai lyginami su papročiais Amerikoje, tapusioje prieglobsčiu ir naujaisiais namais:

„Ten kaimynai nevaikščiojo vienas pas kitą kavutei ar su Gimimo dienos dovanomis. Ten buvo gamta, darbas ir tylą. Tik didesnėmis šventėmis, tik svarbesnių įvykių pastūmėti, sueidavo pas vienas kitą ar į krūvą. Sunkių darbų laikmetį užbaigę, kartais prapliupdavo sutartine daina ir šio vakarą. Jei ne darbymetis, jei nemažai judraus jaunimo, ir kas sekmadienį suskambėdavo tarp tylių medžių armonika ar daina...“⁵⁸

Palyginime išryškėja egzilinės tapatybės dualumas: autorė įvardija savo tapatybę per „aš, mes“ ir „kitas“ kategorijas. Tokia tapatybės išraiška parodo santykį su savimi, gimtine ir naująja aplinka. Santykis su naująja aplinka ir šio santykio inspiruota savivoka, anot Salmano Rushdie, Alenos Heitlinger ir kt. egzodo teoretikų, dažnai perteikiama kaip binarinė „mes“ ir „jie“ išraiška⁵⁹. Palyginimui – kaip jau minėta – panaši dualumą implikuojanti išraiška Alės Rūtos tekste vartojama ir aprašant santykį su Lietuvoje likusiais jaunystės draugais, reflektuojamą žvelgiant į jaunystės draugų nuotrauką. Tokia dualistinė egzilinės tapatybės artikuliacija – ir tapatinimasis su prarastąja ir dabarties aplinka, ir savo skirtybės pripažinimas – yra tipiška egzilinė patirtis ir egzilinės tapatybės būtis⁶⁰.

Kita vertus, emigrantų laiškuose pastebima, kad asmeninės tapatybės sampratoje

dominuoja susitelkimas ne į save, o į ryšius su kitais ir tų ryšių lokalizacija vietos, laiko, socialinių politinių aplinkybių požiūriu⁶¹. *Laiške jaunystei* memuarų žanrui būdingos savybės – „objektyvi istorinė būtis, fiksuojama artimiausios aplinkos, sutiktų žmonių, patirtų įvykių aprašymais“⁶² – susipina su emigrantų laiškamis būdingais bruožais: „daugumos emigrantų laiškuose apstu kasdienio gyvenimo detalių – žinių apie gimimus, mirtis, vedybas, sveikatą, ligas, vaikus, orą“, kaimynus, draugus, santykį su religija⁶³.

Apie savo vaikus, vyrą Alė Rūta rašo ne daug. Daugiausiai dėmesio skiriama tėvams, jauniausiajai seseriai, broliams, ypač viduriniam broliui, kuris autorei „kažkodėl... daugiausiai sukdavosi atmintį“⁶⁴. Tėvą prisimena kaip dorovės ugdytoją, skiepijantį vaikams religines, etnokultūrines vertybes, skatinantį pagarbą žmogui, kiekvienam kaimo bendruomenės nariui⁶⁵. Labai emociškai vaizduoja motiną, jos asmenyje sutalpina viską, kas brangiausia, kas įkūnija gražiausius lietuvių motinos bruožus:

„Buvo tada blogi metai. Mes į gimnaziją važiom jau trys: du mano broliai tapo pirmaklasiais; tamsiais mileliais, naujais batais, kur tikeina girgždančiais, uniforminėm kepurėm...

Tėvas vis dar neišplaukė iš skolų, bet mamutė stūmė mus visus į mokslą, į šviesą.

Jau tada mūsų mamutė kosėjo, nublyškus visa, išvargus; atveždavo mums puodynėles sviesto, taukų, marinuotų grybų, uogienių ir maišelius miltus, kruopų, baltų sausainių...

Ir ji pati – kaip baltas sausainis, kaip duonelė kasdieninė... Nubučiavau veidą, rankas, ilgai verkdavau, jai išvažiavus... Taip pat verkdavau ir namų, visos šeimos, ilgėdavausi pievų, sodų, upės, didžiųjų medžių virš gimtosios sodybos...

Mamutės labiausiai pasigesdavau ir pasiilgdavau; gal kad buvau šeimoje vyriausia, jos padėjęja, arčiausiai jos rūpesčių; kad ir nevykusiai, vis mėgindama jos vargus atspėti, juos mažinti.“⁶⁶

Skaitant šią su neapsakoma meile perteiktą pasiaukojimo, meilės savo šeimai, atsakomybės už vaikų ateitį istoriją, prisimena Aldonos Kamantienės žodžiai: „Apie lietuvių motiną daug pasakoja mūsų lietuviškos liaudies dainos, poetai ir rašytojai. Rusų carų laikais matome lietuvių motiną su balta skarele, sėdinčią prie ratelio ir slaptai mokančią savo vaiką skaityti iš lietuviško elementoriaus ar maldaknygės. Ją matome liūdinčią, kai svetimieji paima jos sūnelį į kariuomenę. Ji pražiūri savo šviesias akeles grįžtančio sūnelio belaukdama.“⁶⁷ Aprašydama motinos vaidmenį „Lietuvos kaimiečių šeimoje“ Rasa Račiūnaitė teigia, kad „tradicinėje lietuvių šeimoje mergaitės dvasinių ir fizinių savybių ugdymui didžiausią įtaką turėjo motinos pavyzdys. Nuo pat vaikystės ji stebėjo savo motinos elgesį šeimoje ir kaimo bendruomenėje“. Motinos elgesys su silpnesniu asmeniu, kuriam reikalinga pagalba ar paguoda, formavo mergaitės asmenybę, lėmė jos „būsimos šeimos modelį“. Motina taip pat turėjo didelę įtaką vaiko darbiniam, religiniam ir emociniam auklėjime⁶⁸. Alė Rūta rašo:

„Niekas man pasauly negali pakeisti mamutės. Jos paprasta (sodietės) filosofija, jos ne iš raštų ir net mums niekad primygtinai nesakoma moralė, jos meilė gamtai ir žmogui, jos pasiaukojimas... Jos troškimas žinoti ir įkvėpimas vaikams tiesos bei žinojimo, dailaus ir taikaus prie visko priėjimo... [Ji] troško, kad pasauly šviestume – ne tuščiai, ne garbe ir pinigų, – kitkuo...“⁶⁹

Kai autorės bendramokslės suabejoja itin teigiamu apibūdinimu, ji patikina, kad motinos neidealizuoja, ji „savo aplinkoj, pagal savo išsilavinimą, pagal kaimo žmones... Ji – tik ideali!“⁷⁰

Vertinant Nancy Chodorow psichoanalitiniu, objekto santykių teorijos požiūriu, mergaitės, būdamos tos pat lyties kaip ir jų motinos, savo tapatumą konstruoja matydamos save kaip motinos tąsą. Kitaip tariant,

jos galutinai neatsiskiria nuo motinos, o to pasekmė – „fluidiškos ego ribos ir visą gyvenimą jaučiamas tarpusavio santykių poreikis, kuris patenkinamas ar susilpnėja tapus motina“⁷¹. Dėl biologiškai ir kultūriškai determinuotų funkcijų panašumo ir dėl to, kad motinos daugiau ar mažiau linkusios identifikuotis su dukterimis, tarp motinos ir dukters visą gyvenimą išlieka simbiotinis ryšys, daug stipresnis nei tarp motinos ir sūnaus⁷². Remdamasi Chodorow, ši prisirišimu grįstą santykį su motina nagrinėjo ir K. Gilligan; ji teigė, kad moterims būdinga empatija, gebėjimas suprasti kito požiūrį. Tokiu modeliu ji ir konstruoja savo bendravimą su kitu. Vyrui, priešingai, linkę pabrėžti savo individualumą, jiems nebūdinga save suvokti santykyje su kitais⁷³. Objekto santykių teorijos požiūriu Susana S. Friedman atskleidžia asmenybės struktūros įtaką autobiografinio rašymo pobūdžiui. Ji teigia: moterų tapatybė paremta persidengiančios tapatybės pojūčiu, todėl moterys įtvirtina savo individualumą išreišdamos ir užsitikrindamos priklausymą grupei. Moterų autobiografiniu rašymu realizuojama tapatybės naratyvizacija integruoja tokios kolektyvinės tapatybės sampratą: „Moterys dažniausiai save projektuoja ne kaip atskirą nuo kitų ar veikiančią prieš kitus, bet su kitais susijusią glaudžiais ryšiais, kai bendruomenės narių gyvenimai suvokiami kaip koncentriški, individas traktuojamas kaip atskiras į bendruomenėje vykstančius įvykius reaguojantis centras be aiškiai apibrėžtų ribų.“⁷⁴

Būtent šių ryšių ilgesys, troškimas dialogu su šeima, motina, jaunystės draugėmis suvokti ir projektuoti asmeninės ir kolektyvinės tapatybės tapsmą, būti tėvynės gyvenimo dalimi ir tokios galimybės nebuvimo semantika dominuoja *Laiško jaunystei* epistoliškumo konotacijoje, išryškinančioje įsivaizduojamo dialogo formą. Tokio dialogo nebuvimas – be atsako rašomas laiškas tėvynėje paliktai Jaunystei – praeičiai, kurią atitvėrė geležinė uždanga, išryškina adresatui

suteikiamas reikšmės. Anot Janet G. Altman, epistoliškumo semantiką pabrėžiančiame kūrinyje adresatas-skaitytojas ir adresantas-rašytojas tampa lygiaverčiais naratyvą konstruojančiais agentais. Altman išskiria du skaitytojų tipus: vidinį skaitytoją, t. y. pasakojime implikuojamą adresatą, nuo kurio laiško interpretavimo ir atsako į jį priklauso pasakojimo eiga, ir išorinį skaitytoją, kuris skaito kūrinį kaip baigtinį produktą ir neturi įtakos to produkto rašymo procesui⁷⁵. Skirtingai nei tradicinė autobiografija, kur daugiausiai dėmesio sutelkiama į autobiografijos subjekto asmenybės formavimosi istoriją, į tapatybės genezę, kai skaitytojui nesuteikiamas teksto konstravimo agento vaidmuo, laiškas – ir epistolinis pasakojimas – neatsiranda iš tokio „nekalto prasidėjimo“, o tik iš laiško rašytojo ir skaitytojo santykio⁷⁶.

Alės Rūtos knygoje ši epistolinį santykį įkūnija įsivaizduojamas dialogas, kuriame atgyja vaikystės prisiminimai, rašytojos ir adresatų patirtys. Žvelgiant pasakotojos akimis, šiame rašytojo ir įsivaizduojamo skaitytojo santykyje veriasi laiško rašytojos ir skaitytojo ar skaitytojų tapatybė; taip pat naratyvizuojami šias tapsmo trajektorijas formavę skaudūs istoriniai įvykiai: tėvynės okupacija, trėmimai į Sibirą, emigracija į Vakarus, lėmę esminius pokyčius tėvynainių ir tautos gyvenime. Vaizduojant įvykius neretai vyrauja jausminė raiška, kaip antai Lietuvos sovietinės okupacijos kontekste pasakojant mokytojos arešto istoriją, kai bandoma į pasakojimą sudėlioti turimas žinias apie giminaičių, draugų, kaimynų patirtis tremtyje ar susidūrus su okupantų represinėmis struktūromis⁷⁷. Tokiuose epizoduose, kai tekste dokumentiką užgožia empatija, sielvartas, faktų interpretacija, akivaizdu, kaip pasigendama vidinio skaitytojo, kurio atsakas, asmeninės ir politinės situacijos tėvynėje ar tremtyje apibūdinimas leistų naratyvą papildyti faktais, kad kūrybinės minties neužvaldytų ilgesio persmelkta vaizduotė.

Kita vertus, Alės Rūtos pasakojimo modusą galima vertinti per memuarų žanro raidos išeivijoje prizmę. Pasak Kristinos Bartkienės,

Išeivijos rašytojų memuarams būdingas subjektyvėjimas. Apie 1940 metus, sovietams okupavus Lietuvą, išeivijos rašytojų tarpe ima vyrauti dokumentiniai memuarai. Ši įvyki ima komentuoti rašytojai politikai, iš arti stebėję situaciją: Ignas Šeinius, Vincas Krėvė, Liudas Dovydėnas. Jų memuarinėse knygose vaizduojami kelių mėnesių ar keletos metų senumo įvykiai. Atsiminimuose remiamasi faktais, dokumentais, kalbama tuo metu aktualiomis politinėmis, istorinėmis temomis. Žmogus jų memuarinėse knygose pastatomas šalia istorijos, jis daugiausia politikas: diplomatas, deputatas, ministras pirmininkas. Vėliau – apie 1950–1965 metus – politiką išstumia asmens ir laiko, istorijos santykio problema: vaizduojamas žmogus karo (B. Gaidžiūnas), tarpukario (J. Aistis, M. Vaitkus) akivaizdoje,

atskleidžiama gyvenimo lageriuose patirtis (St. Yla), o antrojoje XX a. pusėje (1965 – 2000) subjektyvumas tampa pagrindine memuarus apibūdinančia savybe. Atsiminimai priartėja prie literatūros, neretai juos sunku atskirti nuo grožinio kūrinio (M. Aukštaitė) arba autobiografijos (J. Narūnė, E. Juodvalkė). Daugelyje memuarinių knygų pasakojama savo ar kito gyvenimo istorija, perteikiami asmeniniai išgyvenimai, emocijos⁷⁸.

Alės Rūtos *Laiškas jaunystei* gręžiasi ne tik į praeitį. Naujų socialinių politinių, emigracinių įvykių fone šis laiškas svarbus kaip dialogo galimybė ne tik „vidiniam“, bet ir dabarties – „išoriniam“, J. Altman pateikta prasme – skaitytojui, kuris skaito kūrinį kaip baigtinį produktą ir neturi įtakos to produkto genezei, tačiau nuo jo skaitymo gali priklausyti teksto kontekstą įvertinanti recepcija ir – galbūt – ryšio tarp asmeninės tapatybės, tautinės tapatybės ir istorinės atminties raida.

Išvados

Šiame kontekste, nors ir negalima ignoruoti žanrinių skirtumų tarp „tikro“ laiško kaip istorinio dokumento ir *Laiško jaunystei* kaip epistoline forma parašytų prisiminimų, įvertinant kompleksiską rašymo apie save, autobiografijos, ir fiktyvumo santykį, taip pat moterų parašytų tekstų recepciją formuojančius veiksnius, o gal ir veiksnius, trukdžiusius atsiskleisti rašytojos talentui⁷⁹, pabaigoje norėtusi pacituoti Mariaus Vaitkaus Orlando Figes knygos *Šnabždesiai: Asmeninis gyvenimas Stalino Rusijoje* (*The Whisperers: Private Life in Stalin's Russia*) recenzijos „Galvose išnešiota istorija“ ištrauką:

„O šalyje, kurioje totalitarinė ideologija siekė panaikinti patį privatų gyvenimą (rus. *častnaja žizn*), dokumentai ir kiti oficialūs šaltiniai dažniau norėjo nuslėpti negu užfiksuoti tiesą, todėl juose aptikti nesumeluoto privataus gyvenimo pėdsakų beveik neįma-

noma. Taip gyvų liudytojų atmintis, kad ir kokia ydinga būtų, ir žmonių išsaugoti privatus tekstai (dienoraščiai, laiškai) lieka vienintelė priemonė pamėginti rekonstruoti komunizmo naikintą žmogaus vidinį pasaulį.“⁸⁰

Lietuvių egzilio literatūros tradicijoje vargiai pastebima Alės Rūtos prisiminimų knyga; autorė, susitelkdama į asmeninių išgyvenimų ir juos lėmusių istorinių įvykių vaizdavimą, įkūnija galimybės dialogo suvokti ir projektuoti tapatybės tapsmą gimtosios aplinkos kontekste praradimo semantiką, kuri dominuoja *Laiško jaunystei* epistoliškumo konotacijoje, išryškinančioje įsivaizduojamą, sovietinės okupacijos ribojamą bendravimą su tėvynainiais. Laišku įprasminamas dialogą pakeičiantis retrospektyvus pasakojimas įpina Alės Rūtos tekstą į moterims būdingą *rašymo apie save tradiciją*, kurioje vyrauja fragmentiškumą ir santykio su kitais svarbą pabrėžiančios žanrinės formos ir teminės gijos.

Nuorodos

1. Dažnas egzilio teoretikas remiasi vertikalumo ir horizontalumo dimensijomis apibūdindamas egzilinės tapatybės polius, kuriuose sukoncentruota su prastąja tėvyne siejama praeities būties samprata ir dabarties savivokos sklaida, reflektuojama per priverstinį tėvynės praradimą lydinčius išgyvenimus ir viltį emigracijoje sukurti prasmingą tapatybę. Hamid Naficy lygina egzilinę ir diasporinę tapatybę savivokos ir savikūros požiūriu. Pasak Naficy, egzilinėje tapatybės savivokoje pabrėžiama vertikalioji dimensija, t. y. susitelkiama į individualų arba kolektyvinį santykį su prastąja tėvyne. Diasporinė tapatybė apibūdinama kaip orientuota į identifikaciją su visame pasaulyje išsibarsčiusiomis tautinėmis bendruomenėmis, todėl labiau daugiaplanė, hibridiška, priešingai nei egzilinės tapatybės savivoka, kai akcentuojamas binarinėmis priešpriešomis grįsta praeities ir dabarties samprata. Tačiau Naficy pabrėžia, kad palikusieji tėvynę dėl politinių priežasčių labiau linkę akcentuoti vertikaliją, santykiu su prastąja tėvyne pagrįstą tapatybę, tuo tarpu diasporinės bendruomenės radimąsi nebūtinai lemia politinės priežastys, gali būti ir kultūrinės, ekonominės bei kt., o tai lemia ir fuidiškesnę tapatybės sampratą. Žr.: Naficy H. *Situating Accented Cinema, Internationalizing Cultural Studies: An Anthology*. Ed. M. Ackbar Abbas and John Nguyet Erni, Malden, MA: Blackwell Publishing, 2004, p. 573; Rusdie S. *Imaginary Homelands: Essays and Criticism 1981–1991*, London: Vintage Books, 1981/2010, p. 124–125; Kaplan C. *Questions of Travel: Postmodern Discourses of Displacement*, Durham and London: Duke University Press, 1996, p. 117–122.
2. Straipsnyje vartojant sąvoką „egzilis“ remiamasi Dalios Satkauskytės įžvalgomis: „Kalbininkai dėl ne visai aiškių [priežasčių] siūlo nevartoti žodžio „egzilis“ ir rekomenduoja jį keisti žodžiais emigracija arba tremtis (tarytum tai būtų sinonimiški dalykai!). Tačiau lietuviškame humanitariniame, socialiniame ir literatūriniame diskurse žodis „egzilis“ turi ir vartojimo tradicijas, ir tos tradicijos suformuotus reikšminius aspektus. Egzilyje esama istorijos prievartos konotacijos (tačiau ne tokios radikalios prievartos kaip tremties atveju), šis žodis liudija ir tam tikrą sąmoningumo tipą. [...] Apibendrinant galima būtų pasakyti, kad egzilio rašytojui būdinga istorijos prievartos suformuota utopinė sąmonė, įsipareigojimas fiziškai nepasiekiamai tėvynei ir blaivus žvilgsnis ir išeivio į išeivio rašytojo situaciją.“ Žr. Satkauskytė D. Egzilinė (ne)tapatybė naujaisioje lietuvių emigrantų literatūroje, *Oikos: Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2011, nr. 2 (12), p. 120–121.
3. Žr.: Bromley R. *The Third Scenario, Narratives for a New Belonging: Diasporic Cultural Fictions (Tendencies: Identities, Texts, Cultures)*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2000, p. 1–16; Suleiman S. R. (ed.). *Introduction, Exile and Creativity: Signposts, Travelers, Outsiders, Backward Glances*. Durham: Duke University Press, 1998, p. 1–8; Heitlinger A. (ed.) *Émigré Feminism: An Introduction, Émigré Feminism: Transnational Perspectives*. Toronto: University of Toronto Press, 1999, p. 3–16.
4. Ruseckaitė A. Alė Rūta: likti su Lietuva. *Nemunas*, 2005, lapkr. 17, nr. 45 (82–523), prieiga per internetą <<http://test.svs.lt/?Nemunas;Number%2891%29;Article%281760%29>>, žiūrėta 2010 03 16.
5. Sventickas V. Alė Rūta, *Rašytojai*, prieiga per internetą <<http://rasytojai.lt/lt/nauja/lt/rasytojai/10-rasytojai/buve-nariai/a/6-ale-ruta>>, žiūrėta 2012 02 08.
6. Paplauskienė V. Rašytojo kūryba – vienišias darbas, Interviu su Ale Rūta, *Literatūra ir menas*, 2005, lapkr. 23, prieiga per internetą <[Http://www.rasyk.lt/ivykiai/rasytojo-kuryba-vienisias-darbas.html](http://www.rasyk.lt/ivykiai/rasytojo-kuryba-vienisias-darbas.html)>, žiūrėta 2012 02 08.
7. Staknienė A. Kiti žemininkų-lankininkų bendraamžiai beletristai, *Lietuvių egzodo literatūra: 1945–1990*. Parengėjai K. Bradūnas, R. Šilbajoris, Chicago: Litanistikos institutas, 1992, p. 548.

8. Alė Rūta (1915–2011), prieiga per internetą <<http://www.maironiuomuziejus.lt/index.php?id=1323&PHPSESSID=7c7bb2f242d8875574ff96c795f02d75>>, žiūrėta 2012 02 21.
9. Šešplaukis-Tyruolis A. Lietuvių rašytojų draugijos ir kitokios literatūrinės veiklos apžvalga, *Lietuvių egzodo literatūra: 1945–1990*, parengėjai K. Bradūnas, R. Šilbajoris, Chicago: Lituaniistikos institutas, 1992, p. 830.
10. *Lietuvos rašytojų sąjunga*, Alė Rūta: 1915 11 16 – 2011 12 31, Literatūra ir menas, 2012, sausio 6, nr. 3360, prieiga per internetą <http://www.culture.lt/lmenas/?leid_id=3360&kas=spaudai&st_id=19081>, žiūrėta 2012 02 21.
11. V. Kuprevičiaus muzika, operetė vaikams. Žr. Rūta A. *Egzodo rašytojai: autobiografijos*, parengėjai A. T. Antanaitis, A. Mickienė, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1994, p. 654.
12. *Ten pat*, p. 654.
13. Rūta A. *Laiškas jaunystei*, Brooklyn, NY: Pranciškonų spaustuvė, 1977.
14. Išeivių Lietuvos pasaulėjimas, *Aidai*, 1978, sausis, nr. 1, prieiga per internetą <http://www.aidai.us/index.php?view=article&catid=178%3A197801&id=2268%3Apo&option=com_content&Itemid=207>, žiūrėta 2011 03 27.
15. Smith S., Watson J. *Reading Autobiography: A Guide for Interpreting Life Narratives*, 2nd edition, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2010, p. 4; Jolly M. *The Encyclopedia of Life Writing. Autobiographical and Biographical Forms*, London: Routledge, 2001, p. 360; Boynton V., Malin J. *Encyclopedia of Women's Autobiography*: K-Z, Westport, CT: Greenwood Press, 2005, p. 137.
16. Kristinos Bartkienės daktaro disertacija *XX amžiaus antrosios pusės lietuvių išeivijos rašytojų memuarai: žanro raida*, Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas, 2010, p. 13.
17. Šiuos autobiografijos žanro aspektus aptaria Smith ir Watson, p. 274–275.
18. Remdamasi T. G. Simonova (2002), Kristina Bartkienė taip abibūdina literatūrinius memuarus: „Literatūriniai memuarai – tai viena iš memuarų rūšių, galimybių šalia griežtai dokummentinių atsiminimų, kurių autoriais gali tapti įvairūs savo socialine, profesine, kultūrine priklausomybe asmenys: visuomenės veikėjai, literatūros ir meno atstovai, mokytojai, namų šeimininkės ir t. t. Šių asmenų atsiminimai gali būti ryškūs, vaizdingi, gali turėti individualaus stiliaus bruožų, tačiau jų pagrindiniu tikslu išlika įvykių perteikimas, nesirūpinant literatūriniu jų apipavidalinimu. Literatūrinių memuarų tikslas – meniškai interpretuoti faktą, perteikti rašytojo pasaulėžiūros ir stiliaus ypatumus. Aki-vaizdu, kad tobulai rekonstruoti praeities įvykių neįmanoma dėl žmogaus atminties ribotumo, todėl geriausia, ką gali atlikti memuaristas – sukurti kuo artimesnį, nors ir netapatų, realybės vaizdą. Priklausomai nuo tam tikrų subjektyvių ar objektyvių prielaidų realumo lygis kiekvienuose atsiminimuose gali būti skirtingas. Literatūriniuose atsiminimuose skirtumas tarp to, kas buvo ir to, kas prisimenama kur kas didesnis nei dokumentiniuose memuaruose. Rašytojų atsiminimų knygos dažnai susilaukia kritikos dėl klaidų, nepatikimumo ir subjektyvumo“ (p. 21).
19. Žr. Genette Gérard. *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. Translated by Jane E. Lewin and foreword by Richard Macksey. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
20. Forsyth L. H. Epistolarity, *Encyclopedia of Feminist Theories*, ed. Lorraine Code, London: Routledge, 2003, p. 173–174.
21. Altman J. *Epistolarity: Approaches to Form*, Ohio State University Press: Columbus, 1982, p. 4–5. Panašiai laiško semantiką epistoliniam pasakojime traktavo ir Gilroy A. Verhoeven W. M. *Epistolary Histories: Letters, Fiction, Culture*, Charlottesville, VA: University of Virginia Press, 2000.
22. Šv. Augustino, Viljamo Vordsvorto, Žano Žako Ruso autobiografijos minimos kaip tipiški tokių autobiografijų pavyzdžiai. Anderson L. *Autobiography: The New Critical Idiom*, London and New York: Routledge, 2001.
23. Misch D. *A History of Autobiography in Antiquity*, trans. E. W. Dicks, London: Routledge: Harward University Press, 1950/1998, p. 1–19.

24. Gusdorf G. Conditions and Limits of Autobiography, *Autobiography: Essays Theoretical and Critical*. Red. J. Olney, Princeton: Princeton University Press, 1980, p. 28–48.
25. Goozé M. The Definitions of Self and Form in Feminist Autobiographical Theory, *Women's Studies*, vol. 21, 1992, p. 413–415.
26. *Ten pat*, p. 415; Culley M. Introduction to *A Day at a Time: Diary Literature of American Women, from 1764 to 1985*, *Women, Autobiography, Theory: A Reader*, red. S. Smith, J. Watson, Madison, University of Wisconsin Press, 1998, p. 11–13.
27. Goozé, p. 420; Stanton D. C., red. *The Female Autograph*, New York: New York Literary Forum, 1984, p. 205–218, prieiga per internetą <http://books.google.lt/books?id=TNL3_I8XZ9wC&pg=PA130&lpg=PA130&dq=Stanton,+D.C.+The+Female+Autograph&source=bl&ots=5Sio7WK9M&sig=WnggEXpPLD99OLv4-n3lGI5zb4o&hl=lt&sa=X&ei=d6fdUOF6pKvgBM_6gfAP&redir_esc=y#v=onepage&q=relation&f=false> žiūrėta 2012 12 28.
28. Goodman K. R. Elizabeth to Meta: Epistolary Autobiography and the Postulation of the Self, *Life/Lines: Theorizing Women's Autobiography*, red. B. Brodzki, C. M. Schenck, Ithaca, New York: Cornell University Press, 1988, p. 312–313.
29. Kaplan D. Representing Two Cultures: Jane Austen's Letters, *The Private Self: Theory and Practice of Women's Autobiographical Writings*, red. S. Benstock, Chapel Hill, NC: The University of North Carolina Press, 1988, p. 211–213.
30. Steedman C. Enforced Narratives: Stories of Another Self, *Feminism And Autobiography: Texts, Theories, Methods*, red. T. Cosslett, C. Lury, P. Summerfield, London: Routledge, 2000, p. 25–31; Etter-Lewis G. *Audience, Identity and Self in Black Women's Narrative Discourse*, red. T. Cosslett, C. Lury, P. Summerfield, London: Routledge, 2000, p. 107–110.
31. Žr. Kadar M. *Essays on Life Writing: From Genre to Critical Practice*, Toronto: University of Toronto Press, 1992, p. 107–108.
32. Smith, Watson, 2010, p. 273. Aut. vertimas iš anglų kalbos.
33. *Ten pat*, p. 273.
34. Minimuoše šaltiniuose analizuojami emigravusiųjų ne dėl politinių priežasčių laišškai. Žr.: Overland O. *Immigrant Minds, American Identities: Making the United States Home, 1870-1930*, Urbana and Chicago: University of Illinois Press, 2000; Zempel S. In *Their Own Words: Letters from Norwegian Immigrants*, Mineapolis, MN: University of Minnesota Press, 1991/2000; DeHaan K. Negotiating the Transnational Moment: Immigrant Letters as Performance of a Diasporic Identity, *National Identities*, vol. 12, issue 2, 2010.
35. DeHaan, p. 107. Aut. vertimas iš anglų kalbos.
36. Žr. Thomas W. I., Znaniecki F., Zaretsky E. *The Polish Peasant in Europe and America: A Classic Work in Immigration History*, Urbana and Chicago: University of Illinois Press, 1996, p. 26–28.
37. Rūta, 1977, p. 6.
38. Cituota Humm M. *Modernist Women and Visual Cultures: Virginia Woolf, Vanessa Bell, Photography, and Cinema*, New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 2003, p. 5.
39. Staknienė, p. 551.
40. Kubilius V. Rūta, Alė, prieiga per internetą <<http://www.lle.lt/FMPPro?-db=lle2004.fp5&-format=detail.htm&-lay=straipsnis&-op=eq&ID=2024&-find=>>>, žiūrėta 2011 03 26.
41. Čia galėtume prisiminti feministinės minties įtaką Vakarų literatūros raidai ir kanono peržiūrai, pvz., Showalter E. *A Literature of Their Own*, Princeton, NJ.: Princeton University Press, 1977; Federico A. R. (Editor), Gilbert S. M. (Foreword). *Gilbert and Gubar's The Madwoman in the Attic after Thirty Years*, Columbia, MO: University of Missouri, 2011.
42. Žr.: Daugirdaitė S. *Rūpesčių moterys, moterų rūpesčiai: moteriškumo reprezentacija naujausioje lietuvių moterų prozoje*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2000, p. 61–62; Daugirdaitė S. Vilnius jaunųjų „škočių“ akimis. *Tekstai*, prieiga per internetą <<http://www.tekstai.lt/buvo/metai/200507/skotai.htm>> (2011 03 26).
43. Heilbrun C. *Writing a Woman's Life*, Carolyn G. Heilbrun (Author), Find all the books,

- read about the author, and more. See for this author Are you an author? Katha Pollitt (Introduction), New York: W. W. Norton, reprint edition, 2008, p. 24.
44. Altman, p. 13–15. Aut. vertimas iš anglų kalbos.
 45. Kaplan, p. 212.
 46. Rūta, 1977, p. 125.
 47. *Ten pat*, p. 43.
 48. *Ten pat*, p. 59.
 49. *Ten pat*, p. 58.
 50. *Ten pat*, p. 58.
 51. Kaplan, p. 216.
 52. *Ten pat*, p. 211–213.
 53. Rūta, 1977, p. 13.
 54. Remdamasi S. Smith, M. Kadar teigia, kad autobiografiniame diskurse laiškas leidžia atskleisti keletą tuo pačiu metu egzistuojančių tapatybių, traktuojant jas ne kaip konfliktuojančias, bet kaip daugiaplanes tapatybės dalis, kurios save parodo santykyje su kultūra ir jos diskursais. Kadar, p. 11.
 55. Žr. Danytė M. Narratives of 'Going Back': A Comparative Analysis of Recent Literary Texts by Canadians of East European Origin. *Literature and Folklore: Comparative Literature in Eastern Europe and the World. Theories and Interpretations*, vol. 681, Riga: University of Latvia Press, 2005, p. 12–16.
 56. Rūta, 1977, p. 103.
 57. Walker D. B. The Displaced Self: The Experience of Atopia and the Recollection of Place, *Mosaic*, t. 36.1, 1996, p. 22–25. Aut. vertimas iš anglų kalbos.
 58. Rūta, 1977, p. 105.
 59. Rusdie, p. 124–125; Heitlinger A. (ed.). *Émigré Feminism: Transnational Perspectives*, Toronto: University of Toronto Press, 1999, p. 3–5; Suleiman, S. R. Introduction, *Exile and Creativity: Signposts, Travelers, Outsiders, Backward Glances* S. R. Suleiman red., Durham: Duke University Press, 1998, p. 1–8.
 60. Žr. Hall S. The Question of Cultural Identity, Stuart Hall, D. Held and T. McGrew, red., *Modernity and its Futures*, Cambridge: Polity Press, 1992, p. 273–316.
 61. Žr.: Thomas, Znaniecki, Zaretsky, p. 26–28; Stanley Z. To the Letter: Thomas and Znaniecki's The Polish Peasant and Writing a Life, *Sociologically, Life Writing*, vol. 7:2, August 2010, p. 139, prieiga per internetą <[https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:tPnLunhNtisJ:www.oliveschreiner-letters.ed.ac.uk/ToTheLetter.pdf+William+I.+Thomas+and+Florian+Znaniecki,+The+Polish+Peasant+in+Europe+and+America+\(1918%E2%80%9331920\)&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEESgkG3UX4UBtKxH4hhGZL_2f_GPnCOD3SZqd-K1AnrFjNniMDR6oPhq3Z41C1CbdQKs5Wy-ttmEkCf4rE2UoJrBUFHocVS_Yg7ocvQHchldo_7upKU7x8DVARLCdorUJw9nFyurg7&sig=AHIEtbTUZbOsRwHcqsqOd7z64gDFFTrqrA](https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:tPnLunhNtisJ:www.oliveschreiner-letters.ed.ac.uk/ToTheLetter.pdf+William+I.+Thomas+and+Florian+Znaniecki,+The+Polish+Peasant+in+Europe+and+America+(1918%E2%80%9331920)&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEESgkG3UX4UBtKxH4hhGZL_2f_GPnCOD3SZqd-K1AnrFjNniMDR6oPhq3Z41C1CbdQKs5Wy-ttmEkCf4rE2UoJrBUFHocVS_Yg7ocvQHchldo_7upKU7x8DVARLCdorUJw9nFyurg7&sig=AHIEtbTUZbOsRwHcqsqOd7z64gDFFTrqrA)>, žiūrėta 2012 07 28.
 62. Kubilius V. Memuarai (atsiminimai, prisiminimai), prieiga per internetą <<http://www.lle.lt/FMPro?-db=lle2004.fp5&-format=detail.htm&-lay=straipsnis&-op=eq&Antraste=Memuarai&-find=>>>, žiūrėta 2013 01 02.
 63. Zempel, p. xiii. Aut. vertimas iš anglų kalbos.
 64. Rūta, 1977, p. 118.
 65. *Ten pat*, p. 105.
 66. *Ten pat*, p. 41.
 67. Kamantienė A. Motinos įvaizdis tada ir dabar, *Draugas, The Lithuanian World-Wide Daily*, prieiga per internetą <<http://www.draugas.org/kamantienemotina.html>>, žiūrėta 2012 03 07.
 68. Račiūnaitė R. *Moteris tradicinėje lietuvių kultūroje: gyvenimo ciklo papročiai. XIX a. pabaiga – XX a. vidurys*, 2002, p. 72–77.
 69. Rūta, 1977, p. 109.
 70. *Ten pat*, p. 109.
 71. Chodorow N. *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender*, updated Edition, with a new preface, Berkeley, University of California Press; Reprint edition, 1999, p. 93.
 72. Chodorow, 1999, p. 199–202; Chodorow N. Family Structure and Feminine Personality,

- prieiga per internetą < [- 73. Gilligan K. *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*, 29th printing edition, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1993, p. 33–38.
- 74. Friedman S. S. *Women's Autobiographical Selves: Theory and Practice*, Benstock, red., p. 38–44. Aut. vertimas iš anglų kalbos.
- 75. Altman, p. 112.
- 76. *Ten pat*, p. 88–89.
- 77. Rūta, 1977, p. 74–76.
- 78. Bartkienė, p. 65.
- 79. Dalia Striogaitė rašė: „Daug ką išbandė gabi ir labai darbšti rašytoja ilgame savo kūrybos kelyje: tradicinį realistinį pasakojimą, etnografiškumą ir tautosakiškumą, istorizmą, vidinių monologų pykę, lyrinius, epinius ir groteskinius vaizdus. Gera sekėsi, kai jai diktavo diktavo autentiška patirtis, tikrovės stebėjimas, natūralus išgyvenimas. Prasčiau – kai tekdavo remtis knygų medžiaga ir kūrybine vaizduote. Tada turbūt ji ypač pajusdavo karčią egzilio prozininkės dalią. Natūraliomis gyvenimo ir kūrybos sąlygomis tikriausiai būtume turėję kitokią Alę Rūtą. Dabar ji mums – viena ryškesnių pokario išeiviško mentaliteto atstovių. Sužeista širdim, principingai pasirinkusi tarnystę tautai ir tautiškumui. Ilgesio debesio per gyvenimą nešama.“ Žr. Striogaitė D. Alės Rūtos proza – iš ilgesio, *Literatūra*, prieiga per internetą < \[http://www.culture.lt/lmenas/?st_id=3029#komentarai\]\(http://www.culture.lt/lmenas/?st_id=3029#komentarai\)>, žiūrėta 2013 01 03.
- 80. Vaitkus M. Galvoje išnešiota istorija, *Sovietika, Sovietinės okupacijos studijos 1944–1990*, 2009, prieiga per internetą < <http://www.sovietika.lt/721395/straipsniai/recenzijos/galvoje-isnesiota-istorija>>, žiūrėta 2011 04 02.](https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:InxbNSq4P7oJ:www.soc.washington.edu/users/brines/chodorow.pdf+chodorow+nancy&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEESh1fWp4KiqowkAxzd1rNXU-a5KifEaE-RI-XFkWZgSeuKUKZ_u7vrBBsoJZHoeXzpovIcN2_A7os18V27mVG-8g3VPheEGussm9nv22dfKg9L_rF3NrJoz7d57JwYusTqau1Gd8&sig=AHIEtBR-TTgvCH95-z9GXeUAOk-oAxiylg>, žiūrėta 2012 07 28.</p>
<ol style=)

Irena RAGAIŠIENĖ

EPISTOLARITY, EXILE, AND THE CONSTRUCTION OF IDENTITY IN *LETTER TO YOUTH* BY ALĖ RŪTA

This paper seeks to examine the construction of identity in *Letter to Youth*, fictional memoir by Lithuanian émigré Alė Rūta. The analysis focuses on the relationship between gender and genre in autobiographical writing as defined by Marjanne E. Gooze, Margo Culley, Domna Stanton, and Debora Kaplan, to mention but a few, as well as on the meanings attached to epistolarity in view of its textual, paratextual, and contextual significations. The discussion of epistolarity draws on the theoretical tenets delineated by Janet Gurkin Altman, Katherine Goodman, Sidonie Smith and Julia Watson, and others. It is situated within the context of women's literary and autobiographical theory and exile / migration studies.

The analysis highlights that the as yet marginalized fictional memoir by a prolific writer Alė Rūta embodies features characteristic of women's life-writing: “the definition of women's selfhood as in some way fragmented and as constituting itself in relation to others”, to quote

M. E. Gooze. In *Letter to Youth*, connotations of epistolarity, on the one hand, emphasize the need for relations and dialogue with people left behind in the lost homeland; on the other hand, the lack or impossibility of such a dialogue reveals a spectrum of meanings associated with the personal history of the writer in relation to the political and socio-cultural history of the lost homeland.

Nerijus BRAZAUSKAS

Kultūrinė atmintis Jurgio Gliaudos romanuose: tarp istorijos, laiko ir tapatybės

Cliffordas Geertzas dar 1973 metas teigė: „Kultūros analizė yra (ar turėtų būti) reikšmių spėjimas, spėjimų vertinimas ir aiškinamųjų išvadų formulavimas remiantis geresniais spėjimais, o ne Reikšmės Kontinento atradimas ir jo bekūnio landšafto žemėlapių brėžymas.“¹ Ši interpretacinės kultūros samprata gerai išreikštą postmodernistinės kultūros kūrimo ir suvokimo principus. Geertzo formuluotėje įžvelgtina ir bartiškoji „autorius mirtis“, ir liotardiškoji „didžiojo pasakojimo“ pabaiga, ir klifordiškoji kultūros kaip problemos samprata. Pakitęs kultūros diskursas koreguoja ir mokslinio tyrimo situaciją, kurią Geertzas tiksliai įvardijo sakydamas, kad „mokslinė pažanga dažniausiai yra neatsiejamą nuo progresyvaus komplikuotumo to, kas kadaise atrodė nuostabiai paprastas sąvokų rinkinys, o dabar – nepakenčiamai pernelyg supaprastintas. Po šio nusivylimo aiškėja, kad suprantamumas, vadinasi, ir aiškinamoji galia tampa galimybe remtis pakeitimu to, kas painu, bet suprantama, į tai, kas painu, bet nesuprantama ir ką nurodo Lévi-Strausas“². Postmodernus mokslas žymėtų, John Bartho žodžiais, „išsekusį“ disciplininį žinojimą ir suklestėjusį tarpdisciplininį žinojimą³.

Tokioje situacijoje atsidūrusi egzodo romanistika, mano galva, jau ištirta, išsemta discipliniškai, bet ne tarpdiscipliniškai. Julie Thompson Klein teigia: „Suvokimas, kad žinojimas vis labiau yra tarpdisciplininis, daugiausia kyla iš kasdienių kitų disciplinų kryžminių [cross-fertilizations] skolinimosi“⁴. Skolinimasis gana problemiškas dalykas, jis kuria įtampą tarp dviejų disciplinų ir apima egzistuojantį žinojimą ir naujo žinojimo kūrimą.

Ši situacija nulėmė ir pagrindinį tyrimo tikslą – analizuoti kultūrinę atmintį, užfiksuotą ir reflektuotą Jurgio Gliaudos romanuose. Iš tikrųjų rastume meniškai stipresnių kūrinių, tačiau tyrime svarbiausia ne meninė estetinė vertė, kuri yra suskliaudžiama, o mėginimas rasti atsakymus į klausimus: a) kokia kultūrinė atmintis užfiksuota Gliaudos romanuose; b) ar esama ryšio tarp „kultūrinės atminties“ ir „didžiojo pasakojimo“; c) kaip ir kodėl funkcionuoja atminties ar užmaršties mechanizmai rašytojo atžvilgiu?

Gliaudos romanai dėl savo meninės vertės pagrįstai laikomi lietuvių literatūros paribyje, o tai reiškia, kad jie, kaip ir autorius,

pasmerkti užmarščiai. Vygantas Šiuksčius argumentuotai konstatuoja, kad „estetiniu požiūriu didesnė dalis Gļiaudos kūrybos lieka anapus vidutiniškumo ribos dėl tezinio pobūdžio, nuvalkiotų siužetų ir prastos kalbos“⁵. Jūratė Sprindytė tiksliai pastebėjo: „Kažkaip man prisimena Jurgis Gļiauda, kuris už savo romanus yra gavęs septynias „Draugo“ laikraščio premijas, bet ar daug jo kūryba turi bendra su literatūros centru?“⁶ Galime paklausti, už ką autorius gavo šias premijas, negalvodami, kad premijų aktuose slypi vienintelis galimas atsakymas. Mąstydami apie išeivijos kultūrinę palikimą, galėtume prisiminti Stasio Goštauto mintį, kad „egzilė *per definicia* yra nekūrybinga; kodėl taip yra – spręsti sociologams. Gal dėl to, kad *išeivio* egzistencija yra absurdiška ir dviprasmiška“⁷. Iš tiesų išeivija buvo atsidūrusi ribinėje situacijoje, kuri siūlė tik kelis pasirinkimus. Būtent todėl itin aktuali yra Vytauto Kavolio įžvalga, kad „teksto sukūrimas, net kai konkretūs individai kuria tekstus apie jų pačių savimone, nėra nei grynai individualus, nei visiškai sąmoningas aktas“⁸. Taip tekstas virsta asmeninio ir socialinio patyrimo konstruktu, apimančiu bendruomenės, tautos istoriją, atmintį, tapatybę ir t. t. Meno kolekcionavimo sistema, užmiršimo ar at(si)minimo tema yra sudėtingas fenomenas, kuriame slypi ir „[...] laikina retumo ir vertingumo vizija, metaistorija“⁹, ir įamžinimo kultūra, ir atsimenančiųjų nuostatos. Pagrindinė tyrimo problema – kaip identifikuoti kultūrinės atminties užfiksavimo ir suvokimo procesus, kurie yra heterogeniški ir determinuoti laiko, kultūrinės tradicijos ir netgi interpretacijų.

Tyrimo metodologija – Jano Assmanno „kultūrinės atminties“ koncepcija, kuri anglakalbį pasaulį pirmą kartą pasiekė prieš dvejus metus, pasirodžius knygai *Kultūrinė atmintis ir ankstyvoji civilizacija: raštas, atsiminimas ir politinė vaizduotė* (2011). „Kultūrinė atmintis. Tai yra reikšmės perdavimas

iš kartos į kartą“, – konstatuoja Assmannas¹⁰. Kultūrinė atmintis susijusi su atminties, komunikacijos, istorijos, tapatybės, (re)interpretacijos, kanono diskursais. Tai rodo jos tarpdisciplininį pobūdį. Kita vertus, jos identifikacijai itin svarbios yra „mimetinė“, „daiktų“ ir „komunikacinė“ atmintys, kurios detalios pristatomos kitame šio straipsnio skirsnyje.

Atmintis ir atminties kultūra šiandien išgyvena bumą, aptariamą Anne's Whithead studijoje *Atmintis* (2009), kurioje pateikiama atminties kaip istorinio fenomeno refleksija ir savitai įtraukiamas užmaršties klausimas. Be to, pažymima, kad „sekant atmintį nuo antikos iki modernybės, ši knyga juda tarp filosofinių ir literatūrinių tekstų. Aš atsižvelgiu į abu diskursyvinius būdus kaip į svarbius teorizuojant atmintį ir siekiu parodyti, kad atminties istorija tvirtai integruota į Augustiną, Wordsworthą ir Proustą kaip ir į Platoną, Freudą ar Bergsoną“¹¹. Kultūrinės atminties temą Lietuvoje jau senokai sėkmingai tiria istorikai (Dangiras Mačiulis ir kt.), o literatūrologams tai vis dar neišnaudotų galimybių laukas¹². Tačiau šiandien mąstant apie atmintį neįmanoma ignoruoti fakto, kurį Geoffrey's Cubittas pamini kritiškoje studijoje *Istorija ir atmintis* (2007), teigdamas, kad atmintis yra tapusi visa ko bendriausiu elementu, kad ji turi daugybę sampratų ir nelengva nustatyti atminties ribas. „Atmintis, – sako tyrinėtojas, – galiausiai nėra aiškiai atpažįstamas daiktas, kaip kandis spintoje; tai yra terminas, kurio naudingumas susijęs su besitęsiančiais išbandymais ir diskusijomis.“¹³ Čia ir slypėtų atminties tyrimų komplikuotumas, čia galima rasti paaiškinimą, kodėl istorikai imasi literatūrologų darbo, ir atvirkščiai, kodėl kultūrinės atminties nagrinėjimas yra tarpdisciplininis tyrimas. Preciziškas vartojamų sąvokų apibrėžimas yra viena svarbiausių mokslinio dialogo sąlygų. Visa tai randame Jano Assmanno „kultūrinės atminties“ koncepcijoje.

Jano Assmanno „kultūrinės atminties“ koncepcija

Kaip minėta, kultūrinė atmintis rodo reikšmės perdavimą iš kartos į kartą, ji susijusi su „mimetine atmintimi“, „daiktų atmintimi“, „komunikacine atmintimi“. Assmannas išskyrė šiuos atminties tipus, suvokdamas iš dalies skirtingus pobūdžius, perdavimo formas ir santykį su „kultūrine atmintimi“.

Mimetinė atmintis („mimetic memory“) „parodo veiksmus. Per imitaciją mes mokomės skirtingų elgesio formų. Naudojimas rašytinių instrukcijų, susijusių su mechanizmais, valgio gaminimas, konstravimas ir t. t. yra reliatyviai šiuolaikinis ir niekada nėra visapusiškai išvystytas. Veiksmas niekada negali būti visiškai kodifikuotas. Tokios sferos kaip kasdienės elgesio manieros, papročiai ir etika vis dar priklauso mimetinėms tradicijoms“¹⁴.

Daiktų atmintis („the memory of things“) – „žmogus nuo neatmenamų laikų apsisupo „daiktais“, tokiais privačios kasdienybės daiktais, kaip lovos, kėdės, indai, rūbai, ir įrankiais, skirtais namams, gatvėms, miestams, mašinoms ir laivams. Jie visi reprezentuoja mūsų praktiškumo konceptus, komfortą, grožį ir tam tikru mastu mūsų tapatybę. Daiktai reflektuoja mus pačius – jie primena, kas esame, mūsų praeitį, mūsų protėvius ir t. t.“¹⁵

Komunikacinė atmintis („communicative memory“) rodo kalbą, komunikaciją, keitimąsi su kitais, cirkuliacinę ar grįžtamąją sąveiką tarp vidaus ir išorės. „Individuali fiziologija, sąmonės psichologija ir atmintis yra neišaiškinami ir kaip rezultatas jiems reikia sisteminio aiškinimo, kuris inkorporuos sąveiką su kitais asmenimis. Asmens sąmonė ir atmintis gali būti išreikšta tik jo ar jos dalyvavimu tokiose sąveikose.“¹⁶

Mimetinė, daiktų ir komunikacinė atmintys tam tikrais aspektais slypi ir kultūrinėje atmintyje, nes „tai yra sritis, kurioje kiti trys aspektai susijungia beveik be siūlių“¹⁷. Mime-

tinė praktika apima ritualus, o „ritualai yra kultūrinės atminties dalis, kadangi jie yra formos, per kurias kultūrinė reikšmė ir perduodama, ir įtraukiama į dabartinį gyvenimą“¹⁸; daiktai parodo reikšmę, „[...] jie sukuria implicitinę laiko ir eksplisitinę identiteto nuorodą“¹⁹; kalba ir komunikacija susijusi su rašto vaidmeniu.

Aiškindamas „kultūrinės atminties“ terminą Assmannas sako: „Ji yra „kultūrinė“, kadangi gali būti realizuota tik instituciškai ir dirbtinai, ji yra „atmintis“, nes su socialine komunikacija ji funkcionuoja būtent tokiu būdu, koku individuali atmintis veikia su sąmone“²⁰. Be to, svarbu, kad „kultūrinė atmintis beveik visiškai sutampa su bet kuria reikšme, cirkuliuojančia grupėje. Ir tik per raštą ši išorinė komunikacijos sritis gali priiimti nepriklausomą ir vis labiau sudėtingesnę savo egzistenciją. [...] Kultūrinė atmintis maitina tradiciją ir komunikaciją, bet tai nėra vienintelė jos funkcija. Be jos neįmanomi pažeidimai, konfliktai, inovacijos, atkūrimai ar revoliucijos. Visa tai yra įsiveržimai iš pasaulio anapus dabartinės reikšmės per užmiršimo atkūrimą, per tradicijų atgaivinimą ar aktualizavimą to, kas jau buvo nuslopinta“²¹.

Taigi šiame tyrime pasitelkiu ir mimetinę, ir daiktų, ir komunikacinę, ir kultūrinę atmintis. Tačiau Assmannas pabrėžė, kad Maurice'o Halbwacho „kolektyvinės atminties“ koncepcijos nepakanka, kai kalbame apie laiką, esantį už gyvenamo meto. Halbwachas teigė, kad „kolektyvinė atmintis“ yra socialinis konstruktas, kad individualybių atmintis yra grupės narių atmintis, kad žmogus visada aktualizuoja socialinę aplinką, kai atsimena, jog „mes esame laisvi pasirinkti laikotarpį iš praeities, į kurį norime įsitraukti patys“²². Assmannas atkreipė dėmesį būtent į praeities diskursą, jis preciziškai atskyrė „komunikacinę“ ir „kultūrinę“ atmintis. Regis, tai buvo padaryta savitai apmąsčius Halbwacho plėtotą skirtį tarp istorinės ir autobiografinės atminties.

	Komunikacinė atmintis ²³	Kultūrinė atmintis
Turinys	Istoriniai patyrimai individualių biografijų struktūroje.	Mitinė pradžios istorija, įvykiai absoliučioje praeityje.
Formos	Neoficiali, be daugelio formų, natūralus vystymasis, kylantis iš sąveikos, kasdienybės.	Organizuota, nepaprastai oficiali, ceremoninė komunikacija, šventės.
Medijos	Gyvos, organiškos atmintys, patyrimai, gandai.	Fiksuotas įkūnijimas, tradicinė simbolinė klasifikacija ir perdavimas per žodžius, vaizdus, šokius ir t. t.
Laiko struktūra	80–100 metų, su progresyvia dabartimi, besitęsiančia per tris–keturias kartas.	Mitinio, pirmapradžio laikotarpio absoliuti praeitis.
Nešėjai	Nespecifiniai, šiuolaikiniai liudytojai, esantys atminties bendruomenėje.	Specializuoti tradicijos nešėjai.

Ši Assmanno koncepcija gali padėti atskleisti kultūrinę atmintį, slypinčią literatūroje ir galinčią pasakyti kažką daugiau ne tik apie autorių, bet ir apie bendruomenę. Toliau straipsnyje Gliaudos romanai bus nagrinėjami atminties tipo, laiko struktūros, santykio su istorija aspektais. Visi jie, kaip matysime, bus susiję su tapatybės klausimais.

Atminties tipas Gliaudos romanuose

Remiantis minėtaisiais „komunikacinės“ ir „kultūrinės“ atminties kriterijais, galima teigti, kad Gliauda romanuose fiksuoja: a) knygnešius – *Raidžių pasėliai* (1955); b) M. K. Čiurlionio fenomeną – *Ikaro sonata* (1961); c) pirmąją Lietuvos okupaciją (1940 m. birželio 15 d.) – *Agonija* (1965); d) partizanų kovas – *Aitvarai ir giria* (1970); e) šventojo Kazimiero gyvenimo istoriją – *Kovo ketvirtoji* (1984); f) vyskupo Valančiaus asmenį ir veiklą – *Ganytojas ir vilkai* (1986). Romanus išvardijau pagal jų parašymo laiką, kuris byloja ne tik tam tikros atminties svarbą išeivijos bendruomenei, bet, kaip matysime, ir konkretaus „didžiojo pasakojimo“ tąsą ir aktualizavimą.

Išanalizavus romanus pagal minėtuosius požymius, *Agoniją*, *Aitvarus ir girią* galėtume laikyti „komunikacine atmintimi“, o vi-

sus kitus romanus – „kultūrine atmintimi“. Pirmoji sovietinė Lietuvos okupacija, pavaizduota *Agonijoje*, partizanų kovos 1944–1953, įprasminotos romane *Aitvarai ir giria*, turi gyvą atmintį, progresyvią dabartį, liudytojus. Sakydamas „turi“ aš pabrėžiu istorinį XX a. laiką, išeivijos bendruomenę, situaciją, kai buvo rašomi ir skelbiami romanai. Drįsčiau teigti, kad Gliauda turėjo labai aiškų „numanomą“ skaitytoją, kuriam *Agonijoje* istoriniai faktai (Ministras pirmininkas Antanas Merkys, Smetona ir kt.) buvo primenami publicistinio stiliaus pasakojimu. Čia sąmoningai buvo parašyta: „Krašte, kur be simbolinio šūvio buvo palaidota laisvė, oportunistinės nuotaikos seko. Lietuva įžengė į desperacijos fazę.“²⁴ Iš šios fazės išsivaduojama būtent partizaniniame kare, kuris skaitytojui pateikiamas kaip romantizuota istorija. Išeivijos visuomenei svarbiausia buvo idėja: „Grįžo Lietuvon jos istorija. Tas miškas, kuris buvo patapęs floros ir faunos paroda, yra tikroji, neokupuotoji Laisvoji Lietuva, sau valstybė su sau žmonėmis.“²⁵ Galima sakyti, kad tai buvo „įsivaizduojama“ Lietuva, bet tik tokią ją ir norėta regėti, todėl neatsitiktinai romanas gavo Lietuvos atgimimo sąjūdžio premiją. Be to, Gliauda kūrinių konkursui pateikė slapyvardžiu „Laukesos ašara“. Iki Kęstučio K. Girniaus studijos *Partizanų kovos Lietu-*

voje (1987) pasirodymo dar buvo ilgas „ašarų“ periodas, todėl grožinės literatūros knygos užėmė atminties katalizatoriaus nišą. Be abejo, anksčiau pasirodė N. E. Sūduvio (Juozo Brazaičio) *Vienų vieni* (1964); čia pasakojama ir apie ginkluotą rezistenciją, remiantis J. Daumanto *Partizanais* (1962). Brazaitis neatsitiktinai buvo parašęs: „*Tikrovei palaikyti žmonių atminime* – tam ir sutelkiami šiame rinkiny lietuvių rezistencijos ryškieji faktai, jų istorinė raida.“²⁶ Pokario rezistencijos virtimas atmintimi buvo grįstas gyva, organiška komunikacine atmintimi ir liudininkais (J. Lukša-Daumantas).

Kitus minėtuosius romanus apibrėžtų praeitis ir ceremoninė komunikacija, kuri leidžia toms atmintims funkcionuoti. Knygnešiai, Čiurlionio kūryba, šv. Kazimieras, Valančius – tai tie Lietuvos istorijos, kultūros istorijos diskursai, kuriuos pasirinko Gliuda. Tai jo ar bendruomenės pasirinkimai? Nesunkiai rastume jų svarbą išeivijos kasdieniniame ir kultūriniame gyvenime patvirtinančių faktų, bet tikslingiausia būtų pacituoti Danutę Brazytę-Bindokienę, teigusią, kad „lietuviai, atsidūrę toli už savo tėvynės ribų ir nuolat supami gyvenamųjų kraštų aplinkos, turėjo ir tebeturi dėti daug pastangų, kad neprarastų vertybių, atsineštų iš savo tėvų žemės“²⁷. Iškelkime hipotezę, kad Gliaudos romanai liudija tas vertybes, o kartu ir kultūrines problemas. Kokios jos?

Pirmiausia susiduriame su lietuvių kalbos diskursu, kuriam buvo skirti *Raidžių pasėliai*. Spaudos draudimas, knygnešių heroizmas, Muravjovas vaizduojami su patosu ir pagal binarinio mąstymo logiką. Gana įdomu tai, kad Gliuda lietuviškas maldaknyges pavadina daiktais:

„– Štai, tėvas Vasilijau, knygos, – rankos mostu, lyg kviesdamas žiūrėti, pareiškė išprauninkas.

– Mačiau aš jas, – paniekinančiai ištare šventikas, neprisiliesdamas prie ant stalo padėtų maldaknygių.

Visi jautėsi keistai sujaudinti tų valdžios persekiojamų daiktų akivaizdoje. Tik žandakai ir isprauninkas buvo kaip didvyriai.“²⁸

Knyga kaip daiktas, kaip „daiktų atmin-tis“ šiame epizode bylotų lietuviškos tapatybės savirefleksiją, todėl skaitytojas turėtų prisiminti visą lietuviškos knygos kelią, pradedant Martyno Mažvydo katekizmu ir baigiant skaitoma Gliaudos knyga. Savita tai, kad Gliuda mėgino priminti lietuvių kalbos svarbą gyvenantiems abipus Atlanto, nes atvarte randame įrašą: „Šioje knygoje gali rasti įkvėpimo ir dabartiniai lietuviai veikėjai tiek Lietuvoje, tiek visur kitur. Dėl to šis romanas yra auklėjanti skaitymo medžiaga jaunimui.“²⁹ Raidžių, t. y. lietuvių kalbos, problema buvo svarbi ir sovietinėje Lietuvoje, kurioje valdžia protegavo rusų kalbą. Taip tarsi susiejami XIX ir XX amžiai, kai lietuviams reikėjo suvokti „[...] visų pirma savos kalbos žavesio burtus“³⁰.

Pastarieji per visą Lietuvos gyvavimą buvo susieti su religijos ir istorijos diskursais. Autorius pabrėžia Kražių skerdynes – svarbų lietuvių tapatumo konstravimo sandą, kuris rodo lietuvių tautinio ir religinio sąmonėjimo istoriją. Gliaudos personažas Urnužis – bitininkas ir knygnešys – sujungia mitologinę ir modernią Lietuvą, jis žūsta nuo kazoko rankos bažnyčioje. Mirdamas jis mato žalią spalvą, vilties ir žemės spalvą, o Džiūsna Jonas sako: „Kur jis, ten ir knyga. Raidės sėjo po mūsų žemę.“³¹ Taip Gliuda parodo, kad XIX a. lietuvių tapatybė susideda iš kalbos, religijos ir istorijos diskursų.

Kovo ketvirtoji, Ganytojas ir vilkai – tai katalikybės kelio Lietuvoje refleksija. Romane *Kovo ketvirtoji* pasakojama šv. Kazimiero, Lietuvos globėjo, gyvenimo ir tikėjimo istorija, kuri jau savaime perteikia „kultūrinę atmintį“. Gliuda renkasi du dalykus: karaliočio gyvenimą ir kelią religijos link bei lietuvių tautos religinio sąmonėjimo istoriją. Pirmuoju atveju rašytojas beletrizuoja istorinius faktus, norėdamas parodyti, kodėl Kazimiero

„liga tebuvo Dievo valia“³². Žemiški Kazimiero išbandymai (karo pralaimėjimas) ir dieviški praregėjimai (prie šv. Onos bažnyčios) supinami su lietuvių religinio sąmonėjimo linija. Ji prasideda kalba: „Aš norėčiau kalbėti Lietuvos krašto kalba, kaip tu dabar kalbi lotyniškai. Mokė mane daugelio mokslų, tik Lietuva, jos žmonės ir jų kalba liko mano moksluose nepaliesta dirva, neįdirbtas sklypas, nepasiekta sala. Gaila! Gaila man to.“³³ Kazimieras yra tas, kuris parodo gimtosios kalbos ir religijos sąlyčio svarbą.

Kitu atveju Gliauda vaizduoja lietuvių pagonių mitologijos ir krikščionybės religinio sinkretizmo etapą, pasitelkdamas du įvaizdžius: žalčio ir kryžiaus. Krikščionybės atėjimas į Lietuvą parodomas kaip vardų keitimas, kaip lūžių ir prievartos nebuvimas, kaip situacija, kai „[...] sugyveno troboje žaltys ir kryželis. Augo kita karta, jaunoji, veržlioji. Jai žaltys neatrodė šventas. Ir alkos jai nešlamėjo slaptingai ir pranašiška“³⁴. Šis religinio sinkretizmo laikotarpis dar ir šiandien įsivaizduojamas, sukurtas iš detalių, įvaizdžių, kai kurių rašytinių šaltinių ir pan. Šią situaciją ir išnaudojo Gliauda. Lietuvį krikščionį karalaitis Kazimieras pažįsta dirbdamas raštininku Lietuvos kunigaikštijos raštinėje Vilniuje. Tų susitikimų metu jam aiškėja Jano Długoszo lietuvių charakteristikų ir asmeniškai patirtos realybės priešprieša. Karalaičio mintys, apmąstymai, metaforos, laikysena mirties akimirka – visa tai orientuota į ateitį, į amžinąją karalystę, „[...] kur nėra ribų ir sienų, nė pabaigos“³⁵. Taip Gliauda sukuria idealistinį metafizinį Kazimiero vaizdinį, istorijoje virtusį šventojo diskursu; jo atmintis savitai atgyja ir šiandien – Kaziuo mugėse. Kazimieras romane padeda lietuviams įsisąmoninti Kristaus mokslą ir liudija Dievą savo meile žmonėms.

Istorinis romanas *Ganytojas ir vilkai* tęsia lietuvių religinio sąmonėjimo istoriją ir aktualizuoja žemaičių vyskupo Valančiaus fenomeną. Valančius „[...] prikėlė iš mirusiųjų

faktų jo vyskupijos istoriją“³⁶, o Gliauda skaitytojui primena Ganytojo veiklą, mintis ir likimą. Tai padaroma gana paprastai: beletrizuojant istorinius faktus, panaudojant Valančiaus tekstų mintis, įtraukiant kultūrinio gyvenimo realijų. Tačiau šiame vyskupo „Aš“ naratyve istorija gal netgi ir pačiam autoriui nesuvokiant tampa atminties problema. Narratorius sako: „Baugu jausti ties savimi istorijos pulsą. Viskas buvo avantiūros ženkle. Kas ir kada nežinomoje ateityje, po kokio šimto metų, skaitys jo pasirašytą ganytojišką laišką, ar ateities skaitytojas žinos, kodėl laiško posakiai buvo tokie, ne kitoki?“³⁷ Jei tas „ateities skaitytojas“ žinos, vadinasi, jis atmins. Gliaudos versijoje avys turi atminti savo ganytoją, o tam panaudojami ir ganytojo laiškai, ir vyskupo kančios, ir 1863 m. sukilimas, ir Žemaičių vyskupijos centro perkėlimas į Kauną, ir Valančiaus nuostaba, kad „[...] taip patraukliai gali švytėti praeities dabartyje“³⁸. Gliauda atmintį grindė praeities dabartyje koncepcija, kuri, mano manymu, yra archetipinė lietuvių tapatybės struktūroje. *Ganytojas ir vilkai* gali būti laikomas menine Valančiaus biografija, svarbesne pačioms avelėms, o ne jas ganiusiajam. Šis romanas – tai tikėjimas, blaivybė ir rašto kultūra, t. y. tie diskursai, kurie radikaliai keitė lietuvių identitetą XIX a.

Ikaro sonata – meninė Čiurlionio autobiografija – pateikia kultūrinės tapatybės modelį. „Pagal mūsų supratimą, – teigia Assmanas, – kolektyvinė tapatybė yra refleksyvi socialinio bendrumo forma, tuo tarpu kultūrinė tapatybė atitinkamai lemia sąmoningą dalyvavimą ar konkrečios kultūros atpažinimą.“³⁹ Romane matome Čiurlionio gyvenimo ir kūrybos istoriją, kurioje telpa menininko problematika ir kultūros reikšmė apskritai. Panaudodamas modernistinės literatūros kūrimo principus (sąlygiškumą, intertekstualumą, refleksyvumą) Gliauda Čiurlionį parodo kaip unikalų menininką, kurio genialumas atskleidžiamas jo paveikslų reflek-

sijose. Ne pats Čiurlionis, o *Kito* (Colberto, Izės ir kt.) žvilgsnis į Čiurlionį skaitytojui pasako: „Juk mes nežinome, kas buvo Čiurlionis. Mes radome jį tokį, kokį susikūrėme. [...] Mes gyvename savo Čiurlionio šešėlyje. Mes sukūrėme savo Čiurlionį, kaip žmonės susikuria savo religiją ir ją išpažįsta [...]. Mūsų Čiurlionis yra mūsų religija, ir kas mums, jei realybė gali būti kita! Čiurlionis galėjo ir negyventi, mes jį sukurtume iš jo paveikslų.“⁴⁰ Čiurlionis yra lietuvių kultūra, o lietuvių kultūra – Čiurlionis.

Visi aptarti romanai laikytini „kultūrine atmintimi“, jos gyvybingumą ir šiandien palaiko oficialios šventės, fiksuotas įkūnijimas ir specializuoti tradicijos nešėjai. Assmannas pastebi, kad „[...] skirtis tarp komunikacinės ir kultūrinės atminties yra susijusi su skirtumu tarp kasdienybės ir švenčių, tarp profaniškumo ir sakralumo, tarp efemerškumo ir tęstinumo, tarp detalės ir visumos“⁴¹. Pavyzdžiui, Kovo 16-oji yra knygnešio diena; Kaziuko mugė skirta šv. Kazimierui (kovo 4 d.; artimiausią sekmadienį iki kovo 4 d.), kurios ištakos, Liberto Klimkos teigimu, siekia 1604 m. bažnytines procesijas⁴²; paminklai, memorialinės lentos, knygos – tai, kas įamžina vyskupą Valančių; šimtosios M. K. Čiurlionio mirties metinės buvo paminėtos valstybės mastu (2011 m.). Šios kultūrinės atmintys funkcionavo ir Gliaudos romanų rašymo laikais, ir šiandien. Tai leidžia kalbėti apie „didįjį pasakojimą“, kuris, pasak Jeano-François Lyotard'o, atlieka legitimacijos funkciją. Gliaudos užfiksuotos atmintys leistų teigti, kad išeivijos visuomenei buvo perteikiami trys didieji pasakojimai: pasakojimas apie knygnešius, pasakojimas apie partizanus, pasakojimas apie krikščionybės kelią į Lietuvą. Visi jie buvo skirti išeivio tapatybei konstruoti suvokiant, kad „[...] teisingumas yra patikimas didžiajam pasakojimui tokiu pat būdu kaip ir tiesa“⁴³.

Šie metapasakojimai buvo ne tik tiesos, teisingumo, vertės, bet ir išeivijos tapatybės

konstravimo pamatas⁴⁴. Svarbiausia, Lyotard'o terminais kalbant, buvo naratyvinė funkcija, didieji herojai ir didysis tikslas. Gliauda patvirtintų, kad išeivijoje buvo suvokiamas „[...] naratyvinės formos pranašumas formuluojant tradicinį žinojimą“⁴⁵. Tačiau tą žinojimą, mano galva, ir inspiravo atminties fenomenai, kurie buvo skiriami pirmiausia tautinei tapatybei išlaikyti.

Laiko struktūra ir atmintis

Assmannas sako, kad atminties kultūrai svarbiausias laikas, susijęs su tapatybės formavimu, apimančiu reikšmės ir laiko socialinę konstrukciją. Atminties kultūra iš esmės priklauso nuo skirtingų sąsajų su praeitimi. „Tai yra fundamentali tezė, kad praeitis ateina į būtį tiek, kiek mes į ją nurodome. Iš pradžių tai gali atrodyti keista. Niekas nepasirodo natūraliau negu praeities formavimasis – jis ateina į gyvenimą per praeinantį laiką. Taip iki rytojaus šiandiena taps istorija vakarykštės dienos forma.“⁴⁶ Laiko struktūroje svarbiausia yra praeitis, bet ji egzistuoja tik per dabarties ir ateities santykį. Koks jis Gliaudos romanuose? Kokia praeitis ateina į skaitytojo būtį?

Turime išskirti du aspektus: romane vaizduojamą laiką ir romano pasirodymo laiką, kuris liudija adresatą. Pavyzdžiui, *Raidžių pasėliai* (1955) parodo į istorinius spaudos draudimo (1864–1904) metus Lietuvoje ir istorines Kražių skerdynes (1893). Romano veikėjas Urnužis sako: „Dairykitės visur po pasaulį, o kur tokį elgesį rasite, kad giedančius žmones bažnyčioje bizūnais luptų?“⁴⁷ Taip konstatuojamas civilizacinis skirtumas tarp carinės Rusijos ir Vakarų civilizacijos, kuriai Gliauda priskiria ir lietuvių⁴⁸. Romano atvarte rašoma: „Jurgis Gliauda [...] padarė vertingą literatūrinę užbaigą 50 metų spaudos laisvės sukurti minėjimui.“⁴⁹ Randame patvirtinimą, kad laikas ir oficialus paminėjimas lemia kultūrinę atmintį.

Neatsitiktinai paskutinis *Agonijos* sakinytis yra šis: „Agonijoje merdinti tauta atsakė. Ji atsakė 1941 metų SUKILIMU.“⁵⁰ Ši nuoroda į 1941 m. birželio sukilimą gali būti suvokiama kaip ženklas, bylojantis Nepriklausomybės siekį. Romanas išspausdintas 1965 m., o tai reiškia, kad praėjus devyneriems metams po Vengrijos revoliucijos 1956-aisiais. *Aitvaruose ir girioje* pateikiamas epilogas ir sakoma: „Jie žuvo visi liepsnojančioje girioje, kaip feniksai, kad ateityje kiltų iš pelenų skrydžiui...“⁵¹ Tai praeitis, tačiau romanas buvo išleistas 1970 m., ir neatsitiktinai jo pabaigoje yra įrašas: „1968 – Laisvės Kovos Metai.“⁵² Taigi Prahos pavasaris tampa akstinu. Gliaudai prisiminti partizanų kovas, kurios Lietuvoje buvo numalšintos prieš penkiolika metų. „1484 – Šv. Kazimiero metai – 1984“⁵³ – tai randame tituliname *Kovo ketvirtosios* puslapyje. Akivaizdu, kad romano gimimą inspiravo datos: 1484 (karaliaičio Kazimiero mirties data) ir 1984 (romano pasirodymo laikas). Penkių šimtų metų tarpas apima kultūrinę amžių atmintį, o romanas baigiasi mirties scena ir sakiniu: „Saulėtas vėjas paslaugiai pagavo laidotuvišką verkiančių varpų skardą ir nunešė į šimtmečių ateitį.“⁵⁴ Taigi šios kultūrinės atmintys praeitį pateikia kaip nuorodą į dabartį, kuri visada apibrėžiama esamos istorinės situacijos. Svarbiausias buvo romano publikavimo laikas ir adresatas – išeivijos skaitytojas, kuriam istorinis laikas vis dar buvo jo kolektyvinės tapatybės dalis.

Atminties santykis su istorija

Atminties santykis su istorija yra vienas svarbiausių „komunikacinės“ ir „kultūrinės atminties“ rodiklių. Ir čia išskirtini du momentai: visuomenės ir atminties tipai.

Bet kuri visuomenė gali būti suvokiama kaip „karšta“ ar „šalta“ visuomenė – Claude'o Lévi-Strausso *Laukiniame mąstyme* (1962) pateiktomis apibrėžtimis – jas perimdamas Assmannas sukuria „karštą“ ir „šaltą“ atmintį.

Assmannas sako: „Šaltos visuomenės negyvena užmiršdamos tai, ką karštos visuomenės prisimena – jos paprasčiausiai gyvena su skirtingomis atminties rūšimis, ir siekdamos tai daryti jos turi blokuoti istoriją.“⁵⁵ Šaltos visuomenės priešinasi istorijos skverbimuisi, jos užšaldo istoriją ir istorinius pokyčius. Assmannas siūlo minėtuosius du terminus traktuoti „[...]“ kaip kultūros pasirinkimus ar politines atminties strategijas, kurios egzistuoja visais laikais, nepriklausomai nuo rašto, kalendoriaus, technologijos ar galios formų.⁵⁶ Vadinasi, susiduriame su universalėmis apibrėžtimis, kurios gali būti taikomos bet kurios epochos ar struktūros visuomenei. „Pagal šaltą pasirinkimą, – pažymi teoretikas, – raštas ir piliečių valdymas taip pat gali tapti istorijos šaldymo būdais.“⁵⁷ Šiais būdais paprastai operuojama istorinių, kultūrinių pervartų metu.

Lévi-Straussas teigė, kad karštos visuomenės „[...] bando galutinai įsisavinti istorinį procesą ir paversti jį savo plėtros varikliu“⁵⁸. Assmannas formuluoja, kad „internalizuota – tiksliau sakant, prisiminta – praeitis randa savo formą pasakojime, ir šis turi funkciją. Ji tampa arba varomąja raidos galia, arba tęstimumo pagrindu“⁵⁹.

Tačiau Assmannas pabrėžia, kad visuomenės ir kultūros neprivalo būti tik visiškai „šaltos“ ar „karštos“: jos gali turėti abiejų elementų. Ką rodytų Gliaudos romanai?

Mano manymu, Gliaudos romanai būtų „šaltą“ visuomenę ir „šaltą atmintį“. Gliauda istorijos ir kultūros pagrindu kuria pasakojimus, pirmenybę teikdamas stabilioms istorijos versijoms ir reikšmėms, laikydamasis istorinių datų, faktų ir kontekstų. *Agonija*, *Kovo ketvirtoji*, *Raidžių pasėliai* – tiesiog istorinių faktų dėliojimas ir beletristinis nagrinėjimas. Besąlygiška ir traumuojanči Lietuvos kapituliacija 1940-aisiais, ateistinė visuomenė sovietmečiu, grįžimas prie rusų kalbos ir rusų mentaliteto galėtų būti suvokiami kaip faktai, paskatinę rašytojus

išeivijoje grįžti prie Lietuvos istorijos, tradicijos ir krikščioniškosios moralės. *Aitvarai ir giria* – romantizuota partizaninio karo versija, o partizanas yra tas žmogus, „[...] kuris kaitina šautuvo vamzdį, neigdamas okupacijos faktą“⁶⁰. Bet šią versiją iš principo galima suvokti ir kaip „karštos“ visuomenės ženklą. Partizanai reflektuoja istoriją ir bando ją keisti, o tai rodo lietuvių tapatybės pokytį. Išeivijos visuomenei tai yra galimybė tęsti laisvės naratyvą, kuris buvo neįmanomas sovietinėje Lietuvoje.

Visuomenei, kurioje dominuoja kolektyviškumas, būdinga kurti ir plėtoti „didįjį pasakojimą“, jis tik ilgainiui praranda metafizinį matmenį ir galią. Tada jos nariai, mano galva, tampa ar gali tapti „karšta“ visuomene, kuri reprezentaciją pakeičia į interpretaciją. *Ganytojas ir vilkai* skaitytojui pasiūlo ir tokį sakinį: „Dabartis buvo karšta, bet ir praeitis nebuvo kapai. Krinčino bažnyčios epizodas nuostabių ryšių sujungė kas būta ir kas esama.“⁶¹ Gubernatoriaus noras atimti bažnyčią ir paversti ją cerkve, vyskupo įrodymai, pagristi Dimitrijaus Kurbskio fundacijų raštais, parodo atminčių ir tapatybių konfliktą, kuris šįkart buvo išspręstas lietuvių naudai. Sprendimas grindžiamas dabarties ir praeities sankaba, t. y. „kaip vyskupų Giedraičių karstai Varnių katedros rūsyje, taip kunigaikščių Kurbskių karstai Krinčino bažnyčios rūsyje, buvo šaknys, kurios maitina dabartį. Meilė praeičiai dvėlkė šilima“⁶². Taip praeitis virsta dabarties argumentu.

„Karštos atminties“ galima rasti tik *Ikaro sonatoje*; čia Mikalojus Konstantinas Čiurlionis perkeliamas į „vaidentuvę“ ir tai leidžia kurti Čiurlionio – veikėjo – vidaus ir jo kuria-

mo meno vaizdinius. Be to, autorius įtraukia Čiurlionio kūrybos refleksijas, kitaip sakant, atsiranda refleksyvumo diskursas, būdingas „karštai“ visuomenei. Gliauda laisvai naudoja biografinius duomenis, nes kūrinyje svarbiausias yra žmogus menininkas, o ne istorija. Čiurlionis tarsi sutapatinamas su visos tautos kūrybinėmis galiomis, parodomas kaip jos kultūrinis herojus, kuris sako: „Ikaras kilo į saulę. Pakvaišimas! Galbūt! Net tikrai pakvaišimas, bet šventas pakvaišimas. Sudegti kūrybos aistroj yra tikra kūrybos esmė.“⁶³ Čiurlionis rodo „karštos“ visuomenės ir „karštos atminties“ potencialą, slypinčią lietuvių tautoje. Bet tai išimtis, liudijanti, kad „karšta atmintis“ Gliaudai ir išeivijos bendruomenei nebuvo svarbiausia. Jų egzistencijai ir pasirinkimams paaiškinti reikšminga būtų Assmanno mintis, kad „tikrai svarbi atmintis yra prisimenama, ir tikrai prisiminta praeitis gali būti svarbi“⁶⁴. Ar galėjo būti kitaip? Manau, kad ne. Pavyzdžiui, Mariaus Ivaškevičiaus *Žalių* (2002) istorija rodo, kad esame „šalta“ visuomenė, kuriai, kaip teigė Lévi-Straussas, svarbiausia yra norma. Ir čia išvelgtinas sąryšis tarp „šaltos“ visuomenės ir „didžiojo pasakojimo“. Mano manymu, būtent „šalta“ visuomenė kuria ir palaiko „didžiuosius pasakojimus“, kurie jai leidžia išlaikyti „duotą“ tapatybę ir stabilius, t. y. šaltus, vaizdinius. „Šaltai“ visuomenei reikia herojų, o tokių (realių ar išgalvotų) netrūksta Gliaudos romanuose. Tai reiškia, kad jie pirmiausia buvo skirti bendruomenei, kurios atminties kultūra buvo pagrįsta prastos tėvynės vaizdiniais ir jų (at)gaivinimu. Nepaisant to, „šalta“ visuomenė – tai moderni visuomenė, kuri XX a. kūrė, prarado ir vėl atgavo modernią Lietuvą.

Išvados

1. Interpretacinė, o ne reprezentacinė kultūros analizė skatino dėmesį atminties, tapatybės, lyties, komunikacijos ir kt. tyrimams, kurie išplėtė postmodernaus mokslinio diskurso ribas ir instrumentus. Vienas tokių yra Jano Assmanno kultūrinės atminties koncepcija, leidžianti atskirti „komunikacinę atmintį“ nuo „kultūrinės atminties“, parodanti, kaip ir kodėl kinta atmintis, kas lemia jos kaitą ir apskritai sureikšminimą.

2. Gliaudos romanuose dominuoja „kultūrinė atmintis“, o jos aktualizavimą galima paaiškinti sovietų okupacija, egzodo situacija, autoriaus ir bendruomenės lūkesčiais. „Kultūrinės atmintys“ atskleidė akivaizdų atminties ir „didžiojo pasakojimo“ ryšį, išryškėjo universalios lietuvių kultūrinės reikšmės ir išeivio tapatybės konstravimo principai. Gliaudos tekstai leistų teigti, kad kultūrinė atmintis buvo aktualizuojama siekiant palaikyti „didžiuosius pasakojimus“ (apie knygnešius, partizanus, krikščionybę Lietuvoje), kad kultūrinė atmintis romanuose buvo grįsta kartojimu ir interpretacija, o tai turėjo užtikrinti kultūrinį tęstinumą ir socialinį identitetą. „Komunikacinė atmintis“ dažniausiai siejama su partizaniniu karu, tai buvo gyva atmintis ir patirtis.

3. Kultūrinės atmintys rodo, kad laiko struktūroje praeitis yra amžinasis variklis, leidžiantis egzistuoti dabartyje ir kartu numatantis ateities visuomenės, bendruomenės mentalinius, pilietinius, socialinius kontūrus. Praeities sureikšminimas sudaro sąlygas „kultūrinės atminties“ ir „didžiojo

pasakojimo“ sąryšiui, nes visuomenės nariai savo kolektyvinę ir kultūrinę tapatybes grindžia stabiliomis ir patikrintomis vertybėmis. Tačiau toks visuomenės raidos modelis iš dalies stabdė išeivijos progresą, kurį įkvėpė tik naujos generacijos.

4. Gliaudos aktualizuotos kultūrinės atmintys cirkuliavo išeivijos visuomenėje, kurią pagal jos santykį su istorija galima pavadinti „šalta“ visuomene ir kuriai būdinga „šalta atmintis“. Istorijos šaldymą galima aiškinti egzodo visuomenės siekiu išsaugoti istoriją kaip užfiksuotą praeitį, kolektyvinę tapatybę, etnokultūrinį lietuviškumą. Gliauda visa tai perteikė bendruomenei primtinu „naratyvinio žinojimu“, nes kultūrinės atmintis jis tiesiog pavertė pasakojimais, parodydamas, ko egzodo visuomenė privalo neužmiršti. Rašytojas tik kai kurioms kultūrinėms atmintims (Čiurlioniui) suteikė naujų prasmų, dažniausiai jis taikėsi prie bendruomenės saugojamo ir kontroliuojamo kultūrinio žinojimo.

5. Tyrimas atskleidė, kad rašytojas gali būti pasmerktas užmarščiai, bet jo „prikėlimą“ gali pakurstyti „kultūrinės atminties“ fenomenai, kurių suvokimas ir refleksija visada bus sudėtingas ir heterogeniškas procesas. Rašytojas ir menininkas gali būti laikomi kultūrinės atminties nešėjais. Gliauda savo plačia kultūrinės atminties skale išsiskirtų egzodo romanistikoje, be to, jis buvo apmąstytas siekiant identifikuoti visos egzodo bendruomenės paradigmą. Žinoma, tai yra „įsivaizduojama“ bendruomenė, tačiau jos tyrimai „atminties kultūros“ aspektu gali padėti suvokti XX a. Lietuvos kultūrinę, mentalinę, psichologinę ir kt. charakteristiką.

Nuorodos

1. Geertz Cl. *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*, London / GB: Fontana Press, 1993, p. 20.
2. *Ten pat*, p. 33–34.
3. Tarpdisciplininis žinojimas yra postmodernus žinojimas. Postmodernus mokslas „yra žodžio žinojimas reikšmės pakeitimas, kai išreiškiama, kaip toks pakeitimas gali vykti. Jis kuria ne tai, kas žinoma, o tai, kas nežinoma“. Jean-François Lyotard. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*, Translation from the French by Geoff Bennington and Brian Massumi, Foreword by Fredric Jameson, Manchester / GB: Manchester University Press, 1984, p. 60.
4. Thompson Klein J. *Crossing Boundaries: Knowledge, Disciplinarity, and Interdisciplinarity*, Charlottesville and London: University Press of Virginia, 1996, p. 61.
5. Šiuokščius V. Jurgis Gliauda, *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 158.
6. Pokalbis „Šiandieninės lietuvių literatūros centras: kur jis?“, *Metai*, 2005, nr. 3, p. 92.
7. Goštautas S. Nuo Freiburgo iki Soho, S. Goštautas [et. al.] *Išėivijos dailė: tarp prisirišimo ir išsilaisvinimo*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2003. Apskritai ši knyga gerai atskleidžiu išėivijos lūkesčius, tapatybių konfliktus, menininkų santykį su kolektyvine tradicija ir personaline novacija, kuri pirmiausia žymi asmens sąmoningumo pokytį.
8. Kavolis V. *Civilizacijų analizė*, vertė Arūnas Gelūnas, Marijus Žiedas, Vilnius: Baltos lankos, 1998, p. 38.
9. Clifford J. *Kultūros problema: XX amžiaus etnografija, literatūra ir menas*, vertė Vitalijus Šarkovas, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2006, p. 29.
10. Assmann J. *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011, p. 6.
11. Whithead A. *Memory*, London and New York: Routledge, 2009, p. 12.
12. Atmintis ir „atminties kultūra“ literatūrologų Lietuvoje tiriama menkai: Meržvinskaitė Birutė, Atminties formos, *Literatūra*, 2002, nr. 44 (2), p. 43–50; Gudelytė Toma. Kultūrinis identitetas ir kultūrinė atmintis literatūros komparatyvistikoje, *Literatūra ir menas*, 2009, liepos 3, nr. 27 (3244), p. 5; Kmita Rimantas. Kultūrinė atmintis Tomo Venclovos poezijoje Ištūkimas iš fabriko: modernėjanti Lietuvių poezija XX amžiaus 7–9 dešimtmėčiais, 2009, p. 226–248. Doktorantė Virginija Cibarauskė Vilniaus universitete rašo disertaciją tema „Kultūros atminties formos XX a. pabaigos lietuvių literatūroje“. Apskritai klasikiniu literatūrologijos ir „kultūrinės atminties“ sintezės veikalų būtų galima laikyti Aleidos Assmann studiją *Cultural Memory and Western Civilization: Functions, Media, Archives* (2011).
13. Cubitt G. *History and Memory*, Manchester / GB: Manchester University Press, 2008, p. 7.
14. Assmann J. *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011, p. 5–6.
15. *Ten pat*, p. 6
16. *Ten pat*.
17. *Ten pat*.
18. *Ten pat*.
19. *Ten pat*, p. 7.
20. *Ten pat*, p. 9.
21. *Ten pat*, p. 8.
22. Halbwachs M. *On Collective Memory*, Edited, Translated, and with an Introduction by Lewis A. Coser, Chicago and London: The University of Chicago Press, 1992, p. 50.
23. Assmann J. *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011, p. 41.
24. Gliauda J. *Agonija: romanas*, London: Nida, 1965, p. 406.
25. Gliauda J. *Aitvarai ir giria: romanas*, Chicago: Laisvosios Lietuvos knygų leidykla, 1970, p. 83.

26. Sūduvis N. E. *Vienų vieni: dvidešimt penkerių metų rezistencijoje*, Brooklyn: Į Laisvę fondas lietuviškai kultūrai ugdyti, 1964.
27. Brazytė-Bindokienė D. *Lietuvių papročiai ir tradicijos / Lithuanian Customs and Traditions*, Fotografuotinas leidinys, Chicago: Pasaulio lietuvių bendruomenė, 1989, p. 5.
28. Gliauda J. *Raidžių pasėliai*, Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1955, p. 45.
29. *Ten pat*, romano aplanko pirmasis atvartas.
30. *Ten pat*, p. 227.
31. *Ten pat*, p. 303.
32. Gliauda J. *Kovo ketvirtoji*, Brooklyn: Darbininkas, 1984, p. 9.
33. *Ten pat*, p. 107.
34. *Ten pat*, p. 39.
35. *Ten pat*, p. 223.
36. Gliauda J. *Ganytojas ir vilkai: istorinis romanas*, London: Nida, 1986, p. 128.
37. *Ten pat*, p. 152.
38. *Ten pat*, p. 197.
39. Assmann J. *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011, p. 115.
40. Gliauda J. *Ikaro sonata: romanas*, London: Nida, 1961, p. 151–152.
41. Assmann J. *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011, p. 43.
42. Išsamiau žr. Klimka Libertas. Garsusis Vilniaus „Kaziukas“: kilmė, raida, tradicijos, perspektyvos, *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, t. 10, 2010, p. 36–47.
43. Lyotard J-Fr. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*, Translation from the French by Geoff Bennington and Brian Massumi, Foreword by Fredric Jameson, Manchester / GB: Manchester University Press, 1984, p. xxiv.
44. Tomas Balkelis yra tiksliai pastebėjęs, kad „[...] būdamas reikšmingas mobilizuojantis veiksnys, kultūrinis nacionalizmas yra viešosios veiklos forma ir sritis, kurioje patriotinis elitas apsibrėžia savo tapatybę“. Balkelis T. *Moderniosios Lietuvos kūrimas*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012, p. 179.
45. Lyotard J-Fr. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*, Translation from the French by Geoff Bennington and Brian Massumi, Foreword by Fredric Jameson, Manchester / GB: Manchester University Press, 1984, p. 19.
46. Assmann J. *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011, p. 17.
47. Gliauda J. *Raidžių pasėliai*, Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1955, p. 292.
48. Šį civilizacinį skirtumą simptomiškai parodo Jonas Užpurvis epe *Turgus baltųjų vergų* (publ. 1999). Išsamiau žr. Brazauskas N. Turgus kaip istorinės sąmonės ženklas Jono Užpurvio, Algirdo Landsbergio, Icchoko Mero kūrinuose, *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, t. 10, 2010, p. 85–100.
49. Gliauda J. *Raidžių pasėliai*, Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1955, viršelio pirmasis atvartas.
50. Gliauda J. *Agonija: romanas*, London: Nida, 1965, p. 406.
51. Gliauda J. *Aitvarai ir giria: romanas*, Chicago: Laisvosios Lietuvos knygų leidykla, 1970, p. 253.
52. *Ten pat*, p. 255.
53. Gliauda J. *Kovo ketvirtoji*, Brooklyn: Darbininkas, 1984, p. 4.
54. *Ten pat*, p. 232.
55. Assmann J. *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011, p. 52.
56. *Ten pat*, p. 53.
57. *Ten pat*.
58. Lévi-Strauss Cl. *Laukinis mąstymas*, iš prancūzų kalbos vertė Marius Daškus, Vilnius: Baltos lankos, 1997, p. 263.
59. Assmann J. *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Po-*

- litical Imagination*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011, p. 58.
60. Gliauda J. *Aitvarai ir giria: romanas*, Chicago: Laisvosios Lietuvos knygų leidykla, 1970, p. 82.
61. Gliauda J. *Ganytojas ir vilkai: istorinis romanas*, London: Nida, 1986, p. 197.
62. *Ten pat*.
63. Gliauda J. *Ikaro sonata: romanas*, London: Nida, 1961, p. 47.
64. Assmann J. *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011, p. 60.

Nerijus BRAZAUSKAS

CULTURAL MEMORY IN NOVELS BY JURGIS GLIAUDA: HISTORY, TIME, AND IDENTITY

The main goal of this article is to analyse the cultural memory which is recorded and reflected in the novels of Jurgis Gliauda. The author of the article tries to answer these questions: What cultural memory has been recorded in Gliauda's novels? Is a relationship between "cultural memory" and "grand narrative" present in the texts? How and why do mechanisms of the remembering and forgetting function with respect to a writer?

Jan Assmann's "cultural memory" conception which is presented in his study *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination* (2011) is a methodology of the research. Cultural memory is linked with discourses of the memory, communication, history, identity, (re) interpretation, and canon.

"Cultural memory" but not "communicative memory" dominates Gliauda's novels. This could be explained by the Soviet occupation, the exodus situation, and the expectations of the author and his community. Cultural me-

mories revealed an evident relation between memory and the "grand narrative"; universal cultural meanings were highlighted; and principles of émigré identity construction became obvious.

Gliauda's texts would allow us to say that cultural memory was actualised by seeking to maintain "grand narratives" on book smugglers, partisans, and Christianity; that cultural memory in his novels was grounded on repetition and interpretation with the aim of securing cultural continuity and social identity.

The investigation shows that the past dominates the structure of time and it envisages mental, political, and social profiles of the future society. Cultural memories actualised by Gliauda circulated in exodus society which, according to its relation to history, could be named as a "cold society" having "cold memory" and "narrative knowledge." Thus, a writer could be regarded as a carrier of cultural memory.

Iš archyvų

Laura LIUTKUTĖ

„Vargo paukščiai“: Suvalkų krašto lietuvių priverstinis perkėlimas į Lietuvą 1941 m.

Suvalkų kraštas, tarpukariu priklausęs Lenkijai, prasidėjus karui buvo prijungtas prie Rytprūsių teritorijos ir tapo nacistinės Vokietijos dalimi. 1941 m. sausio 10 d. Vokietijos ir SSRS sutarimas dėl Vokietijos piliečių ir vokiečių tautybės asmenų perkėlimo iš Lietuvos SSR į Vokietiją ir lietuvių, rusų ir baltarusių tautybės asmenų perkėlimo iš Vokietijos (buvusių Klaipėdos ir Suvalkų apskričių) į Lietuvos SSR¹ privertė iš savo namų į Lietuvą išsikelti daugiau nei 14 700² Suvalkų krašto lietuvių, rusų, baltarusių kilmės asmenų.

Šis sprendimas visam laikui pakeitė perkeltųjų asmenų gyvenimus. Be sveikatos problemų, kurias sukėlė badas ir didelis stresas, perkeltieji asmenys susidūrė ir su psichologinėmis traumomis, suformavusiomis jų vertybes ir požiūrį į gyvenimą. Pasak jo: *Prisimenu tai, ką teko ištverti, bet nusi-raminu galvodamas, kad kiekvienam žmogui tenka gyvenime nugalėti nesėkmes. Kartais naudinga pavargti. Tačiau mus nuskriaudė per žiauriai...*³

Nacistinei Vokietijai pradėjus sutartį vykdyti buvo skelbiama, kad perkėlimas vyksta pagal gyventojų norus. Kiekvienas galėjo pasirinkti, ar važiuoti, ar ne, tačiau, kaip

pasakoja B. Žiemienė, *buvo grasinama, kad tie, kurie nesikels, bus sušaudyti arba išvežti kur toli be jokio turto badui į Lenkijos gilumą. Ir tada žmonės rašėsi į savo eilę. Buvo sudaryti lietuvių, gyvenusių Punsko–Seinų krašte, sąrašai ir nurodyta išsikelti per keletą dienų*⁴. Dažniausiai iškeliama buvo tie, kurie turėjo nemažus ūkius. Tokį planą įgyvendino, kad atsikeltų vokiečių kilmės asmenys. Daugelis apklaustųjų teigia, kad keliamos buvo tik lietuvių šeimos: jei buvo susituokęs su lenku – nekeldavo.

Vytautas S. pasakoja, kaip šis procesas vyko: *Viskas buvo labai greitai. Tėtis buvo pakviestas į Seinus. Kai grįžo pasakė, kad turim išvažiuoti gyventi kitur – į Lietuvą. „Kodėl?“ „Toks nurodymas.“*⁵ Pasiimti žmonės galėjo keletą gyvulių, o daiktų tik tiek, kiek tilpo į vieną vežimą. Reikia nepamiršti, kad į tą vežimą turėjo susėsti ir visi šeimos nariai, o dauguma perkeliamaųjų šeimų buvo jaunos ir turėjo mažų vaikų⁶. Visas turtas liko Lenkijoje, jo žmonės jau niekada nebeatgavo, o žadėtas puikus materialinis aprūpinimas naujajame krašte labai greitai buvo pamirštas.

Daugumą perkeltųjų šeimų iš pradžių atvežė į Lazdijus, kur buvo paskirstymo punk-

tas. Iš ten žmonės jau vežė į buvusius vokiečių ūkius. Didžioji dalis Suvalkų krašto lietuvių buvo perkelti į Marijampolės apskritį. Atvykėliai dažniausiai rasdavo tuščius ūkius: *Atvykę išvydom tik tuščius namus. Tušti tušti. Kluonas irgi tuščias. Tik šuo pririštas prie tvarto: didelis ir baisiai piktas*⁷. Atsitikdavo ir taip, kad paskirtus ūkius būdavo užėmę raudonosios armijos daliniai⁸.

Asmenims, perkeltiems į Lietuvos TSR, teko susidurti ne tik su materialiniais sunkumais. Jie patyrė didžiulį moralinį psichologinį diskomfortą: ypač sunkiai pritapo mokykloje vaikai, nes iki tol lankė lenkiškas mokyklas. Priešiškai nusiteikę juos, kaip atėjūnus, sutiko vietos gyventojai. Net ir sovietiniai pareigūnai į atvykėlius žiūrėjo nepalankiai. Labiausiai naujakuriais nepatenkinti buvo mažžemiai – vokiečių ūkius perduodavo ne jiems, o atvykėliams⁹. *Vietiniai žmonės iš mūsų juokėsi, nesuprato, ko mes čia atėjome. Gal mes benamiai kokie ar bepročiai? Bet kiti suprato, kad yra karo metas ir kad žmonės maišomi ir išvežiojami, vokiečiai imami į Vokietiją, o į jų ūkius įkeliami lietuviai*¹⁰. Daugelis Lietuvos lietuvių perkeltuosius Suvalkų krašto asmenis laikė lenkais, nepripažino jų ir įžeidinėjo: *Kai tėtė mirė Meteliuose, vietiniai gyventojai pasakė, kad lenkas užteršė kapines*¹¹.

„Viskas lieka man“

1941 m. birželį vokiečiams okupavus Lietuvą nuspręsta grąžinti iškeltuosius vokiečius, tad reikėjo išlaisvinti jų apgyvendintus ūkius, kuriuos sovietinė valdžia padalijo lietuviams, atkeltiems iš Suvalkų krašto¹². Taip daugeliui lietuvių teko antrą kartą patirti priverstinę migraciją ir vėl išsikelti. Tik šįkart į Vilniaus kraštą, kuriame siautėjo priešiškai nusiteikę lenkų Armijos krajojovs būriai. Turėjo išsikelti palikę visą turtą ir užaugintą derlių. Okupacinė vokiečių valdžia po 1941 m. nepanaikino sovietinio turto nacionalizavimo. Ir

Lietuvos gyventojams, ir pagal 1941 m. sausio 10 d. susitarimą visiems perkeltiesiems asmenims buvo suteiktas laikinas turto „valdytojų“ statusas. Vokiečių repatriantų ūkių turtas buvo surašytas prie jo prijungiant perkeltoto atsivežtą turtą ir paliktas valdytojui saugoti iki atskiro nurodymo¹³. Tai patvirtina Vytautas S.: *Dokumentas, kurį atvežė seniūnas, įpareigojo gyventi komendanto sąlygomis – saugoti turtą – kilnojamą ir nekilnojamą – iki kol atsiras kitas šeimininkas*¹⁴.

Išvykdami vokiečių ūkių šeimininkai kiekvienam šeimos nariui turėjo teisę pasiimti po 15 kg maisto produktų, 1 karvę, 1 kiaulę, 5 vištas ir namų apyvokos daiktus, jei visa tai jie buvo atsigabenę iš Suvalkų krašto arba įsigiję vietoje. Visa kita pagal „valdytojo“ statusą turėjo likti atvykstančiam vokiečiui¹⁵. Apie tokį šeimos turto nusavinimą pasakoja Vytautas S.: *Lapkričio mėn. Milkaraitis pakvietė atsiskaityti už darbą: gavome 1 cnt miežių, 1 cnt kviečių [...] Tėtis pasakė, kad mes iš Lenkijos atsivežėm kilnojamą turtą, t. y. gyvulius. Tačiau vokiečio žodžiai buvo: „viskas lieka man“*¹⁶.

Iškeldavo ir naktimis. Atvykę pareigūnai duodavo 15–20 min. susikrauti ir pasiruošti kelionei. Būdavo atvejų, kai kraustytojais neleisdavo išsivežti net nustatytos normos arba vokiečių repatriantas, įsodinęs į vežimą su drabužių ryšulėliu, patalyne ir 50 kg maisto, išveždavo prie upės ir palikdavo. Panašiai pasielgė su daugeliu lietuvių. Žmonės buvo įsitikinę, kad galės grįžti į Sūduvoje paliktus ūkius, tad anketose tiksliai surašydavo turtą, gyvąjį ir negyvąjį inventorių. Galiausiai viską paliko vokiečiams. Sumanesnieji, supratę padėtį, kiek sugebėdami daiktus sukraudavo pas kaimynus, kad vėliau galėtų atsiimti¹⁷.

„O kur veža, Dievas žino...“

Daugelis žmonių net nežinojo, kur juos išveža. Šeimos kelionę į Vilniaus kraštą prisimena Vytautas S.: *Lapkričio mėn. [1941 m. – L. L.] išgirdom, kad Marijampolėje ruošiami*

vagonai ir vėliau būsime išvežti. Bet kur – niekas nesakė. Netrukus sužinojom ir tikslią datą. Po kelių dienų arkliais atvažiavo mūsų paimti vienas mobilizuotas karys. Liepė viską susirišti į pundus. Pasakė, kad veža į Marijampolės geležinkelio stotį. Ten pasakė, į kurį vagoną turėsime lipti. Atvykę pamatėm, kad mūsų ten daug, yra net pažįstamų žmonių, tačiau niekas nežino, kur mus veš. Kaip toje dainoje: „O kur veža, Dievas žino...“ Paaiškėjo, kad keliaujame į Vilniaus kraštą, į Paberžės valsčių¹⁸.

Vilniaus krašte Suvalkų krašto lietuviai buvo priverstinai apgyvendinami lenkų, rusų ar žydų ūkiuose¹⁹. Perkeltieji asmenys turėjo teisę gauti kitus ūkius, ne blogesnius už Suvalkų krašte paliktuosius ir ne mažesnius kaip 10 ha. Tačiau atsitikdavo ir taip, kad dalis šeimų būdavo apgyvendinama po kelias šeimas viename ūkyje²⁰.

Lietuviai labai nenoriai vyko į paskirtas vietas, nes bijojo pasekmių ir keršto už bendro priešo daromas „klaidas“. Be to, 1943 m. vokiečiai ėmėsi uoliai kurstyti lenkus prieš apsigyvenusius jų ūkiuose lietuvius²¹. Tuo tarpu Vilniaus krašto lenkai savininkai buvo masiškai suiminėjami ir vežami į Reichą kaip nemokama darbo jėga, arba į koncentracijos stovyklas, kuriose dauguma žuvo. Dėl to nemažai lenkų įsitraukė į Armijos krajosv gretas²².

Dėl šių priežasčių Vilniaus krašte Suvalkų krašto lietuviai gyveno nuolat jausdami grėsmę gyvybei²³. Apie to meto padėtį pasakoja B. Žiemienė: *Armija krajoje keršijo Lietuvai: kodėl lietuviai ten atsirado? Buvo manoma, kad Vilnius – lenkų sostinė. O čia atvežė lietuvius. Dėl to žmonės buvo nepaprastai skriaudžiami. Lenkai grasino sušaudyti ir nušovė ne vieną iš lietuvių, kiti suspėjo išvažiuoti. Ir atkeltiems lietuviams ten buvo „karšta“²⁴.*

Suvalkų krašto ūkininkai, atkelti ir apgyvendinti lenkų sodybose, kreipėsi į valdžią ir prašė perkelti į kitas apskritis, nes čia jie negalėjo nei gyventi, nei dirbti pavestų darbų. Vietos vokiečių įsakymu, į ūkius sugrįžo

dalys buvusių savininkų lenkų, kuriuos reikėjo priimti ir išmaitinti. Priimti lenkai ne tik nepadėjo žemės ūkio darbuose, bet ir naikindavo, išparduodavo viską, ką tik įmanė, taip norėdami kuo greičiau atsikratyti nepageidaujamų svečių. Toks įtemptas gyvenimas sukeldavo barnius ir muštynes. Tada lenkai eidavo į žandarmeriją ir rašydavo skundus. Bet baisesni buvo banditai, kiekvieną naktį degindavę kaimynus, terorizuodavę ir šaukdavę žmones. Buvo neįmanoma gyventi ne tiek dėl inventoriaus trūkumo, kiek dėl kasdienių pavojų²⁵.

Tačiau ne visi Lenkijos lietuviai patyrė sunkumų ir pavojų Vilniaus krašte. Kai kurios šeimos su vietos lenkais sutarė visai neblogai. Taip nutiko ir B. Žiemienės šeimai: *Vilniaus krašte mes papuolėme į Švenčionių r., Paberžės seniūniją. Įkeldino pas lenkus, bet mums pasitaikė labai žmoniški lenkai. Tėvai buvo labai tvarkingi, lenkai tai matė ir elgėsi neblogai. Kitiems pasitaikė daug prasčiau²⁶.*

Perkeltųjų asmenų laisvė visą šį laikotarpį taip pat buvo labai varžoma: *Tiek gyvenant Marguvos kaime, tiek gyvenant Vilniaus krašte, visur buvo taikytos komendantūros sąlygos. Nebuvo galima išvažiuoti, išeiti nesiregistruojant. Vakaraus reikėdavo būti namuose. Žmogus jautėsi beteisus – negali niekur išeiti, negali niekur išvažiuoti²⁷.*

„Niekur nėra geriau nei savo krašte ir savo ūkyje“

1943 m. vasarą, kai baigėsi persilaužimas Rytų fronte, nacistai lenkams leido grįžti į savo ūkius, o Armijos krajosv veikla tapo beveik vieša²⁸. Dėl gresiančio pavojaus lietuviai ūkininkai pradėjo bėgti iš lenkų ūkių. Žmonės bėgdavo slapčiomis, palikdami net brangiausius savo daiktus. Pasiimdavo tik tiek, kiek tilpdavo ant dviračio ar vieno arklio. Dabar jie gelbėjo jau ne turtą ir materialines gėrybes, o tai, kas buvo brangiausia – gyvybę²⁹. *Reikėjo žmonėms išvažiuoti. Jie kreipėsi*

*į vokiečius, kad leistų grįžti į savo ūkius Lenkijoje, bet neleido*³⁰. Tačiau nieko nepaisydami žmonės vis viena traukė kuo arčiau Lenkijos sienos. J. Svetlauskienė sakė: *Į namus neleido, tačiau nors arčiau namų*³¹.

Tuometinė repatriantų padėtis buvo nepavydėtina. Kai kuriems padėdavo giminės, kitiems – nepažįstami žmonės, davę darbo. Dalis perkeltųjų asmenų pasiekė ir savo namus Lenkijoje, vis dėlto retas kuris atgavo savo ūkį; dažnai jis būdavo tiesiog sunaikintas arba užimtas lenkų: *Mūsų ūkis buvo užimtas giminaičių (tėvo sesers su lenku vyru), tačiau jie mūsų neįsileido. Vos duris atidarė*³². Ne visi perkeltieji asmenys norėjo ar galėjo grįžti į savo ūkius. Pasak J. Svetlauskienės, *negrįžo ir tie, kurie prieš karą turėjo daug žemės – 30 ha. Paskui gal jie norėjo grįžti, bet jų jau niekas iš Lietuvos neišleido. O mano tėtė sakė: „Niekur nėra geriau nei savo krašte ir savo ūkyje“*³³.

Net sugrįžę į savo ūkius lietuviai nebuvo registruojami kaip turintys Lenkijos pilietybę. Užregistruodavo tik tuos, kurie išsižadėjo savo tautybės³⁴. Negana to, lenkų policininkai ne tik neleisdavo ramiai įsikurti, bet ir atimdavo paskutinius arklius. Gyventi tėviškėje buvo nesaugu, tad kai kurie sugrįžusieji buvo priversti vėl pasitraukti į Lietuvą³⁵. Gyvenimo pradžia tiek grįžusiesiems į Lenkiją, tiek likusiesiems Lietuvoje, buvo ypač sunki. Daugelis šeimų, įskaitant ir vaikus, ėjo dirbti pas ūkininkus, kad turėtų valgyti, turėjo statyti ar bent remontuoti namus. Be to, dar buvo uždėtos ir duoklės. Tačiau didžiulis tikėjimas ir viltis padėjo žmonėms pradėti gyvenimą iš naujo.

„Vargo paukščiai“

Priverstinis Lenkijos lietuvių perkėlimas pagal 1941 m. sausio 10 d. sutartį turėjo didelių pasekmių tolesniam perkeltųjų asmenų gyvenimui ne tik ekonomine, bet ir dvasine, fizine prasme. Karui pasibaigus Lietuvoje gyventi nebuvo lengva dėl nuolatinio SSRS

persekiojimo ir diskriminavimo: *Iš valdžios pusės nuolat buvo persekiojimas ir nepasitikėjimas. Rusai sakydavo, kad čia buožės ir ateiviai: iš Lenkijos, gerai gyvenę, bet atkelti čia, tad yra nepatikimi. Dalis žmonių, kurie jau buvo suaugę, išėjo į partizanus [...], dalis buvo išvežti, dalis liko Lietuvoje. Bet visų dalia buvo nepavydėtina. [...] Ir iki 1965 m. nebuvo jokio ryšio su palikta tėviške. Viskas liko. Netgi laišakai buvo kontroliuojami, žmonės gaudavo atplėštus laiškus iš ten likusių giminių. Šitie žmonės buvo beteisiai. Buvo baisu. Žmogus buvo bevertis, neturėjo teisės į savo sukurtas vertybes, kurios būtinos jo pragyvenimui*³⁶.

Kai kurie iš perkeltųjų dėl nuolatinio bado ir streso dar šiandien turi sveikatos problemų. Ne visi karą išgyvenę vaikai galėjo mokytis. Sutrukdė ekonominės priežastys: *Aš likau be mokslo. Lietuvoje dėl karo tuoj uždarė mokyklą, o kai parvažiauvom namo reikėjo eiti tarnauti*³⁷. Kitiems pasisėkė truputį labiau. Nors ekonominė padėtis buvo labai sunki, vis dėlto tėvai sugebėjo išleisti vaikus į mokslus. B. Žiemienė buvo iš tų vaikų, sugebėjusių baigti mokslus: *Kiti neleido vaikų mokytis, o mano tėvai visus vaikus leido. Sakė, kad reikia mokytis. Tik šviesus žmogus gali būti pilnavertis žmogus*³⁸. Visgi skurdas perkeltųjų asmenų šeimose dar ilgai buvo jaučiamas: *Mes visi prasčiau buvom apsirengę, prasčiau apsiavę negu vietiniai gyventojai. Bet mes mokėmės žymiai geriau negu kiti, nes norėjom mokytis. Esam vargo paukščiai*³⁹.

Perkeltieji asmenys tokią patirtį įgijo dar būdami vaikai ir tai suformavo jų vertybes bei požiūrį į daugelį dalykų: *Mūsų patriotizmas yra daug didesnis nei šitų vietinių gyventojų, kurie čia laisvai pragyveno. Tėvai buvo patriotinių jausmų prisipildę ir tai perdavė savo vaikams*⁴⁰. Kai dabar pagalvoju, visi visko turi ir nežino ko nori. O kai mes nieko neturėjom, visi buvom vienodi, džiaugėmės tuo, ką turim⁴¹.

Čia publikuojami šešių žmonių (Birutės Žiemienės, Vytauto S.⁴², Adelės Jakubauskie-

nės, Julijos Svetlauskienės, Kosto Kliučinsko ir Algirdo Mačionio) pasakojimai, atskleidžiantys jų pačių ar jų šeimų, dalyvavusių 1941 m. priverstiniuose perkėlimuose iš Suvalkų krašto į SSRS okupuotą Lietuvą, eigą. Išgyvenimus pasakoję asmenys dabar gyvena Marijampolėje, Punske ir Seinuose. Kai kurie žmonės 1941 m. buvo per maži ką nors prisiminti (B. Žieminei tuo metu buvo tik dveji metukai) arba tuo metu dar nebuvo net gimę (A. Jakubauskienė), tad gali papasakoti tik savo tėvų ir senelių prisiminimus, klausytus dar vaikystėje. Kiti anuomet buvo vyresni: Vytautas S. – 9 metų, Kostas Kliučins-

kas – 14 m., J. Svetlauskienė – 10 m., Algirdas Mačionis – 12 m.; tad dalis jų pateiktų istorijų yra žvilgsnis į to meto įvykius vaikų akimis.

Interviu atlikti 2011 m. rugsėjo–lapkričio mėn. Nedidelė dalis Adelės Jakubauskienės šeimos istorijos buvo paskelbta Lenkijos lietuvių leidžiamame žurnale *Aušra*⁴³. Čia interviu pateikiami pirmą kartą. Jie kiek patrupinti: straipsnio autorė atsisakė respondentų pasakotų nūdienos aktualijų. Pateikėjų kalba ir stilius netaisyti, užrašyti autentiškai, sunkiau suprantami žodžiai paaiškinami laužtiniuose skliaustuose.

Interviu su Birute Žiemine 2011 m. rugsėjo 13 d., Marijampolė

Laura (L): Papasakokite apie iškeldinimą iš Seinų krašto, savo atsiminimus, išgyvenimus.

Birutė (B): 1939 metais sudarytas Ribentropo–Molotovo paktas. Susitarimas tarp vokiečių ir rusų pasidalyti teritorijomis. Ir tas kraštas – Punksas, Seina ir Suvalkai, kur buvo daugiausia lietuvių – buvo atiduotas vokiečiams. Ir lietuvius, 1941 metais, pagal tą susitarimą nutarta iškelti į Lietuvą. O vokiečiai iš Lietuvos turėjo grįžti į Vokietiją ir užimti Lenkijos laisvus ūkius. Bet lietuviai buvo turtingi visi, ūkiai buvo geri, pavyzdingi, palyginus su lenkų. Tai buvo priverstinis iškeldinimas pagal šitą susitarimą, ir buvo grasinama, kad tie, kurie nesikels, bus sušaudyti arba išvežti kur toli be jokio turto badiui į Lenkijos gilumą. Ir tada žmonės rašėsi į savo eilę. Buvo sudaryti lietuvių, gyvenusių Punsko–Seinų krašte, sąrašai ir buvo nurodyta išsikelti per keletą dienų. Lazdijuose įkurtas paskirstymo punktas. Pasiimti galima tik tiek, kiek telpa į vieną vežimą: mes pasiėmėm patalynę, mėsos, kiaušę papjovėm, miltų įsidėjom, tik nepa-menu kiek, duonos. Kiek gali tilpti į vežimą? Vien patalynė kiek vietos užima. Išsikelti reikėjo per tris dienas. Pasiėmėm keletą gyvulių. Iš esmės visi tremiami buvo jaunos šeimos

ir turėjo mažus vaikus. Lazdijų paskirstymo punkte žmonės buvo paskirstyti į Lazdijus, Šakius, Marijampolės rajoną, į gyvenusių vokiečių ūkius, nes tuo metu jau vokiečiai buvo išsikėlę. Lazdijuose buvo laikinas punktas, ten žmonės išbuvo kelias dienas. Mokykloje, kur buvo atvežta šiek tiek šilto vandens, prabuvome kelias dienas, kol pasiekėme paskirstymo punkte nurodytą vietą. Pavyzdžiui, mes papuolėme į Marijampolės rajoną, Igliškių seniūnijos Marguvos kaimą, į vokiečio Reimeikos ūkį. Ten buvo nebaigtas statyti namas, ir mes ten įsikėlėm. Taip pat įsikėlė į tą kraštą ir kiti iš Lenkijos atkelti lietuviai. Buvo labai sunku, nes nebuvo maisto, vieni gyventojai šiek tiek padėjo maistu, tėvai kabinosi į gyvenimą kiek galėdami, kad tik užsiaugintų paršelį ar pavasarį daržovių. Šitaip gyvenom iki kito rudens. Tada grįžo vokiečiai ir visiems liepė išeiti iš tų ūkių, kur buvo atkelti žmonės iš Seinų–Punsko krašto. Tada visus nuvežė į Marijampolės geležinkelio stotį ir išvežė už Vilniaus, ten kur vėl buvo daug lenkų. Buvo galima pasiimti 25 kilogramus vienam žmogui. Į tai įėjo maisto produktai: miltai, grūdai, visa, ką galima pasiimti gyvenimui. Vilniaus krašte mes papuolėme į Švenčionių rajoną,

Paberžės seniūniją. Ten įkeldino pas lenkus, bet mums pasitaikė labai žmoniškas lenkas. Tėvai buvo labai tvarkingi, jie tą matė ir elgėsi neblogai. Kitiems pasitaikė daug prasčiau, nes lenkai grasino irgi sušaudymu ir ne vieną nušovė iš lietuvių, nes ten jau veikė Armijos krajojvos daliniai. Ir lietuviams atkeltiems buvo ten „karšta“. Iš ten vėl buvo duotas nuordymas keltis tolyn, pasiimant 15 kilogramų vienam žmogui maisto. Kas buvo užgyventa, viskas lieka, viską pasiima lenkai.

L.: Po kiek laiko čia buvo?

B.: Po pusės metų ar metų, neilgai išbuvom.

L.: Ar spėjote kažką užsiauginti?

B.: Taip, spėjom, bet reikėjo viską palikti. Išvažiudami iš Marguvos kaimo į Marijampolės geležinkelio stotį jau praktiškai nieko nepasiėmėm, o čia, kiek spėjom užsigyventi, reikėjo palikti lenkam ir vėl be nieko išsikelti. Mes atvažiuom vėl geležinkeliu iki Kazlų Rūdos, o Višakio Rūdoj gyvena tėtės brolis. Kiti grįžo į vokiečių ūkius, mes apsistojom pas tėtės brolių. Buvom šeši vaikai ir tėvai abudu. Buvo badas. Tiek, kiek tėtės brolis davė maisto, tiek turėjom. Paskui tėtė pradėjo vežti maistą pagal korteles iš Kazlų Rūdos į Višakio Rūdą. Su arkliais, tada ten nebuvo kelių, buvo medynkelis, o kitur buvo smėlis. Ten nepaprastai smėlėtos vietos. Arkliai nepatraukdavo, nes keliai buvo labai jau prasti. Vienu žodžiu, buvo košmariškos, katorgiškos sąlygos. Tiek gyvenant Marguvos kaime, tiek gyvenant Vilniaus krašte, visur buvo taikytos komendantūros sąlygos. Nebuvo galima išvažiuoti, išeiti nesiregistruojant. Vakaraus reikdavo būti namuose. Buvo įvestos komendanto valandos. Žmogus jautėsi beteisis – negali niekur išeiti, negali niekur išvažiuoti. Turi būti namuose. Tai reiškia, žmogaus teisės jau yra suvaržytos. Mes pragyvenom Višakio Rūdoj pusę metų, po to vėl grįžom į Marguvos kaimą. Jau buvo rusai užėję. Tas vokiečiai buvo apsigyvenę kitam ūkyje, o mus apgyvendino vėl tame jo ūkyje. Bet mes neturėjom nieko, kadangi viskas buvo pasi-

baigę. Nei maisto, nei gyvulių. Ir vėl padėjo vietiniai žmonės. Taip pradėjom užsikąbinti už gyvenimo. Tėvai buvo nepaprastai tikintys. Ir tas jų tikėjimas, ta malda, davė stiprybės iškęsti tokius baisius laikus. Paskui tėvai jau įsigijo karvę, kiaulę, pasisėjo daržovių, atsirado maisto. Tėvai buvo nepaprastai darbštūs. Jie padėdavo žmonėms, ir žmonės mums padėdavo. Šitaip mes išlikom. Bet visi likom su pažeista sveikata. Tokia buvo vaikystė ir tai atsiliepė sveikatai. Iš šeimos šešių vaikų visi sergam ir dabar skrandžio susirgimais. Gal ir dėl nervinės įtampos kartu, gal kad neprivalgę. Dėl to skurdo begalinio. Iš valdžios pusės nuolat buvo persekiojimas ir nepasitikėjimas. Tuo metu jau čia buvo rusai ir sakydavo, kad čia buožės ir ateiviai: iš Lenkijos, gerai gyvenę, bet atkelti čia, tad yra nepatikimi. Dalis žmonių išėjo į partizanus, kurie jau buvo suaugę, dalis buvo išvežti, dalis liko Lietuvoj. Bet visų dalia buvo nepavydėtina. Vien Ribentropo–Molotovo paktas sugriovė kelių tūkstančių šeimų gyvenimą. Ir iki 1965 m. nebuvo jokio ryšio su tom paliktom tėviškėm. Viskas liko. Netgi laiškai buvo kontroliuojami, žmonės gaudavo atplėštus laiškus iš ten likusių giminių. Šitie žmonės buvo beteisiai. Buvo baisu. Žmogus buvo bevertis. Jis neturėjo teisės į savo sukurtas vertybes, kurios būtinos jo pragyvenimui.

Mes, kai buvom maži vaikai, tai jautėm daugiausia badą ir tą nepaprastai didelį skurdą. Bet mes buvom visi labai gabūs. Jau rusų laikais visi mokinomės ir visi baigėm mokslus. Iš mūsų trys baigė aukštuosius ir trys spec. vidurinius. [...]

L.: Ar gyvenime jums tai atsiliepia?

B.: Sveikatai. Skrandžio ligos.

L.: O psichologiškai?

B.: Mūsų patriotizmas yra daug didesnis nei šitų vietinių gyventojų, kurie čia laisvai pragyveno. Mūsų patriotiniai jausmai Lietuvai yra daug didesni, nepalyginamai didesni nei šitų žmonių, kurie čia gyvena. Ir šiuo metu nuvažiuoju į Punsco kraštą, ten lietu-

vybė yra daug didesnė ir brangesnė, negu kad yra čia. Jie yra mažiau nutautėję, jie myli lietuvių kalbą [...] Nesuprantu, kaip žmonės Lietuvos kariuomenę nenori tarnauti [...]

L.: Ar tarpukariu buvo šiek tiek slopinama lietuvių Punsko–Seinų regione?

B.: Taip, ten lenkas nelabai nori vesti lietuvių. Šeimas kuria daugiau lietuviai su lietuviais. Bet net praėjus šitiek laiko žmonės kalba lietuviškai, yra lietuviškų pamokų, tai reiškia, kad lietuvių ten branginama. Iš šio krašto iškelti lietuviai ypatingai nukentėjo. Mano, pavyzdžiui, tėtė, buvo savanoris [nepriklausomybės kovose – L. L]. Jis paliko Seinų kraštą. Tėtė buvo labai didelis Lietuvos patriotas, atėjo į Lietuvą ir prisistatė Lietuvos kariuomenei kaip savanoris. Jis buvo ulonas. Ir prie Tauragės už Lietuvą kovojo. Jis buvo ne vienas, ten jų visas būrys buvo. Daug buvo tokių lietuvių, kurie nėjo į lenkų kariuomenę, o atėjo į Lietuvą ir Lietuvoj atitarnavo. Ir po to, kai grįžo į Lenkiją, jiems tai užskaitė kaip nusikaltimą: juos visus suėmė ir žiemą iš Seinų varė pėsčius į Suvalkus. Ir jie nušalo rankas. Atkrito raumenys nuo nušalusių rankų. Ten dar sėdėjo kalėjime pusę metų. Ir tada privertė juos tarnauti lenkų kariuomenėje dar. Dėl to šeimą jie sukūrė vėliau. Jam buvo 28 metai ir jau buvo laikas vesti, kadangi šeimoj buvo trys vyrai ir viena mergina, sesuo. Ir tėvams būtinai reikėjo jau marčios. Sesuo jau buvo ištėkėjusi. Ir mama atitekėjo būdama žymiai už tėtę jaunesnė.

[...] Lenkai visada lietuvių nekenė, juos vadino chamais, lopais. Nors lenkai buvo ir nelabai švarūs, ir nelabai tvarkingi. Jų sodybos kaip įprasta buvo be tvorų, o kur gyveno lietuviai, ten nebuvo dilgelių, nesimatė piktžolių, ten viskas tvarkinga. Trobos didelės, gražios. Lietuviai yra darbštūs. Jie buvo kaip pavyzdys lenkams. Ir lenkai jų nemėgo už tai.

Prie rusų buvom laikomi ateiviais, buvome žėmis, nepatikimais elementais. Aš dirbau Vykdomajame komitete ir norėjau į Suomiją išvažiuoti, tai manęs tris mėnesius neišleido,

tyrė. Kadangi nepatikima. Gimusi Lenkijoje. Bet paskui gavau leidimą ir išvažiauvau.

L.: Kiek maisto Jums užteko?

B.: Kai pasiekėm Igliskėlius, praėjo apie savaitę, gal truputį daugiau. Ir iš karto, kai atvažiavom, jau žmonės atkreipė dėmesį, kad mes esam labai suvargę. Žmonės duonos duodavo. Nors ne visi. Bet žmonės nebuvo blogi. Matė, kad čia yra tarpvalstybinis susitarimas, ir žinojo, kad čia vyksta tokie dalykai. Tai buvo Ribentropo–Molotovo pakto pasekmės. Kadangi tėvai buvo labai religingi, tai žmonės atkreipė dėmesį, kad nors ir atvežti, bet į bažnyčią ejom kiekvieną sekmadienį. Ir vaikus tėvai vedėsi. Ne visi kaimuose taip darydavo, o čia tėvai kiekvieną sekmadienį bažnyčioj, ir jau paeinančius vaikus visada veddavosi. Todėl žmonėms atrodė, kad čia turi būti dori žmonės.

L.: O kaip jautėsi žmonės tuo metu?

B.: Žmogus jautėsi suniekintas. Praradęs žmogiškąją vertę, kadangi jisai neturėjo jokių teisių, jisai liko beteisis.

L.: Ar jūs tėvai vis dėlto nepasidavė?

B.: Ne, tėvai verkė, bet kartu dirbo, stengėsi nuo ryto iki vakaro, kad nors kiek to maisto būtų. Ir žmonėms padėdavo. Patys savo žemelę apdirbdavom, kiek ten buvo. Kiti neleidodo vaikų mokyti, o mano tėvai visus vaikus leido. Sakė, kad reikia mokyti. Tik šviesus žmogus gali būti pilnavertis žmogus. Ir visi mes mokėmės. Ir nereikėjo padėti pamokų ruošti. Ir eidavau aš iš Igliskėlių į Igliauką. Buvo 7 kilometrai kelio į mokyklą. O parėjus dar reikėjo ir kiaulėm lapų priskinti, ir gyvulių suvesti, ir padėti mamai pašerti kiaules. Mama buvo nestiprios sveikatos. Visiškai nebuvo jokios minties, kad kažkas man turi daryti nuolaidų, kad man turi padėti. Patys mes verčiamės į gyvenimą [...] Mes visi mokėmės, visi baigėm mokslus. Nė vieno pionieriaus, komjaunuolio ar partinio nebuvo. Tikrai gabumu ir darbu visa buvo išsikovota.

Nė vienam perkeltam žmogui nebuvo gerai. Visi pergyveno turto atėmimą iš Lenkijos.

Paskui pradėjo įsikurti žmonės ir vėl atėmė viską. Dar vėliau išvežė į Vilniaus kraštą. Ten vienus sušaudė, kiti suspėjo išvažiuoti. Armija krajova ten keršijo Lietuvai: kodėl lietuviai ten atsirado? Nes buvo manoma, kad Vilnius lenkų sostinė. O čia atvežė lietuvius. Dėl to žmonės taip pat buvo skriaudžiami nepaprastai.

L.: Ar tėvai niekada nebuvo palūžę?

B.: Ne, vaikai buvo. Gyveno tam, kad vaikus išlaikytų. Kito kelio nebuvo. Tik nepaprastai buvo tikintys. Atsimenu, kaip tėtė kiekvieną rytą išlipęs iš lovos pirmiausia žegnojosi ir meldžiasi. Nors būna vanduo kibiruose užšalęs, bet vis tiek meldžiasi. Tikėjimas, Dievo pagalba, matyt, duodavo tvirtybės. Dabar tai mes labai greitai palūžtam. Jaunimas, jei tik nepasiseka, tuoj pat rankas nuleidžia. O tada taip nebuvo. Buvo tikėjimas Dievu, kad tai yra laikina, kad viskas praeis, bus geriau. Tikėjimas buvo ypatingai svarbus. Man taip būtų dabar, aš nežinau, ar viską ištvėrčiau.

L.: Ar Jūs pati ką nors atsimenate?

B.: Neatsimenu to momento, kai išvežė iš namų, iš mūsų tėviškės. Bet aš atsimenu, kai buvom už Vilniaus, kad labai vilkai staugdavo. Ten aplinkui buvo miškai. O mano vyriausia sesuo eidavo į mokyklą. Ir eidavo per mišką 3 kilometrus. Ryte išeidavo anksti, kad

į pamokas suspėtų, o rudenį, žiemą vakare anksti sutemsta, o reikia pareiti namo ir vilkai staugia. Mes baisiai bijodavom, kad ji nežūtų nuo tų vilkų. Ji buvo truputį vyresnė už mus.

Prisimenu tą badą, skurdą, maisto trūkumą. Kai buvau 8 klasėje, 1954 metais, mes mokėjom už mokslą vidurinėj mokykloj. Ir mes keturiose ten mokėmės. Tai mama viską, ir kiaušinius, ir sviestą, parduodavo, kad surinktų pinigėlių už mokslą, nes kitaip nebus galima mokytis. O namuose, pardavus maistą, valgydavome tik tai, kas likdavo. Kruopos, pavyzdžiui, cukraus nebuvo. Virdavo runkelius, darydavo sirupą saldų ir juo saldydavo. Tokių išradingų dalykų buvo. Dabar, kai pagalvoju, būtų siaubas, jei šitaip reikėtų. Labai trūko maisto, rūbų. Tėtė padarydavo pats batus. Tai buvo mediniai padai, aplinkui aptraukti oda. Ir eidavom į mokyklą, bet vis tiek buvo gerai. Vakaraus išskaptuodavo iš medžio padus, paskui apkaldavo oda. Pamenu, labai smagu čiuožti būdavo. Kad taip greit nenunešiotume tų batų, tai pakaldavo dar iš abiejų galų oda, kad ilgiau laikytų. Mes visi prasčiau buvom apsirengę, prasčiau apsiavę negu vietiniai gyventojai. Bet mes mokėmės žymiai geriau negu kiti. Nes mes norėjom mokytis. Esam vargo paukščiai.

Interviu su Vytautu S. 2011 m. rugsėjo 21 d., Marijampolė

L.: Papasakokite apie tremtį iš Seinų krašto. Kaip viskas vyko, ką Jums teko išgyventi?

Vytautas (V): Pradėjus tremti žmones iš Suvalkų krašto, buvo išvežami vien tik lietuviai. Jei būdavo susituokęs su lenku – neveždavo.

Viskas buvo labai greitai. Tėtis buvo pakviestas į Seinus. Kai grįžo, pasakė, kad turim išvažiuoti gyventi kitur – į Lietuvą. „Kodėl?“ „Toks nurodymas.“ Sakom: „Galim nevažiuot, tėti?“ Aš labai mylėjau paukščius, gamtą, šalia namų buvo didelė liepa, o joje varnėnų namelis. Klausiu: „Kaip aš, tėti, paliksiu namelį šitą?“ „Atvažiuosim pas gimes.“

Vėliau tėtis parsivežė nurodymą: pasiimti galima tiek, kiek tilps į vežimą. Taip pat vieną arklį, vieną kiaulę, avį. Buvo žiema, 1941 metų vasario 21 diena. Važiavome per užšalusį ežerą į Lazdijus. Ten buvome atskirti nuo tėvų. Toliau važiavome mažais autobusa: aš su sesute, trejais metais jaunesne, ir seneliu. Nežinojome, kur mus veža. Atvežė į Marijampolę, o tėvai liko su turtu ir gyvuliais Lazdijuose. Ten mums davė numerius. Pamenu, senelis liepė saugoti jį. Pagal šiuos numerius buvome šaukiami į aikštę prie mokyklos. Pašaukti išėjom į priekį ir mus nuve-

dė į tokią salę. Ten liepė laukti, kol atvažiuos seniūnai ir mus paims.

Toje salėje apšilom. Atvažiavo Varnupių kaimo seniūnas su rogėmis ir mus paėmė. Vežė į Varnupius. Parsivežė pas save į namus. Ten davė nakvynę, pavalgyti. Pasakė, kad dabar veš mus apgyvendinti į vokiečio ūkį, tik reikia sulaukti tėvų. Vakarop atsirado ir tėvai, su vežimu ir gyvuliais. Buvome apgyvendinti vokiečio Bauro ūkyje. Buvo duoti dokumentai, taip pat 6 ha žemės. Atvykę išvydom tik tuščius namus. Tušti tušti. Kluonas irgi tuščias. Tik šuo pririštas prie tvarto: didelis ir baisiai piktas. Tėvas sako: „Kaip mes gyvensim? Jokio pašaro.“ Seniūnas atvežė tėvui pasirašyti dokumentus, tačiau tik vėliau supratom, kad šiame dokumente parašyta, jog čia esame tik laikini gyventojai – tol, kol bus perduotas ūkis kitai šeimai. Dokumentas įpareigojo gyventi komendanto sąlygomis – saugoti turtą – kilnojamą ir nekilnojamą, – iki kol atsiras kitas šeimnininkas.

Čia mes atvykome vasario mėnesį. Žiema buvo sunki ir šalta. Pašaro gyvuliams pasiėmėm pas kaimynus. Jie padėjo mums. Pavasarį teko pradėti darbus. Vienu arkliu šiaip ne taip apdirbom laukus, pasėjom javus. Pamenu, mama sako: „Vaikai, kaip javai užaugo. Ne mūsų naudai, matyt.“ Iš tiesų, dar nebuvau matęs, kad taip augtų javai. Pamenu ypač dideles avižas. Reikia nepamiršti, kad tuo metu jau vokiečiai buvo užpuolę SSRS ir Lietuva buvo okupuota vokiečių kariuomenės.

Liepos pabaigoje nuėmėm derlių ir rugpjūtį pradėjom kulti. Kūlėm spragilais. Tėvai stebėjosi, kad iš tokio ploto, 5 hektarų, tiek galima prikulti. Rugpjūčio pabaigoje gauname nurodymą važiuoti į pasienį (Kybartus) parsivežti tikrąjį šio ūkio šeimnininką – vokiečių. Tada tėvas dar kartą išanalizavo, ką jis tuo metu atsisikraustydamas pasirašė. Bet mes nepagalvojome, kad gali atimti tai, ką čia užsiauginome ir ką atsivežėme iš Lenkijos. Mes tikėjomės, kad tėtis važiuos parsivežti to paties vokiečio, kuris čia gyveno prieš tai. Tačiau atvažiavo ne

Bauras, o Milkaraitis: vienas su dideliu lagaminu. Pamenu, lagaminas užėmė visą vežimą. Atvykęs pareiškė, kad nuo dabar jis čia šeimnininkas, valdys šiuos namus ir perims visą turtą. O mes jam turėsime dirbti iki rudens. „O kur vėliau dėsime?“ – paklausė mama. „Nežinau, valdžia pasirūpins.“ Taip tėvai liko toliau dirbti, mes, vaikai, taip pat dirbome.

Lapkričio mėnesį išgirdom, kad Marijampolėje ruošiami vagonai ir vėliau būsime išvežti. Bet kur – niekas nesakė. Netrukus sužinojom ir tikslią datą. Milkaraitis pakvietė atsiskaityti už darbą: gavome po 1 centnerį miežių, kviečių. Leido pasiimti patalynę, maisto dviem savaitėm, drabužius. Tėtis pasakė, kad mes iš Lenkijos atsivežėm kilnojamą turtą, t. y. gyvulius. Tačiau vokiečio žodžiai buvo: „Viskas lieka man.“

Po kelių dienų arkliais atvažiavo mūsų paimti vienas mobilizuotas karys. Liepė viską susirišti į pundus. Pasakė, kad vežą į Marijampolės geležinkelio stotį. Ten pasakė, į kurią vagoną turėsime lipti. Atvykę pamatėm, kad mūsų ten daug, yra net pažįstamų žmonių, tačiau niekas nežino, kur mus veš. „Kaip toje dainoje: „O kur veža, Dievas žino...“ Paaškęjo, kad keliaujame į Vilniaus kraštą, į Paberžės valsčių. Kol atvažiavome, labai prisnigo. Geležinkelio stoty pamatėm, kad privažiavę žmonių su arkliais, su rogėmis – mūsų paimti. Mums pasirodė labai įdomu tai, kad arkliai čia su lankais, kitaip nei pas mus. Vienos rogės buvo skirtos vienai šeimai. Buvome susodinti ir gavome policininką, kuris lydėjo tik mūsų šeimą. Rogės buvo mažos, skirtos tik keliems žmonėms susėsti. Kadangi turto turėjom mažai, tai rogėse viskas tilpo.

Buvome atvežti į Paberžės valsčių, lenko ūkį. Namas ilgas – stuba. „Čia gyvensit.“ Buvo labai daug skausmo čia atvykus: iš namo išeina vaikai paaugliai ir senutė. Mama: „Kaip čia taip dabar?“ „Dabar Jus išvežam“, – tarė policininkas anai šeimai. Senutė klaupiasi ir verkdamą prašo: „Tik neišveškit...“ Tuomet mama sako: „Ne, jau šito tai nebus. Namas

didelis – visi gyvensim.“ Policininkas: „Jūsų reikalas.“ Įeiname į vidų, o čia vienas galas apšildytas, kitas – seklyčia: jokios krosnies. Senutė pasisiūlė eiti gyventi į nekūrenamą pusę, tačiau mama paprieštaravo: „Jūs gyvensit ten, kur ir gyvenot. Mes eisim į nekūrenamą pusę.“ Tuomet labai greitai, per porą dienų, vienas iš vaikų, jau pilnametis buvęs, atvežė tokį metalinį pečių, išvedė kaminą, atvežė malkų. Buvom labai patenkinti, kad tie žmonės liko su mumis.

Tuo metu lenkai buvo vežami darbams į Vokietiją. Jaunesni lenkai ėjo į miškus ir kovojo. Miškuose veikė Armija krajova, kuri nemėgo lietuvių, kad šie užėmė kitų žemę, tačiau mums padėjo, nes mes visiems geranoriški buvom. Mūsų šeimai nebuvo jokių priekaištų iš lenkų. Tėvai sakydavo: „Toks likimas, taip valdžia nusprendė. Ir dirbsim visi. Svarbiausia, kad duonos turėtume. O klaidas valdžia išspręs ateityje.“

Visiems buvo įdomu, kas čia bus toliau. Mano mama, tėtis dažnai pasišnekėdavo apie ateitį. Vėliau, 1943 metų vasarą, jau girdėjom artėjančio fronto dundėjimą vis artyn ir artyn. Per radiją buvo skelbiama, kaip rusai varo vokiečius atgal. O mums vėl buvo rūpestis – koks mūsų likimas?

Kai frontas priešo visai arti, tremtiniai pradėjo traukiniais važiuoti į savo kraštus – kas į Marijampolę, kas į Lazdijus, – kad tik kuo arčiau Lenkijos pasienio. Girdėjom, kad vokiečiai grąžina lenkams nuosavybę, tačiau apie mus niekas nieko nesakė. Tėvai sakė: „Reikia kuo greičiau iš čia važiuoti.“ Tuo metu vyrai buvo šaukiami į Paberžę ir pradėti ginkluoti. Tik nebuvo aišku, kurioje pusėje teks kovoti. Mes išvažiuojame į Vilnių, o iš ten į Marijampolę. Sužinojom, kad to pirmojo vokiečio namuose dar jis gyvena. Tik nebuvo aišku, ar jis gyvens ten toliau, ar išsikels. Tada grįžome traukiniu į Lenkiją. Dabar jau ne gyvuliniu traukiniu, todėl jokių daiktų (net patalynės) nepasiėmėme. Tuo metu tėvai buvo susilaukę dar vieno vaiko – mergaitės, kuriai tebuvo keli

mėnesiai. Teko galvoti, ką daryti? Tačiau grįžę į Lenkiją, į savo namus, pamatėm, kad ūkiai jau buvo užimti lenkų. Dauguma ištremtų žmonių bandė grįžti, tačiau baigėsi taip pat. Mūsų ūkis buvo užimtas giminaičių (tėvo sesers su lenku vyru), tačiau jie mūsų neišleido. Vos duris atidarė. Pasakė, kad jie jau žemę persirašę, tad mes jos nebeatsiimsime. O reikalauti savo namų negalėjome, nes buvome praradę Lenkijos pilietybę. Galų gale leido pernaktvoti vieną naktį mažame kambarėlyje, tačiau net pavalgyti nedavė. Kitą rytą jau verkdami išėjom iš savo tikrųjų namų. Kaimynas perplukdė mus su valtīm per ežerą, ir tuomet jau prašėm žmonių, kad parvežtų atgal į Lietuvą.

Apsigyvenom pas gimines Rudaminų, Lazdijų rajone. Frontas jau buvo visai prie mūsų, krito sviediniai. Tame kaime pasirodė vokiečiai ir liepė visiems ruoštis. Pasakė, ką galima pasiimti, ir visus evakavo, nes „dabar ateina rusai“. Atseit norėta mus apsaugoti. Giminaitis turėjo arklių, karvę, avių. Buvo ir senutė. Visi susėdom į vežimą, susidėjom daiktus. Mūsų beveik nieko nebuvo. Mes tik pieno pasimelždavom iš karvės, kadangi mergaitę reikėjo maitinti.

Visi sustojom į koloną, kuriai vadovavo vienas vokietis. Žmonių buvo nemažai ir visi patraukėm į Vokietijos pusę. Apsistojom pievose netoli Liubavos. Visi išsirikiavom. Tai buvo tartum poilsis. Žmonės meldėsi, giesmes giedojo: „Dieve, apsaugok mus...“ Netrukus vienas sviedinys trenkė į sodybą ir uždegė ją. Aliarmas. Visi pakilom. Vokiečiai davė nurodymus dėtis daiktus ir važiuoti toliau. Užklupo naktis, o Raudonoji armija jau buvo netoli. Naktį karvę ir arklių pririšom prie vežimo, o avis ir senutė liko vežime. Vis keliavom. Kuo toliau, tuo daugiau sviedinių krito, matėsi žuvę vokiečių kariai, degančios sodybos. Visus mus varė į Vokietiją. O mes nenorėjome. Galvojome kaip to išvengti, kaip nepapulti į Vokietiją, kaip pasislėpti. Mus vis varė ir varė, bėgom kuo toliau, galų gale vežimai liko, visi bėgom taip, kaip stovėjom, tik nusigriebę truputį maisto. Mama pasimelžė

karvę, kad būtų pieno mergaitei. Aplinkui buvo girdima: „Neatsilikit!“ Mes palikom vežimą, arklį, karvę ir senutę po vežimu. Vežime liko ir maistas. Vis bėgom su vokiečiais į priekį. Daiktai su vežimu liko už kelių kilometrų. Bebėgdami pamatėme melioracijos griovį, apaugusį karklais. Sulindom ten.

Naktį viskas nutyko. Pabundu ir galvoju: „Kur mano tėvai.“ Girdžiu mergaitės verksmą, vadinasi – mama su mergele. Mama nudžiunga mane pamačiusi: „Tu gyvas, vaikeli.“ Aš šliaužiu toliau ir šaukiu ieškodamas tėčio: „Ar jūs gyvas, tėti?“ Atsiliepia. Užkasti žemėse. Atkapsčiau. Aplinkui nieko negirdėti. Tyla. Kartu laukėm ryto. Ryte pamatėm rusus ant kranto. „Ar galima išlipti?“ – klausiam jų. „Ne, bus susišaudymas.“ Visi žmonės buvo nuvaryti tolyn, o mes likom nepastebėti, pasislėpę tame griovyje tarp karklų.

Mergaitė buvo nevalgiusi kelias paras. Ant kranto buvo žirnių laukas, tad sukramtytais žirniais pamaitinome mergaitę. Tačiau aš nutariau eiti ieškoti pieno. Reikėjo gelbėti sesę. Netrukus pasipylė sviediniai. Žinojau, kad reikia išskoti į duobę, nes antrą kartą sviedinys ten nekris. Jie krisdavo šachmatų tvarka. Taip nubėgau porą kilometrų, netrukus sviediniai nustojo kristi. Pamačiau, kad pievoje baltuoja kanistras, pavirtęs ant šono. Jame buvo likę apie litrą pieno. Jauėjau lygia pieva, tačiau išgirdau: „Ateik čia.“ Tai buvo vokiečių kareivis. Jis gulėjo ant žemės kaip negyvas, visas kruvinas, be kojos, tik rankoje vis dar laikė automatą. Jis norėjo gerti. Paėmė iš manęs pieną, užsivertė ir gėrė. Bijojau ne tik kad nenušautų, bet ir kad liktų pieno. Tačiau atsigėręs jis mirė. Mano akyse.

Dabar jau bėgau. Pasiklydau, tačiau pasiekiau tą vietą, kur liko tėvai. Tėvai jau verkė: „Manėm, kad praradom vaiką“, – sakė jie. Pieno dar buvo šiek tiek likę, tad pamaitinom mergaitę. Po to griovy praleidom dar pusdienį. Tada rusai pranešė: „Likot gyvi. Galit išlipti.“

Vaizdas išlipus buvo žiaurus: viskas sudegę. Nė vienos nesudegusios sodybos. O lavonų tiek, kad keliu važiuoti būtų neįmanoma.

Tik apeiti. Ėjom pievom. Aš rodžiau kelią. Radom vežimą. Iš jo viskas išnešiota, tačiau palikta senelė ir netgi avinas liko gyvi. Visą frontą jie ištvėrė pasislėpę po vežimu. Vokiečių kareiviams tai buvo taip įdomu, kad jie net fotografavo. Ir avino neatėmė.

Tėvas išėjo į mišką ieškoti arklio, o mes radom šiek tiek duonos, atsigavom ir laukėm, kada tėtis grįš su arkliu. Už 5 kilometrų arklį rado, net su pakinktais, kažkur užstrigusį. Tai buvo tų giminaičių arklys. Susėdom į vežimą, tačiau visas kelias nuklotas lavonais. Matėsi keli sviediniai, ne iki galo sudegę. Per kelias dienas nuvažiavome į Rudaminą. Mūsų kaimynai buvo papuolę į Vokietiją, ten buvo įdarbinti. Vokiečiai iš Lietuvos buvo išvaryti.

Tada supratom, kad mes esam labai laimingi. Išsigelbėjom tik todėl, kad pasislėpėm. Ėjom į vokiečio, pas kurį buvom apgyvendinti pirmą kartą, ūkį. Jis buvo toks pat tuščias kaip tada, tik šiaudų radom šiek tiek. Tačiau gyvulių mes neturėjom. Pradžia naujo gyvenimo buvo labai sunki. Vyriausybė davė arklį, gavom ir mes vieną. Tačiau tai buvo kumelaitė, sunkiai nedarbusi. Mes turėjom penkis hektarus žemės prie namų ir vieną prie palių pievų. Ten dar ir spanguoles rinkom. Tose pievose žmonės ganė gyvulius, ir tėvas nuvedė tą kumelaitę ten ganytis. Tačiau kitą dieną kumelaitę radom negyvą. Gal iš keršto kas nunuodijo? Tada jau buvo daug ašarų. Verkėm visi: „Ką toliau darysim?“ Buvo baisu.

Šalia buvo ūkininkas, kuris sunkiai primdavo dirbti, teko prašytis tėvui, kad tik kažkiek uždirbtų. Mamą taip pat retkarčiais pakviesdavo: kūlimui rudenį ar runkelius nuimti. Neturėjom iš ko duonos išsikepti. Džiaugėmės viskuo, ką tik gavom, svarbu, kad būtų iš ko duonos išsikepti. Ėjom pas giminės Rudaminų. Davė pašalpas. Taip po truputį prisigyvenom ir arkliuką nusipirkom. Pradžia buvo sunki, bet po truputį pasisekė.

Jau būdamas penkiolikosėjau tarnauti pas ūkininką, įsikūrusį kaime netoliese. Vieną naktį pasigirdo baisus triukšmas. Į namą su-

bėgo sribai, sustatė visus prie sienos, taip pat ir mane. „Jūs išvežame.“ Tačiau jie turėjo sąrašą ir pamatė, kad vienu per daug. Ir mane paliko komendantu šito ūkio: „Tu saugosi viską. Tarybų valdžia tau kada nors atlygins.“ „Gerai, kad nesusaudot“, – tariau. Kelias dienas aš saugoju tą ūkį. Vežė kaimyną. Jie turėjo 16 metų vaiką, kuriam aš liečiau bėgti: „Kur?“ „Kuo toliau. Tik bėk.“ Vėliau jis man dėkojo.

Laukiau, kad man sueitų šešiolika, kad galėčiau pradėti dirbti. Pirma darbovietė buvo durpyne Kazlų Rūdoj. Dirbau sunkiai. Vieną sezoną. Po to patekau į kolūkį.

Mama man sakydavo: „Tu gimęs, vaikel, po laiminga žvaigžde.“ Iš tiesų, Dievas man

padėjo visur, kur eidavau. Žmonės pastebėjo mano sąžiningumą, geranoriškumą. Kariuomenėje buvau išrinktas vyresniuoju.

L.: Kaip Jums šitie išgyvenimai atsiliepia psichologiškai ar fiziškai?

V.: Turiu sveikatos problemų. Šiaip esu labai religingas ir dėkoju likimui. Turiu daug draugų. Manau, kad šiuo metu baigia išnykti sąžinė, padorumas. Aš pats niekada nemelavau, neapgavau. Gerbdavau žmones. Negaliu pakęsti apgaulės, melo. Prisimenu tai, ką teko ištverti, bet nusiraminu galvodamas, kad kiekvienam žmogui tenka gyvenime nugaltėti nesėkmes. Kartais naudinga pavargti. Tačiau mus nuskriaudė jau per žiauriai...

Interviu su Adele Jakubauskiene 2011 m. lapkričio 16 d., Seinai

1941 metais išvežė į Lietuvą. Pašaukė visus lietuvius į Seinus iš Seinų, aplinkinių kaimų, ir vokiečiai pasakė, kad išveš į Lietuvą. Žmonės labai nenorėjo važiuoti į Lietuvą, bet vokiečiai pasakė – jei nevažiuosit į Lietuvą, tai vešim jus į Liubliną kartu su žydais. Liubline labai daug žydų žuvo. Tada atvažiavo vokiečiai į namus, atvežė tokias korteles, kur buvo surašyta, kiek galima pasiimti daiktų. Jei žmonės turėjo ko daugiau, tai sakė parduokit ar atiduokit kam kitam, arba palikit, geriausia tai palikit kam. Vokiečiai žiūrėjo ką iškeldinti, nes jie planavo, kad čia vėliau gyvens jų tautybės žmonės. Kai jie nueis į Maskvą, tai čia bus jau Vokietija. Tai ir žiūrėjo, kur geresnis ūkis, trobos, tuos iškeldindavo. Mano močiutė gal būtų ir nevažiavus, ale kad visi mamos vyresni broliai buvo jauni, tai vokiečiai būtų juos paėmę į darbus, kariuomenę, tai pagalvojo, kad geriau važiuos į Lietuvą, pažiūrėsime kaip tenais bus.

Mūsų ūkis buvo 18 hektarų. Šeima gyveno Lumbiuose. Iš namų išvažiavo šeši asmenys: mano močiutė, mama ir keturi jos broliai. Iš karto nuvažiavo į Trakiškius prie Punsko, ten buvo traukinių stotis. Susodino į trauki-

nį ir išvežė prie Vilkaviškio į Šalmių kaimą. Maždaug pusantrų metų gyveno pas vokiečių Karol Eringher. Tame ūkyje nieko nebuvo palikta, ką savo nusivežė, tai ir buvo. Ten dirbo žemę ir turėjo vokiečiams visko duoti, valgio paruošti: kas vištas augino, kiti turėjo duoti ir pieno, ir sūrio. Tame ūkyje dirbo tiktai vokiečiams. Kai jau vokiečiai buvo arti Maskvos, tai tuos lietuvius pervežė į Vilniaus kraštą, į Paberžę. Paberžėj mano mama susipažino su mano tėvu Antanu Brazinsku. Ir Paberžėj jie susituokė. Ten gyveno žydų name, geras jis buvo, grindys geros, šiltas, gražus, gerai užlaikytas namas buvo. O prie Vilkaviškio tai nekokios trobos buvo. Ten, kai nuvyko, vėl nieko nebuvo. Žinau, kad runkelius kapliavo daugiausia. Nieko gero jie neužgyveno tenais. Nieko jie neturėjo. Tik iš vienos vietos į kitą pervežinėjo žmones. Kai rusai vijo vokiečius iš Paberžės, kalbino kartu važiuot į Vokietiją. Bet tėvas nenorėjo.

Trys mamos broliai, vyresni jie buvo, raudojoje armijoje tarnavo. Vienas buvo Suvalkuose dar prieš karą, kitą prie Augustavo vokiečiai sumušė. Paskui jie sugrįžo namo ir buvo kartu išvažiavę į Lietuvą. Tai rusai

juos paėmė į Raudonąją armiją. O vienas, Silvestras, pasakė: „Aš su rusais tai neisiu“, tai prapuolė. Močiutė ilgai ieškojo, pas mus ir Lenkijon, ir Lietuvon, ir į Maskvą rašė, bet niekur niekas jokių dokumentų neturėjo. Gal jį rusai nušovė kur... O du, Jonas ir Stasys, nuėjo su tais rusais. Tai jie buvo net į Berlyną nuėję 1945 metais. Vykstant dideliam mūšiui prie Valy Chrobrego Stasys buvo kulkos sužeistas. Bet išgyveno. Kulka įstrigo į šonkaulį. Ji ten liko įstrigusi ir jam pasakė, kad neišims jos, nes nežinia, kaip gali būti. Gali nukraujuoti paskui. Jei gyvas, tai nieko ir nežiūrėk, tik eik. Paskui rusai pasakė: „Visi į traukinius ir važiuojam.“ Galvojo, kad į Lenkiją važiuos. O tie rusai tuos traukinius uždarė ir visai niekam nebuvo galima išlipti. Ir privažiavo šitaip Maskvą. Maskvoj apsi-prausė, davė jiems valgyt. Pasakė, kad kitą dieną bus eiseną. O jie, pusryčių susirinkę, su lietuviu koku tai kitu pasakė: „Mes neisim visai į jokią eiseną“, ir iš lėto atsiskyrė. „Mes einam iš tos Maskvos *pėškom* atgal į Lietuvą.“ Tai jie ir grįžo. Gal mėnesį ėjo, nes daugiausia ėjo pėsti, gal kas pavežėjo juos, nes jie dar buvo su tom uniformom. Bet kai jie sugrįžo, tai buvo siena pastatyta Lenkijos ir Lietuvos. Ir jie jau taip paprastai nebegalėjo grįžti į Lenkiją, turėjo tvarkytis dokumentus, bet kol pradėjo tvarkytis, lietuviai pasakė: „O kokio velnio jūs ten einat, ir pas mus darbo yra.“ Tai jie ir liko. Ir gyveno ilgai Lietuvoj.

O mano tėvai, kai rusai vijo vokiečius, iš Paberžės perėjo prie Lazdijų gyventi, į Dziviliškių km. Ten giminių turėjo. Kai persikėlė, tai dar sienos nebuvo. Ten gyveno kokius du tris mėnesius. Dirbo pas žmones prie rugiapjūtės. O rugpjūtį sugrįžo į Žagarus, jau karas buvo pasibaigęs. Iš ten mano tėvelis kilęs. Grįžo į tą ūkį, iš kur mano tėvas buvo išvežtas į Rytų Lietuvą. Tuose kaimuose daug lietuvių buvo, ir daugiausia buvo išvežta jų, mažai kas liko. Paskui kai kurie grįžo, kai kurie Lietuvoj liko.

Mano močiutė, Magdalena Sidarienė, tuo metu, kai jau rusai vijo vokiečius, gyveno Pa-

beržėj su jauniausiu sūnumi Liudviku, jis 13 metų dar tik buvo. Mama jau išėjo į Brazinskių šeimą, o močiutė liko su juo gyventi. Kai jau rusai ėjo daugiau į pietus, tai močiutė sugalvojo eiti į Lumbius ir pažiūrėti, ar ten kas liko iš žemės, iš to jų buvusio ūkio. Ir paliko tą Liudviką, ir pasakė: jeigu per dvi dienas negrįš, tai paprašė kaimynės, kad jam idėtų valgyti ko, pasakė, kur užėiti pernakti, ir liepė jam išeiti po dviejų dienų. Ir močiutė išėjo. Ir negrįžo ji. Taigi Liudvikas taip pat išėjo ir per dvi savaites nuo Vilniaus krašto parėjo. Daugiausia ėjo naktį keliu, o dieną ėjo taip, kad kas nepagaudų. Tai taip žmonės grįžo. Taip Liudvikas ir Magdalena susitiko jau Lumbiuose. O ta žemė, kaip buvo, tai taip ir liko, tik lenkai jau buvo užėmę žemes. Mūsų ūkį taip pat buvo užėmę lenkai.

Mano tėvai Žagaruose gyveno. Kai rusai jau vijo vokiečius, frontas netoli ėjo, tai pataikė kulka ir sudegė ta jų troba, kur gyveno, o šiaudais dengtos buvo visos tos trobos, lengvai degė. Tai greitai turėjo namus statyti, nebebuvo kur gyventi.

Trys broliai negrįžo. Jonas ir Stasys liko Lietuvoj, Silvestras visai prapuolė, dar vis buvo laukiama, kada jis sugrįš, pradėjo ieškoti. Liudvikas buvo per mažas, o Lumbiuose buvo ūkis, tai mano močiutė nuėjo į Žagarus ir mano mamą ir tėvą ėmė prašyti, kad grįžtų, nes nėra kam tos žemės dirbti. Tai 1946 metų pavasarį jie grįžo į Lumbius ir ūkininkavo. Lenkai jau buvo išvaryti iš jų namų.

Nieko neparsivežė iš Lietuvos, pėsti parėjo, nei skarų neturėjo, nieko, nei grūdų kokių. Iš pradžių viskas buvo vokiečiams duodama, jau paskui, kai rusai ėjo, tai jiems davė. Arklius nusavino, jei neklystu, rusai. Ketverius metus toje jų žemėje niekas nesėjo, apleista buvo. Ten tik kas buvo likę, tai paėmė žmonės. Na ir paskui Odisėja prasidėjo. Mano tėtis kalvis buvo, pasagas arkliam darė. Labai gerai darė, tai Lenkijoje žmonės atėjo, kad pakautytų tas pasagas. Mano mama Paberžėj lankė kursus – mokės velt veltinius: žmonės

laikė avis, apavo reikėjo. Verpė vilnas, mezgė, virimo kursus baigė, rankų darbą mokėjo – grįžus taip ir prasigyrveno.

Kai tie žmonės grįžo, tai juos labai ilgai vis į valsčių kviesdavo. Tik savaitė praeina, turi nutraukti darbus ir vėl važiuoti ne į Seinus, o į Krasnapolį (7–8 kilometrus), į, galima pavadinti, tardymą: „O iš kur jūs čia, o ko jūs čia atvažiavot, ko čia sugrįžot?“ Liepdavo grįžti iš kur atvažiavus. Tai žmonės sakė, kad nuo seno čia gyveno, kad buvo išvežti į Lietuvą. Šitaip žmonės buvo tardomi gerus metus. Labai nusibodo žmonėms. O kalbant pistoletas ant stalo būdavo pas rusus. Jei tik nepatikdavo, kas buvo sakoma, tuoj grasinama būdavo. Geriau buvo tiems, kurie mokėjo gerai lenkiškai, mano močiutė mokėjo puikiai, sakė, kad čia mano senelio tėviškė buvusi, aš čia grįžau, nes čia mano žemė, ir jūs man ką norit, tą darykit, aš vis tiek niekur nevažiuosiu.

Buvo 1947 ar 1948 metai, kai paskutinį kartą šaukė dar į tardymą į Babonių kaimą. Paskui jau taip nebešaukė, žmonės gaudavo korteles tokias, kur parašyta, tą ir tą valandą turi atvykti į Krasnapolį. Žmonės turi mesti darbus ir važiuoti. Paskutinį kartą gavo tokį šaukimą, kuriame buvo užrašyta „*Akcja Wisła*“ *anty narodowościowa*. Buvo liepta atvažiuoti visiems kurią valandą pas seniūną kaime Babance. Tai visi ryte atsikėlė, apsirengė, apsiprausė, pusryčius suvalgė, gyvulius pašėrė. Tėvas vieną arklį teturėjo, tai jį pakinkė į vežimą, duris paliko, nes galvojo, kad jau išvažiuoja ir daugiau nebesugrįš. Ar juos sušaudys, ar išveš kur. Pradarė taip duris, kad gyvuliai išeitų, jeigu jau jie nesugrįžtų. Susėdo į vežimą: mano močiutė, nežinau, ar sūnus Liudvikas buvo ar nebuvo, mano tėvai. Žmonės jau tikėjosi blogiausio. Močiutė tik pasiėmė rožančių ir visą kelią tą rožančių poteriavo, ir nuvažiavo į tuos Babance. O jau ten žmonių, tai kaip kokiuose dideliuose atlaiduose buvo privažiavę. Tiek jų buvo sušaukta. Vieni sėdi vežimuose, kiti nulipę šneka. Vieną valandą niekas neišeina, antrą

valandą niekas neišeina. Žmonės galvojo, kad kai tik tamsu pasidarys, tai duos kokias lopetas ir lieps kasti, ir mus nušaus ir užkas čia pat. Bet praėjus gal kokiom dviem trim valandom atvažiavo mašina. Išlipo iš mašinos ir šaukia: „O ko jūs čionais susirinkę, ko stovit?“ Žmonės: „Na tai kad mums liepė čia suvažiuoti, tai mes čia visi suvažiavom ir laukiame, ale niekas nieko nesako.“ Ir jiems buvo liepta greit iš čia išsinešdinti. Tie žmonės greit į vežimą susėdo ir išvažiavo. Galbūt kas nors buvo sugalvota, bet paskui greit persigalvojo. Ir po to karto daugiau niekas niekur nebešaukė.

Daugiau nei 14 000 žmonių išvažiavo, o iš Lietuvos sugrįžo gal koks ketvirtadalis išvežtų žmonių. Lietuvoj žmonėms irgi nelengva buvo. Duokles turėjo rusams ir partizanams mokėti, lenkai puldinėjo. Jie negavo teisių, buvo laikomi kaip ateiviai, neturėjo dokumentų. Čia, kai grįžo, irgi buvo žmonės tokie niekam nereikalingi. Ir lenkai žiūrėjo nekaip į juos. Badaudavo žmonės grįžę, gerai, jei geri kaimynai pasitaikydavo, tai duodavo pieno, bulvių pasirinkt. Valdžia nepadėjo. Vien šaukė, ko jūs čia sugrįžot, kas jūs čia per vieni, ko jums reikia. Jokių teisių iš karto negavo. Labai sunkus gyvenimas buvo. Duokles reikėjo mokėti: ir grūdų, ir bulvių, ir pieno reikėjo duoti valsčiui. Ir pinigus mokėti dar. Reikėjo kariuomenę Lenkijos išlaikyti. Paskui pradėjo rinkti mokykloms, ligoninėms pinigus. Daržovių reikėjo duoti. Runkelių po vežimą reikėjo duoti, priklausė nuo to, kiek žemės turėjai. Jei šeima buvo didesnė, tai žemę dalindavo ant sūnų, kad tik mažiau reiktų mokėti. Taip atsirado daug mažų ūkių.

Mano šeima grįžo 1944 metų rudenį, gal lapkričio mėnesį. Mūsų namai nebuvo sudeginti, tik tvartas ir kluonas buvo. Nerado grūdų, tai sudegino rusai. Namas buvo apleistas, langai tokie sukrypę buvo tik. Pas mus irgi gyveno lenkas su šeimyna – Vytoldas Wojcekovskis. Ale mano močiutė tuoj išvyjo jį. Kai mes grįžom, tai jis gyveno ten. Didelis

namas buvo, 9 langai. Kai močiutė sugrįžo iš Lietuvos, tai pusės namo ir užteko, du kambariai buvo dideli, koridorius ilgas. Ir gyveno tas lenkas dar tame name – viename gale. Jo žmona sako: „Aš visai nenoriu pas jus sėdėti, ale tas mano vyras visai nenori eiti. Jam čia gerai.“ Močiutė jį vis klausė: „Kada išeisi, kada išeisi?“ Kartą sėdėjo jie prie stalo, kad ją pyktis paėmė, ir toks *čainikas* stovėjo virtuvėj, ne mažas – 4–5 litrų buvo. Dar vanduo buvo šiltas. Močiutė sakė: „Kaip aš stvėriau tą *čainiką*, kaip aš jam daviau per pečius su tuo *čainiku*.“ Kai man buvo kokie 10 metų, tai pasakojo apie tai močiutė. Parodė tą *čainiką* ir sako: „Žiūrėk, jis truputį įlinkęs, tai žinok, liko nuo tada, kai tas lenkas gavo tuo *čainiku*.“ Iškart po to jis ir išėjo iš namų. Apie metus jis ten gyveno. Persikėlė už dvaro, į namelį tokį atskirą. Buvo jis su žmona, turėjo dvi dukteris ir sūnų.

Žmonės kalbėdavosi apie tą trėmimą. Susirinkdavo iš kaimo, kai jau darbų nebebūdavo – rudenį, žiemą, – iškepa duonos mama, arbatos padaro, tai kaimynai sėdi. Aš pareinu iš mokyklos, tai tik ir klausau, ką jie ten šneka. Užtat daug tokių įdomių dalykų atsimenu. Tai šeštadienį ar sekmadienį kaimynai susirinkdavo. Jau 1970 metais elektrą įvedė ir traktoriai atsirado. Išėjo tada močiutė į lauką, taip pažiūrėjo, pažiūrėjo ir sako: „At-eik, ką aš tau parodysiu. Žiūrėk, kokie dabar žmonės pasidarė. Visus takučius, ne kelius, bet takučius tokius, kurie buvo tarp kaimynų, užarė. Dabar niekas pas nieką jau neateis, niekas su niekuom nešnekės. Ot laikai pasidarė. Jau nebėr nieko.“ Kai traktorius nusipirko žmonės, tai ir užarė tuos takučius, tik keliai liko, o žmonės anksčiau vaikščiodavo tai duonos pasiskolinti, tai truputį pašnektėti. Tokia mada buvo – duonos ėjo. Anksčiau duoną namie kepė, tai kai duona pasibaigė, o jei labai greitai reikia duonos, nėra kada jos kepti, tada jau eina pas kaimynus, pasiskolina, vėliau iškepa, nuneša. Mano mama labai skanią duoną kepė, kaimynas labai mėgo, tai ateidavo vis. Tikra lietuviška duona buvo.

Mano močiutė ilgai gyveno. Kai mirė, buvo 90 metų. Du siaubus pergyveno – Pirmąją karą ir Antrąją karą. Sakė: „Viską mačiau ir viską pergyvenau. Taip buvo, kad duonos neturėjom, miltų.“ Jei truputį turėjo miltų duonai, tai *kručų* tarkavo, maišė su miltais ir kepė tokią duoną. „Visko mačiau aš. Taip dar norėtusi pagyventi.“ Ji ir prieš mirtį buvo tokia, kad viską atsiminė. Nuo senatvės numirė, neturėjo kažkokių ligų. Visai gydytojų nenorėjo klausyti. Vienas buvo atvažiavęs, ar tai sutiko kur jį, liepė baltos mėsos valgyti, mama jau virė vištą, tai močiutė sakė: „Ką tu čia man verdi? Lašinių man duok.“

Mama sakė, kai nebuvo ko valgyti, tai grikių košę valgė. Paskui visai nebenorėjo tos grikių košės valgyti. Gal kas augino tuo metu, kaimynai kokie, gal kur nusipirko.

Tada labai sunku buvo, bet žmonės buvo patenkinti labiau nei dabar. Dabar visi visko turi, ir visko mažai.

Anksčiau, kai dar buvau jauna, žmonės šeštadienį, sekmadienį susirinkdavo, dainuodavo, tokie Klevai buvo netoli, toks lietuviškas kaimas. Toks miškas buvo netoli, tai atsinešdavo armoniką ir grodavo. Dabar jau nebegirdėti to. Nebesusirenka žmonės [...]

Per Pirmąją pasaulinį karą iš mūsų šeimos rusai arklius paėmė, tada javus norėjo paimti. Žiema buvo. Visur užsnigta, nėra kur paslėpti. Tada prisipylė tų javų, išėjo į lauką, žinojo, kur užarta buvo, ir užsėjo visą lauką, išsėjo tuos visus javus. Viskas užsnigo, rusai atėjo už dienos ar dviejų, ir tų javų nėra visai. Na neturim tų javų ir viskas. Tai jie namus sudegino. Ale pavasarį gražūs javai užaugo, visai nesušalo užsnigę.

Už Grodno lenkų kalėjimas buvo Bereza Kartuzka. Ten buvo tėvo brolis papuolęs. Jis nieko nepadare, jo žmona buvo mokytoja. Lietuvių kalbos mokino. Ir nežinia, pasakė gal ką prieš lenkus ir mokyklos direktorių, ar vienas iš mokytojų įskundė ją Seinuose, ir atvažiavo policija ar kas ten tokie. Atvažiavo ir ieškojo kaime, nežinojo, kur gyvena. Greitai

kas atbėgo per laukus ir pasakė, kad jų ieško policija. Toji moteris – Irena – turėjo mažą vaiką ir gyveno jie prie ežero. Ji greit apsirengė ir per Galadusio ežerą pabėgo į Lietuvą. O jos vyras Jurgis ir vaikas liko namie. Kai nerado tos Irenos, tai paėmė jos vyrą. Labai sunkus kalėjimas buvo. 1939 metais jau kai Lenkijos nebeliko, jų niekas nepaleido, bet jie patys duris išlaužė iš to kalėjimo ir pabėgo. Juos ten ir mušė, ir valgyt nedavė, vandenį stovėt liepė. Kai sugrįžo namo, tai sakė, kad tik kas sočiau suvalgė ką, tai iš karto numirė, o šito močiutė jam grįžus nieko nedavė, tik kokio vandens truputį, kruopų kokių. Tai jis išgyveno.

Viena močiutės brolienė labai greitai lietuviškai išmokus buvo. Mano močiutės brolis buvo apsižienijęs su lenke. Šnekėjosi jie lenkiškai. Tada dar buvo taip, kad žmonės susirenka vakare, suklaupia prie stalo, kryželis padėtas būna, poterius kalba. Na ir tą moterį kviesdavosi prisijungti, sako: „Tu gali lenkiš-

kai poteriaut, mes lietuviškai, ale nors prisijunk, paklausyk, pabūk su mumis.“ Ir kai buvo išvežta, ar tai rusai užėjo, gatvę ją sugavo, daug žmonių sugavo, ir laikė kažkiek laiko. Ir klausė: „Kas tu tokia per viena.“ O jos pavardė buvo Sikorska. O pas mus buvo toks generolas Sikorski, kuris buvo prieš rusus. Tai tie spėliojo, gal tojo moteris kokia žmona to generolo, gal duktė. O ji: „Ne ne ne. Nepažįstu, nežinau, negirdėjau.“ Ale, sakė, vis tiek nepaleido. Bet vakarais kad ėmė poteriauti ji ir atsiminė, kad ji lietuviškai moka poteriauti. Ji pradėjo lietuviškai poteriauti ir kitą dieną, kai paėmė ją į tardymą, ji sako: „Aš lietuvė. Jei netikit, aš lietuviškai galiu jums visus poterius atpoteriauti.“ Ir jai liepė tuos poterius sukalbėti. Ir ją išleido tada. Ir ji kai sugrįžo, labai greitai pradėjo lietuviškai šnekėti. Ji daug geriau už tuos visus lietuvius šnekėjo. Kiek gyveno, tai paskui šnekėjo lietuviškai. Šita kalba, sakė, ją išgelbėjo nuo smerties.

Interviu su Julija Svetlauskienė 2011 m. spalio 28 d., Seinai

Prieš Antrąją pasaulinį karą mes gyvenom Lenkijoje, Rinkažoruose, netoli Seinų. Neblogai mes gyvenome, turėjome 12 hektarų žemės. Iš čia išvažiavome 1941 metų kovo mėnesį. Išvažiavome todėl, kad buvome verčiami. Jei žmonės buvo truputėlį nusikalte, vežė į kalėjimus, gąsdino, kad veš į Vokietiją darbams. Kankino mus. Tuo metu akmenis reikėjo vežioti, nes vokiečiai kelius norėjo taisyti. Tėtė vežė juos iš Seinų į Krasnopolį, apie 19 kilometrų. Tėtis pasakojo, kaip bevežant tuos akmenis jojantiems prūsams reikėjo kelių duot, o su akmenais tai baisiai buvo sunku. Vežimai geležiniai. Kadangi vokiškai šnekėti mokėjo, tai dar nieko nesakė, o jei nemokėdavo, tai tuoj mušdavo juos. Todėl ir išvykom.

Kai kurie žmonės, kurie visko turėjo mažiau, gal ir norėjo išeiti. O mes gyvenom pasiturinčiai, turėjom tris karves, porą arklių, kiaulių, avių. Ir viską turėjome palikti. Iš

pradžių buvo prižiūrėtojai, kurie šėrė gyvulius, o paskui buvo atkelti kiti žmonės. O tie atkelti žmonės viskuo ir naudojosi. Jiems irgi nedavė nieko daug pasiimti. Bulvės buvo jiems likusios. Atėjo seniūnas, surašė viską, kas liko, prižiūrėjo, kad niekas nebūtų išnaudota ir kai atėjo tie žmonės, tiems žmonėms ir davė. O mes kai atėjom, tai to vokiečio irgi buvo viskas likę. Ir žmonėms padalijo.

O aš žinau, kaip mano tėtė ir kaimynai ateidavo vieni pas kitus ir šnekėdavo, buvo skaitę gautas knygutes ir girdėję, kad ateis tokie laikai, kai reiks palikti gimtus namus ir eiti, nežinant kur. Aš klausydavau jų pokalbių [...] Atsimenu, kai mus vežti turėjo, tai davė pasiimti vieną karvę, du arklius, maiso, paskui dar davė vežimą ir leido pasiimti baldų, patalynę, verpimo ratelį. Prisimenu, kaip tėtė pasikinkė jau arklius ir mes jau sėdom važiuot – tėtė, mama ir mes penkios

mergaitės. Vyriausia trylikos, o jauniausia tik metukų. Man buvo dešimt metų. Tada buvo labai gaila, verkėm kieme, kad reikia palikti ūkį ir gimtus namus. O kur vežė, mes patys nežinojom. Tėtė sakė, kad gal jau ir atėjo tas laikas, kai žmonės paliks gimtus namus ir turės išvažiuoti kažkur kitur.

Ir tada mus nuvežė prie sienos, ten buvo perėjimas. Čia jau buvo daugiau žmonių. Ten jau laukė mūsų mašinos. Mus susodino į jas: ir senus, ir mažus, ir vežė į Lazdijus. O tėtė ir abi vyresnės seserys liko prie arklių. Jie važiavo ir kartu vedėsi karvutę. Važiavo į Prienų valsčių prie Liepaloto. Ten buvo vokiečio dvaras ir jie į jį važiavo. O mus mašina nuvežė į Lazdijus. Ten pabuvome apie tris dienas, tiksliai nepameni, ir tada mus nuvežė į tą dvarą. Ten davė mums žemės, galvijų, sėklų, kad apsėtume, nes vokiečiai norėjo, kad visur žemės būtų apsėtos ir prižiūrėtos. O žmonės vietiniai iš mūsų juokėsi, nesuprato, ko mes čia atėjome. Gal mes benamiai kokie ar bepročiai? Bet kiti suprato, kad yra karo metas ir kad žmonės yra maišomi ir išvežiojami, vokiečiai imami į Vokietiją, o į jų ūkius įkeliami lietuviai. Taip ir buvo. Ir paskui mes ten gyvenome apie dvejus metus ir vėl užėjo vokiečiai, užėmė Lietuvą. Tada grįžo vokiečiai į savo ūkius ir jau mus blaškė po visą Lietuvą. Mes norėjome grįžti į savo ūkį, bet mums neleido. Vienus mus vežė į Vilniaus kraštą, o kiti, kol negrįžo ūkininkai, pasiliko. Mus nuvežė į Vilniaus kraštą, į Paberžės valsčių, Trakų kaimą. Kai nuėjom į Paberžės valsčių, taip pat buvo likę sėklos, gyvuliai, baldų buvo palikta, viena karvutė, veršelis, kiaulių gal buvo, avių. O iš ko mes būtume gyvenę? Ten mums davė nedidelį ūkelį, kiti žmonės buvo apgyvendinti, kur niekas negyveno, buvo ir tokių, kuriuos apgyvendino su tais pačiais ūkininkais, arba gyvenusius išskeldino iš jų ūkių. Iš mūsų ūkio lenką šeimininką iškėlė, bet jis gyveno netoli ir vertėsi degtinės varamu. Dirbo Bravorėj, turėjo nedidelį ūkelį, gal 10 hektarų. Gal būtume gyvenę ir kartu, bet kadangi buvo

vienas galas stubos neišbaigtas, tai nebuvo vietos. Tai jis persikėlė į kitą ūkį Bravore, kur darė spirity. Kadangi gyveno netoli, vis pas mus ateidavo. Ir tėtė nueidavo pas jį, spirity pavaišindavo jį, dar kartais namo parsinešdavo, parduodavo. Su tėte jis labai gražiai sutarė. Ūkyje buvo likusi viena karvutė ir vieni melžė ją ryte, kiti vakare. Kartą atėjęs šeimininkas sakė: „Tai gal pasipjausim tą veršėlį“, o tėtis sako: „Kaip tu nori, juk veršelis tavo.“ Tai jis papjovė tą veršėlį, dar davė mums mėsos, sau pasiėmė. Mano tėtė geras žmogus buvo, gražiai su juo sutarė.

Kiti irgi būdavo perkelti į kitas stubas. Kas nusikaltęs – darbams išveždavo. Gyvenome čia apie dvejus metus. Tada jau artinosi frontas. Kilo partizanai ir čia pasidarė neramu gyventi. Reikėjo žmonėms išvažiuoti. Jie kreipėsi į vokiečius, kad leistų grįžti į savo ūkius Lenkijoje. Bet neleido. Pas mus ir partizanai buvo užėję. Mes tokios mergaitės buvom, tėtė buvo padaręs žiedukus, tai liepė nušimti tuos žiedelius ir atiduoti. Ir atidavėm.

Paskui jau mes įsidėjom truputį valgio pasidarę, drabužių, tėtis pasikinkė vieną arkliuką ir važiavome į Vilnių, kad gautume kokiam traukinio vagoną, kad galėtume grįžti arčiau namų. Į namus neleido, tačiau nors arčiau namų. O iki Vilniaus mums buvo 30 kilometrų. Atsimenu, kai susėdom į tą Vilnių važiuot, o vežimėlis toks nedidelis buvo, o mes septynios buvom (penkios mergaitės ir tėvai). O Šeštokuose [Lazdijų r. – L. L.] tėtis brolis gyveno. Prieš karą dar apsigyveno tenais. Mes pas jį ir norėjom važiuoti. Vilniuje prabuvome apie savaitę, iki kol gavome prekinį traukinį. Tėtė su kaimynu įvedė po arklių, vežimais perskyrė tą vagoną prekinį, o mes kitą pusę ant savo drabužių susėdom ir 14 žmonių važiavom. To kaimyno buvo 5 mergaitės ir tėvai, mes 5 mergaitės ir tėvai.

Važiavome apie tris dienas į Šeštokus pas tėtės brolių. Jis neturtingas buvo, todėl ir negalėjom pas jį prisiglausti. Bet ten gyveno toks geras ūkininkas, jis laikė tarnus ir turėjo pa-

statęs trobelę tokią, kurioje niekas negyveno, tie žmonės, matyt, išvažiavę buvo kažkur. Ir tėtė nuėjo su broliu prašyti, kad mums leistų ten gyventi. Ir įleido mus į tą trobelę, ir mes pas tą ūkininką dirbom. Jis mums davė ir valgyti, nes mes nieko neturėjome. Tada vėl kreipėsi pas vokiečius tėvelis, kad kuo nors sušelpėtų arba leistų namo. Bet mūsų neleido. Tik davė maisto korteles, kad galėtume maisto nusipirkti. Mes ten prabuvome penkis mėnesius. Ir tada jau bombardavo Šeštokų stotį. Primušė daug kareivių ir žmonių. Tėtė ėjo pažiūrėt. Daug jų gulėjo. Paskui juos visus ėmė, iškasė duobę ir visus laidojo. Niekas neskyrė, kokių jie tautybių buvo.

O mes jau traukėmės iš čia, važiavom į savo namus. Bet dar kariavo, todėl pasiekti namų negalėjome. Ir prisiglaudėme pas tokį ūkininką vėlgį. Už kokių 5–6 kilometrų nuo Šeštokų. Geras ūkininkas buvo. Ten dirbome. Buvo rugsėjo mėnėsis jau, bet dar javai buvo nenuimti ir buvo daug darbo. Ir mes dirbome. Už tai mums davė valgyti. Ten pabuvome gal kokią savaitę. Ir tada jau pradėjo šaudyti, dundėjo patrankos, granatos sprogo, o mes visi susijom į vieną tvartą, kad nuo tų šūvių apsisaugotume. Paskui atbėgo tokia giminaitė to ūkininko ir sako: „Ko jūs čia sėdite, visi žūsit! Darykite bunkerį.“ Jos plaukai per tris dienas nubalo iš baimės. Vyrų buvo daugiau mūsų, kaimynų, kitų žmonių, todėl jie greitai padarė bunkerį. Medžių buvo privežta. Iškasė duobę, padarė bunkerį, per vieną langą mes suėjome 17 žmonių. Buvo ir suaugusiųjų, ir vaikų. Ir baisiai meldėmės, kad tik gyvi liktume. Aš taip pat. Tuomet jau buvau priėjusi pirmąją komuniją. Labai meldėmės. O prakaitas bėgo kaip vanduo, aplink girdėjosi šūviai, lietus lijo. Ir išlikom gyvi.

Čia sėdėjom kokią parą laiko. Paskui jau išgirdom rusų balsą. Kai išėjom, buvo matyti ir sudegusių žmonių, ir gal užmuštų. Bet nežinojom, kur mums dabar dėtis? Rusai sakė: „Važiuokit namo.“ Vėl su tuo arkliu vienu, tuo vežimėliu visi važiavom. Ir mes jau nežiūrė-

jom tada. O tik greitai važiavom. Parvažiavom mes namo į savo ūkį. Buvo 1944 metų rugsėjis. Iš mūsų kaimo buvo 12 šeimų išėjusiųjų, o grįžome tiktai 7 šeimos jau. Kiti pasiliko Lietuvoj. Negrįžo ir tie, kurie turėjo daug žemės. 30 hektarų. Paskui gal jie norėjo grįžti, bet jų jau niekas iš ten neišleido. Mūsų ūkyje gyveno atkeltas žmogus – lenkas ir mūsų neįleido į savo namus. Mes neturėjome kur dėtis. Tada prisiglaudėm pas kaimynus. O dar tėtės buvo giminė ir mus priėmė. Tai jie dirbo pas tą kaimyną tik už valgį. O mes trys seserys, tarp jų ir aš, išėjom tarnaut pas ūkininkus. O tėtė tą lenką, gyvenantį mūsų ūkyje, visaip gąsdino, kad įduos jį rusams, sakė: „Nei tau nebus gyvenimo, nei man“, ir jis, nepraėjus nė metams, išėjo. Mes ištarnavome po dvejus metus, o ką uždirbome, viską tėvams atidavėme. Bet mes neturėjom nei paršelio, nei karvutės ir gyvenom skurdžiai. Nieko nebuvo. Po karo nei šviesos nebuvo, žibalinėm lempom apsišviesdavom. O trobesiai buvo labai apnaukinti. Buvo likęs kaimynas ir, kai palikom gyvulus ir kitą turtą išvažiudami, tai jis mūs trobon ėjo, kad neatvežtų kitų žmonių.

Nebuvo name septyniem žmonėm kur gulti. Buvo toks svirnelis be lubų, be grindų. Buvo šalta jame, bet turėjom eit. Ir taip vargingai pragyvenom. Buvo gerų žmonių, nes nieko mes neturėjom, Vaikščiodavo tėtė, prašydavo žmonių. Davė kas kokių bulvių, grūdų. Reikėjo ubagauti. Ir kiti, kurie neišėjo į Lietuvą, prašinėjo, nes neturėjo ko valgyti. Iškart mes nieko neturėjom, nei bulvių, nei ko kito. Nieko. O kai mes dirbom pas ūkininkus, tai davė. Ir mėsos davė. Visi žmonės vargo, ne tik mes vargom. Visi blogai gyveno. Pamenu, sesuo dėl javų turėjo 14 dienų dirbti: ir bulves kasė, ir linus rovė. Kaimynai, susilaukę mergaitės, neturėjo pieno. Už bonkelę pieno reikėjo eit dirbt. Niekas jau negalėjo sušelp visų mūsų [...]

Kaimynas, pas kurį gyvenome, buvo lenkas, o jo žmona lietuvė. Bet jis kalbėjo lietuviškai. To kaimo, kuriame gyvenom, labai

mažai buvo likę gyventojų. Jauniausia sesuo, kai grįžom, buvo gal 5 metų ir, kai gyvenom laikinai pas kaimyną, o jie jau pasiturinčiai gyveno, verkė „mama, pieno duoki“, o mes nieko neturėjom. Kaimynai turėjo du vaikus – mergaitę ir berniuką. Berniukas buvo geresnis. Sesuo eidavo ir rinkdavo sūrį nuo žemės, kai valgyt norėdavo, o tas berniukas paduodavo jai jo, kai mama nematydavo. Vis tiek geri žmonės būdavo. Buvo stuba pastatyta ir tik vienas galas išbaigtas. O kitam gale jau mums leido gyventi. Vis tiek žmonės neblogi buvo.

Dabar kai pagalvoju, ką mes išgyvenom. Baisiai vargingai gyvenom. Nebuvo jokių mašinų, kūrėm spragilais, gironom grūdus malėm. Viską dirbom rankomis. Vieni pas kitus ėjom į talką. Atsimenu, kaip spragilais kūrėm, šokt nemokėjom, o jie sukosi, tai šokt mokėmės taip. Netrukus po karo dar duokles uždėjo: reikėjo nuo žemės dydžio mėsos duoti, javų. Jie mokėjo, bet pusę kainos.

Paskui jau nusipirkom savo trobelę, perstatėm į geresnę, ir buvo truputį geriau. [...] Aš likau be mokslo. Lietuvoj tuoj uždarė mokyklą,

nes karas buvo, parvažiavom į Šeštokus, ten 5 mėnesius pragyvenom, parvažiavom namo ir reikėjo eiti tarnauti, ir likau be mokslo.

Atsimenu, kaip Lietuvoj dirbom, ganėm gyvulius, paukščių buvo prileidę. Ir žaidėm su kaimynu. Atsimenu, kai rusas vokiečių vijo, sodas buvo toks didelis, prūdas, kiemelis gražus, kai vokiečių kariuomenė jau stovėjo, tai mes eidavom, mažos dar buvom, tai jie mums ir saldinių davė, mylėjo jie vaikus. O jau kai rusai atėjo, jie nieko neturėjo ir nieko nedavė.

Dabar kai pagalvoji, visi visko turi ir nežino, ko nori. Kai mes nieko neturėjom, visi buvom vienodi, džiaugėmės, ką turim. Niekas radijo neturėjo, kas nusipirko, tai jau buvo turtingas. Ir visi ėjo klausyti žinių. Niekas nieko nežinojo. Pasakodavo kaip pasakas. Jauni žaidimus žaisdavo, vis tiek turėjo ką veikti, ne mašinom juk važinėjosi. Kiek mes linų primynėm, kiek rugių rankom grėbėm. Klumpėm vaikščiojom apsiavę, nes nebuvo jokių batų. Basos eidavom į Seinus, o jei batus kokius turėjom, tai rankose nešėmės [...]

Mūsų tėtė sakė: „Niekur nėra geriau, kaip savo krašte ir savo ūkyje.“

Interviu su Algirdu Mačioniu 2011 m. spalio 28 d., Seinai

Gyvenome kaime Konstantynovka. Turėjome savo ūkį. Aš buvau vyriausias. Penkiolika vaikų buvom iš viso. Labai sunkus perėjimas buvo prie lenkų dar. Tėvo du broliai buvo savanoriais Lietuvos kariuomenėje, kai kariavo lenkai su lietuviais dėl Seinų. Vyriausias sūnus negalėjo pats stoti į savanorius, turėjo tėvas jį nuvesti ir užrašyti. Ir kitas brolis norėjo eiti, bet jis buvo per jaunas. Tai po poros metų pabėgo per sieną ir įstojo į savanorius Lietuvoj. Kai broliai buvo savanoriais Lietuvoj, tai čia buvo sunku. Policija buvo būstinėje Krasnave, tai visą laiką pro mus ėjo ir užeidinėjo. Tai ko paklausdavo, pasidairydavo, kaip čia atrodo. Persekiojo jie mus. O trečias tėvelio brolis, Vincas, mokė-

si Lietuvoje. Karštas lietuvis buvo, trispalvę turėjo pasislėpęs per visus tuos komunizmo metus. Kai jis mirė, tą vėliavą užklojom ant jo karste, nes didelė ta vėliava buvo.

Niekas neprivertė, kad va, o tave išveža. Sakoma, kad tie žmonės užsirašė, bet vokiečiai savo vis tiek būtų padarę. Jie geresnius ūkius užėmė. Galima sakyti, kad buvom ištremti. Buvo pavasaris, prieš Velykas. Labai sunki žiema tada buvo 1941 metais. Galadusio ežeru važiavom su rogėm į Galinius perėjimui. Aš buvau 12–13 metų. Tėvelis nuėjo su reikalais, o mane paliko su arkliais. Kai važiavo mašina rusų, jie surašinėjo, kas ką veža, tai arkliai kaip pasibaidė, krantas buvo nuo plento link ežero, tai kaip sukos jie ir nuo to kranto nuva-

žiavo. Nieko neatsitiko tokio, tik ruseliai tuoį šoko ant ežero pasigaut tuos arklius.

Išvažiavome į Lietuvą su vienu vežimu, buvo galima pasiimti porą arklių, vieną karvę ir savo turtą, drabužius, avį dar kokią. Daug nedavė pasiimti. Mūsų taip pat liko daug: karvė, kiaulių, veršių. Visko nepasiimsi su vienu vežimu. Mes ne tik savo vežimu važiavome, mano dėdė buvo atvažiavęs padėti. Mama turėjo du ratelius verpimo. Vieną dėdė įdėjo į vežimą, o kitas liko stovėti. Sako, imsi ir šitą, o mama sako: „Ne, vieną turiu, man užteks, o šitas tegul lieka.“ Tokia Petronienė prišoko: „Tai aš pasiimsiu.“ O dėdė paėmė jį, kaip dėjo į žemę, pabiro viskas. Oj, buvo visaip. Mūsų iš viso išvažiavo septyni vaikai. Lietuvoje, Vilniaus krašte, dar vienas mano brolis gimė.

Iš pradžių mus nuvežė į Vilkaviškio rajoną, Pašilių kaimą. Vokiečio Fricus Roltė ūkį. Nuvažiavę dar radom tą vokių. Jo šeimos nebuvo, tik jis vienas buvo. Arkliai geri, vežimas didelis buvo, su tokia būda padarytas, jis toks lėtas buvo žmogus, kai pamatė, kad mes ten nuvežė, kad mes ten įsikraustėm, jis gal tik porą dienų pabuvo su mumis, tada pasikinkė savo arklius ir išvažiavo. Išvažiuodamas labai verkė. Kiekvienas žinojo, kad čia ne ant gero daroma. Nebuvo nei gyvulio kuo pašerti, nieko nebuvo. Tuščia buvo, nei grūdo, nei šiaudo nebuvo tame ūkyje. Nieko nebuvo. Gerai, kad valdžia rūpinosi. Davė sėklų, davė šieno, kol žolė užžels. Važiavo su kaimynu dviem vežimais to šieno parsivežti tėtis. Buvo ten ūkis 8 hektarų, o Lenkijoje palikom 16 hektarų, apsėjom tą ūkį.

Vokiečiams pasisekė Rusijoje, kad ten jie greitai užėmė, tada sugrąžino visus vokiečius iš Vokietijos atgal į savo ūkius. Pas mus būnant Lietuvoj tame ūkyje tas pats vokietis grįžo, irgi be šeimos grįžo, šeima jo grįžo, kai mes išėjom. Mes su juo kartu gyvenom ilgiau kaip mėnesį. Jis viską nusavino, ir gyvulius, ir drabužius, viską, ką mes turėjom, ir dvi karves. Vieną mes turėjom, kitą mums skyrė kaip didelei šeimai iš kito ūkio, kur vokiečiai

paliko. Mes taip jau buvom pradėję gyventi, susipažinom su kaimynais, labai geri kaimynai buvo – čia gyvenę lietuviai. Labai gražiai sugyvenom, bet kad neilgai taip tęsėsi [...]

Kai grįžo vokiečiai, mus perkėlė į Vilniaus kraštą, į Peteliškių kaimą prie pat Pilsudskio dvaro, į lenkų karininko ūkį. Gražus buvo ūkis, žemės 24 ha, mes ten tvarkėmės labai gerai, bet kai vokiečiams pradėjo nesisekti Rusijoje, tadaėjo lenkų partizanai daugiausiai pas lietuvius ir mušė juos. Vijo iš Vilniaus krašto. Kai atvykom, radom tris arklius ant vienos kojos, nes vienas senas buvo, kitas suparalyžiuotas, o trečias sveikas. Pavasarį nuvažiavom, tai buvo nei vaga neužarta žiemai, aš apariau tą žemę, apsėjom, valdžia irgi davė sėklų, taip buvo galima gyventi tenais.

Tame Pilsudskio dvare dirbo moteris, ji vyro buvo netekus, pas to dvaro pirmininką kaip gospadinė, jos ir mama dar gyveno, senukė tokia jau buvo, tai jos perėjo abi gyventi į dvarą ir paliko tą namelį tuščią mums.

Lenkai daugiausiai eidavo pas tuos, katrų namuose apgyvendino lietuvių ir išvijo lenkus. Žinoma, jei kas ateis ir mane išvys iš šitos mano stubos, na tai kaip aš jausiuos. Tai taip ir tenai buvo. Tokie Kalinauskai buvo, juos įleido į lenkų ūkį, o kai sukilo partizanai, atėjo tie lenkai nakčia, apsupo ir taip mušė juos ir tas dukras, dvi turėjo jas. Žinoma, kiekvienas taip padarytų, jei į mano ūkį ateitų ir dar mane vytų.

Pas mus ir ateidinėdavo, tai kiaulių buvo, paršiukų buvo mažų, tai mes tai poniai sakom: „Pasiimkit, auginsit dvare mažų paršiukų“, tai ji pasiėmė du paršiukus, ir mes labai gražiai sugyvenom. Visą laiką mums neleido niekur eiti iš namų. Ta ponia taip sakydavo: „Niekur neikit, pas jus niekas neateis ir nelįs. Jūs gražiai tvarkot ūkį, tai ir likit čia.“ Ale kad visi bėgo iš Vilniaus krašto, naktimis išvažinėdavo žmonės, nes skriaudė lenkai lietuvius baisiai. Mes irgi iš Vilniaus krašto nusprendėm patys pasitraukti. Nors mūsų šeimai lenkai nepadarė jokios skriaudės.

dos. Tik nakčia kažkas išlupo duris ir karvę išvedė. Po šiai dienai nežinom, kas taip padarė. Mes tos karvės būtime net neėmė. Arklių tik paėmėm. Tą iš trijų sveiką arklių vokiečiai pasiėmė, suparalyžiuotas nustipo, o tuo senu arkliu parvažiavom.

Atvažiavom prie Šeštokų, Lazdijų rajoną, į savanorio tėvo brolio ūkį Kirsnelės kaime. Dėdės šeima buvo nemaža, jis tarnavo kariuomenėj, paskui įstojo į policiją. Ilgai ten neprigyvensi, tėvas važinėjo ir ieškojo kur vietos apsisistoti. Tai gavo Veisiejuose. Ten persikėlėm karo pabaigoje. Ten buvo tokia sena troba ir dabar dar stovi, prie tilto, baisiai mažai žemės buvo ten. Namas buvo didelis, dar viena šeima gyveno. Buvo sandėlys grūdų, o žiurkių buvo tiek, kad nakčia užmigti nebuvo galima. Man įkando du sykius į sprandą. Vaikai kai susirenka prie ežero, stoja visi prie jo, o kiti tai veja iš daržo tas žiurkes, šalia darželis buvo toks, ir muša jas, priploja eiles. O kai buvo tiltas, neplatus toks, tai tos žiurkės vandenin eidavo, ir nematyt, kur išlenda, po vandeniu eina. O kitoj pusėj buvo malūnas, tai ten buvo baisus dalykas dėl tų žiurkių visimo.

Tenais tėtė apsėjo lauką, o aš su vyriausia sesere likom pas tą dėdę. Mums ten labai patiko. Aš nuėjau į Šeštokus, į traukinį, turėjau pinigų šiek tiek ir nuvažiavau į Marijampolę. Iš Marijampolės pėsčias nuėjau į Vilkaviškį, kur gyvenom, pas kaimyną. Man gerai buvo. Buvau truputį per jaunas, kvailas, man reikėjo pasilikti ir užimti tą ūkį, kai vokietis išėjo. Dar gal būtų tas vokietis palikęs ką nors. Nes viską, kas buvo mūsų palikta, vokietis išsivežė į Vokietiją. Bet atvažiavo tėvas, verkė, kad padėčiau jam, na, rodos, turi tų vaikų kitų, jaunesnių už mane, džiau kis. Iš pradžių, kai išvažinėjo, vokiečiai viską paėmė, paskui viską mūsų paėmė. Mes likom be nieko. Tai gerai, kad iš Vilniaus krašto tą seną arkliuką parsivarėm. Veisiejuose tame ūkyje nieko nebuvo, tuščia buvo. Paskui padarė sandėlį, senus skudurus supirkinėjo, tai padėdavau tenais. Nemokėjo pinigais, ale taškus tokius

davė, nusipirkt buvo galima kažką po to. Pameniu, kostiumėlį nusipirkau.

Paskui, kai jau frontas artėjo, Veisiejuose buvo nepatogus gyvenimas. Aplinkui ežerai, tilto nesusprogdino, jis liko. Pas dėdę daug daiktų buvo mūsų likę, o Veisiejuose žinojom, kad laikinai gyvenam, tai grįžom atgal pas dėdę prie Šeštokų. Ten prabuvom, kol frontasėjo. Nebuvo taip baisu. Vieną naktį turėjom bunkerį išsikasę. Tai tam bunkery sėdėjome. Buvo klėtis tokia pastatyta dėdės. Lietuva tam dėdei namus pastatė, kai jis į kariuomenę išėjo. Ta klėtis iš plytų buvo. Mūsų šeima, dar tokia ruskutė buvo, mergaitė, nežinau, kaip ji ten pas tą dėdę buvo likusi, tai visos šeimos ten buvom. Tam bunkery buvom vieną naktį. Aš tai negirdėjau – miegojau visą laiką. Bet kai duos kur ta bomba, tai byra žemė mums, ale nebuvo taip baisu. Po to jau pradėjom trauktis į savo kraštą.

Tada, kai atėjo rusai, kartu su jais ir mes jau traukėmės arčiau Rubežio – sienos prie Galadusio ežero. Kai viskas šiek tiek susitvarkė, parvažiavom čionai mes. Buvo likęs tik grynas kalnelis toje vietoje, kur buvo mūsų namai. Koks gyvenimas buvo. O dabar namai buvo sugriauti, išvežti į Krasnavo valsčių ir sukūrenti. Tai gerai, kad daug kas viename kaime negrįžo. Tokių Zinevičių liko apleistas namas, nes tą Zinevičių vokiečiai paėmė, nežinia, už ką išsivežė, ir šiandien nežinia, kur jisai. Tai du namai buvo tušti. Tai vieną stubą užėmėm kartu su dėde, paskui mes perėjom į tą Zinevičių stubą, o dėdė liko anoj gyventi.

Parsivežėm į Lenkiją tą arkliuką ir porą skrynių su kokiais tai drabužiais. Tame naujame ūkyje nieko nebuvo. Atgavom savo žemę iš Radziūčių kaimo, ten turėjom 6 hektarus, ir vienas žmogus buvo apsėjęs tuos laukus. Tai kai mes grįžom, dar padėjom jam nukirst tuos javus, tai jis padalijo pusiau juos. Labai geras buvo žmogus, kad taip padarė. Tai tas pagelbėjo mums. Sesuo liko Lietuvoj pas tą dėdę, kai ji grįžo, tai jau buvo siena pastatyta rusų. Jai už darbą davė dėdė karvę. O sieną

buvo labai sunku pereit. Bet ji turėjo tą karvę su šniūru pasirišusi, tai eina po *biški*, ta karvė ėda, ir ruseliai nesuprato, kad ji nori pereit sieną. Taip ji tą karvę pervedė per sieną. Ir parsivedė ji tą karvę pas mus. Gerai buvo, kadangi buvo mažų vaikų, o karvės neturėjom, be pieno buvom likę.

Tada nebuvo ką daryt, reikėjo vaikus išvaryt tarnaut pas ūkininkus. Na ir taip buvo. Aš išėjau vadinamam „tridieniui“ pas ūkininką Dapkevičių Žagaruose. Jis buvo ištremtas su šeima į Vokietiją dar aršiau kaip mes ir su vargu jam pavyko susigrąžint savą ūkį po kelerių metų. Tris dienas per savaitę pas jį dirbau, tris namie reikėjo padėti. Stengėmės kokią trobą pasistatyti. Gerai, kad turėjom savo miško. Darbas buvo sunkus. Medžius pjovėm. Sesuo Ona trejus metus tarnavo. Kita sesuo irgi išėjo – ganė per visą vasarą. Aš dirbau, bet sau nepasiėmiau nei skatiko, nei grašio. Viską atidaviau mūsų šeimai. Atvežė grūdų ar ko – šeimą reikia išlaikyt. Taip vat pergyvenom tą laiką, šiaip taip išsistatėm tuos namus. Ir 1949 metais pašaukė į armiją mane Lenkijoje. Trejus metus tarnavau kariuomenėj. Mano visa bernystė nuėjo kariuomenėj. Nebuvo blogai man ten. Kad

tada būtų ėmę, bet su dabartiniu protu, nes daug klaidų daryta gyvenime. Kai grįžau iš kariuomenės, 24 metų, jau reikėjo žmonos ieškot. Su kaimyne apsižėnijau. Išgyvenom 53 metus. Žmona prieš metus iškeliavo anapilin.

Aš myliu dainas, ansambliuose dainavau, bažnytiniame chore giedojau. Mes kovojom už bažnyčios teises čia, Seinuose. Aš nuo pirmos dienos dėl lietuviškų mišių atgavimo ėjau kovoti. Laidotuvėse giedojau. Šimtus rožančių turiu dar. Kai buvau mažas, iš vaikystės ir jaunystės, aš viską gerai prisimenu, o dabar ką kur padedu – pamirštu.

Tėvas nieko negalvojo dėl vaikų. Bet buvo religingas, kiek jų gimė, tiek ir augino visus vaikelius. Sakydavo: „Dievas davė burnas, duos ir kuo maitint...“ Pagalvot reikia gerai, šitokiam varge gyveno, šitaip sunku buvo, ale kas metai vaikas. Kur buvo protas žmonių? Tai dvylika mūsų užaugo, tai kad nors vienas būtų mokytas. Niekas, tik pradinę mokyklą visi esam baigę. Vidurinės niekas neturi. Niekas negalvojo, kad vaiką reik mokyti, kad jis ateitų kokią turėtų. Nieko, tik tarnaut, ganyt išvarė. Tai kur protas, kur protas žmonių buvo?! [...]

Sakoma, kad duona ne marti. Duoną suvalgysi ir nebeliks.

Interviu su Kostu Kliučinsku 2011 m. spalio 28 d., Punksas

Mūsų šeima nuo seno gyveno Šaltėnuose. Buvome 6 vaikai, jauniausias brolis nė metų neturėjo. Buvo pasakyta, kad arba važiuosite į Vokietiją darbų dirbti, arba į Lietuvą. Tėvai pasirinko Lietuvą. Buvo 1941 metai. Mus nuvežė į Utenos apskritį, Aluntos valsčių ir apgyvendino Klabinių dvare. Mes buvom nepasiturintys, turėjom vieną karvę, kurią ir pasiėmėm, paklotus, drabužius. Seniūnas davė vežimą, įsakė ūkininkui atvažiuoti, ir jis mus vežė. Atsimenu, tą žiemą buvo labai daug sniego, dideli šalčiai, kelius atkasinėjo. Iš Cypliškių jau mus vežė su mašina – sunkvežimiu. Jame buvo ir dau-

giau žmonių. Vežė į Lazdijus. Iš ten arkliais į Alytų, o iš jų kaip vežė į Uteną, nebepamenu, bet tikriausiai mašinom taip pat. Iš Utenos į tą dvarą atvežė arklių traukiamom rogėm. Palydovas buvo skirtas toms rogėms.

Pamenu, kelionėje buvau labai menkai apsirengęs. Ir būnant Alytų toks žydas davė man apsiauti kojines šiltesnes bei kailinius, kad nesusalčiau. Man buvo keturiolika metų.

Dvaras buvo vokiečio. Jame buvo apgyvendintos 4 šeimos. Gavome po 8 hektarus žemės. Buvo likęs arklys, kiaulė, javų ir tuo buvo galima pasinaudoti. Kadangi mes patys nieko neturėjom, nebuvo ko valgyti, tai

ir naudojomės. Gyvenome tame dvare, iki kol vokiečiai užėjo. Tada turėjom išeiti arba likti kaip darbininkai. Galėjom pasirinkti. Viena iš tų keturių šeimų liko. Karves ganė. O trys šeimos, ir mes tarp jų, susikraustėm į vežimus ir važiovom į Šakių apskritį. Pasiėmėm tik maisto, gyvulių nedavė, nes buvo jo. Dar padėkojo mums už darbą. Naumiesty, Būblelių apskrity, buvo tuščias vokiečio ūkis. Jį mums ir paskyrė. Jame nieko nebuvo likę. Buvo tuščia. Viską buvo pasiėmęs vokietis. Per vasarą mes dirbom žemę, turėjom arklį, vežimą ir dirbom. Po metų vokietis grįžo. Kai grįžo tas vokietis, tada valdžia mus vežė į Alytaus apskritį. Ten buvo daugiau mūsų, atkeltųjų iš Lenkijos. Nieko nepasiėmėm tada, ir arklį, ir vežimą nusavino. Pasiėmėm tik šiek tiek maisto. Vežė ūkininkas, kurį seniūnas pasamdė.

Buvom atvežti į Seirijų valsčių, vieno vokiečio ūkį. Ten tuo metu gyveno rusas iš Lenkijos. Bet jį išvarė ir mes ten gyvenom iki rusų užėjimo. Ten buvo likę kai kurie ūkio padargai, arklys, karvė.

Kai užėjo rusai, tas ūkio savininkas rusas grįžo, ir mus vėl iškėlė. Šįkart į Metelius. Iš to ūkio nieko nepasiėmėm. Buvom apgyvendinti žydo troboj su dar viena šeima. Žydų tuo metu jau nebebuvo. Ten gyvendami ga-

vom arklį. Neilgai išbuvom tame ūkyje, iki 1947 metų vasaros. Ir žemės nedirbome. Tėtė darėsi dokumentus grįžti atgal į Lenkiją. Mes, vaikai, ubagavom. Vaikščiojom pas žmones, prašėm maisto, žmonės duodavo ir mėsos, ir bulvių, ir duonos. Nebuvo, kad žmonės neduotų. Bet mes ėjom į mokyklą, ir kai klasėj susitikdavom draugus, buvo didelė sarmata. Sarmata buvo baisesnė už viską. Bet nebuvo ko valgyti. Tėvai dirbo pas ūkininkus. Tėtis susitvarkė grįžimo į Lenkiją popierius, tačiau Meteliuose mirė. Tuomet vietiniai gyventojai pasakė, kad lenkas užteršė kapines. Tačiau šiaip gerai sutarėm su žmonėm. Po jo mirties mus kaimynai atvežė į Paberžę prie sienos. Tada perėmė mus lenkai. Kareiviai atvežė į Seinus, į kareivines. Maitino mus dvi dienas. Mūsų buvo iš viso 12 šeimų keliaujančių. Kas turėjo arklius, namo važiavo, kitus kareiviai vežė. Mūsų pasiimti atvažiavo pusbrolis ir nuvežė į Punkską. Apgyvendino. Atsivežėm tik paklotus. Mūsų trobos buvo sudegusios, tik vėliau kaimynystėj atsirado tuščia troba, kurioje ir apsigyvenom. Vėl neturėjome nieko. Paaugę išėjom tarnauti pas ūkininkus: trys seserys ir du broliai. Liko jauniausias, 4 metų brolis. Uždarbį davėm mamai, kad maisto nusipirktų, drabužių. Aš tarnavau pas ūkininkus 7 metus.

Nuorodos

1. Surgailis G. Lietuvių prievartinis iškeldinimas iš Klaipėdos krašto ir Suvalkijos – 1941 metų genocido aktas, *Molotovo–Ribentropo pakto pasekmės: konferencijos, vykusios 1997 m. rugpjūčio 22–23 d. Marijampolėje, medžiaga*. Sud. B. Kižienė, J. Saudargienė, Vilnius: Nacionalinių tyrimų centro leidykla, 1998, p. 34.
2. Kižienė B. Prievarta perkeltųjų iš Suvalkų krašto 1941 m. į Lietuvą asmenų problemos, *ten pat*, p. 87.
3. Lauros Liutkutės interviu su Vytautu S. 2011 09 21, Marijampolė.
4. L. Liutkutės interviu su B. Žiemiene 2011 09 13, Marijampolė.
5. L. Liutkutės interviu su Vytautu S. 2011 09 21, Marijampolė.
6. L. Liutkutės interviu su B. Žiemiene 2011 09 13, Marijampolė.
7. L. Liutkutės interviu su Vytautu S. 2011 09 21, Marijampolė.
8. Surgailis G. Lietuvių prievartinis iškeldinimas iš Klaipėdos krašto ir Suvalkijos – 1941 metų genocido aktas, *Molotovo–Ribentropo pakto pasekmės*, p. 37.
9. Kižienė B. Prievarta perkeltųjų iš Suvalkų krašto 1941 m. į Lietuvą asmenų problemos,

- ten pat*, 89; Sargailis G. Lietuvių prievartinis iškeldinimas iš Klaipėdos krašto ir Suvalkijos – 1941 metų genocido aktas, *ten pat*, p. 39; Kairiūkštytė N. Lietuvių bei kitataučių apgyvendinimas Lietuvos SSR, vykdant 1941 01 10 SSRS ir Vokietijos susitarimą, *ten pat*, p. 56.
10. L. Liutkutės interviu su J. Svetlauskiene 2011 10 21, Seinai.
 11. L. Liutkutės interviu su K. Kliučinsku 2011 10 21, Punksas.
 12. Burauskaitė-Vaznelienė O. Suvalkų krašto lietuvių trėmimas pagal TSRS ir Vokietijos 1941 m. sausio 10 d. susitarimą, *Molotovo–Ribentropo pakto pasekmės*, p. 187.
 13. Kižienė B. Prievarta perkeltųjų iš Suvalkų krašto 1941 m. į Lietuvą asmenų problemos, *Molotovo–Ribentropo pakto pasekmės*, p. 89.
 14. L. Liutkutės interviu su Vytautu S. 2011 09 21, Marijampolė.
 15. Burauskaitė-Vaznelienė O. Suvalkų krašto lietuvių trėmimas pagal TSRS ir Vokietijos 1941 m. sausio 10 d. susitarimą, *Molotovo–Ribentropo pakto pasekmės*, p. 188.
 16. L. Liutkutės interviu su Vytautu S. 2011 09 21, Marijampolė.
 17. Burauskaitė O. *Suvalkų krašto lietuvių trėmimas pagal SSRS–Vokietijos 1941 m. sausio 10 d. sutartį*, Punksas: Aušra, 1997, p. 62.
 18. L. Liutkutės interviu su Vytautu S. 2011 09 21, Marijampolė.
 19. Kižienė B. Prievarta perkeltųjų iš Suvalkų krašto 1941 m. į Lietuvą asmenų problemos, *Molotovo–Ribentropo pakto pasekmės*, p. 89.
 20. Burauskaitė-Vaznelienė O. Suvalkų krašto lietuvių trėmimas pagal TSRS ir Vokietijos 1941 m. sausio 10 d. susitarimą, *Molotovo–Ribentropo pakto pasekmės*, p. 188.
 21. *Ten pat*, p. 188–189.
 22. Kižienė B. Prievarta perkeltųjų iš Suvalkų krašto 1941 m. į Lietuvą asmenų problemos, *Molotovo–Ribentropo pakto pasekmės*, p. 89.
 23. *Ten pat*, p. 89.
 24. L. Liutkutės interviu su B. Žiemiene 2011 09 13, Marijampolė.
 25. Burauskaitė O. *Suvalkų krašto lietuvių trėmimas pagal SSRS–Vokietijos 1941 m. sausio 10 d. sutartį*, p. 68.
 26. L. Liutkutės interviu su B. Žiemiene 2011 09 13, Marijampolė.
 27. L. Liutkutės interviu su B. Žiemiene 2011 09 13, Marijampolė.
 28. Kižienė B. Prievarta perkeltųjų iš Suvalkų krašto 1941 m. į Lietuvą asmenų problemos, *Molotovo–Ribentropo pakto pasekmės*, p. 89.
 29. Burauskaitė O. *Suvalkų krašto lietuvių trėmimas pagal SSRS–Vokietijos 1941 m. sausio 10 d. sutartį*, p. 69–70.
 30. L. Liutkutės interviu su J. Svetlauskiene 2011 10 21, Seinai.
 31. *Ten pat*.
 32. L. Liutkutės interviu su Vytautu S. 2011 09 21, Marijampolė.
 33. L. Liutkutės interviu su J. Svetlauskiene 2011 10 21, Seinai.
 34. Kižienė B. Prievarta perkeltųjų iš Suvalkų krašto 1941 m. į Lietuvą asmenų problemos, *Molotovo–Ribentropo pakto pasekmės*, p. 90.
 35. Burauskaitė-Vaznelienė O. Suvalkų krašto lietuvių trėmimas pagal TSRS ir Vokietijos 1941 m. sausio 10 d. susitarimą, *Molotovo–Ribentropo pakto pasekmės*, p. 189.
 36. L. Liutkutės interviu su B. Žiemiene 2011 09 13, Marijampolė.
 37. L. Liutkutės interviu su J. Svetlauskiene 2011 10 21, Seinai.
 38. *Ten pat*.
 39. *Ten pat*.
 40. *Ten pat*.
 41. L. Liutkutės interviu su J. Svetlauskiene 2011 10 21, Seinai.
 42. Gerbdama respondento valią publikacijos autorė neskelbia jo pavardės.
 43. Pakutkienė E. Iš Izabelės Brazinskienės prisiminimų, *Aušra*, 2010, bal. 16–30, nr. 8. Internetinė prieiga: <http://ausra.pl/2010/1008/index.html>. Pastaba. Eugenijos Pakutkienės kalbinta Izabelė Brazinskienė yra L. Liutkutės šnekintos Adelės Jakubauskienės mama.

Recenzijos

Sandra GRIGARAVIČIŪTĖ

Lietuvos diplomatinė tarnyba 1940–1945 metais: gyvenimas tęsiasi

Lietuvių diplomatų korespondencija (1940–1945 m.). Šaltinių publikacija. Sud. Asta Petraitytė-Briedienė. Vilnius: Versus aureus, 2012, 448 p.

Kovojant su bolševikų neteisėtumais, reikia vengti to, kas galėtų sudaryti pretekstą kvestionuoti buvusių ligi okupacijos konstitucinių organų teisėtumą ir orumą bei autoritetą, – tai tik viena iš citatų, bylojančių apie Lietuvos diplomatinės tarnybos 1940–1945 m. veiklos esmę ir prasmę Astos Petraitytės-Briedienės sudarytame ir 2012 m. išleistame dokumentų rinkinyje. Lietuvos diplomatinė tarnyba – tai fenomenas, kuris jau sulaukė ir dar turėtų sulaukti tyrėjų dėmesio. Po Kybartų aktais – tikras Antano Smetonos, Lietuvos Respublikos prezidento parašas, o tai reiškia, kad greta Jono Žemaičio-Vytauto Lietuvos prezidentų gretose ateityje galėtų rasti ir Stasio Lozoraičio (snj.) pavardė. Čia užduotis teisininkams ir istorikams...

Šaltinio publikaciją sudaro įvadinis žodis apie Lietuvos diplomatinę tarnybą (to-

liau – LDT) Antrojo pasaulinio karo metais, leidinio sudarymo principai, dokumentų publikacija, dokumentų sąrašas ir asmenvardžių rodyklė. Įvadiniame žodyje Asta Petraitytė-Briedienė labai taikliai

sudėliojo esminius šio laikotarpio LDT veiklos akcentus: *lojalumas tautai ir valstybei* (p. 14), pasilikimas *nepriklausomoje Lietuvoje ir sovietinės Lietuvos ignoravimas* (p. 15), *perėmimas ir vykdymas kitų nepriklausomos Lietuvos valstybinių institucijų veiklos* (p. 17), siekis *neleisti pateisinti ir įteisinti Lietuvos okupaciją tarptautinės bendruomenės akyse* (p. 21).

Kuo išskirtinis šis dokumentų rinkinys? Mančiau, pirmiausia tuo, kad istoriką verčia kelti klausimus, į ku-

riuos dar nėra duotas galutinis atsakymas. Nemažai knygų parašyta apie Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto (toliau –

VLIK) nuopelnus kovojant už Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą, įvardyta jo reikšmė. Kada LDT sulauks tokios knygos, kurioje būtų pasakyta, kad LDT egzistavimas palaiškė Baltijos šalių laisvės idėją, skatino toliau tęsti kovą už Baltijos šalių nepriklausomybę ir buvo nuolatinis Nepriklausomos Lietuvos valstybės egzistavimo 1918–1940 m. įrodymas. Juk sovietai taip uoliai stengėsi per sovietinę istoriografiją juos ištrinti...

Dėl ko verta ši dokumentų rinkinių skaityti

Šis dokumentų rinkinys tiek istorikams, tiek visuomenei, besidominčiai 1940–1945 m. įvykiais ir lietuvių tautos kova dėl nepriklausomybės atkūrimo, padės įsigilinti į labai sudėtingo laikotarpio LDT politinės veiklos aplinkybes ir įvertinti diplomatinės šefo Stasio Lozoraičio veiksmus, siekiant konsoliduoti dar likusį ir veikiantį Lietuvos diplomatinį korpusą bendrai veiklai – Lietuvos nepriklausomybei atkurti. Pamatyti, kaip praktiškai buvo įgyvendinamas principas *geriau turėti pasiuntinybę su diskriminacijom kaip jokios* (p. 97). O svarbiausia – pamatyti, kokia svarbi ta valstybingumo gija, kurios reikšmę Lietuva galėjo realiai apčiuopti tik 1990 m. kovo 11 d., skelbdama atkurianti savo nepriklausomą valstybę.

Skaitytojas taip pat galės įvertinti LDT pastangas brėžti politikos liniją, o tai padaryti buvo ne taip jau ir lengva. Egzistavo *Kazio linija* (remtis Vokietija), *Išivijos Amerikoje linija* (remtis anglosaksų kraštais), o jas suderinti turėjo *tarpinė linija* (p. 109) – *Lietuvos Tautinio Komiteto linija*. Ši linija buvo įsivaizduojama ne tik kaip siaura linija *mūsų pačių reikalai* (p. 109), bet gerokai platesnė *mes su savo reikalais turime įsijungti į platesnę, europinę ir net pasaulinę akciją*, kad *savo vargų bei kentėjimų pavyzdžiais patarnauti savo reikalui* (p. 109).

Iš naujos perspektyvos skaitytojas galės įvertinti diplomatinį ir konsulinį atstovybių tinklo plėtros politiką 1919–1940 m.,

kai pagrindinės pastangos buvo nukreiptos Vilniaus ir Klaipėdos problemoms spręsti ir visos diplomatų pajėgos mestos į didžiąsias Europos valstybes. Tik ten Lietuva turėjo diplomatinės pasiuntinybes, o su mažiau įtakingomis Europos valstybėmis diplomatiniai kontaktai buvo minimalūs arba apsiribojo tik formaliais kredencialų įteikimo vizitais. Tai diplomatai labai pajuto, kai reikėjo rasti politinį prieglobstį Lietuvos tautiniam komitetui: *mes išleidome iš akių tą aplinkybę, kad tose šalyse, kur mes bandėm ieškoti prieglaudos, mūsų pozicijos per 22 nepriklausomo gyvenimo metus buvo visiškai apleistos ir ten mes net asmeniškų pažįstamų turėjome labai mažą, o apie mūsų tautą ir valstybę galima drąsiai sakyti, diduma net valstybės žmonių yra vos miglotai girdėję* (p. 110).

Skaitytojas galės įvertinti Stasio Lozoraičio ir kitų diplomatų vadybinius gebėjimus tvarkant Lietuvos diplomatinės tarnybos finansus, sprendžiant dėl jų stygiaus kylančias problemas ir, rezervams 1941 m. pasibaigus, ieškant finansinės paramos, taip pat sukurtą unikalų komunikacijos mechanizmą. Dokumentai atskleis įvairiaprasmę diplomatų tarpusavio santykių ir jų santykių su Respublikos Prezidentu panorama, jų požiūrį į tuo metu du labai svarbius vidinius dokumentus: J. Urbšio 288 telegramą ir Kybartų aktus. Įdomu bus skaityti tiek užsienio šalių, tiek pačių Lietuvos diplomatų vertinimus apie nesisipriešinimą 1940 m. birželio 15 d. sovietų okupacijai (p. 136–137), apie atsakomybės už sovietų okupaciją klausimus.

Rinkinio sudarytoja A. Petraitytė-Briedienė įvadiniame žodyje iškėlė naujų dalykų, kurie, viliuosi, sulauks ir kitų tyrėjų dėmesio, o gal ir paskatins mokslinę diskusiją. Lietuvių istoriografijai ji pasiūlė XX a. Lietuvos diplomatinės istorijos *trijų tarpsnių* periodizaciją (pirmosios Lietuvos Respublikos (1918–1940), okupuotosios Lietuvos (1940–1990) ir atkurtosios Lietuvos Respublikos (nuo 1990 iki dabar; p. 7). Iki tol egzistavo pavienės kiekvieno Lietuvos diplomatinės laikotarpio periodi-

zacijos¹. Naujai istoriografijoje suskamba ir Kybartų aktų paskirties vertinimas (p. 23). Laurynas Jonušauskas, darydamas išvadas apie Kybartų aktų paskirtį, akcentavo, kad jie buvo sudaryti *iš esmės suteikti vienam asmeniui, gyvenusiam Europoje, aukščiausias politinės valdžios regalias*², o istorikė A. Petraitytė-Briedienė yra įsitikinusi, kad Kybartų aktai buvo skirti ir Lietuvos tautinio komiteto veiklai (p. 23).

Kas galėjo būti padaryta geriau

Astos Petraitytės-Briedienės sudaryta šaltinių publikacija skirta istorikams profesionalams, kurie puikiai orientuojasi XX a. Lietuvos diplomatinės tyrinėjimuose, išsamiai susipažinę su tuometiniu diplomatinio korpusu ir jo veiklos ypatybėmis. Iš tiesų jie turės puikų įrankį geriau suprasti to laiko komunikacijos subtilybes ir aplinkybes. Tačiau net ir norinčiam įsigilinti į visas publikuotų tekstų turinio subtilybes, ir patyrusiam diplomatinės istorikai teks nemažai pavargti atsivertus žodynus, nes retas kuris Lietuvoje laisvai kalba ar skaito prancūzų, italų, vokiečių, anglų, rusų, lenkų ir lotynų kalbomis. Žinoma, būtų puiku, jei sudarytoja ateityje pagalvotų apie tokių frazių vertimą į lietuvių kalbą ir pateikimą komentaruose. Tai būtų tikrai puikus „*Schönheitsfehler*“³ (p. 72) ištaisymas.

Išliekamoji dokumentų rinkinio vertė

Astos Petraitytės-Briedienės parengtas dokumentų rinkinys vertingas keletu požiūrių. Pirma, kaip Lietuvos diplomatinės tarnybos istorijos šaltinis, kuris, greta kitų jau spausdintųjų⁴, leis akylam skaitytojui patikslinti žinomas ir išsiaiškinti dar nežinomas faktus.

Antra, padės atskleisti Lietuvos konsulinio tinklo užsienyje (Šveicarijoje, Portugalijoje, Japonijoje (Charbine), Palestinoje, Kanadoje, Brazilijoje) funkcionavimo ir veiklos specifiką Antrojo pasaulinio karo metais, jų indėlį į LDT komunikaciją. Trečia, padės patikslinti anuomet egzistavusį LDT diplomatų ir konsulų statusą priimančiose valstybėse. Ketvirta, atskleis LDT pastangas rasti rezidencijos vietą Lietuvos tautiniam komitetui. Penkta, padės įsigilinti į kiekvieno tuo metu dirbusio Lietuvos diplomato valstybingumo tęstinumo suvokimą (*vengti to, kas galėtų sudaryti pretekstą kvestionuoti buvusį ligi okupacijos konstitucinių organų teisėtumą ir orumą bei autoritetą*, p. 121), dar kartą privers pasigilinti į Kybartų aktų esmę ir prasmę (p. 186). Šešta, atskleis lietuvių ir lenkų santykių Antrojo pasaulinio karo metais peripetijas bei požiūrį į pokario egzistencijos klausimus, suteiks peno pamąstymams tiems, kurie vis dar mano, kad Vilnių susigrąžinti reikėjo Vokietijos padedamiems (p. 304–305).

Vietoj išvadų

Šis dokumentų rinkinys dar kartą turės įtikinti skaitytoją, koks svarbus buvo tada visų Lietuvos diplomatų tikėjimas Lietuva ir jos ateitimi. Ir šiandien prasmės neprarado 1941 m. gegužės 23 d. Stasio Lozoraičio parašyti žodžiai: *Kai Nepriklausoma Lietuvos Valstybė bus atstatyta geresnė, tobulesnė ir teisingesnė, Lietuvių Tauta galės su pasididžiavimu pareikšti pasauliui, jog nei vienas jos sūnus, nei viena duktė, kad ir kaip toli pasaulyje jie būtų buvę, nebuvo užmiršę savo gimtojo krašto; kad pavojaus valandoj patriotų eilėse netrūko nei vieno lietuvio ar lietuvės*. Tokio tikėjimo Lietuvai labai reikia ir šiandien.

Nuorodos

1. Jonušauskas Laurynas. *Likimo vedami. Lietuvos diplomatinės tarnybos egzilyje veikla 1940–1991*. Vilnius: LGGRTC, 2003, p. 319; Grigara-vičiūtė S. Lietuvos atstovavimas Švedijoje pagal R. Motuzą, *Oikos*, 2012, nr. 1 (13), p. 156–172.
2. Jonušauskas Laurynas. *Likimo vedami. Lietuvos diplomatinės tarnybos egzilyje veikla 1940–1991*, p. 317.
3. Schönheitsfehler (vok.) – grožio klaida.
4. *VLIKas ir diplomatinė tarnyba išeivijoje*. Sud. A. Petraitytė. Vilnius: Versus aureus, 2004, 432 p.; Jonušauskas L. *Likimo vedami. Lietuvos diplomatinės tarnybos egzilyje veikla 1940–1991*. Vilnius: LGGRTC, 2003, 416 p.; Bačkis A. S. Lietuvos diplomatinė tarnyba (1940 06 15–1990 03 11), *Istorija*, 1997, t. 36, p. 3–47.

Linas SALDUKAS

Tarp Lietuvos ir DP stovyklų: sunki naujo gyvenimo pradžia

Justinas Juozas Mašiotas. *Nuo Vaitiškių iki Augsburgio: karo meto atsiminimai*. Knygos sudarytojas ir komentarų autorius Jonas Vaičenonis. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2012, 256 p. *Alfonsas Jurskis. Sudiev, Tėvyne, prieš pavergtoji!... Dienoraščiai (1944–1948)*. Kaunas: Atmintis, 2012, 416 p.

Pastaruoju metu pasirodė ne vienas darbas, analizuojantis lietuvių pabėgėlių, po Antrojo pasaulinio karo palikusią Lietuvą, besigelbstint nuo jau 1940–1941 metais patirto sovietinio teroro siaubo ir labai pagrįstai bijojusių jo pasikartojimo sovietinei armijai vėl okupuojant Baltijos valstybes, situaciją. Tokių iš Lietuvos, UNRRA (*United Nations Relief and Rehabilitation Administration* – Jungtinių Tautų pagalbos ir atkūrimo administracija) duomenimis, pasitraukė apie 63 000 gyventojų¹, kurių dauguma įsikūrė Vokietijoje Vakarų sąjungininkų okupacinėse zonose, dar šiek tiek Austrijoje, Danijoje, Italijoje. Žinoma, šių žmonių likimas daugeliu atvejų susiklostė gerokai palankiau nei likusiųjų Lietuvoje ar tuo labiau ištremtųjų į Sibirą, tačiau traukiantis iš Lietuvos, prieš

akis tvyrojo visiška nežinomybė ir tuštuma. Daugelis paliko Lietuvą, tikėdamiesi po kelių savaičių ar blogiausiu atveju po kelių mėnesių vėl į ją, jau išlaisvintą, sugrįžti, nors tai užsitęsė nepalyginti ilgiau.

Kurį laiką pasirodydavo daugiausia mokslinės studijos, nagrinėjančios vieną ar kitą pabėgėlių gyvenimo aspektą. Vis dėlto daugiausiai dėmesio skiriama stovykliniam DP laikotarpiui, kuomet minėtoji UNRRA žinojo apie daugumą lietuvių. Pats pirmasis po pasitraukimo iš Lietuvos etapas dėl savo chaotiškumo, atrodė, nepaliko daug rašytinių šaltinių, tačiau pastaruoju metu pasirodė kelios knygos, leidžiančios į tą visą „tarpinį“ laikotarpį pažvelgti tarsi iš vidaus – 2012 metais dienos šviesą išvydo Alfonso Jurskio 1944–1948 metų dienoraščiai „Sudiev, Tėvy-

ne, prieš pavergtoji⁴² ir Justino Juozo Mašiotas „Nuo Vaitiškų iki Augsburgas: karo meto atsiminimai“⁴³. Abi knygos apima beveik tą patį laikotarpį, tik pirmoji – ir dalį stovyklinio gyvenimo metų (baigiasi 1948 metų sausio 1 dienos įrašu), o antroji – persikėlimo į DP stovyklą momentu 1945–aisiais. Pasitraukimo iš Lietuvos patirtys nebuvo visai nežinomos; jau ir anksčiau Lietuvoje ir išeivijoje pasirodė keletas atsiminimų knygų, tačiau pačiai kelionei į Vakarus buvo skirti tik pavieniai skyriai. Paminėtini Stasio Raštikio⁴⁴, Algirdo Gustaičio⁴⁵, Broniaus Juodelio⁴⁶, Broniaus Povilaičio⁴⁷, Prano Jurkaus⁴⁸ prisiminimai, tačiau dabar aptariamos knygos kelionei į Vokietiją ir bandymams ten įsikurti skiria daugiausiai dėmesio.

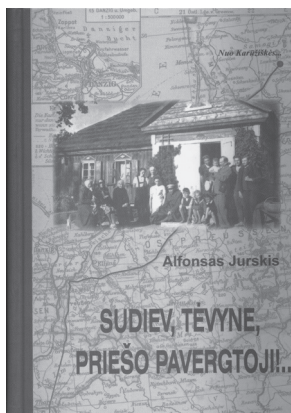
1944 metų peržengimas per Lietuvos sieną į Vokietiją, į Rytprūsius buvo be galo skausmingas; visi suprato, kad laukia ne nuotaininga turistinė kelionė užsienyje, o visiška nežinia, nežinant, kur kelionės tikslas, kada sugrįši, ar iš viso sugrįši, ką valgysi, kur apsistosi. Beveik visuose memuaruose galima rasti atsiveikimo su tėvyne minčių, tik vienur jos jausmingesnės, kitur racionalesnės. Bene jausmingiausiai atsiveikimo akimirka atsispindi Algirdo Gustaičio prisiminimuose: „19-tą valandą pervažiuojame Širvintos upę – iš Lietuvos į Prūsiją. Kiek lukterėjus – vėl atsukęs žiūriu į pasilikusias lietuviškas sodybas. Visi atsisuka. Beveik nekalbame. Kažin koks skausmas spaudžia krūtinę. Daina nutilusi, girdėti arklių prunkštimas, kanopų dundėjimas, vežimų barškėjimas.“⁴⁹ Alfonso Jurskio atsiminimų pirmieji žodžiai „Sudiev, Tėvyne, prieš pavergtoji!“ tapo visos knygos pavadinimu. Šiek tiek proziškiau į tai žvelgia Justinas Mašiotas: „Atsisukau pažvelgti Lietuvos pusėn. Per kokius 5 kilometrus išdidžiai baltavo Kudirkos Naumiesčio bažnyčia. Ji tiek iš arti, tiek iš tolo, tiek iš vidaus vis grandioziškai atrodo. Ir mano praeitis su ja turi daug ryšių. Čia buvau krikštytas, ėjau pirmos išpa-

žinties ir komunijos. Čia tą patį darė ir visi mano protėviai iš tėvo pusės, nes jie Naumiesčio apylinkėse gyveno nuo senų laikų, o bažnyčia statyta 1783 metais. Bet savisaugos jausmas buvo daug stipresnis už visus kitus jausmus. Juo toliau nuo sienos, juo visiems darėsi linksmiau.“⁵⁰ Galima neabejoti, tokios mintys buvo apėmusios ne tik dienoraščius ar vėliau memuarus rašiusius, bet iš esmės visus paliekančius Lietuvą. Daugelis lietuvių pabėgėlių paskutinį sykį šalį apžvelgė nuo Kybartų, Kudirkos Naumiesčio, Luizos tilto Tilžėje, kur kas mažiau Nidoje. Kad ir kur tai būtų buvę ir kokiomis aplinkybėmis, tačiau visus apėmęs liūdesio, ilgesio, sumišęs su baimės jausmas skatino rinktis kelią su besitraukiančia vieno okupanto kariuomene į jo teritoriją, stengiantis išvengti kito, dar žiauresnio ir nuožmesnio represijų, kuomet tėvynę būtų reikėję palikti brutaliausiai įgūstam į prekinio traukinio vagoną, o ne savo proto padiktuotu sprendimu, tegul kai kam ir labai skausmingu.

Skaitydamas dvi pastarąsias knygas, kiekvienas iš karto pasakys, kad jos labai panašios, tačiau kartu ir labai skirtingos. A. Jurskio atsiminimai parašyti dienoraščio forma, labai sąžiningai, kad ir trumpai, fiksuojant vienos ar kitos dienos įvykius ar apmąstymus, minint sutiktų žmonių pavardes, daug dėmesio skiriant gamtos, miestų aprašymams, o J. Mašiotas atsiminimai taip pat rašyti karo metais, tačiau suskirstyti ne dienų, bet svarbesnių įvykių, dažniausiai pagal kilnojimosi iš vienos vietos į kitą seką. Čia taip pat randame chronologinį principą, tačiau vienas skyrelis dažnai skiriamas net kelių mėnesių laikotarpiui, jei tuo laiku niekas kardinaliai nepasikeitė. Dažnai randami laiko apibūdinimai, kaip „vakar“, „rytojaus dieną“, „po poros dienų“, didelio tikslumo mėgėjai turi patys pasiskaičiuoti, kada tai buvo, nes tikslios datos nurodomos retai. Nepaisant to, retas padės knygą į šalį, nebaigęs bent jau skaitomo skyrelio, nes įvykiai apra-

šomi patraukliai, ypač daug dėmesio skiriama įdomioms detalėms ar patirtims.

Žinoma, kiekvieno lietuvio ar šeimos likimas skyrėsi, nors iš pažiūros ir gali pasirodyti labai panašus. Net ir DP stovyklose, kuriose, regis, žmonės buvo suniveliuoti į statistinius vienetus, dauguma galėjo pasigirti visai skirtingomis patirtimis. Juo labiau kelionėje į Vakarus kiekvienas patyrė daug unikalių išgyvenimų, praradimų, niekas nežinojo, ką atneš rytojus, kur kitą naktį teks ar neteks prisiglausti, tačiau visi žinojo: kiekvieną minutę galėjo žūti nuo karo veiksmų. Kaip žinia, ne vienas lietuvis padėjo savo galvą per drastiškus Drezdeno ir kitų Vokietijos miestų bombardavimus. Vis dėlto abu autoriai pakankamai blaiviai vertino susidariusią situaciją, neturėdami išankstinių nuostatų prieš vokiečių tautos žmones, aiškiai atskirdami paprastus žmones nuo valdžios struktūrų ir nacių režimui palankius nuo neutralių arba net priešiškų jam. Nepaisant visų sovietinės valdžios pastangų apšaukti pasitraukusius į Vakarus lietuvius nacių pakalikais, abiejų knygų autoriai aiškiai demonstruoja savo griežtą antinacinę poziciją. Štai A. Jurskis savo 1945 metų gegužės 2 dienos dienoraštyje, sužinojęs apie Adolfo Hitlerio mirtį, rašo: „Radijo komentatoriai cituoja Hitlerio pasakytų kalbų ištraukas; ir kaip tai viskas satyriškai skamba!.. Hitleris mirė, tuo pačiu subyrėjo ir jo įrankis NSDA partija. Taip, ir pats Hitleris tos partijos įrankiu buvo. Fiurerio vardu, Fiurerio kauke buvo skatinama ir liūliuojama vokiečių tauta. Hitleris subūrė ir išvedė savo tautą; Hitleris pasiryžo pavergti ir Europos valstybes vesti. Tiesa, daugelį jų jis nuvedė prie Kairo vartų, prie Stalingrado ir prie Murmansko. Tačiau iš visur grįžo... ir vienišas, partijos įrankiu likęs, pradėjo tikėti

stebuklais, pradėjo raminti savo tautą pranašavimais... [...] Kai šiandien rytą sutikau Haunšteteną kleboną ir ėmėme kalbėti apie Hitlerį, klebonas tarė: Gaila, kad per vėlai jis mirė, geriausia būtų buvę, kad jis iš viso negimęs būtų.“¹¹ Sunku suvokti, kad tokiomis pažiūromis garsėjęs žmogus UNRRA administracijos buvo apkaltintas neaiškiais ryšiais su nacių režimu ir kartu su kitais 47 lietuviais iš Haunšteteną stovyklos buvo netekęs DP statuso, garantavusio bent pakenčiamą egzistenciją DP stovykloje, ir tokiu būdu fiziškai atskirtas nuo šeimos, nors vėliau pripažinta: esą padaryta klaida. Nepaisant to, kad karas jau buvo pasibaigęs, Vakarų sąjungininkai, be abejo, veikiami Sovietų Sąjungos administracijos, taip pat, kaip galima pastebėti iš pastarųjų knygų, ir galbūt į amerikiečių įsitaigas priimtų dirbti vokiečių¹², nusistačiusių prieš svetimtaučius, dažnai labai neigiamai žiūrėjo į Baltijos šalių DP, kaltino juos bendradarbiavus su naciais. Visgi vykdoma Baltijos šalių okupacijos nepripažinimo politika

sovietiniams politrukams, kurie pakankamai laisvai elgėsi ir Vakarų sąjungininkų zonose, neatrیشo rankų su baltiečiais elgtis kaip su ukrainiečiais, kai Kempteno DP stovykloje pastarieji buvo bandomi jėga vilkti į sunkvežimius, tačiau pasipriešindami grobikams, kai kurie net nusižudė¹³. Žinoma, niekas negalėjo būti užtikrintas, kad panašūs veiksmai nepasikartos ir prieš Baltijos šalių piliečius, tad buvo imtasi ir politinių akcijų Maskvos

konferencijos metu 1947 metų kovo 10 dieną, kai galėjo būti svarstomi Baltijos šalių okupacijos nepripažinimo klausimai. Gana plačiai pasaulio žiniasklaidoje nuskambėjo tą dieną organizuotas bado streikas ir tai iliustruojančio plakato nuotrauka ant Kempteno stovyklos durų „Laisvė svarbiau už maistą“,

pasiekęs numatytą tikslą – „kad Baltijos tautų klausimais viešoji tarptautinė opinija būtų sukręsta ir išjudinta, kad ji Baltijos Tautų klausimais pradėtų šaukti, pažadintų apsnūdusią pasaulio sąžinę“¹⁴.

Abi šios atsiminimų knygos pasižymi aukštu patriotizmo suvokimo lygiu, gal tai nulėmė, kad jų autoriai bendruoju supratimu kolegos – Lietuvos kariuomenės karininkai: Justinas Mašiotas majoras, Alfonsas Jurskis pulkininkas leitenantas. Kaip ir daugelis tarpukario Lietuvos Respublikos metais praejusių tautinio švietimo sistemą, karininkai savo kasdiene tarnyba dar stipriau suvokė būtinybę išsaugoti Lietuvos valstybingumą ir iš artimiausio atstumo patyrė okupacijos realijas. Suprantama, kiekvienas žmogus, individas, tad ir šiuo atveju skiriasi knygų stilius, rašymo maniera. Mašiotas stilius proziškesnis, daugiau dėmesio skiriama gyvenamų dienų realijų aprašymui, aišku, visur pabrėžiant sunkią pabėgėlio dalį. Daugiausiai dėmesio skiriama autoriaus, jo šeimos išgyvenimams, taip pat gana smulkiai aprašomi ir patirti kasdienio gyvenimo įspūdžiai ieškant darbo arba dirbant, piešiami gana ryškūs sutiktų žmonių, taip pat ir vokiečių, paveikslai, nedemonizuojant jų, nors ne visų požiūris į pabėgėlius buvo palankus. Gal daugiau lėmė jų būdo ypatybės, istoriškai susiformavęs charakteris ar net išpažįstama religija. Jurskis iš pažiūros šiltesnis, emocingesnis žmogus, visiškai atsidadęs savo šeimai ir lietuviškai veiklai. Visuose 14 sąsiuvinių beveik kiekvieną dieną rašoma apie savo šeimos narius, jų sėkmes ir nesėkmes. Jaučiasi, kad tai disciplinuoto ir tvarkingo žmogaus

dienoraštis; rašant apie bet kokius pirkinius minima ir jų kaina, sunkiu karo ir pokario laikotarpiu skrupulingas skaičiavimas padėjo išsiversti su labai kukliomis sąnaudomis. Šiuo atveju dienoraštis padėjo kaip buhalterinė knyga – tiek autorius, tiek skaitytojas gali gana tiksliai suskaičiuoti visas Jurskių šeimos pajamas. Skaitant abi knygas matyti, kad jų autoriai buvo religingi žmonės, tačiau Jurskis paprastai įpina į tekstą religinius apmąstymus, dažnai šaukiasi Dievo pagalbos. Tai tikrai nebuvo padidėjusio religingumo nelaimės atveju pavyzdys, tai – natūrali žmogaus būseną, šeimoje įgyto tvirto katalikiško auklėjimo atspindys. Žinoma, A. Jurskio stiliui šiek tiek įtakos daro ir tai, kad jis buvo profesorius, inžinierius, Lietuvos radijo kūrėjas; čia ir pagarbios nuorodos „ponas“, „ponia“ rašant beveik apie kiekvieną žmogų, ypač apie lietuvių, ir kiek bohemiški aprašymai apie išgertą „kavutę“, nors ji truputį praskaidrino nykią pabėgėlių būtį.

Šios knygos puikiai atskleidžia pabėgėlių, pasitraukusių iš Lietuvos 1944-aisiais, dvasinę ir materialinę būklę, gyvenant visiškoje nežinioje, ypač dar vykstant karui, tačiau ta nežinia nedaug prasisklaidė iki pat 1948 metų vidurio, kai JAV administracija priėmė pabėgėlių išileidimo aktą ir prasidėjo masinė emigracija į naująją pasaulį. Neteko prasmės lietuvių palinkėjimai vieni kitiems Kalėdų ar Velykų proga kitas šventes švęsti jau Lietuvoje, apie ką rašoma abiejose knygose. Kartu perskaityti knygas reikėtų visiems tiems, kurie iki šiol mano, kad į Vakarus pasitraukę lietuviai jau iš pradžių gyveno labai patogiai ir turtingai; istorija liudija: viskas buvo ne taip.

Nuorodos

1. *Lietuvių enciklopedija*, t. 5. Bostonas, 1955, p. 148.
2. Jurskis A. *Sudiev, Tėvyne, prieš pavergtoji!..* Kaunas: Atmintis, 2012, 416 p.
3. Mašiotas J. J. *Nuo Vaitiškių iki Augsburgų: karo meto atsiminimai*. Kaunas: VDU leidykla, 2012, 256 p.
4. Raštikis S. *Kovose dėl Lietuvos. Kario atsiminimai*, t. 1. Los Angeles, 1956, 704 p.
5. Gustaitis A. *Karas braukia kruviną ašarą: Antrojo pasaulinio karo dienoraštis*. Dievenių kultūrinis fondas, Chicago, 1990, 941 p.
6. Juodelis B. *Kelionė į nežinią: Antrojo pasaulinio karo ir pokario prisiminimai*. Vilnius: Lietuvos aidas, 1993, 188 p.
7. Povilaitis B. *Apie įvykius, žmones ir save*. Dr. Br. Povilaičio knygos leidimo fondas, Torontas–Kaunas, 2007.
8. Jurkus P. *Lemties vingiuose*. Elmhurst, 2007.
9. Gustaitis A. *Karas braukia kruviną ašarą*, p. 68.
10. Mašiotas J. J. *Nuo Vaitiškių iki Augsburgų*, p. 24.
11. Jurskis A. *Sudiev, Tėvyne, prieš pavergtoji*, p. 134.
12. Mašiotas J. *Nuo Vaitiškių iki Augsburgų*, p. 212.
13. *Ten pat*, p. 246.
14. *Ten pat*, p. 377.

Lietuvos Respublikos (LR) Prezidentė ir lietuvių išeivija – President of the Republic of Lithuania and Lithuanian Emigration

2012 m. gruodžio 21 d. Pelesos ir Rimdžiūnų lietuviškųjų mokyklų mokiniai ir mokytojai dalyvavo Lietuvos Respublikos ambasados Baltarusijoje surengtoje tradicinėje kalėdinėje kelionėje į Vilnių. Gausus 84 vaikų būrys, lydimas LR ambasados Minske Laikinojo reikalų patikėtinio Jono Daniliausko, susitiko su Lietuvos Respublikos Prezidente Dalia Grybauskaite, aplankė žymias istorines vietas ir grožėjosi šventėms pasipuošusiu Vilniumi. Šeštus metus iš eilės rengiama lietuvių bendruomenės Baltarusijoje vaikų kelionė į Vilnių prieš Kalėdas jau tapo gražia tradicija, vaikai gali susipažinti su Lietuvos sostine, toliau puoselėti tautiškumą ir lietuviškumą Baltarusijoje.

2012 m. gruodžio 27 d. Pirmą kartą Lietuvos Respublikos Prezidentūroje surengtuose „Globalios Lietuvos“ apdovanojimuose buvo pristatyta Užsienio reikalų ministerijos inicijuota nominacija už viso gyvenimo pasiekimus; ja siekiama atkreipti dėmesį į drąsą turėti viziją, veikti ir priimti atsakomybę. Už viso gyvenimo pasiekimus apdovanoti:

pirmasis atkurtojo Vytauto Didžiojo universiteto rektorius, profesorius Algirdas Avižienis, filmų kūrėjas, menininkas Jonas Mekas, verslininkas ir filantropas, ekonomikos mokslų daktaras Juozas Kazickas. Nominacijoje už pasiekimus mokslo ir technologijų srityje apdovanojimai teko lietuvių kilmės pasaulinio garso antropologei ir gamtosauugininkei dr. Birutei Galdikas, Kvinso universiteto Kanadoje profesoriumi Viktorui Sniečkui, NASA astronautui Karolui J. Bobko, už pasiekimus verslo ir vadybos srityse – Ivanui Glasenbergui, Iljai Laursui, Antanui Mockui, už laimėjimus meno ir kultūros srityse – rašytojai Rūtai Šepetys, menininkui Ray’ui Bartkui, architektui Maximiliano’ui Fuksui. Dr. Juozui Kazickui įteiktas ir interneto portalo DELFI skaitytojų apdovanojimas. Renginio organizatorių teigimu, šiais apdovanojimais siekiama pagerbti svarbiausius užsienyje gyvenančių lietuvių ir su Lietuva savo kilme, giminyste ar kitais ryšiais susijusių asmenų pasiekimus profesinėje srityje prisidedant prie Lietuvos vardo garsinimo. Renginį organizavo VšĮ „Global Lithuanian Leaders“. „Globalios Lietuvos“ – užsienio lietuvių įsitraukimo į valstybės gyvenimą – kūrimo programą koordinuojanti ir įgyvendinanti Užsienio reikalų ministerija yra šio renginio partnerė. Į apdovanojimų vakarą

buvo susirinkę aktyvūs Lietuvos ir užsienio lietuvių verslininkai, įvairių sričių mokslininkai, garsūs meno ir kultūros atstovai.

2013 m. sausio 22 d. Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė, viešinti Danijoje su oficialiu vizitu, Lietuvos Respublikos diplomatinės atstovybės Kopenhagoje patalpose susitiko su Danijoje studijuojančiu Lietuvos jaunimu. Šalies vadovė jauniems žmonėms palinkėjo visados išlikti tikrais lietuviais ir sakė: „Tautiškumas yra ne tik simboliuose, bet ir jūsų širdyse. Visados išlikite lietuviais. Esame unikali tauta. Mūsų nedaug, todėl kiekvienas turime būti verti dešimties. Mums reikia žinoti daugiau ir daryti daugiau. Mylėkite savo šalį ir garsinkite ją.“ Lietuvių jaunimo sąjunga Danijoje Prezidentei pristatė savo vykdomą projektą „Keliaujanti knyga“. Iš lietuvių literatūros autorių darbų sudaryta ir į anglų kalbą išversta knyga paliekama įvairiose Kopenhagos vietose, kad su lietuvių literatūra galėtų susipažinti Danijos žmonės.

2013 m. kovo 18 d. Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė Popiežiaus Pranciškaus inauguracijos išvakarėse aplankė lietuvių koplyčią Šventojo Petro bazilikoje Vatikane. Šalies vadovė uždegė žvakutę už Lietuvą ir Lietuvos žmones, linkėdama visiems santarvės, stiprybės ir meilės savo Tėvynei. Valstybės vadovė sakė: „Unikali lietuvių koplyčia Vatikane simbolizuoja Lietuvos tvirtybę ir primena pasauliui mūsų šalies krikšto ir tremčių istoriją. Neseniai minėjome didžiųjų tremčių metus, šiemet minime Žemaičių krikšto 600-ąsias metines. Kiekvienam lietuviui šventoje vietoje uždegiau žvakutę už ypatingą mūsų tautos vienybę ir stiprybę, kuri lydi mus nuo pat valstybės užuomazgų.“ Šalies vadovė taip pat apžiūrėjo Lietuvai perduotas patalpas „Blumens-tihl“ rūmuose Romos centre, kurias Italijos Vyriausybė skyrė kaip kompensaciją už tarpukario Lietuvos ambasadą „Villa Lituania“.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir institucijų prie LRV santykių su lietuvių išeivija apžvalga – Review of the Relations between Lithuanian Government with its Subsidiary Institutions and the Lithuanian Emigrant Community

2012 m. rugpjūčio 22 d. Lietuvos užsienio reikalų viceministrė Asta Skaisgirytė-Liauškienė Vilniuje susitiko su naująja Pasaulio lietuvių bendruomenės (PLB) valdybos pirmininke Danguole Navickiene ir bendruomenės atstove Lietuvoje Vida Bandis. Susitikime sutarta toliau stiprinti Užsienio reikalų ministerijos ir PLB bendradarbiavimą, stengtis praktiškai įprasminti „Globalios Lietuvos“ idėją. Susitikime aptartos galimybės plėtoti PLB atstovybės Lietuvoje veiklą, įgyvendinti edukacinius ir kultūrinius projektus, telkti diasporos paramą Lietuvai strateginiais klausimais.

2012 m. rugsėjo 8–9 d. Lietuvos ambasadoriai daugelyje šalių antrąjį rugsėjo savaitgalį sveikino mokslus apie Lietuvą vėl krimsti pradedančius mokinukus, dėkojo lituanistinį švietimą užsienyje puoselėjantiems mokytojams, tėveliams ir lietuvių bendruomenėms.

Lietuvos ambasadorius JAV Žygimantas Pavilionis rugsėjo 8 dieną daugiau nei pusę amžiaus gyvuojančios Vašingtono Kristijono Donelaičio lituanistinės mokyklos bendruomenei dėkojo už lietuviybės ir pilietiškumo puoselėjimą. „Mokytojams nuoširdžiai dėkoju už nesavanaudišką ir reikšmingą darbą išsaugant lietuviybę užsienyje, o mokiniams – už norą pažinti Tėvynės istoriją ir tobulinti gimtosios kalbos žinias.“ Per 53 veiklos metus nuo 13 iki 107 vaikų išaugusi lituanistinė mokykla šiais mokslo metais įsikūrė erdvesnėse patalpose, suteiktose Vašingtono

regiono žydų bendruomenės centro. Lietuvių ir žydų bendruomenės Vašingtone sieja glaudūs ryšiai – praėjusiais metais lietuvių ir žydų mokinukai JAV sostinėje kartu šventė Šventas Kalėdas ir Chanuką.

Lietuvos generalinis konsulas Niujorke Valdemaras Sarapinas savaitgalį su naujųjų mokslo metų pradžia sveikino dviejų valstijų lituanistinių mokyklų auklėtinius. Long Ailende įsikūrusios Aleksandros Kazickienės ir Elizabete veikiančios Vinco Kudirkos lituanistinių mokyklų bendruomenių nariams generalinis konsulas linkėjo kaupti žinias ir pritaikyti jas kuriant geresnę Lietuvą. Jis sakė: „Kuo daugiau žinių sukaupsite, tuo daugiau ateityje galėsite pagelbėti Tėvynei, kuriai jūsų žinios ir protas labai reikalingi.“ V. Sarapinas taip pat pabrėžė mokytojų, mokinių tėvų ir senelių kantrybę, ištvermę ir pasiaukojimą vedant vaikus, vaikaičius lietuvių keliu.

Lietuvos ambasadoje Prancūzijoje jau trečius metus iš eilės surengta tradicinė Paryžiaus lituanistinės mokyklos „Genys“ naujųjų mokslo metų šventė. Lietuvos ambasadorė Prancūzijoje Jolanta Balčiūnienė akcentavo mokyklos svarbą puoselėjant lietuvių kalbą ir stiprinant lietuvių bendruomenę Prancūzijoje. „Ne žemės derlumu, ne drabužių skirtingumu, ne šalies gražumu, ne miestų ir pilių tvirtumu gyvuoja tautos, bet daugiausia išlaikydamos ir vartodamos savo kalbą, kuri didina ir išlaiko bendrumą, santaiką ir brolišką meilę“, – vieną lietuvių raštijos pradininkų Mikalojų Daukšą citavo ambasadorė. Šiais mokslo metais lituanistinę mokyklą Paryžiuje lankys apie keturias dešimtis 3–14 m. moksleivių. Lietuvių kalbos juos mokyti trys pedagogės. Sekmadieninė mokykla „Genys“ Prancūzijos sostinėje įkurta 1994 m.

Lietuvos ambasadorius Airijoje Vidmantas Purlys rugsėjo 9-ąją su prasidedančiais mokslo metais sveikino Korko lituanistinės mokyklos „Banga“ mokinius bei mokytojus. Šventės metu ambasados padėkos raštais

apdovanoti Korko lietuvių bendruomenės nariai, prisidėję prie birželį mieste surengto lituanistinių mokyklų festivalio „Draugystės tiltas“ organizavimo. Festivalis jau antrus metus iš eilės surengtas Airijoje. Ambasadorius V. Purlys pabrėžė, kad Korko lietuvių bendruomenė yra viena aktyviausių šalyje, joje susitelkęs itin iniciatyvus tautiečių kolektyvas. Šiais metais Korko lituanistinės mokyklos slenkstį mins per 70 mokinių ir 10 mokytojų.

Lietuvos ambasadorius Švedijoje Eitvydas Bajarūnas rugsėjo 9 d. pasveikino lietuvių bendruomenės Stokholme įkurtos sekmadieninės mokyklos „Saulė“ bendruomenę; vienai jos steigėjų ir ilgamečių mokytojų Lilijai Bakanauskaitei įteikė raštišką LR Seimo pirmininkės I. Degutienės padėką už bendruomeniškumą ir lietuviybės puoselėjimą. Lietuvių bendruomenės mokyklas taip pat yra įkūrusios Geteborgo, Helsingborgo ir Vesteroso miestuose.

2012 m. spalio 2 d. Lietuvos ambasadorius Vengrijoje Renatas Juška Budapešto Lorándo Eötvöso universiteto (ELTE) Slavų ir baltų kalbos instituto bibliotekai perdavė daugiau nei du šimtus knygų lietuvių kalba, dovanotų nusipelnusio lietuvių kalbos mokytojo Antano Dagilio ir gydytojos Bronislavos Urbonaitės iš Kauno. Nuo mokslo metų pradžios Lietuvos ambasados Vengrijoje iniciatyva Budapešto ELTE universitete įsteigtą gretutinę lietuvių kalbą kaip specialybę ir pasirenkamąjį kursą studijuoja apie 20 studentų. Lituanistikos studijos ELTE taip pat plėtojamos bendradarbiaujant su Lietuvių kalbos institutu.

2012 m. spalio 13 d. Lietuvos Respublikos ambasadorius JAV Žygimantas Pavilionis lankėsi Bostone ir susitiko su vietos lietuvių – viena seniausių lietuvių bendruomenių, įsikūrusių JAV dar XIX a. Dabar Bostone gyvena keli tūkstančiai lietuvių kilmės asmenų, veikia Šv. Petro lietuvių parapija ir

jau 63 metus gyvuoja lituanistinė mokykla. Lankydamasis Bostone Ž. Pavilionis taip pat dalyvavo filmo „Kita svajonių komanda“ premjeroje, iš Vilniaus kilusio garsaus litvakų tapytojo Samuelio Bako naujos parodos atidaryme.

2012 m. spalio 27 d. Lietuvos ambasadoje Madride buvo surengtas trečiasis Ispanijos lietuvių suvažiavimas. Jo metu buvo aptarta ataskaita iš Pasaulio lietuvių bendruomenės XIV Seimo ir Lietuvoje vykusio švietimo seminaro, įvertinti darbai, regioninių bendruomenių veikla ir tolesnės veiklos perspektyvos, išrinkta nauja bendruomenės valdyba. Naująja pirmininke tapo Ispanijoje gyvenanti dizainerė Ieva Čekuolytė. Lietuvos ambasadorė Ispanijoje Audra Plepytė ir konsulas Valensijoje Tomas Irnius pasveikino suvažiavimo dalyvius ir dalyvaujant ambasados darbuotojams ir bendruomenės nariams aptarė lituanistinio švietimo klausimus, galimybes įgyvendinti bendrus projektus, būdus bendruomenei dalyvauti projektų atrankos konkursuose. Svarstyta, kaip galima būtų padėti tautiečiams bendraujant su Ispanijos institucijomis ir darbdaviais.

2012 m. lapkričio 8 d. Už tarptautinio lygio mokslo pasiekimus ir bendradarbiavimą su Lietuva buvo apdovanoti trys užsienio lietuviai: Vokietijoje gyvenantis chemikas Vilius Lėnertas (už aktyvų bendradarbiavimą ir paramą Lietuvai laboratorinės medicinos, ypač paveldimų ligų diagnostikos, srityje), biochemikas Skirmantas Kriaučionis iš Jungtinės Karalystės (už pasaulinės reikšmės atradimus DNR tyrimų srityje ir bendradarbiavimo ryšius su Lietuvos biotechnologais) ir psichologas Romualdas Kriaučiūnas iš JAV už mokslo pasiekimų sklaidą. Mokslo premijoms buvo pateikta 14 kandidatų: keturi iš JAV, po du – iš Jungtinės Karalystės ir Vokietijos, po vieną kandidatą – iš Italijos, Šveicarijos, Australijos, Rusijos, Ispanijos ir

Taivano. Laimėtojus atrinko komisija, sudaryta iš Švietimo ir mokslo ministerijos, Pasaulio lietuvių bendruomenės, JAV lietuvių bendruomenės, Lietuvos mokslų akademijos, Lietuvos mokslo tarybos, Prezidentūros ir Užsienio reikalų ministerijos atstovų. Užsienyje gyvenantiems lietuviams mokslo premijos skiriamos jau šeštus metus.

2012 m. lapkričio 17 d. Pelesos vidurinė mokykla lietuvių mokomąja kalba minėjo savo veiklos dvidešimtmetį. Mokyklą gražaus jubiliejaus proga pasveikino šventėje dalyvavęs Lietuvos ambasadorius Linas Linkevičius, Užsienio reikalų, Švietimo ir mokslo, Kultūros ministerijų atstovai, lietuvių bendruomenės Baltarusijoje nariai. Šventės dalyviai galėjo pasigrožėti mokyklos moksleivių parengta programa „Gyvybės medis“ ir Alytaus folkloro ansamblio „Dainava“ pasirodymu. Siekiant įamžinti šią svarbią datą, šalia mokyklos taip pat buvo pasodintas atminimo ąžuoliukas. Pelesos mokykla buvo įsteigta prasidėjus Atgimimui, 1992 m. gruodžio 1 d. Tai pirmoji lietuvių pagrindinė mokykla Baltarusijoje. 1999 m. mokyklai buvo suteiktas vidurinės mokyklos statusas, pradėjo veikti priešmokyklinio ugdymo grupė. Šiuo metu Pelesos mokykloje mokosi 87 moksleiviai.

2012 m. lapkričio 29–30 d. Vašingtone (JAV) su darbo vizitu lankėsi URM užsienio lietuvių departamento ambasadorė ypatingiems pavedimams Gintė Damušis. Ambasadorė ir ją lydinčios Pasaulio, JAV ir Kanados lietuvių bendruomenių lyderės lankėsi JAV valstybės departamente, susitiko su JAV Valstybės Sekretorės specialioju atstovu Globalinėms partnerystėms ambasadoriumi Krisu Balderstonu ir aptarė aktuales bendradarbiavimo klausimus. Kanados ambasadoje Vašingtone delegacijai buvo pristatytas šios ambasados administruojamas interaktyvus bendravimo tinklas „Connect

2 Canada“, jungiantis Jungtinėse Valstijose gyvenančius kanadiečius. Ambasadorė taip pat susitiko su studentų mainų programos „American Councils“ vadovais. Ši organizacija Lietuvoje vykdo projektą pavadinimu ExCEL; pagal jį kasmet dešimtys Lietuvos mokyklų vyresniųjų klasių moksleivių išvyksta metams mokytis į JAV. Susitikimo metu aptartos galimybės plėsti šį projektą, rengiant JAV studentų stažuotes Lietuvoje. Lietuvos ambasadoje JAV G. Damušytė ir lietuvių organizacijų vadovai susitiko ir diskutavo su Vašingtono lietuvių bendruomene. Susitikimo metu dalyviams pristatyta „Globalios Lietuvos“ programa, tartasi dėl jos įgyvendinimo gairių.

2012 m. lapkričio 30 d. LR Užsienio reikalų ministerijos Užsienio lietuvių departamento ambasadorė ypatingiems pavedimams Gintė Damušytė LR ambasadoje JAV susitiko su žinomais Vašingtono apylinkėse gyvenančiais lietuviais. Susitikime su ambasadore taip pat dalyvavo Pasaulio lietuvių bendruomenės Valdybos pirmininkė Danguolė Navickienė, JAV LB Krašto valdybos pirmininkė Sigita Šimkuvienė, Kanados lietuvių bendruomenės Krašto tarybos pirmininkė Joana Kuratė-Lasienė. Diskusijas vedė JAV LB Visuomeninių reikalų tarybos pirmininkė Danelė Vidutienė. Ambasadorė G. Damušytė teigė, kad Lietuvos URM ketina iš esmės peržiūrėti ir atnaujinti bendravimą su už Lietuvos sienų gyvenančiais lietuviais. „Globalios Lietuvos“ programa turėtų tapti kokybiškai nauju pasaulio lietuvių vienijimo projektu.

2012 m. gruodžio 17 d. Lietuvos Respublikos prie Šventojo sosto ambasadoje buvo susirinkę lietuvių bendruomenės Vatikane ir Romoje atstovai. Buvusiam ilgamečiam Ambasados kanceliarijos vadovui Jonui Malinauskui buvo įteiktas URM medalis „Už nuopelnus Lietuvos diplomacijai“ ir bendruomenei pristatytos naujos ambasados

patalpos. J. Malinauskas, šiuo metu vadovaujantis Vatikano radijo lietuvių programai, LR ambasadoje prie Šventojo sosto dirbo 1992–2011 metais. Jis yra daug prisidėjęs prie Lietuvos diplomatinio atstovavimo Vatikane stiprinimo. Lietuvos ambasada prie Šventojo sosto lapkritį persikėlė į mažesnes patalpas ir įsikūrė Romos senamiesčio gatvėje (via Giulia), istoriniuose Sacchetti šeimos rūmuose, pastatytuose XVI amžiuje.

2013 m. sausio 20 d. Lietuvos užsienio reikalų ministras Linas Linkevičius Dublino surengtame susitikime su Airijos lietuvių bendruomenės atstovais pabrėžė svarią bendruomenės veiklą telkiant Airijos lietuvius, puoselėjant tautines tradicijas, išlaikant tautinį tapatumą ir pilietinį aktyvumą. L. Linkevičius teigė: „Esate viena didžiausių lietuvių bendruomenių užsienyje ir trečia pagal dydį tautinė bendruomenė Airijoje. Kviečiu Jus būti matomus ir aktyviai prisidėti prie Lietuvos interesų atstovavimo, šalies vardo garsinimo. Lietuvai yra svarbus ir reikalingas kiekvienas lietuvis. Savo žiniomis, idėjomis, patirtimi, aktyvia ir motyvuota veikla kiekvienas gali turėti įtakos mūsų valstybės ir visuomenės pažangai.“ Susitikimo metu ministras padėkojo ne vienerius metus aktyviai visuomeninėje veikloje dalyvaujantiems Airijos lietuvių bendruomenės nariams: Airijos lietuvių katalikų misijos vadovui kunigui Egidijui Arnašiui, Airijos lietuvių bendruomenės pirmininkui Arūnui Teišerskiui, Dublino 4 vėjų lituanistinės mokyklos direktorei Rasai Kėrienei ir Airijos lietuvių bendruomenės Dublino skyriaus pirmininkei Rasai Raižienei.

2013 m. vasario 6 d. Lietuvos ambasadoje Dublino buvo surengtas Airijoje gyvenančių ir dirbančių Lietuvos piliečių susitikimas su Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministre Algimanta Pabedinskiene. Ministrė pristatė socialinės politikos aktua-

lijas, ES vykdomas programas socialinės politikos koordinavimo srityje, pensijų mokėjimo, užimtumo strategijos rengimo ir kitus klausimus, domėjosi Airijos lietuvių veikla. Susitikime taip pat dalyvavo ambasados diplomatai. Airijos lietuviams pageidaujant buvo suteikta informacija apie ambasadoje teikiamas konsulinės paslaugas, konsultuojama individualiai.

2013 m. vasario 7 d. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministras Linas Linkevičius susitiko su Varšuvos lietuvių bendruomenės nariais. L. Linkevičius supažindino su savo vizito į Lenkiją tikslais ir pažymėjo, kad Lietuva ir Lenkija yra kaimyninės šalys, kurioms labai svarbus dialogas ir dvišalių klausimų sprendimas. Ministras taip pat pristatė Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai prioritetus, pakvietė tautiečius prisidėti prie Lietuvos vardo garsinimo bei deramai atstovauti Lietuvos interesams Lenkijoje. Ministras L. Linkevičius pristatęs pagrindinę „Globalios Lietuvos“ idėją pabrėžė, kad „esame viena tauta, kurią jungia lietuviška tapatybė ir istorinė atmintis. Lietuvai yra svarbus kiekvienas lietuvis su savo žiniomis, patirtimi ir aktyvia veikla, galintis paveikti mūsų valstybės pažangą. Žmogaus gyvenamoji vieta neturi tapti kliūtimi įsitraukiant į Lietuvos valstybės gyvenimą“. Susitikime Užsienio reikalų ministras L. Linkevičius išklaušė Varšuvos lietuvių bendruomenės atstovų lūkesčius ir atsakė į užduotus klausimus.

2013 m. vasario 7–8 d. Lietuvos ambasados Jungtinėje Karalystėje patarėja Gitana Kilinskaitė dalyvavo Glazgo (Škotija) universitete vykusioje konferencijoje „Ilgas kelias nuo namų: pabaltijiečiai Jungtinėje Karalystėje“ („A Long Way from Home: The Baltic People in the United Kingdom“). Tai pirmasis akademinis renginys, skirtas Baltijos valstybių diasporoms Jungtinėje Karalystėje, organizuotas Glazgo universiteto kartu

su Lietuvos, Latvijos ir Estijos ambasadomis Jungtinėje Karalystėje. Konferencijos metu apžvelgta Baltijos valstybių bendruomenių Jungtinėje Karalystėje istorija, migracijos procesai skirtingais istoriniais periodais. Pranešimus apie lietuvių diasporą Jungtinėje Karalystėje skaitė mokslininkai V. Čiubrinskas, V. Petronis ir K. Raškauskas, buvo rodomi filmai, atskleidžiantys Baltijos šalių diasporos įvairovę Jungtinėje Karalystėje. Vizito metu G. Kilinskaitė su Glazgo universiteto vadovybe aptarė lietuvių kalbos studijų galimybes, taip pat susitiko su miesto lietuvių bendruomenės atstovais.

2013 m. vasario 16 d. Į jau 23 metus truncančią Lietuvos nepriklausomybę atvedusio 1918 metų vasario 16-ąją paskelbto valstybės atkūrimo minėjimo renginių banga nuvilniavo per Lietuvos atstovybes visuose pasaulio kraštuose. Vasario 16-ąją Lietuvos ambasadorius JAV Žygimantas Pavilionis pasveikino daugiau kaip šimtą šeštadieninėje Kristijono Donelaičio lituanistinėje mokykloje besimokančių Vašingtono ir Baltimorės miestų lietuvių vaikų bei jų tėvelių. Šventiniai renginiai taip pat įvyko ir gausiausiai lietuvių JAV gyvenamame Čikagos mieste ir jo apylinkėse.

Lietuvos atstovybės šiapus Atlanto taip pat aktyviai minėjo 95-ąsias Valstybės atkūrimo metines. Lietuvos ambasada Čekijoje šia proga lietuvių bendruomenę ir Lietuvos bičiulius pakvietė į ekskursiją Jono Basanavičiaus pėdsakais Prahoje. Čia lietuvių tautinio atgimimo budintojas daktaras J. Basanavičius gyveno 1882–1884 m. Ekskursiją vedė Brno miesto Masaryko universiteto baltistikos studijų dėstytojas Vaidas Šeferis, tyrinėjęs patriarcho gyvenimą Prahoje ir 2010 m. išleidęs J. Banasavičiaus žmonos Gabrielos Eleonoros Mol-Basanavičienės knygą „Mano Tėvynė – prie jo širdies: dienoraštis ir laiškai“.

Lietuvos ambasadoje Dubline Vasario 16-osios išvakarėse pirmą kartą surengta iškilminga neseniai pilietybę gavusios Lietu-

vos pilietės priesaika. Lietuvai iškilmingai prisiekė Ekaterina Ruzgienė, kuriai šalies pilietybė suteikta natūralizacijos tvarka. „Lietuvos pilietis yra neįkainojamas mūsų valstybės turtas. Priesaikos žodžiai, įpareigojantys būti ištikimu piliečiu, ginančiu savo Tėvynės interesus, primena mums, kad kiekvienas iš mūsų yra neatsiejama ir svarbi Lietuvos valstybės dalis“, – ceremonijos svečius ir naująją pilietę sveikino priesaiką priėmęs Lietuvos ambasadorius Dubline Vidmantas Purlys.

Vasario 16-oji paminėta ir kitoje lietuvių gausiai gyvenamoje ir bendruomeniniais ryšiais su Lietuva glaudžiai susijusioje britų salų valstybėje – Jungtinėje Karalystėje. Vasario 14 dieną surengtame Valstybės atkūrimo dienos minėjime Lietuvos ambasadorė Londone Asta Skaisgirytė-Liauškienė pabrėžė artimus valstybių santykius daugelyje sričių, dėkojo prisidedantiems prie jų puoselėjimo ir pakvietė šią partnerystę vystyti dar sparčiau Lietuvai taip svarbiais 2013-aisiais. Ji dėkojo šventės dalyviams ir prie tvarių lietuvių ir britų santykių puoselėjimo kultūros, švietimo, ekonomikos ir saugumo srityse svariai prisidėjusiems politikams, diplomatams, akademikams, kultūros, žiniasklaidos ir visuomenės atstovams. Ambasadorė pridūrė, jog artėjant Lietuvos pirmininkavimui vienai svarbiausių ES teisėkūros institucijų – ES Tarybai – jų pastangos įgauna dar didesnę reikšmę. „Gerų santykių su kaimynais, palankios geografinės padėties, regiono specifikos išmanymo ir ekonominio potencialo bei stabilumo lemiamas konkurencinis pranašumas leidžia Lietuvą priskirti prie patikimų tarptautinių partnerių“, – sakė A. Skaisgirytė-Liauškienė šventės dalyviams.

Lietuvos ambasada Suomijoje vasario 14-ąją surengė jau tradicija tapusį šventinį koncertą, skirtą Valstybės atkūrimo dienai. Šiomet koncertuoti pakviestas vienas talentingiausių jaunųjų lietuvių muzikantų – akordeonistas Martynas Levickis, vakaro

svečius džiuginęs klasikineis ir moderniais užsienio bei lietuvių autorių kūriniais. Lietuvos ambasadorius Helsinkyje Arūnas Jievaltas, sveikindamas susirinkusiuosius 95-ųjų Valstybės atkūrimo metinių progą, pabrėžė, kad esame jauna, veržli, atsakinga, gerbianti partnerius ir kaimynus valstybė. Renginyje dalyvavo Helsinkyje akredituoti diplomatai, lietuvių bendruomenės nariai, Suomijos valdžios įstaigų, verslo ir kultūros pasaulio atstovai, kiti Lietuvos bičiuliai.

Lietuvos ambasadoje Kijeve Valstybės atkūrimo progą vasario 14 d. atidaryta nusipelnusio Ukrainos dailininko Andrejaus Cholomeniuko tapybos darbų paroda „Kelias į paveikslą“. Parodą atidaręs Lietuvos ambasadorius Kijeve Petras Vaitiekūnas teigiamai įvertino, kad bendrą Lietuvos ir Ukrainos istoriją tyrinėja ne tik istorikai, bet ir dailininkai. Greta kitų dailininko darbų, eksponuojami paveiksai, įamžinantys dvi svarbiausias LDK pergales – Žalgirio mūšį ir mūšį prie Mėlynųjų vandenų. Parodos lankytojai taip pat galėjo išvysti pavienių karžygių eskizus, nuo kurių prasideda kelias į paveikslą. Per atidarymą autorius sakė: „Šia paroda norėjau parodyti kūrybos kelią nuo eskizų ir etudų iki sumanyto paveikslo. Parodoje eksponuojamos batalijų scenos yra tik pusiaukelė iki didžiosios drobės.“ Renginio dalyviai taip pat išvydo smuikininkų Pavlo Čebotovo ir Liudmilos Šapko dueto, kuriam fortepijonu pritarė Olena Čebotova, pasirodymą.

Lietuvos generaliniame konsulate Kaliningrade gausiai susirinkusiems lietuvių bendruomenės, Kaliningrado srities dūmos ir vyriausybės, kūrybinių sąjungų, žiniasklaidos, verslo atstovams bei užsienio šalių diplomatams Lietuvos generalinis konsulas Kaliningrade Vaclovas Stankevičius priminė Nepriklausomybės Akto paskelbimo aplinkybes, akcentavo šio istorinio įvykio reikšmę Lietuvos raidai. Muzikinę programą pristatė Lauryno Vainučio vadovaujama Neringos liaudies muzikos kapela „Joldija“.

Kaimyninėje Lenkijoje Valstybės atkūrimo dieną Lietuvos ambasados Varšuvoje darbuotojai minėjo kartu su Lenkijos lietuvių bendruomene ir Varšuvoje dirbančiais lietuvių verslininkais. „Per šiuos 95-erius metus mūsų žmonės išgyveno daug sunkių akimirkų, ne kartą teko susitelkti kovai dėl Lietuvos nepriklausomybės. Džiugu, kad šiandien šią išskirtinę dieną galime minėti tiek savo nepriklausomoje demokratinėje valstybėje, tiek draugų būryje užsienyje“, – teigė Lietuvos ambasadorė Varšuvoje Loreta Zakarevičienė. Pakilią Lietuvos gimtadienio nuotaiką sukurti padėjo pianistės Irenos Podobas fortepijonu atliekami žymiausių lietuvių ir lenkų kompozitorių kūriniai.

Vasario 16-ąją Lietuvos trispalvė ryškiau suplevė savo ir tolimojoje Azijoje. Į minėjimą Lietuvos specialiosios misijos Afganistane rezidencijoje Kabule susirinko Lietuvos ir su ja ranka rankon Afganistane dirbančių tarptautinių partnerių diplomatai, kariškiai, ES delegacijos Afganistane vadovas Vygaudas Ušackas, kiti šalyje gyvenantys ir dirbantys lietuviai. Specialiosios misijos vadovas Gintaras Bagdonas visus pasveikino su Valstybės atkūrimo diena ir palinkėjo įkvėpimo, ryžto ir pasiaukojimo toliau sėkmingai atstovaujant Lietuvai šiame tolimame krašte.

Lietuvos ambasadoje Tokijuje istorinė data paminėta gilinant žinias apie didžiausią Baltijos valstybę; Tautišką giesmę sugiedojo Japonijos lietuvių bendruomenės nariai ir lietuvių kalbos besimokantys japonų studentai dalyvavo Lietuvos istorijos žinių viktorinoje, žiūrėjo lietuviškus filmus. Lietuvos ambasadorius Tokijuje Egidijus Meilūnas perskaitė užsienio reikalų ministro Lino Linkevičiaus sveikinimą ir pabrėžė, kad Vasario 16-oji yra visus lietuvius vienijanti šventė. Šia proga Tekančios saulės šalies dienraštis „Japan Times“ išspausdino straipsnį apie Lietuvos istoriją, pasiekimus ir vaidmenį tarptautinėje arenoje.

2013 m. vasario 18 d. Viename didžiausių Ukrainos miestų ir svarbiausių ekonomikos bei kultūros centrų Odesoje oficialiai atidarytas Lietuvos garbės konsulas. Garbės konsulo Odesoje ir Odesos srityje pareigas eis žinoma vietos verslininkė Jeleną Drutis. Tai – šeštasis Lietuvos garbės konsulas Ukrainoje. Konsulatą atidarant dalyvavo Odesos srities ir miesto vadovai, Ukrainos URM atstovas Odesoje, vietos konsulinio korpuso diplomatai, aukšti katalikų bažnyčios dvasininkai, žurnalistai. Tą pačią dieną Lietuvos garbės konsulė Odesoje J. Drutis surengė priėmimą, skirtą Lietuvos valstybės atkūrimo dienai.

2013 m. vasario 22 d. Lietuvos ambasada JAV surengė oficialų Valstybės atkūrimo dienos minėjimą, kurio metu Vašingtono visuomenei plačiai pristatyta išeivijos lietuvių veikla ir ryškiausiai jai atstovaujantys asmenys. Nuo JAV prezidento B. Obamos sveikinimus Lietuvos žmonėms Nepriklausomybės dienos proga perdavė Baltųjų rūmų Nacionalinės saugumo tarybos specialioji prezidento patarėja ir vyresnioji Europos reikalų direktorė Elizabeth Sherwood-Randall. Lietuvos ambasadorius JAV Žygmantas Pavilionis įteikė LR užsienio reikalų ministro suteiktą „Lietuvos diplomatijos žvaigždę“ apdovanojimą JAV lietuvių verslininkui ir filantropui Albinui Markevičiui. Pristatydamas nominantą, ambasadorius akcentavo reikšmingą jo įsteigto Lietuvos paramos fondo indėlį, remiant jaunimo studijas, teikiant pagalbą skurdžiai gyvenančioms šeimoms, padedant įsikurti į Lietuvą grįžtantiems Sibiro tremtiniais. A. Markevičius taip pat yra Kalifornijos lietuvių kredito unijos, šiuo metu valdančios apie 100 milijonų JAV dolerių vertės kapitalą, steigėjas, aktyvus lietuviškos visuomeninės veiklos Kalifornijoje propaguotojas, lietuviybės puoselėjimą skiepijęs ir savo vaikams. A. Markevičiaus sūnus Marius Markevičius sukūrė neseniai

Lietuvoje ir JAV pristatytą ir plataus atgarsio sulaukusį filmą apie Lietuvos krepšinį ir laisvės siekį „Kita svajonių komanda“. JAV lietuvių įtaką šios šalies politiniam, visuomeniniam, kultūriniam ir sportiniam gyvenimui apžvelgė žymi išeivijos visuomenininkė ir žurnalistė, Kazickų šeimos fondo vadovė Jūratė Kazickas, kuri neseniai paskelbta Balzeko lietuvių muziejaus organizuotų 2012 m. Žmogaus rinkimų laimėtoja. Šiuo apdovanojimu J. Kazickas pagerbta už ilgametę veiklą švietimo srityje ir paramą nukentėjusiesiems nuo karo. Renginyje koncertavęs Dariaus Polikaičio vadovaujamas Čikagos lietuvių choras „Dainava“, savo veiklą skaičiuojantis nuo 1945 metų, pristatė turtingą kultūrinės JAV lietuvių veiklos paveldą. Choras minėjimo dalyviams atliko žymiausių lietuvių liaudies, muzikos ir poezijos klasikų kūrinius. Valstybės atkūrimo dieną minint Vašingtone dalyvavo per 400 svečių – aukšti JAV administracijos atstovai, JAV Kongreso nariai, užsienio valstybių ambasadoriai, JAV lietuvių bendruomenės atstovai. Priėmimo taip pat dalyvavo Pensilvanijos nacionalinės gvardijos atstovai, šiemet su Lietuvos kariuomene minėsiantys jau 20-ąsias bendradarbiavimo metines.

2013 m. kovo 9–10 d. Lietuvos ambasadorius Kanadoje Vytautas Žalys viešėjo lietuvių bendruomenės surengtame Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dienos minėjime Kalgaryje ir pasveikino susirinkusius svečius, pabrėžė svarų bendruomenės ir lietuviškų organizacijų indėlį į tautiškumo puoselėjimą šioje šalyje. V. Žalys, susitikęs su bendruomenės lyderiais, pristatė artėjančio Lietuvos pirmininkavimo Europos Sąjungos Tarybai prioritetus ir laukiančius iššūkius. Ambasadorius pažymėjo, kad lietuvių bendruomenių visame pasaulyje įsitraukimas ir iniciatyva organizuojant pirmininkavimo renginius yra ypač svarbūs, siekiant užtikrinti Lietuvos pirmininkavimo sėkmę. Skandinavijos

namuose Kovo 11-ąją šventusius Kalgario lietuvius sveikino tautinių šokių kolektyvas „Klevelis“, o šeštadieninės lietuvių mokyklos vaikučiai vaidino „Vilką ir septynis ožiukus“.

2013 m. kovo 11 d. Lietuvos ambasada Italijos Respublikoje kartu su Neapolio miesto ir Kampanijos regiono politikos, verslo ir kultūros veikėjais paminėjo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dieną naujai atidarydamame Lietuvos Respublikos garbės konsulate. Lietuvos Respublikos garbės konsulu Neapolio mieste, Kampanijos regioną apimančioje konsulinėje apygardoje, paskirtas Vincenzo Russo.

2013 m. kovo 20 d. Lietuvos ambasada Kaire (Egiptas) viename svarbiausių Egipto kultūros židinių – Aleksandrijos bibliotekoje – surengė mokslinę konferenciją „Greimas Aleksandrijoje (1949–1958): žvilgsnis iš Prancūzijos ir Lietuvos“, skirtą garsiojo lietuvių semiotiko Algirdo Juliaus Greimo mokslinei veiklai Egipte. Lietuvos užsienio reikalų ministerijos remtoje, kartu su Aleksandrijos biblioteka ir Vilniaus universiteto A. J. Greimo literatūros studijų ir semiotikos tyrimų centru organizuotoje konferencijoje mokslininkai iš Lietuvos, Prancūzijos ir JAV nagrinėjo A. J. Greimo mokslinę karjerą gyvenant Aleksandrijoje, jo semiotikos poveikį arabų kultūros ir literatūros suvokimui. A. J. Greimo centro profesorius Kęstutis Nastopka ir docentė Nijolė Keršytė skaitė pranešimus apie šio tyrėjo reikšmę lietuvių kultūrai, semiotikos sklaidą Prancūzijoje ir pasaulyje. Prisiminimais apie išskirtinę asmenybę dalijosi asmenys, bendravę su juo Aleksandrijoje.

2013 m. balandžio 9 d. Užsienio reikalų ministerijos surengtoje neformalioje diskusijoje „Valstybės ir diasporos dialogo stiprinimo kryptys ir galimybės“ dalyvavo Lietuvos aukštojo mokslo institucijų ir tyrimų centrų mokslininkai, Lietuvos mokslo

tarybos ir Lietuvos statistikos departamento atstovai. Diskusijoje kalbėjęs Užsienio reikalų ministras Linas Linkevičius pabrėžė grįžtamojo ryšio tarp politikos įgyvendintojų ir mokslininkų svarbą. Užsienio reikalų viceministras Neris Germanas, pristatydamas renginio tikslus, kvietė mokslininkus diskutuoti diasporos politikos kryptį ir jų įgyvendinimo bei diasporos potencialo pasitelkimo klausimais, skatino įvardyti ekspertams ir tyrėjams rūpimus tiriamųjų darbų poreikio ir informacijos prieinamumo aspektus, nurodyti kliūtis, su kuriomis mokslininkai susiduria atlikdami tyrimus. Diskusijos dalyviai sutarė, kad socialinis Lietuvos diasporos portretas yra nuolat kintantis ir sudėtingas, todėl valstybės politika diasporos atžvilgiu negali remtis „vieno mastelio“ principu ir turi atsižvelgti į skirtingus užsienyje gyvenančių lietuvių poreikius ir interesus. Kartu būtina apsibrėžti, ko valstybė siekia diasporos politika.

2013 m. balandžio 11 d. JAV Konektikuto valstijoje, Putname buvo pasirašyta Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto archyvų perdavimo Lietuvai sutartis. Sutartį pasirašė Lietuvos centrinio valstybės archyvo direktorius Dalius Žižys ir Tautos fondo tarybos pirmininkas Gintautas Žemaitaitis. Ceremonijoje dalyvavo Lietuvos generalinis konsulas Niujorke Valdemaras Sarapinas ir Lietuvos vyriausiasis archyvaras Ramojus Kraujelis. Susitikimų JAV metu buvo aptarti ir kiti aktualūs JAV lietuvių bendruomenės archyvų tvarkymo klausimai.

2013 m. gegužės 1 d. Lietuvos ambasadoje Dubline buvo surengta apskritojo stalo diskusija su Airijos lituanistinių mokyklų vadovais ir mokytojais, dalyvavo Lietuvos švietimo ir mokslo ministras Dainius Pavalkis, ministerijos kancleris Dainius Numgaudis ir Airijos lietuvių bendruomenės pirmininkas Arūnas Teišerskis. Pagrindinė diskusijos

tema – lituanistinio švietimo plėtra Airijos lituanistinėse mokyklose, bendradarbiavimo kokybės su kompetentingomis Lietuvos institucijomis gerinimas. Diskusija švietimo klausimais pratęsta gegužės 2 d. apsilankius Saleziečių koledže Selbridže, kuriame mokosi 11 lietuvių, atvykusių gyventi į Airiją iš įvairių Lietuvos kampelių. Direktorius pavaduotojas mokymo reikalams Dominic McEnvoy supažindino su Airijos švietimo sistema, pakvietė apžiūrėti mokyklos klases. Aptartos galimybės gilinti lietuvių kalbos žinias, o norintiesiems tęsti studijas papasakota apie tokią galimybę Lietuvoje.

2013 m. gegužės 7–10 d. LR Seime vyko Lietuvos Seimo ir PLB komisijos posėdžiai. Dalyvius pasveikino Seimo Pirmininkas Vydas Gedvilas. Komisijos posėdžiuose kalbėta apie „Globalios Lietuvos“ programą, lietuvių kalbos vartojimo ir išsaugojimo problemas užsienyje ir Lietuvoje, taip pat Lietuvos pilietybės, Lietuvos ekonomikos ir energetikos projektų plėtotę. Komisijai pirmininkavo Seimo narė Ona Valiukevičiūtė ir Pasaulio lietuvių bendruomenės atstovų išrinktas Jonas Prunskis. Viena aktualiausių temų buvo dvigubos pilietybės klausimas. Komisijos parengtoje rezoliucijoje pabrėžiama neskubėti rengti referendumo dvigubai pilietybei įteisinti. Išeivijos atstovų ir Seimo komisija Vyriausybei bei kitoms valdžios institucijoms parengė rezoliucijas dėl Lietuvos energetikos projektų plėtotės ir įgyvendinimo, taip pat aptarė ekonomikos problemas ir jų sprendimo būdus. PLB atstovai diskutavo ir dėl kitamet vyksiančios Dainų šventės organizavimo. Komisija ragino Vyriausybę neįteisinti kai kurių tautinių mažumų reikalavimų. Taip pat buvo siūlyta stengtis, kad lietuvių kalba būtų įtraukta į UNESCO nematerialaus kultūros paveldo sąrašą, užtikrinti visavertį jos statusą ES institucijoje, saugoti lietuviškas mokyklas etninėse Lietuvos žemėse.

Visuomenėje – Society

2012 m. rugpjūčio 10 d. Nacionaliniame muziejuje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmuose vykusiam XIV Pasaulio lietuvių bendruomenės (PLB) Seimo baigiamajame posėdyje buvo pristatyti Valdovų rūmų paramos komiteto, esančio Jungtinėse Amerikos Valstijose, finansuoti objektai. PLB Seimo nariams pristatyti trys projektai: Tūkstantmečio varpo, Saulės laikrodžio ir trečio aukšto Reprezentacinės salės frizo. Pristatymo metu Valdovų rūmų paramos komiteto JAV pirmininkė Regina Narušienė, Valdovų rūmų paramos fondo valdybos pirmininkas Algirdas Vapšys ir direktorė Valentina Kazėnaitė Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų direktoriui dr. Vydui Dolinskui įteikė Tūkstantmečio varpo gamintojo „Grassmayr Glockengießerei GmbH“ pažymėjimą.

2012 m. rugsėjo 29 d. XX-ajame JAV LB Tarybos posėdyje pirmą kartą bendruomenės istorijoje jos Krašto valdybos pirmininke išrinkta prieš 11 metų į JAV atvykusi Sigita Šimkuvienė-Rosen, gyvenanti Niu Heiveno mieste, Konektikuto valstijoje. Naująją pirmininkę pasveikino ambasadorius Žygimantas Pavilionis, URM užsienio lietuvių departamento direktorius Arvydas Daunoravičius ir generalinis konsulas Niujorke Valdemaras Sarapinas.

2012 m. spalio 6–7 d. Lietuvos ambasadoje Paryžiuje buvo susirinkę Lietuvos, Prancūzijos, Jungtinės Karalystės ir Vokietijos lietuvių jaunimo organizacijų nariai. Dvi dienas trukusio sąskrydžio metu 70 jaunuolių dalijosi veiklos patirtimi, dalyvavo mokymuose ir kultūros renginiuose. Pirmą kartą tokį sąskrydį šalyje surengusi Prancūzijos lietuvių jaunimo sąjunga siekė suburti skirtingų lietuvių jaunimo organizacijų narius,

pasidalyti patirtimi ir aptarti būdus, kaip stiprinti sąjungų valdybų ir bendruomenių ryšius.

2012 m. spalio 14 d. Oficialiai susibūrė Lietuvių bendruomenė Bulgarijoje. Susirinkę lietuviai įteisino bendruomenės statusą, patvirtino įstatus ir išrinko vadovybę. Kaip savo pagrindinius tikslus bendruomenės nariai minėjo norą palaikyti ryšius tarp Bulgarijoje gyvenančių lietuvių ir ryšius su Lietuva, puoselėti lietuvių kalbą, papročius, perteikti lietuviybės tradicijas jaunajai kartai, garsinti Lietuvos vardą ir populiarinti lietuviškas tradicijas Bulgarijoje. Lietuvos Respublikos ambasados duomenimis, Bulgarijoje gyvena apie 70 lietuvių.

2012 m. lapkričio 11 d. Lietuvos ambasadoje Paryžiuje buvo surengtas trečiasis Prancūzijos lietuvių jaunimo sąjungos suvažiavimas. Dalyvius pasveikino Lietuvos ambasados Prancūzijoje patarėjas Algimantas Misevičius. Prancūzijos lietuvių jaunimas aptarė savo paskutinių metų veiklą ir organizacijos plėtros perspektyvas, išrinko naują sąjungos valdybą. Suvažiavimo metu buvo pasidžiaugta įkurtu skyriumi Pietų Prancūzijoje, jame dalyvauja Nicos, Monako, Kanų jaunimas.

2012 m. lapkričio 10 d. Seniausia JAV Pensilvanijos valstijos Pitsburgo lietuvių bendruomenė minėjo šimto metų veiklos jubiliejų. Ta proga jos narius pasveikino Lietuvos ambasadorius JAV Žygimantas Pavilionis. Solidaus jubiliejaus proga jis palinkėjo toliau puoselėti lietuviybės tradicijas ir stiprinti ryšius su protėvių žeme. „Lietuvai reikalinga išskirtinė Amerikos lietuvių gyvenimiška patirtis, verslo ir politikos kontaktai, išpuoselėtos bendruomeniškumo tradicijos, tad kviečiu visu tuo dalytis su savo protėvių kraštu“, – Pensilvanijos lietuviams sakė Ž. Pavilionis. Pasak jo, bendruomenės pagalba

itin svarbi lietuvių verslininkams mėginant atverti duris į šeštos pagal dydį JAV valstijos rinką.

2012 m. gruodžio 18 d. Lietuviškai radijo programai „Ecos de Lituania“ („Lietuvos aidai“) Argentinos mieste Mar del Platos įteikta „Faro de Oro“ („Auksinio švyturio“) premija už geriausią šių metų Argentinos radijo programą kitataučių bendruomenių kategorijoje. Šventė vyko „Teatro radio city“ salėje dalyvaujant dviem tūkstančiams žiūrovų. Lietuviška radijo valandėlė tokią premiją gavo ketvirtą kartą. „Ecos de Lituania“ savo laidas transliuoja devynerius metus. Tai vienintelė lietuviška radijo programa Pietų Amerikoje.

2013 m. vasario 7 d. Lietuvos ambasadorius Švedijoje Eitvydas Bajarūnas garbingo 90-mečio proga pasveikino iškilų Švedijos lietuvių, Geteborgo universiteto kardiologijos profesorių emeritą ir Vilniaus universiteto garbės daktarą Ed Varnauską. Apsilankęs profesoriaus namuose ambasadorius asmeniškai pasveikino jubiliatą ir palinkėjo stiprios sveikatos, neblėstančio gyvenimo džiaugsmo.

2013 m. vasario 16 d. Šarlotėje, Šiaurės Karolinos valstijoje, buvo įkurta nauja JAV Lietuvių bendruomenės apylinkė. Jos pirmininke buvo išrinkta Irma Rovaitė-Harpley, vicepirmininke – Lida Semėnas, išdininke – Jurgita Švedienė, sekretore – Dalia Shaffer. Pirmame susitikime dalyvavo JAV LB Švietimo tarybos pirmininkė Daiva Navickienė ir pasidalijo patirtimi, suteikė daug naudingos informacijos apie LB veiklą, įstatus ir struktūrą. Šiuo metu apylinkė turi 22 registruotus narius.

2013 m. kovo 9 d. Išeivijai transliuojantis televizijos kanalas LRT LITUANICA Nepriklausomybės dienos išvakarėse pradėjo ro-

dyti laidą „Tapatybė.lt“. Pasak laidos rengėjų, ji bus rodoma kas antrą savaitę šeštadienio vakarais. Laidoje bus pasakojama apie pasaulį Lietuvoje ir Lietuvą pasaulyje, dalijamasi lietuvių sėkmės istorijomis. Laidos kūrėjai tikisi, kad tai sudomins po pasaulį pasklidusius tautiečius ir savotiškai sujungs juos bent tuomet, kai laida rodoma.

2013 m. balandžio 13–22 d. Pavasarį Lietuvos nacionalinis simfoninis orkestras (LNSO) su koncertine programa gastroliavo Lotynų Amerikoje. Koncertinis turas nusi-driekė per Braziliją, Peru, Ekvadorą ir Argentiną. Balandžio 13–14 dienomis Lietuvos nacionalinio simfoninio orkestro koncertai įvyko didžiausiame Brazilijos mieste – San Paule. Po jų gastrolių rengėjai ir dalyviai susitiko su Lietuvos generaline konsule Laura Guobužaitė ir Brazilijos lietuvių bendruome-ne. Bendruomenės pirmininkas Valdemaras Mališka-Sidaravičius su kitais nariais surengė susitikimą ir pietus. Susitikimo metu pasirodė tautinių šokių kolektyvas „Rambynas“, o Senjorų choras atliko tris lietuviškus kūrinus. Į susitikimą susirinko net 250 žmonių, tarp jų 84 simfoninio orkestro nariai ir Brazilijos lietuvių bendruomenės nariai iš San Paulo. Susitikimas su lietuvių bendruomene truko visą sekmadienio popietę. Balandžio 16 d. LNSO pasirodė Peru sostinėje Limoje, balandžio 18 d. – Ekvadoro sostinėje Kite, balandžio 21 d. – Argentinos Rosarijo mieste. Koncertinis turas baigėsi balandžio 22-ąją Argentinos sostinėje Buenos Airėse, simfoninis orkestras pasirodė Koliziejiaus teatre.

2013 m. balandžio 20 d. Maskvoje, istoriniuose „Dom nacionalnostej“ rūmuose, Maskvos lietuvių bendrijos kvietimu koncertavo Kauno Vytauto Didžiojo universiteto tautinių šokių ansamblis „Žilvytis“. Bendrijos nariai, Lietuvos Respublikos ambasados atstovai ir koncerto svečiai buvo sužavėti ansamblio meistriškumu ir nuoširdumu. Po

koncerto lietuvių bendrijos surengtoje vakaronėje dar ilgai netilo dainos ir žaidimai.

2013 m. balandžio 27 d. Kopenhagoje vyko Danijos lietuvių jaunimo bendrijos konferencija „BACKTO.LT“. Ją atidarė Lietuvos ambasadorius Kopenhagoje Vytautas Pinkus. Danijoje studijuojantis lietuvių jaunimas, susitikdamas su Lietuvos verslo atstovais, susipažino su karjeros galimybėmis Lietuvoje. Konferencijoje dalyvavo ir Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungos atstovai. Prie konferencijos „BACKTO.LT“ organizavimo aktyviai prisidėjo „Danske“ bankas, Tauragės industrinis parkas, Lietuvos Respublikos ambasada Danijos Karalystėje ir Islandijos Respublikai.

2013 m. gegužės 11 d. Lietuvos ambasadoje Jungtinėje Karalystėje vyko metinis šios šalies lietuvių bendruomenės organizacijų susitikimas, kuriuo buvo minimas I-ojo Britanijos lietuvių Seimo 75-metis. Renginį organizavo ambasada ir Jungtinės Karalystės lietuvių bendruomenė. Dalyvavęs Lietuvos užsienio reikalų ministras Linas Linkevičius pabrėžė, kad kiekvienas motyvuotas lietuvis ar su Lietuva save siejantis asmuo reikalingas Lietuvai ir savo žiniomis, idėjomis, patirtimi gali prisidėti prie valstybės ir visuomenės pažangos, jos gerovės kūrimo. Renginyje diskutuota apie išeivijos vaidmenį Lietuvos istorinėje perspektyvoje, apžvelgtos Pasaulio lietuvių bendruomenės aktualijos, užsienio lietuvių žiniasklaida. Susitikimo metu pranešimus skaitė VDU Lietuvių išeivijos instituto vadovas prof. habil. dr. E. Aleksandravičius ir istorikas K. Raškauskas, Pasaulio lietuvių bendruomenės pirmininkė D. Navickienė, M. Mažvydo bibliotekos Informacijos išteklių formavimo ir vystymo centro vadovė J. Steponaitienė, leidinio „Pasaulio lietuvis“ redaktorė D. Dokšaitė, Jungtinės Karalystės lietuvių bendruomenės Tarybos pirmininkė Ž. Ilgūnaitė, Londono sičio lie-

tuvių klubo valdybos narė V. Vasiliauskaitė, „Santaros-Šviesos“ klubo koordinatorius R. Vingras, Lietuvių komercijos rūmų prezidentė O. Jachimovič ir kitų lietuvių bendruomenės organizacijų atstovai. Renginio metu Užsienio reikalų ministro padėkomis buvo pagerbti Ž. Ilgūnaitė (už aktyvią veiklą Jungtinės Karalystės lietuvių bendruomenėje) ir kunigas P. Tverijonas (už bažnyčios ir tikinčiųjų bendruomenės telkimą ir lietuviybės puoselėjimą). Išeiviui, Lietuvos nepriklausomybės stiprintojui ir lietuviybės puoselėtojui R. Kinkai įteiktas LR užsienio reikalų ministerijos garbės ženklas „Lietuvos diplomatijos žvaigždė“.

Lietuvių išeivijos institute – Lithuanian Emigration Institute

2012 m. rugsėjo 25 d. VDU Lietuvių išeivijos institutas surengė lietuvių kariuomenės karininko majoro Justino Juozo Mašioto knygos „Nuo Vaitiškių iki Augsburgų: karo metų atsiminimai“ pristatymą. Renginyje dalyvavo knygos sudarytojas prof. dr. Jonas Vaičenonis, J. J. Mašioto giminaitė Danutė Ona Andriušytė ir dr. Daiva Dapkutė.

2012 m. spalio 17 d. VDU Lietuvių išeivijos institute vyko seminaras-diskusija, skirta garsiam lietuvių išeivijos veikėjui, sociologui Vytautui Kavoliui. Diskusijos metu buvo pristatomas V. Kavolio archyvas ir biblioteka, kurie pasiekė VDU Lietuvių išeivijos institutą spalio mėnesį, taip pat aptarta išeivijos intelektualinio palikimo svarba, Vytauto Kavolio darbų ir idėjų reikšmė Lietuvai. Diskusijoje dalyvavo prof. habil. dr. Egidijus Aleksandravičius, prof. habil. dr. Juozas Augutis, dr. Mykolas Drunga, doc. dr. Dalia Kuizinienė ir VDU Bibliotekos direktorė Lina Blovesčiūnienė.

2012 m. lapkričio 29 d. Lietuvių išeivijos institute vyko VDU Literatūros katedros ir

Lietuvių išeivijos instituto organizuota tarpdalykinė mokslinė konferencija „Mano namai – kultūra“, skirta rašytojo ir filmininko Jono Meko 90 metų jubiliejui. Konferencijos dalyviai diskutavo apie avangardizmo apraiškas, aptarė avangardinio kino mokyklą, kino naratyvą ir jo įvairovę, literatūrinės kūrybos poetikos problemas, verbalinių ir vizualiųjų tekstų sąveiką, jų intermedialumą ir intertekstualumą, santykį su kairiąja ideologija, kūrybos ryšius su „Fluxus“ kontekstu, orientalistines gyvenimo nuostatas ir jų įtaką tekstams, tapatybės klausimus, kūrybos recepciją Lietuvoje ir pasaulyje, gyvenimo ir kūrybos mitą.

2013 m. balandžio 12 d. VDU Lietuvių išeivijos institute buvo pagerbtas kunigo, rašytojo, visuomenininko Stasio Ylos (1908–1983) atminimas. Sausakimša instituto Pasaulio lietuvių bendruomenės menė vos pajėgė sutalpinti visus besidominčiuosius. Renginį kunigo Stasio Ylos sukurta malda į Lietuvos kankinius pradėjo naujasis Vilniaus arkivyskupas Gintaras Grušas, kuris taip pat pasidalijo ir atsiminimais apie kunigą S. Ylą. Arkivyskupo prisiminimus pagyvino aktorius Petro Venslovo skaitomos eilutės iš kunigo S. Ylos sudaryto maldyno ir poezijos rinkinio „Tylos liturgija“. Renginyje dalyvavęs dr. Gediminas Mikėlaitis skaitė pranešimą „Kunigas Stasys Yla – katalikybės atnaujintojas?“. Renginį vainikavo Kauno valstybinio muzikinio teatro solistės Ritos Preikšaitės atliekami kūriniai akompanuojant pianistei B. Vingraitei.

Prezidento Valdo Adamkaus bibliotekoje-muziejuje - In Library- museum of President Valdas Adamkus

2013 m. vasario 4–10 d. Valdo Adamkaus bibliotekoje-muziejuje svečiavosi doktorantai iš Baltarusijos. Jie atvyko pagal Tarptautinę doktorantūros programą, skirtą jauniems mokslininkams, kurie turi nepalankias socialines ir politines sąlygas savo tyrimams vykdyti Baltarusijoje.

2013 m. kovo 12 d. Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos institutas ir Prezidento Valdo Adamkaus biblioteka-muziejus pradėjo naują renginių ciklą, skirtą Lietuvos vyčių organizacijos 100-mečiui. Pirmoji apskritojo stalo diskusija vyko su prof. John J. Chernoski'u (JAV). Diskusiją vedė dr. Mykolas Drunga.

Informacijos šaltiniai:

www.adamkuslibrary.lt
www.bernardinai.lt
www.delfi.lt
www.draugas.lt
www.lzinios.lt
www.president.lt
www.iseivijosinstitutas.lt
www.vdu.lt

*Parengė Asta Petraitytė-Briedienė
Įteikta spaudai 2013 m. gegužės 12 d.*

Mūsų autoriai

Egidijus BALANDIS
Istorijos magistras
El. paštas: e.balandis@hmf.vdu.lt

Laura LIUTKUTĖ
Istorijos magistrė
El. paštas: l.liutkute@hmf.vdu.lt

Nerijus BRAZAUSKAS
Humanitarinių mokslų daktaras,
Šiaulių universiteto Šiaurės Lietuvos tyrimų
centro vyresnysis mokslo darbuotojas
El. paštas: nerijusbraz@gmail.com

Irena RAGAIŠIENĖ
Humanitarinių mokslų daktarė,
Vytauto Didžiojo universiteto
Humanitarinių mokslų fakulteto
Anglų filologijos katedros docentė
El. paštas: i.ragaisiene@hmf.vdu.lt

Vytis ČIUBRINSKAS
Humanitarinių mokslų daktaras,
Vytauto Didžiojo universiteto
Sociologijos katedros profesorius,
Socialinės antropologijos centro vadovas
El. paštas: v.ciubrinskas@smf.vdu.lt

Kęstutis RAŠKAUSKAS
Istorijos magistras, VDU Migracijos ir diasporos
tyrimų klasterio narys
El. paštas: k.raskauskas@gmail.com

Sandra GRIGARAVIČIŪTĖ
Humanitarinių mokslų daktarė,
Lietuvos edukologijos universiteto
Istorijos fakulteto studijų prodekanė
El. paštas: sandra.grigaraviciute@leu.lt

Linas SALDUKAS
Humanitarinių mokslų daktaras,
Vytauto Didžiojo universiteto
Lietuvių išeivijos instituto
mokslo darbuotojas
El. paštas: l.saldukas@hmf.vdu.lt

Kristina ŪSAITĖ
Humanitarinių mokslų daktarė,
Vytauto Didžiojo universiteto
Lietuvių išeivijos instituto
mokslo darbuotoja
El. paštas: k.usaite@hmf.vdu.lt

Karolis ŽIBAS
Socialinių mokslų daktaras,
Lietuvos socialinių tyrimų centro
mokslo darbuotojas
El. paštas: karolis@ces.lt

Reikalavimai straipsniams

Akademiniis žurnalas *Oikos* (gr. kalba „namai“) yra skirtas šiuolaikinės migracijos, Lietuvos migracijos politikos, diasporos istorijos ir kultūros problemoms aptarti. Leidinyje spausdinami originalūs moksliniai ir apžvalginiai straipsniai, recenzijos, archyvinų dokumentų publikacijos.

Straipsniai skelbiami lietuvių ir anglų kalbomis.

Straipsnių apimtis – iki 1 autorinio lanko (40 000 spaudos ženklų), recenzijų – iki 0,25 autorinio lanko (10 000 spaudos ženklų). Dėl didesnės apimties publikacijų reikia iš anksto susitarti su redakcija. Tekstai redakcijai pateikiami A4 formato *Times New Roman* 12 šriftu, 1,5 eilutės intervalu.

Žurnalui *Oikos* teikiami straipsniai yra vertinami dviejų redaktorių kolegijos pasiskirtų recenzentų.

Leidinyje skelbiami tik anksčiau neskelbti straipsniai. Jie turi atitikti akademiniams straipsniams keliamus reikalavimus. Juose turi būti suformuluotas mokslinių tyrimų tikslas, pristatyta analizuojamos problemos tyrimų būklė, pateiktos tyrimo išvados, nurodyti šaltiniai ir literatūra. Prie lietuviškai skelbiamo mokslinio teksto turi būti pri-

dėta santrauka anglų ir lietuvių kalbomis (600–1000 spaudos ženklų). Prie nelietuviškai skelbiamo straipsnio būtina santrauka lietuvių kalba.

Pastabos ir nuorodos pateikiamos straipsnio pabaigoje, numeracija ištisinė. (Nuorodos ir pastabos daromos per insert/endnote.) Nuorodos straipsnio pabaigoje pateikiamos pagal tokią schemą:

- **Nurodant knygą:** autoriaus pavardė, vardas, leidinio pavadinimas, leidimo vieta, leidykla, leidimo metai ir puslapis, iš kurio cituojama. Prireikus nurodomas leidinio tomas.
- **Nurodant straipsnį iš knygos:** autoriaus pavardė, vardas, straipsnio pavadinimas, knygos pavadinimas, leidimo metai, leidykla, puslapis, iš kurio cituojama.
- **Nurodant straipsnį iš periodinio leidinio:** autoriaus pavardė, vardas, straipsnio pavadinimas, periodinio leidinio pavadinimas, leidimo metai, numeris, puslapis, iš kurio cituojama.

Citatos išskiriamos dvigubomis kabutėmis nekeičiant šrifto ir neišskiriant tekste kitaip.

Lietuviškame tekste nelietuviški asmenvardžiai rašomi originalo forma. Pirmą kartą tekste yra pateikiamas visas vardas, pavardė, toliau galima rašyti tik to paties asmens pavardę. Dažniausiai vartojami vietovardžiai, apie kuriuos žinių galima rasti prieinamose enciklopedijose, lietuvių kalba rašomi tradiciškai, pagal tarimą. Reti ir negirdėti pavadinimai, neturintys transliteracijos, rašomi originalo rašyba.

Bendradarbiai ir autoriai siųsdami savo straipsnį turi nurodyti savo vardą, pavardę, atstovaujamą instituciją, mokslo laipsnį, el. pašto adresą, telefoną.

Oikos redaktorių kolegijai pateikiamas kompiuteriu surinktas tekstas ir išspausdintas vienas straipsnio egzempliorius.

Straipsnius, recenzijas prašome siųsti į Lietuvių išeivijos institutą (S. Daukanto g. 25, LT-44249 Kaunas, el. paštas isc@fc.vdu.lt). Informacija tel. (8 37) 32 78 39) arba redaktoriaus pavaduotojai Daliai Kuizinienei el. paštu d.kuiziniene@hmf.vdu.lt.

Žurnalas recenzuojamas ir dedamas tarptautinėse EBSCO publishing duomenų bazėse <http://www.epnet.com/>.

oikos 2013 Nr. 1 (15)

LIETUVIŲ MIGRACIJOS IR DIASPOROS STUDIJS

ISSN 1822-5152

Leidžiama du kartus per metus

Redaktorė *Zita Kutraitė*

Serijos dailininkė *Kornelija Buožytė*

Maketuotojas *Linas Vaškevičius*

Išleido „Versus aureus“ leidykla

Rūdninkų g. 10, LT-01135 Vilnius

info@versus.lt | www.versus.lt

Spausdino UAB BALTO print

Utenos g. 41a, LT-08217 Vilnius

info@baltoprint.com | www.baltoprint.lt